

EGO CLEMENS IN URBE ROMA NATUS EX PRIMA AETATE
PUDICITIAE STUDIUM GESSI DUM ME ANIMI INTENTIO U
ELUT VINCLIS QUIBUSDAM SOLLICITUDINIS ET MOEROR
IS A PUERO INNEXUM TENERET. INERAT ENIM MIHI COGI
TATIO INCEP
O AD MEMO
ADDUCENS
ALIQUA VIT
SIM FUTUR
ERIT CREBR
RTALITATIS
NE SIT MIHI
NO POSTEA
ASCERER U
EL SI NULLA PRORSUS VITAE HUIUS ERIT POST OBITUM
RECORDATIO ET ITA IMMENSITAS TEMPORIS CUNCTA O
BLIVIONI AC SILENTIO DABIT UT NON SOLUM NON SIMUS
SED NEQUE QUOD FUERIMUS HABEATUR IN MEMORIA.
SED ET ILLUD UERSABATUR IN PECTORE QUANDO FACTU
S SIT MUNDUS VEL ANTEQUAM FIERET QUID ERAT AUT
VERO SEMPER FUERIT. NAM CERTUM UIDEBATUR QUO
D SI ESSET FACTUS ESSET ET PROPECTO SOLUENDUS ET S
I SOLUATUR QUID ITERUM ERIT' NISI FORTE OBLIVIO CU
NCTA ET SILENTIUM TEGET AUT FORTE ALIQUID ERIT Q

The Recognitions of
Clement of Rome,
Rufinus' Latin Translation:
Gersdorf's Text

The Recognitions of Clement of Rome,
Rufinus' Latin Translation: Gersdorf's Text

Transcribed by Joseph Gebhardt-Klein
2024

Based on:

Ernst Gotthelf Gersdorf, ed., *Bibliotheca patrum ecclesiasticorum latinorum selecta, S. Clementis Romani Recognitiones*, vol. 1 (Leipzig: Sumtibus Bernh. Tauchnitz, 1838).

Copyright © 2024 Joseph Gebhardt-Klein

Self-published on academia.edu

This text is protected by copyright but may be shared with others as long as it is free, unaltered, and the original authorship is acknowledged with the copyright notice intact.

Any updates will be available on the author's academic profile:

nevada-reno.academia.edu/JosephGebhardtKlein

All languages and texts are set in a typeface whose glyphs were designed by the author for personal font use.

Table of Contents

Preface.....	ii
Book one.....	1
Book two.....	37
Book three.....	72
Book four.....	109
Book five.....	125
Book six.....	142
Book seven.....	150
Book eight.....	166
Book nine.....	197
Book ten.....	215
References.....	248

Præfatio

AD GAUDENTIUM EPISCOPUM

Tibi quidem Gaudenti, nostrorum decus insigne doctorum, tantus ingenii vigor, imo tanta spiritus gratia est, ut si quid a te etiam quotidiani eloquii more dicitur, si quid in ecclesia declamatur, id in libris haberi et ad instructionem tradi posteris debeat. Nos tamen, quos et ingenii tenuitas minus promptos, et senecta iam tardos reddit ac segnes, opus quod olim venerandæ memoriæ virgo Silvia iniunxerat, ut Clementem nostræ linguæ redderemus, et tu deinceps iure hereditario poscebas, licet multas post moras, tamen aliquando restituimus, prædamque ut opinor non parvam, Græcorum bibliothecis ereptam, nostrorum usibus et utilitatibus convectamus, ut quos propriis non possumus, peregrinis nutriamus alimoniis. Nam et solent suaviora videri peregrina, interdum vero et utiliora. Denique peregrinum est pene omne, quod medelam corporibus confert, quod morbis occurrit, quod venena depellit. Iudæa balsami lacrimam, Creta comam dictamni mittit, Arabia aromatum flores et spicarum nardi India segetem metit, quæ apud nos, etiamsi aliquantulo quam proprius ager attulit, fractionora perveniunt, odoris tamen gratiam vimque medendi integram servant. Suscipe igitur, anime mi, redeuntem ad te Clementem nostrum, suscipe iam Romanum. Nec mireris, si forte tibi in eo minus solito floridus eloquentiæ vultus appareat. Nihil interest, dummodo sensus idem sapiat. Peregrinas ergo merces multo in patriam sudore transvehimus. Et nescio quam gratus me civium vultus accipit, magna sibi Græciæ spolia deferentem, et occultos sapientiæ thesauros nostræ linguæ clave reserantem. Sed votis tuis faveat deus, ut nullus nobis sinister oculus, nec cuiusquam lividus occurrat aspectus, ne extremo prodigii genere, cum nihil invideant illi quibus aufertur, livescant tamen isti quibus confertur. Æquum est sane, tibi qui hæc etiam Græce legeris, (ne forte in aliquibus minus a nobis servatum translationis ordinem putes) interpretationis nostræ indicare consilium. Puto quod non te lateat, Clementis huius in Græco eiusdem operis ἀναγνώσεων, hoc est Recognitionum,

duas editiones haberi, et duo corpora esse librorum, in aliquantibus quidem diversa, in multis tamen eiusdem narrationis. Denique pars ultima huius operis, in qua de transformatione Simonis refertur, in uno corpore habetur, in alio penitus non habetur. Sunt autem et quædam in utroque corpore de ingenito deo genitoque disserta, et de aliis nonnullis, quæ ut nihil amplius dicam, excesserunt intelligentiam nostram. Hæc ergo ego, tanquam quæ supra vires meas essent, aliis reservare malui, quam minus plena proferre. In cæteris autem, quantum potuimus, operam dedimus, non solum a sententiis, sed ne a sermonibus quidem satis elocutionibusque discedere. Quæ res quamvis minus ornatum, magis tamen fidele narrationis reddit eloquium. Epistolam sane, in qua idem Clemens ad Iacobum fratrem domini scribens de obitu nunciat Petri, et quod se reliquerit successorem cathedræ et doctrinæ suæ, in qua etiam de omni ordine ecclesiastico continetur, ideo nunc huic operi non præmisi, quia et tempore posterior est, et olim a me interpretata et edita. Sed quod in ea nonnullis fortasse videbitur inconsequens, si hic explanetur, non puto absurdum videri. Quidam enim requirunt, quomodo cum Linus et Cletus in urbe Roma ante Clementem hunc fuerint episcopi, ipse Clemens ad Iacobum scribens, sibi dicat a Petro docendi cathedram traditam. Cuius rei hanc accepimus esse rationem, quod Linus et Cletus fuerunt quidem ante Clementem episcopi in urbe Roma, sed superstite Petro, videlicet ut illi episcopatus curam gererent, ipse vero apostolatus impleret officium, sicut invenitur etiam apud Cæsaream fecisse, ubi cum ipse esset præsens, Zacchæum tamen a se ordinatum habebat episcopum. Et hoc modo utrumque verum videbitur, ut et illi ante Clementem numerentur episcopi, et Clemens tamen post obitum Petri docendi suscepit sedem. Sed iam videamus scribens Iacobo fratri domini, operis sui Clemens ipse quod sumat narrationis initium.

The Recognitions of Clement of Rome

Translated by Rufinus of Aquileia

Liber primus

1. Ego Clemens in urbe Roma natus, ex prima ætate pudicitiae studium gessi, dum me animi intentio velut vinculis quibusdam sollicitudinis et mœroris a puero innexum teneret. Inerat enim mihi cogitatio (incertum sane unde initium sumserit), crebro ad memoriam meam conditionem mortalitatis adducens, simulque discutiens: utrumne sit mihi aliqua vita post mortem, an nihil omnino postea sim futurus, si non fuerim ante quam nascerer, vel si nulla prorsus vitæ huius erit post obitum recordatio, et ita immensitas temporis cuncta oblivioni ac silentio dabit, ut non solum non simus, sed neque quod fuerimus, habeatur in memoria. Sed et illud versabatur in pectore, quando factus sit mundus, vel antequam fieret, quid erat, aut vero semper fuerit. Nam certum videbatur, quod si esset factus, esset et profecto solvendus, et si solvatur, quid iterum erit? nisi forte oblivio cuncta et silentium teget, aut forte aliquid erit, quod nunc sentire mortalium non potest mens.

2. Hæc et his similia, nescio unde, indesinenter animo revolvens, nimietate mœroris incredibiliter tabescebam; et quod est gravius, si quando respuere a me huiusmodi curas velut minus utiles cogitabam, validiores in me fluctus sollicitudinum consurgebant. Inerat enim mihi comes optima, quæ me quiescere non sineret, immortalitatis cupido. Ut enim post rerum exitus docuit, et gratia dei omnipotentis ostendit, hæc me animi intentio ad inquisitionem veritatis, et agnitionem veræ lucis adduxit. Ex quo factum est, ut lugerem postmodum eos, quos prius ignorans beatos credebam.

3. Igitur cum a prima ætate in huiusmodi animorum intentione versarer, cupiens aliquid discere, philosophorum frequentabam scholas, ubi nihil aliud, quam dogmatum adsertiones et impugnationes videbam agi sine fine, certamina, artes syllogismorum

conclusionumque agitari versutias. Et si quando quidem obtinebat hic sermo, quod immortalis esset anima, gratulabar; si quando vero arguebatur quasi mortalis, cum tristitia discedebam. Neutrum tamen in corde meo firmitudinem veritatis tenebat, sed hoc tantum intelligebam, quod sententiæ ac definitiones rerum, non pro natura sui ac veritate caussarum, sed pro ingeniis defendentium, falsæ imaginarentur, aut veræ, coque magis in profundo pectoris cruciabar, quod neque aliquid ex his, quæ dicebantur, tamquam firmum tenere poteram, neque abiicere desiderium requirendi; sed quanto magis negligere conabar ac spernere, tanto ardentius, ut supra dixi, velut cum quadam voluptate latenter irrepens huiuscemodi cogitatio, mentem atque animum possidebat.

4. Coangustatus igitur inventione rerum, aiebam apud memet ipsum: Quid inaniter laboramus, cum manifestus sit terminus rerum? Si enim post mortem non ero, nunc superfluo crucior; si vero erit mihi vita post obitum, servemus illi vitæ sui temporis motus, ne forte his, quæ nunc patior, aliqua me ibi tristiora excipiant, nisi pie ac sobrie vixero, et secundum nonnullorum sententias philosophorum, Pyriphlegethonti fluvio vel Tartaro, at Sisyphus et Tityus, et ut Ixion ac Tantalus æternis in inferno suppliciis tradar. Et rursus mihi ipsi respondebam: Sed hæc fabulæ sunt, aut si ita est, in rebus dubiis præstat pie vivere. Sed iterum reputabam mecum, quomodo possem sub incerto iustitiæ præmio, a peccati me libidine continere? maxime cum etiam, quæ sit ipsa iustitia, quæ Deo placeat, apud me habeatur incertum, et neque si immortalis sit anima, ac sit, quæ aliquid sperare possit, agnoscam, neque quid certi futurum sit noverim, Nec tamen quiescere ab huiuscemodi cogitationibus possum.

5. Quid igitur faciam? Ægyptum petam, atque ibi hierophantis vel prophetis qui adytis præsunt, amicus efficiar, et pecunia ab eis invitatum magum precabor, ut educat mihi animam de infernis, per eam quam necromantiam vocant, tamquam de aliquo negotio consulere cupienti. Mihi vero hæc erit consultatio: si immortalis est anima. Probatio autem animæ, quod immortalis sit, non ex eo quod loquitur, erit mihi certa, vel ex eo quod audio, sed ex eo quod video; ut oculis meis cernens eam, certissimam de reliquo immortalitatis eius sententiam teneam. Neque enim ultra poterit veritatem visus,

verborum fallacia et auditio incerta turbare. Veruntamen hanc ipsam deliberationem meam retuli ad quendam familiarem meum philosophum, qui mihi consilium dedit, ne hoc facere auderem. Sive enim, inquit, evocanti mago non obediat anima, tu post hæc, tamquam nihil esse putans post mortem, desperabilius vives, quippe qui et illicita tentaveris. Si vero et aliquid ibi videre tibi visus fueris, quæ tibi religio, aut quæ pietas ex illicitis tradetur et impiis? Exosum namque divinitati huiuscemodi negotium ferunt, et adversari deum his, qui animas post absolutionem corporum vexant. Ego vero his auditis, pigrior quidem sum redditus ad hoc quod parabam, nec tamen usquequaque aut desiderium ponere poteram, aut molestiam cogitationis abiicere.

6. Et ne longa utar narratione, cum his ego cogitationis meæ æstibus agitarer, fama quædam sensim in imperio Tiberii Cæsaris, initio ex Orientis partibus sumto, pervenit ad nos, et per singula convalescens, velut a deo bonus quidam nuntius missus, universum replebat orbem, nec patiebatur divinam voluntatem silentio tegi. Diffundebatur ergo per singula loca, adnuntians, quod esset quidam in Iudæa, qui sumto a tempore veris exordio, regnum dei evangelizaret Iudæis, idque percepturos diceret eos, qui mandatorum suorum et doctrinæ instituta servassent. Ut autem sermo eius fide dignus, ac divinitatis plenus esse crederetur, virtutes multas, et signa ac prodigia mira efficere iussione sola dicebatur, ita ut, tamquam a deo potestatem habens, surdos faceret audire et cæcos videre, claudos erigeret, atque omnem infirmitatem cunctosque dæmones ex hominibus effugaret, sed et oblatos sibi mortuos suscitaret, leprosos quoque eminus videns curaret, et nihil omnino esset, quod ei impossibile videretur. Hæc et horum similia processu temporis, crebris iam non rumoribus, sed manifestis quodammodo adventantium ex illis partibus nuntiis firmabantur, et ipsa iam per dies singulos rei veritas patescebat.

7. Denique in urbe per loca conventus fieri et de hoc sermone tractari, atque in admiratione res haberi cœpit, quisnam is esset, qui apparuerit, vel quid nuntii a deo hominibus detulisset; donec sub eodem anno vir quidam adstans in urbis loco celeberrimo, proclamaret ad populum, dicens: Audite me, o cives Romani; filius dei adest

in partibus Iudææ, promittens omnibus volentibus audire se, vitam æternam, si quis tamen secundum voluntatem eius, quo missus est dei patris actus suos direxerit. Propter quod convertimini a malis ad bona, a temporalibus ad æterna, Agnoscite unum esse deum cœli terræque rectorem, in cuius iustis adspectibus vos iniusti mundum eius habitatis. Sed si convertimini et secundum voluntatem eius agitis, ad futurum sæculum venientes et æterni effecti, ineffabilibus eius bonis ac præmiis perfruemini. Erat autem vir iste, qui hæc loquebatur ad populum, ex Orientis partibus, natione Hebræus, nomine Barnabas, qui se etiam unum ex eius discipulis esse dicebat, missumque ob hoc, ut hæc volentibus indicaret. Quibus ego auditis, cum reliqua multitudine sequi eum cœpi et audire, quæ diceret. Intelligebam sane quod nihil dialecticæ artis esset in homine, sed simpliciter et absque ullo dicendi fuco, quæ audisset a filio dei vel vidisset, exponeret. Adsertiones enim suas non argumentorum virtute muniebat, sed verborum et mirabilium, quæ adnuntiabat, testes multos, ex ipso etiam circumstante populo, producebat.

8. Verum quoniam ad ea, quæ sincere dicebantur, libenter annuere populus et amplecti sermonem simplicem cœpit, hi qui sibi eruditi videbantur vel philosophi, ridere hominem ac spernere cœpere, et syllogismorum in eum tendiculas velut validissima arma proferre. At ille interritus et velut deliramenta argutias eorum ducens, ne responsione quidem dignos iudicabat, sed ea quæ proposuerat, exsequebatur intrepidus. Denique cum loquenti ei quidam proposuisset, cur ita factus esset culex, ut cum sit animal exiguum, et sex habeat pedes, insuper additæ sint ei et alæ, elephantus vero cum sit immane animal neque alas habeat, quattuor tantum pedes habeat. Ad hæc ille ne respiciens Iquidem, sermonem suum, quem importuna propositio interruperat, continuata intentione peragebat, hac sola admonitione per singulas quasque interruptiones addita: Nos eius qui misit nos, verba factaque mirabilia adnunciare vobis in mandatis habemus, fidemque eorum quæ dicimus, non ex argumentis arte quæsitis, sed ex vobis ipsis productis testibus confirmare. Agnosco enim plurimos adstare in medio vestrum ex his, quos una nobiscum memini audisse quæ audivimus, et vidisse quæ vidimus. Sit autem in vestra potestate, vel recipere quæ adnunciamus, vel spernere. Nos enim quod expedire vobis

novimus, tacere aon possumus, quia nobis, si taceamus, damnum est, vobis vero, quæ dicimus, si non recipiatis, perniciēs. Sed et stultis propositionibus vestris respondere perfacile possim, si veritatis descendæ caussa quæreretis, de culicis dico atque elephantis differentia; sed nunc de creaturis dicere vobis aliquid, absurdum est, cum a vobis ipse omnium creator et conditor ignoretur.

9. Hæc autem cum dixisset, velut ex uno consensu, indisciplinato ore omnes simul risum dedere, incutere ei verecundiam ac silentium imponere cupientes, barbarumque et minus sanæ mentis eum adclamantes. Ego vero cum hæc ita fieri cernerem, zelo quodam nescio unde repletus, ac religioso furore succensus, silere non potui, sed cum omni libertate proclamans: Rectissime deus, inquam, omnipotens abscondit a vobis voluntatem suam, quos agnitione sui prævidit indignos, sicut ex his quæ nunc agitis, sanum sapientibus palam est. Nam cum videatis prædicatores voluntatis dei advenisse, quia nullam sermo eorum grammaticæ artis scientiam profitetur, sed simplicibus et impolitis sermonibus perferunt ad vos divina mandata, ita ut omnes qui audiunt, sequi possint et intelligere quæ dicuntur; ridetis salutis vestræ ministros et nuncios, ignorantes, quia vestra, qui vobis periti et eloquentes videmini, condemnatio est, quod apud agrestes et barbaros habetur veritatis agnitio. Quæ cum ad vos advenerit, nec quasi hospita suscipitur, quæ nisi intemperantia vestra et libido obsisteret, civis esse et vernacula debuisset; ut ex his arguamini, quod non veritatis amici et philosophi, sed iactantiæ sectatores, et vaniloqui estis, qui veritatem non in simplicibus verbis, sed in versutis et callidis creditis habitare, et innumerabilia verborum profertis, unius verbi nequaquam pretio pensitanda. Quid ergo putatis futurum de vobis, vos o omnis turba Græcorum, si erit iudicium dei, sicut iste dicit? Sed nunc, omittentes ridere in perniciem vestri virum hunc, respondeat mihi qui vult ex vobis, quoniam quidem solo latrato vestro obturbatis etiam eorum aures, qui salvi esse volunt, et mentes quæ ad fidem paratæ sunt, ad infidelitatis lapsum, vestris obturbationibus declinatis: quæ vobis erit unquam venia, qui divinitatis nuncium, promittentem vobis agnitionem dei, ridetis et iniuriis afficitis? quem

utique etiam si nihil veritatis adferret, pro ipso tamen benignitatis erga vos proposito, gratam acceptumque habere deberetis.

10. Hæc et his similia cum prosequerer, plurimus adstantis populi fremitus concitabatur, dum alii velut erga hospitem miseratione moverentur, meumque sermonem ut consequenter habitum probareut, alii petulantes et stolidi, in me quoque pariter, ut in Barnabam, effrenati animi iracundiam concitarent. Sed cum ad vesperam iam declinaret dies, apprehensa Barnabæ dextera, obluctantem licet eum, ad meam tamen adduxi domum, atque ibi manere feci, ne quis forte ex indocili vulgo iniiceret ei manus. Aliquantulis igitur diebus una positi, disserente eo [paucis], sermonem veritatis libenter audiebam; urgebat tamen profectionem dicens, se diem festum religionis suæ, qui immineret, omnimodis apud Iudæam celebraturum, ibique de reliquo cum suis civibus ac fratribus permansurum, evidenter indicans, iniuriæ se horrore perculsum.

11. Denique cum ego dicerem: tu mihi tantum eius viri, quem apparuisse dicis, expone doctrinam, et ego meis sermonibus tua dicta componens, omnipotentis dei regnum iustitiamque prædicabo, et post hæc si volueris, etiam navigabo tecum, valde enim videre cupio Iudæam, vobiscum fortassis perpetuo permansurus; ad hæc ille: tu, inquit, si quidem videre vis patriam nostram, et discere quæ desideras, iam nunc mecum pariter naviga; si vero te aliquid tenet, signa tibi habitationis nostræ derelinquam, ut cum venire volueris, invenire nos facile possis; ego enim crastinu iter adgrediar. Quem ubi immobilem vidi, descendi cum ipso usque ad portum, ac diligenter ab eo signa, quæ dixerat, habitationis accepi, dicens ei: quia nisi aliquantulum pecuniæ necessario mihi esset a debitoribus reposcendum, nihil omnino differrem; velociter tamen insequar iter tuum. Cum hæc dixissem, commendato eo attentius his, qui navi præerant, regressus sum tristis. Habebat enim me recordatio consuetudinis boni hospitis, et optimi amici.

12. Diebus autem paucis remoratus, et his quæ debebantur ex parte aliqua profligatis, (plurima enim festinandi studio neglexi, ne a proposito impedirer) enavigavi continuo in Iudæam, et post dies quindecim Cæsaream Stratonis, quæ est Palæstinæ urbs maxima, adpulsus sum. Cumque navi egressus, hospitium quærerem, rumore populi

comperi, quod Petrus quidam, illius qui in Iudæa apparuit, et signa multa ac prodigia divinitus gesta inter homines ostendit, discipulus probatissimus, crastino cum Simone quodam Samaritano ex castello Gethonum, habiturus esset verborum quæstionumque certamen. Quibus ego auditis, rogabam demonstrari mihi eius hospitium; quod cum reperissem, atque ante fores constitissem, ingerebam ianitori, quisnam essem atque unde adventarem; et ecce Barnabas procedens, statim ut me vidit, in complexus meos cucurrit, gaudio lacrimans, atque apprehensum me manu introducebat ad Petrum. Quem cum mihi eminus ostendisset, hic est, inquit, Petrus, quem tibi maximum esse in dei sapientia dicebam, cuique de te rursus sine cessatione locutus sum. Ingredere igitur tanquam bene ei cognitus. Omnia enim quæ in te sunt bona, verissime comperit, et religiosum propositum tuum diligenter agnovit, ex quo et summo desiderio agitur, videndi te. Unde magnum ei hodie munus meis te manibus offero; simulque oblato me ait: Hic est Clemens, Petre.

13. At benignissimus Petrus, audito nomine, adcurrrens protinus inhæsit osculis meis, et post hæc cum sedere me fecisset, ait: Bene fecisti prædicatorem veritatis hospitio recipere Barnabam, nihil veritus populi insanientis furorem; beatus eris. Sicut enim tu legatum veritatis omni honore dignum duxisti, ita te quoque peregrinantem et hospitem, veritas ipsa suscipiet, et civem propriæ urbis adscribet, et tunc tibi erit gaudium magnum, quod exiguum nunc impartiens gratiam, æternorum bonorum hæres scriberis. Nunc ergo ne labores exponere mihi animum tuum; cuncta enim de te et de moribus tuis Barnabas fideli sermone edocuit, quotidie pene et indesinenter bonorum tuorum memoriam repetens. Et ut tibi breviter, tanquam unanimi iam amico, quod in re est definiam, si nihil est quod te impediat, iter age nobiscum, et audi sermonem veritatis, quem habituri sumus per loca singula, usquequo ad ipsam nobis perveniendum sit urbem Romam; et nunc tu si quid desideras, dicito.

14. Cumque ei exposuissem, quid ab initio propositi gesserim, et quomodo per inanes effusus sim quæstiones, [et illa omnia, quæ tibi domine mi Iacobe in principiis indicavi, uti ne eadem repetam] libenter promisi, cum ipso me iter acturum; hoc est enim, aio, quod

cupidissime expectabam. Veruntamen prius mihi cupio rationem veritatis exponi, ut sciam, si mortalis, an immortalis sit anima, et si immortalis, utrum pro his quæ hic agit, ducatur ad iudicium. Sed et quæ sit iustitia, quæ deo placeat, scire desidero. Tum præterea, si factus est mundus, vel quare factus, aut si solvendus est, an in melius renovandus, aut si omnino post hæc non erit mundus, et ne per singula progrediar, hæc atque horum similia ut se habeant, discere me velle respondi. Ad hæc Petrus: Breviter, inquit, tibi, o Clemens, rerum scientiam tradam, et ausculta iam nunc.

15. Voluntas dei et consilium latuit homines multis ex caussis. Primo quidem pro institutione mala, pro sodalitatibus pessimis, pro consuetudine nequam, pro colloquiis non bonis, pro præsumptionibus minus rectis; pro his, inquam, omnibus, primum error, deinde contemptus, tum infidelitas et malitia, avaritia quoque et vana iactantia, aliaque his similia mala, velut fumus quidam immensus, universam domum huius mundi replevit, et habitantibus intrinsecus intuendi conditorem suum, aspectum liberum non dedit, neque quæ ei essent placita pervidendi. Quid igitur his qui sunt intrinsecus convenit? nisi ut ex intimis præcordiis clamore prolato, auxilium invocent eius, quem solum domus fumo repleta non claudit, ut accedens aperiat ianuam domus, quo possit fumus quidem qui intrinsecus habetur, excludi, lux vero solis quæ extrinsecus resplendet, induci.

16. Hunc ergo qui ad auxilium domus, caligine ignorantiae, et vitiorum fumo repletæ, perquiritur, illum esse dicimus, qui appellatur verus propheta, qui solus illuminare animas hominum potest, ita ut oculis suis viam salutis evidenter inspiciant. Aliter enim impossibile est, de rebus divinis æternisque cognoscere, nisi qui ab isto vero propheta didicerit; quia sicut ipse paulo ante memorabas, fides rerum caussarumque sententiæ, pro ingeniis magis defendentium ponderantur. Unde et eadem causa nunc iusta, nunc putatur iniusta, et quod modo verum videbatur, alterius adsertione falsum videtur. Ista de causa religionis ac pietatis fides veri prophetæ præsentiam postulavit, ut ipse nobis diceret de singulis, prout se ipsa veritas habet, et doceret, quomodo oporteat de singulis credi. Et ideo ante omnia fidem prophetæ, omni cum examinatione oportet probari; quem cum cognoveris vere esse prophetam, de reliquo cuncta ei credas

oportet, nec ultra discutere eum per singula quæ docuerit, sed habere firma et sancta quæ dicit, quæque quamvis fide suscipi videantur, antehabita tamen probatione creduntur. Cum enim semel ex initio prophetæ veritas examinata constiterit, reliqua demum fide audienda sunt et tenenda, qua eum doctorem veritatis esse iam constat. Et sicut certum est, cuncta secundum veritatis regulam teneri oportere, quæ ad divinam scientiam spectant, ita indubitatum est, a nullo alio nisi ab ipso solo sciri posse, quod verum est.

17. Et his dictis, tam mihi aperte et tam dilucide, quis iste esset propheta, et quomodo inveniretur, exposuit, ut ego mihi ante oculos habere, et manu contrectare viderer probationes, quas de prophetica veritate protulerat, ingentique stupore defigerer, quomodo ea quæ omnes quærunt, ante oculos posita nullus videt. Unde iubente eo, ea quæ ad me loquutus est, in ordinem redigens, librum de vero propheta conscripsi, eumque de Cæsarea, ad te, ipso iubente, transmisi. Dicebat enim mandatum se accepisse abs te, ut per singulos annos, si qua essent a se dicta gesta, ad te descripta transmitteret. Interea initio sermonis sui, quem prima die habuit ad me de vero propheta et de aliis plurimis, cum me instruxisset plenissime, addidit etiam hæc: Vide, inquit, de reliquo, et interesto tractatibus meis, quos, si quando necessitas attulerit, habebo cum his qui contradicunt; adversus quos disputans, etiam si forte inferior visus fuero, non verebor, ne forte tu de his, quæ tibi a me sunt tradita, in dubium venias, quia etiam si ego visus fuero superari, non tamen idcirco et ea, quæ nobis verus propheta tradidit, infirma videbuntur. Spero tamen quod nec in disputationibus superemur, si modo rationabiles sint auditores et amici veritatis, qui discernere valeant vim speciemque verborum, et agnoscere, qui sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem continens, sed imaginem veritatis, et qui sit, qui simpliciter ac sine fuco prolatus, omnem vim non in specie et ornatu, sed in veritate et ratione possideat.

18. Ad hæc ego: Omnipotenti, inquam, deo gratias ago, quia ut desideravi, instructus sum. Veruntamen de me in tantum esse debes securus, quod de his quæ didici abs te, in dubium venire non possim, ut si tu ipse velis aliquando fidem meam a vero propheta

transferre, omnino non possis; ita pleno spiritu hausi, quæ tradidisti. Et ne putes magnum tibi me aliquid polliceri, quod ab hac fide negem me posse transferri, certum est apud me, quia quicumque hominum hanc de vero propheta acceperit rationem, dubitare ultra de veritate nullatenus poterit. Et ideo confido de hoc divino dogmate cœlitus definito, in quo omnis ars malitiæ superatur. Adversus prophetiam etenim neque ars ulla stare sufficiet, neque sophismatum syllogismorumque versutiæ. Sed omnis qui audierit de vero propheta, necesse est ut statim desiderium capiat ipsius veritatis, nec ultra sub occasione veri quærendi, diversos patietur errores. Propter quod, domine mi o Petre, nolo sis ultra sollicitus, tanquam de eo qui nesciat, quid acceperit, et quantum sibi commissum sit muneris; certus esto, quod scienti et intelligenti gratiam contulisti, nec facile possum decipi, pro eo quod, quæ diu desiderabam, cito videor adeptus. Potest enim fieri ut alius desiderans cito adipiscatur, alius nec tarde ad desiderata perveniat.

19. Et Petrus, his a me auditis: Gratias ago, inquit, deo meo, et pro salute tua, et pro requie mea; valde enim delector, quia intellexisse te video, quanta sit virtutis propheticæ magnitudo, et quia, ut ais, nec si ego ipse cupiam, quod absit, potero te transvertere in aliam fidem. Ex hoc iam incipe esse nobiscum, et crastina die interesto disputationibus nostris; erit enim mihi certamen cum Simone mago. Cumque hæc dixisset, secessit, ut cibum caperet cum suis, me autem seorsum vesci iussit. Et post cibum cum laudem dedisset deo et gratias egisset, etiam huius ipsius facti mihi reddidit rationem, et addidit, dicens: Det tibi dominus exæquari nobis in omnibus, ut percepto baptismo possis ad eandem nobiscum convenire mensam. Et his dictis, quiescere me iussit; iam enim ad somnum et natura corporis, et ratio temporis invitabat.

20. Postera vero die matutinus ad nos ingrediebatur Zacchæus, et cum salutasset, ait ad Petrum: Differt Simon certaminis diem in undecimam mensis præsentis, quæ est post septem dies. Tunc enim magis vacuum sibi disceptandi tempus adfirmat. Sed et mihi videtur comperendinatio eius etiam nobis esse necessaria, ut plures convenient, qui disputationis nostræ vel auditores vel iudices fiant. Veruntamen si probabile tibi videtur, inter moras ea, quæ in controversiam venire posse opinamur, inter nosmetipsos prius

discutiamus, ut unusquisque nostrum, cum quæ proponenda sint et quæ respondenda, cognoverit, apud semetipsum pertractet, si recte se habeant, aut si invenire poterit aliquid adversarius quod obiiciat, aut quo obiecta frustretur. Si vero ex omni latere, quæ a nobis dicenda sunt, claruerit esse munita, ita demum confidenter quæstionis ineatar exordium. Et quidem mea hæc est sententia, quod ante omnia requiri oporteat, quid sit omnium primum, quidve immediatum, quod etiam causam esse omnium quæ sunt, docendum est; deinde cuncta quæ sunt, si facta sunt, et a quo, et per quem vel propter quem, utrum ab uno, an a duobus, an a multis accepere substantiam; et utrum ex nullis substantibus, an ex aliquibus sumpta sint, et adornata; tum si aliqua virtus est in altissimis, aut in infernis; si est aliquid melius omnibus, aut cunctis inferius; si sunt aliqui motus, aut nulli; si hæc quæ videntur, erant semper, et erunt; si extitere nullo operante, et nullo solvente dilabentur. Si, inquam, ex his initium acceperit disputatio, puto quod ea quæ quærentur, diligenti examinatione discussa facile clarescant. Cum autem hæc claruerint, eorum quæ sequuntur, in promptu reperietur agnitio. Ego quid senserim protuli; quid etiam tibi videatur, indicare ne pigeat.

21. Ad hæc Petrus: Dic, inquit, interim Simoni, fæiat ut libet, certus, quod divina providentia largiente, semper nos inveniet paratos. Et Zacchæus quidem quæ audierat, egressus est Simoni nunciare. Petrus vero respiciens ad nos, et intelligens contristatum me esse pro dilatione certaminis, ait: Qui credit summi dei providentia dispensari mundum, non debet, o amice Clemens, de singulis quæ quoquo modo accidunt, aspernanter accipere, certus quod iustitia dei, etiam ea, quæ superflua videntur aut contraria, in unoquoque negotio opportuno exitu competentique dispensat, præcipue tamen erga eos, qui eum familiarius colunt; et ideo qui de his, ut dixi, certus est, si quid eveniat contra sententiam, novit pro eo mœrorem de animis expellere, meliori sententia manifestum habens, quod dispensatione boni dei, etiam quod contrarium putatur, vertatur in melius. Propter quod, o Clemens, etiamnunc non te contristet magi Simonis ista dilatio. Credo enim quod per dei providentiam gestum sit ad utilitatem tuam, ut possim tibi rationem fidei nostræ, in hac septem dierum comperendinatione, absque

aliquo strepitu per ordinem consequenter exponere secundum traditionem veri prophetæ, qui solus scit, quæ facta sunt, ut facta sint, et quæ fiunt, ut fiant, quæque erunt, ut erunt; quæ tamen manifeste quidem dicta, non tamen manifeste scripta sunt, in tantum, ut cum leguntur, intelligi sine expositore non possint propter peccatum quod coadolevit hominibus, sicut superius diximus. Idcirco igitur explanabuntur tibi per me omnia, ut in his quæ scripta sunt, dilucide quæ sit sententia legislatoris agnoscas.

22. Cumque hæc dixisset, exponere mihi singula de his, quæ in quæstione esse videbantur legis capitulis cœpit, ab initio creaturæ usque ad id temporis, quo ad eum Cæsaream devolutus sum. Hæc mihi dicens, dilatio Simonis contulit, ut per ordinem cuncta cognoscerem. Alias, inquit, secundum ea quæ opportunitas sermonis adlulerit, dei singulis quibusque, quæ nunc compendiosius diximus, latus disseremus, ut secundum ea quæ pollicitus sum tibi, plenius de omnibus perfectiusque cognoscas. Quia ergo hodierna adhuc nobis superest dies, ex his quæ dilata sunt, volo tibi rursus ea quæ dicta sunt breviter iterare, ut magis tibi ad memoriam revocentur. Et exin cœpit hoc modo mentibus meis innovare, quæ dixerat. Meministi, o amice Clemens, quæ mihi fuerit de æterno seculo, ac finem nesciente, narratio? Tum ego nihil, inquam, o Petre, aliquando retinebo, si hoc omittere aut oblivisci potuero.

23. Et Petrus libenter hac mea responsione suscepta, gratulor tibi, inquit, quod ita responderis, et non quod hæc ipsa facile dicas, sed te meminisse protuleris; quæ enim summa sunt, silentio honorari volunt. Ad fidem tamen eorum, quæ de ineffabilibus meministi, dic quæ retines ex his, quæ in loco secundo a nobis dicta sunt, quæ proferri facile queunt, ut pervidens tenacitatem memoriæ tuæ, de quibus volo, promptius tibi indicem, et libenter aperiā. Tum ego ubi adverti eum auditorum memoria gaudere, non solum, inquam, definitionis tuæ memor sum, sed et præfinitionis illius, quæ ante definitionem posita est, et omnium pene quæ exposuisti, sensum integrum servo, etiamsi verba non omnia, quia tanquam vernacula animæ meæ et ingenita effecta sunt, quæ dixisti. Nimium enim sitiēti mihi dulcissimum poculum porrexisti. Et ne putes, quod rerum immemor, verbis te occupem, iam nunc quæ dicta sunt in memoriam revocabo; in quo me

plurimum iuvat ordo disputationis tuæ. Etenim quia consequenter directa sunt et librate ordinata, quæ dicis, id circo et facile ad memoriam ordinis sui lineis revocantur. Multum namque ad recordandum prodest ordo dictorum; cum enim recolere singula per consequentiam cœperis, ubi aliquid deest, statim sensus inquiri, et cum invenerit, servat, aut certe, si investigare nequierit, a magistro requirere non pigebit. Sed ne moram faciam in reddendo ea quæ poscis a me, retexam breviter, quæ de veritatis definitione tradidisti.

24. Erat semper, et est, et erit illud a quo prima voluntas genita sempiternitate constat, et ex prima voluntate iterum voluntas. Post hæc mundus, ex mundo tempus, ex hoc hominum multitudo, ex multitudine electio amicorum, ex quorum unanimitate pacificum construitur dei regnum. Reliqua vero, quæ hæc consequi deberent, alias te mihi dicturum esse promiseras. Post hæc; cum de creatura mundi exposuisses, definitionem dei, quam in conspectu omnium primorum angelorum de sua voluntate promisit, quamque æternam legem cunctis statuit, intimasti, et quod duo regna posuit, præsentis dico temporis et futuri, et tempora utrique constituit, statuitque expectari iudicii diem, quam ipse definivit, in qua habenda sit rerum, animarumque discretio, ut impii quidem pro peccatis suis igni tradantur æterno, hi vero qui secundum voluntatem conditoris dei vixerint, pro bonis operibus benedictione suscepta, clarissima luce fulgentes, introducti ad æternam sedem, et in incorruptione durantes, ineffabilium bonorum munera æterna percipiant.

25. Hæc me prosequente, gaudio perfusus Petrus et tanquam super filio tripudians, ne forte in reliquorum me moria titubans, erubescerem propter eos qui aderant, sufficit, inquit, o Clemens, evidentius enim hæc quam a meipso exposita fuerant, edidisti. Et ego aio: Narrandi ordinem, et lucidius ea quæ res expetit proferendi, eruditio nobis contulit liberalis, qua si utamur in antiquitatis erroribus, in perniciem vitæ verborum decore ac suavitate decidimus; si vero ad adserendam veritatem eruditionem sermonis et gratiam conferamus, puto ex hoc non parum utilitatis adquiri. Veruntamen, mi domine Petre, quanta me arbitraris gratulatione sublatum, cum in cæteris omnibus, tum præcipue in

illius doctrinæ sententia, qua ais: Unus est deus, cuius opus mundus est, quique quia iustus est omnimodis, unicuique pro actibus suis reddet. Et post hæc addidisti, dicens: Pro cuius dogmatis adsertione innumera verborum millia movebuntur; sed in his, quibus veri prophetæ concessa est scientia, omnis ista verborum silva succisa est. Et propter hoc cum mihi tradideris de vero propheta sermonem, omni me adsertionum firmitate roborasti. Inde denique ego cum advertissem in hoc summam totius religionis pietatisque consistere, illico respondi: Optime prosecutus es, Petre, propter quod de reliquo iam tanquam scienti, quæ sint fundamenta fidei et pietatis, veri prophetæ traditiones incuncianter expone, cui soli credendum esse evidenter probatum est. Illam vero expositionem, quæ adsertionibus et argumentis indigeat, infidelibus serva, quibus nondum committere propheticæ gratiæ indubitabilem iudicaveris fidem. Et cum hæc dixissem, tu utrumque, inquam, pollicitus es, et hanc te mihi simplicem expositionem ac totius erroris expertem, et illam quæ per singulas quasque quæstiones explicatur, quæ movebuntur, in tempore traditurum. Et post hæc exposuisti per ordinem, a principio mundi usque ad præsens tempus consequentiam rerum; et si placet, possum memoriter universa retexere.

26. Ad hæc Petrus: Magnifice, inquit; delector, o Clemens, quod tam tuto cordi verba committam, memorem namque esse eorum quæ dicuntur, indicium est in promptu habere operum fidem; cui vero malus dæmon salutis verba furatur et de memoria rapit, etiam si velit salvari non poterit; perdit enim viam, qua pervenitur ad vitam. Propter quod eo magis repetamus quæ dicta sunt, et confirmemas ea in corde tuo; id est, quomodo, vel a quo factus sit mundus, ut tendamus ad amicitiam conditoris. Amicitia autem efficitur bene vivendo et voluntati eius obediendo, quæ voluntas omnium viventium lex est. Breviter ergo tibi hæc eadem firmioris causæ memoriæ retexemus.

27. In principio cum fecisset deus cælum et terram, tanquam domum unam, ipsa quæ ex corporibus mundi reddita est umbra, his quæ intriosecus clausa fuerant, tenebras ex se dedit. Sed cum voluntas dei introduxisset lucem, tenebræ illæ, quæ ex umbra corporum factæ fuerant, continuo devoratæ sunt; tunc deinde lux in diem, tenebræ

deputantur in noctem. Iam vero aqua, quæ erat intra mundum, in medio primi illius cœli terræque spatio, quasi gelu concreta et crystallo solidata distenditur, et huiusmodi firmamento velut intercluduntur media cœli ac terræ spatia; idque firmamentum cœlum conditor appellavit, antiquioris illius vocabulo nuncupatum. Et ita totius mundi machinam, cum una domus esset, in duas dividit regiones. Divisionis autem hæc fuit caussa, ut superna regio angelis habitaculum, inferior vero præberet hominibus. Post hæc quod reliquum fuit in inferioribus aquarum, iussu voluntatis æternæ, locus maris et chaos effectum recepit, eisque ad demersa et concava defluentibus, arida quidem apparuit terra. Congregationes autem aquarum, effecta sunt maria. Et post hæc terra, quæ apparuerat, herbarum et virgultorum diversa genera produxit, fontes quoque et fluvios non solum in planis, sed et in montibus protulit; et sic cuncta præparata sunt, ut hominibus, qui habitarent in ea, esset facultas his omnibus pro arbitrio uti, id est sive ad bona velint, sive etiam ad mala.

28. Post hæc stellis adornat cœlum istud visibile. Solem quoque et lunam ponit in eo, ut alterius lumine dies, et nox uteretur alterius, simulque ut essent indicio rerum præteritarum, præsentium et futurarum. Pro signis enim temporum facta sunt ac dierum, quæ videntur quidem ab omnibus, intelliguntur autem ab eruditis et intelligentibus solis. Cumque post hæc de terra et aquis produci iussisset animantia, paradisum fecit, quem et delitiarum locum nominavit. Post hæc autem omnia hominem fecit, propter quem cuncta præparaverat, cuius interna species est antiquior, et ob cuius causam omnia quæ sunt, facta sunt ministerio eius concessa, et habitationis eius usibus data.

29. Igitur consummatis omnibus quæ in cœlo et in terris sunt, atque in aquis, multiplicato etiam hominum genere, octava generatione homines iusti qui angelorum vixerant vitam, illecti pulcritudine mulierum, ad promiscuos et illicitos concubitus declinaverunt, et inde iam indiscrete et contra ordinem cuncta agentes, statum rerum humanarum et divinitus traditum vitæ ordinem permutarunt, ita ut omnes homines, vel persuasionem, vel vi peccare in creatorem suum cogerent deum. Exin nona generatione

nascuntur Gigantes, illi qui a seculo nominantur, non **ΔΡΑΚΟΝΤΟΠΟΔΕΣ**, ut Græcorum fabulæ ferunt, sed immensis corporibus editi, quorum adhuc ad indicium in nonnullis locis ossa immensæ magnitudinis ostenduntur. Sed adversum hos iusta dei providentia diluvium mundo introduxit, ut orbis quidem terrarum ab eorum contagione dilueretur, omnis vero locus ab impiorum nece verteretur in pelagus. Unus tamen tunc inventus est iustus, nomine Noë, qui in arca cum tribus filiis eorumque uxoribus liberatus, post aquarum decursus cum his animalibus quæ secum clauserat, et seminibus, mundi habitator effectus est.

30. Duodecima generatione, cum deus benedixisset homines et multiplicari cœpissent, acceperunt præceptum, ne sanguinem degustarent; propter hoc enim etiam diluvium factum est. Tertia decima generatione cum ex tribus filiis Noë, unus qui erat medius, patri fecisset iniuriam, posteritati suæ ex maledicto conditionem servitutis induxit. Cuius interim senior frater habitationis sortem eam, quæ est in medio terræ, suscepit, in qua est regio Iudææ, iunior vero orientis plagam sortitus est, ipse autem occidentis accepit. Quarta decima vero generatione ex maledicta progenie quidam, propter artem magicam primus aram statuit dæmonibus, honorem sanguinis litans. Quinta decima generatione, primo omnium homines idolum statuentes adoraverunt, et usque ad illud tempus divinitus humano generi data Hebræorum lingua, tenuit monarchiam. Sexta decima generatione moverunt se ab oriente filii hominum, et venientes ad terras patrum suorum, unusquisque sortis suæ locum, proprii vocabuli appellatione signavit. Septima decima generatione apud Babyloniam Nemroth primus regnavit, urbemque construxit, et inde migravit ad Persas, eosque ignem colere docuit.

31. Octava decima generatione muratæ urbes factæ sunt, et exercitus instituti armaque, et iudices legesque sancitæ, templa constructa, et principes gentium tamquam dii adorati sunt. Nona decima generatione posteri illius, qui post diluvium maledictus est, proprios terminos excedentes, quos in occidentalibus partibus sorte susceperant, eos qui medium terræ fuerant sortiti locum, in terras orientis expellunt et usque ad

Persidem fugant, ipsique in expulsorum locis iniqua sorte succedunt. Vicesima generatione ob incesti crimen, primus morte propria filius ante patrem defunctus est.

32. Vicesima prima generatione exstitit vir quidam sapiens, ex genere eorum qui fuerunt expulsi, ex semine primogeniti filiorum Noë, nomine Abraham, a quo nostrum Hebræorum ducitur genus. Hic cum universus iterum mundus diversis erroribus esset oppressus, et pro immanitate scelerum maturum ei pararetur excidium, non iam per aquam, sed per ignem, cumque iam plaga initio a Sodonis sumto immineret et universo orbi terrarum; pro amicitiiis, quibus erat ei familiaritas cum deo cui bene placuerat, universum mundum ne pariter periret eripuit. Ab initio tamen ceteris omnibus errantibus, ipse cum arte esset astrologus, ex ratione et ordine stellarum agnoscere potuit conditorem, eiusque providentia intellexit cuncta moderari. Unde et angelus adsistens ei per visionem, plenius eum de his quæ sentire cœpit, edocuit. Sed et quid generi eius ac posteritati deberetur, ostendit, et non tam eis danda hæc loca, quam reddenda promisit.

33. Igitur Abraham cum rerum causas desideraret agnoscere, idque secum intenta mente pervolveret, apparuit ei verus Propheta, qui solus hominum corda et propositum novit, et omnia ei quæ desiderabat aperuit, divinitatis scientiam docuit, mundi originem finemque pariter indicavit, animæ immortalitatem ac vivendi instituta quibus deo placeretur, ostendit, resurrecturos quoque mortuos, ac iudicium futurum, bonorum remunerationem, malorum pœnas, iusto cuncta moderando iudicio declaravit, omnibusque rite ac sufficienter edoctis ad sedes rursus invisibiles secessit. Verum cum adhuc Abraham in ignorantia versaretur, sicut tibi et antea iam diximus, nati sunt ei filii duo, quorum unus Ismæel, alius Eliesdros appellati sunt. Ex alio barbaræ gentes, ex alio Persarum populi descendunt. E quibus nonnulli Brachmanorum vitam et vicina instituta sectati sunt, alii apud Arabiam consederunt, ex quorum posteris nonnulli etiam in Ægyptum dispersi sunt. Inde denique et Indorum quidam et Ægyptiorum circumcidi didicere ac purioris observantiæ esse quam ceteri, licet processu temporis quam plurimi eorum ad impietatem verterent argumentum et indicium castitatis.

34. Veruntamen cum hos duos filios tempore, quo adhuc in ignorantia rerum vixerat, suscepisset, dei agnitione percepta petit ab eo, quia erat iustus, ut ex Sara quæ ei erat coniux legitima, cum esset sterilis, habere progeniem mereretur; et accepit, quem et Isaac nominavit, ex quo natus est Iacob, de Iacob autem duodecim patriarchæ, et ex ipsis duodecim septuagintaduo. Hi fame exorta in Ægyptum veniunt cum omni domo sua, et intra nos quadringentos benedictione et promissione dei multiplicati, affligebantur ab Ægyptiis. Cumque affligerentur, apparuit verus propheta Moysi, et Ægyptios quidem resistentes, ne Hebræorum populus exiret ab eis et rediret ad patriam terram, decem plagis cœlestibus affecit, populum vero dei eduxit ex Ægypto. Sed qui superfuerant ex Ægyptiis, conspirati cum animositate regis sui, insecuti sunt Hebræos; quos cum reperissent super littus maris, et interimere omnes ac delere cogitarent, Moyses oratione ad deum fusa mare in duas partes divisit, ita ut aqua dextera lævaque quasi gelu concreta teneretur, et populus quidem dei transiret velut iter aridum, insequentes vero eos Ægyptii temere ingressi necarentur. Ubi enim ultimus ex Hebræorum populo ascendit, Ægyptiorum quoque ultimus descendit in mare, et continuo aquæ maris quæ ut gelu constrictæ tenebantur, præcepto eius qui constrinxerat relaxatæ, pœnas de impiorum populo recepta naturæ suæ libertate sumserunt.

35. Post hæc Moyses, dei omnia providentis præcepto Hebræorum populum eduxit in desertum, et iter brevissimum, quod fert de Ægypto ad Iudæam, relinquens, per longos eremi plebem duxit anfractus, ut quadraginta annorum exercitiis, mala quæ eis ex Ægyptiorum moribus usu longi temporis inoleverant, innovatione mutatæ consuetudinis aboleret. Interea venit ad montem Sina, et inde lex eis, vocibus et visionibus cœlestibus traditur decem conscripta præceptis; quorum primum et maximum fuit, ut ipsum solum colerent deum, nec ullam sibi aliam speciem vel formam statuerent ad colendum. Sed cum Moyses ascendisset ad montem, ibique diebus quadraginta moraretur, populus qui decem plagis percussam viderat Ægyptum, et disruptum mare ac pedibus digressum, manna quoque sibi pro pane cœlitus datum et ex sequenti petra poculum ministratum (quæ species cibi per virtutem dei, in quem quisque desiderasset,

verteretur saporem), cumque sub plaga cœli ardentiore positi, ne æstibus coquerentur, nube obumbrabantur in die, nocte vero columna ignis illuminabantur, ne ad eremi vastitatem horror quoque accederet tenebrarum. Cum, inquam, moraretur Moyses, ipsi secundum speciem Apidis, quem coli in Ægypto viderant, aureum caput vituli facientes adoraverunt, et post tot ac tanta quæ viderant mirabilia, veteris consuetudinis sordes eliminare a se atque abstergere nequiverunt. Et ob hoc, brevis spatii iter quod ex Ægypto ducit ad Iudæam, relinquens immenso eremi ambitu egit eos Moyses, si forte possit, ut superius memoravimus, vetustæ consuetudinis mala novellæ institutionis permutatione discutere.

36. Cum interim fidelis et prudens dispensator Moyses pervidens, populo ex Ægyptiorum consortio altius inolevisse vitium idolis immolandi, nec posse de eis radicem mali huius excidi, immolare quidem eis concessit, sed deo soli hoc fieri permisit, ut mediam quodammodo partem vitii altius inoliti resecaret; aliam vero mediam, per alium et ad aliud tempus reservaret emendandam, per illum scilicet, de quo ipse dixit: Prophetam vobis suscitabit dominus deus vester sicut me, ipsum audite secundum omnia quæ dixerit vobis. Quicumque enim non audierit prophetam illum, exterminabitur anima eius de populo suo.

37. Ad hæc autem etiam locum statuit, in quo solo liceret eis immolare deo. Hoc autem totum eo prospectu gerebatur, ut cum tempus opportunum venisset et didicissent per prophetam, quia deus misericordiam vult et non sacrificium, viderent eum qui eos doceret locum dei electum esse sapientiam eius, in quo conveniret offerri hostias deo, hunc autem locum, qui ad tempus videbatur electus, incursionibus hostium et excidiis sæpe vexatum, et ad ultimum quoque audirent penitus excidendum. In cuius rei fidem etiam ante adventum veri prophetæ, qui esset hostias cum loco pariter repudiaturus, sæpe ab hostibus populatus est et igne incensus; atque in captivitatem populus abductus in exteras nationes, et exinde cum ad misericordiam dei confugeret revocatus est, ut per hæc doceretur, quia sacrificia offerens expellitur et in manus hostium traditur, misericordiam vero faciens et iustitiam, sine sacrificiis de captivitate

liberatur et in terram patriam restituitur. Sed hoc intelligere paucos admodum accidit. Plures enim etiamsi sentire hæc et advertere poterant, vulgi tamen irrationali opinione tenebantur, Paucorum namque est recta cum libertate sententia.

38. Igitur Moyses his administratis Ausen quendam nomine præponens populo, qui eos revocaret ad patriam terram, ipse ad montem quendam præcepto dei viventis ascendens, illic defunctus est; cuius tamen talis fuit mors, ut usque in hodiernum diem sepulturam eius nullus invenerit. Ut ergo populus patrium contigit solum, per providentiam dei primo statim ingressu iniquarum gentium habitatores fugantur, et ipsi hereditatem paternam iudice sorte suscipiunt. Tum deinde per aliquantum temporis iudicibus, non regibus gubernati, statu tranquilliore durarunt. Ubi vero tyrannos sibi magis, quæsiere quam reges, tunc etiam in loco, qui eis orationis causa fuerat prædestinatus, templum pro ambitione regia construxere, et sic per ordinem regibus impiis sibi invicem succedentibus, ad maiores impietates etiam populus declinavit.

39. Ut autem tempus adesse cœpit, quo id quod deesse Moysis institutis diximus impleretur, et propheta quem præcinerat appareret, qui eos primo per misericordiam dei moneret cessare a sacrificiis, et ne forte putarent cessantibus hostiis remissionem sibi non fieri peccatorum, baptisma eis per aquam statuit, in quo ab omnibus peccatis invocato eius nomine solverentur, et de reliquo perfectam vitam sequentes in immortalitate durarent, non pecudum sanguine sed sapientiæ dei purificatione purgati. Denique etiam hoc ponitur evidens magni mysterii huius indicium, ut omnis qui credens prophetæ huic, qui a Moyse prædictus est, baptizatur in nomine ipsius, ab excidio belli quod incredulæ genti imminet ac loco ipsi, servetur illæsus, non credentes vero extorres loco et regno fiant, ut vel inviti intelligant et obediant voluntati dei.

40. His igitur ita præordinatis adest qui expectabatur, indicia sui quibus fieret manifestus, signa et prodigia deferens. Sed ne sic quidem populus credidit, qui ad hæc credenda tot sæculis eruditus est; et non solum non credidit, sed addidit infidelitati blasphemiam, voracem hominem et ventri servientem, ac dæmone agi eum, qui ob salutem suam venerat, dicens. In tantum nequitia malorum ministeriis valet, quod nisi

sapientia dei adfuisset his qui diligunt veritatem, omnes pæne simul inspius error involveret. Nos ergo primos elegit duodecim sibi credentes, quos Apostolos nominavit, postmodum alios septuaginta duos probatissimos discipulos, ut vel hoc modo recognita imagine Moysis crederet multitudo, quia hic est, quem prædixit Moyses venturum prophetam.

41. Sed fortassis dicat aliquis, quia imitari numerum cuicumque possibile est; et quid de signis et virtutibus dicet, quæ iste faciebat? Etenim Moyses virtutes et sanitates fecerat in Ægypto. Is quoque, quem ipse prædixit sicut se ipsum surrecturum prophetam, cum omnem languorem et omnem infirmitatem curaret in plebe, virtutes faceret innumeras, vitam evangelizaret æternam, ab impiis actus est in crucem; quod tamen factum virtute eius conversum est in bonum. Denique cum pateretur, omnis ei compassus est mundus; nam et sol obscuratus est, montesque disrupti, et sepulcra patefacta sunt, velum templi scissum est, velut lamentans excidium loco imminens. Et tamen cum omnis mundus commotus sit, ipsi etiam nunc ad inquisitionem tantarum rerum nullatenus commoventur.

42. Verum quoniam necessarium erat, ut in locum eorum qui increduli permanebant, vocarentur gentes, ut repleretur ille numerus qui demonstratus fuerat Abrahæ, mittitur in universum mundum salutaris regni dei prædicatio. Perturbantur ob hoc mundani spiritus, qui libertatem quærentibus semper obsistunt, et ad destruendam dei ædificationem errorum machinas quærunt, quibus hi, qui ad salutis et libertatis gloriam tendunt, obsistentes et agones adversum eos non minimos desudantes, fortiores effecti, ad salutis coronam veniant non sine palma victoriæ. Interim cum passus esset, et ab hora sexta usque ad nonam mundum tenebræ pressissent, sole reddito ac rebus in ordinem restitutis, etiam homines nequam ad se atque ad mores suos metu cessante regressi sunt, Nam quidam eorum cum omni custodia servantes locum, quem non potuero resurgentem tenere, magum dicebant; alii finxerunt furatum.

43. Veruntamen veritas ubique vincebat. Ad indium enim, quod hæc divina virtute agerentur, nos qui fuimus paucissimi, processu dierum, adstipulante deo multo plures

quam illi efficiebamur, ita ut aliquando pertimescerent sacerdotes, ne forte per dei providentiam ad confusionem ipsorum, in fidem nostram universus populus conveniret; frequenter mittentes ad nos rogabant, ut eis de Iesu dissereremus, si ipse esset propheta quem Moyses prædixit, qui est Christus æternus. De hoc enim solo nobis qui credidimus in Iesum, adversum non credentes Iudæos videtur esse differentia. Verum cur frequenter super hoc rogarent, nos autem opportunum tempus requireremus, septimana iam una ex passione domini complebatur annorum, ecclesia domini in Hierusalem constituta copiosissime multiplicata crescebat per Iacobum, qui a domino ordinatus est in ea episcopus, rectissimis dispensationibus gubernata.

44. Cum autem nos duodecim Apostoli ad diem Paschæ cum ingenti multitudine convenissemus, ingressi ecclesiam fratrum unusquisque nostrum, Iacobo interrogante quæ a nobis per loca singula gesta sint, audiente populo breviter exponimus. In quibus Caiphas pontifex, missis ad nos sacerdotibus, rogat venire ad se, ut aut ratione doceamus eum, quia Iesus æternus est Christus, aut ipse nos doceat, quia non est, quo in utramlibet fidem universus populus conveniret; et hoc facere nos frequenter exorat. Nos vero sæpe distulimus, tempus semper opportunius requirentes. Et ego Clemens respondi ad hoc: Puto quod et hoc ipsum quod quæritur, utrum ipse sit Christus, multum prosit ad fidei rationem, alioqui numquam pontifex pro hoc tam frequenter rogaret, ut de Christo vel disceret vel doceret. Et Petrus: Recte respondisti, o Clemens. Sicut enim sine oculis cernere nemo potest, nec sine auribus capere auditum, vel absque naribus odoratum, neque sine lingua gustum sumere, aut absque manibus aliquid contrectare: ita impossibile est, absque vero Propheta quæ dco placeant noscere. Et ego respondi: Quod ipse sit verus propheta Christus, te docente iam didici; sed quid sit hoc ipsum, Christus, aut cur ita appelletur, velim discere, uti ne vaga mihi sit et incerta rei tantæ notitia.

45. Tunc Petrus docere me hoc modo cœpit: Deus cum fecisset mundum, tanquam universitatis dominus singulis quibusque creaturis principes statuit, ipsis quoque arboribus, montibusque ac fontibus, et fluminibus, et universis, ut diximus, quæ fecerat. Multum enim est ire per singula. Statuit ergo angelis angelum principem, et spiritibus

spiritum, sideribus sidus, dæmonibus dæmonem, avibus avem, bestiis bestiam, serpentem serpentibus, piscem piscibus, hominibus hominem, qui est Christus Iesus. Christus autem dicitur eximio quodam religionis ritu; nam sicut regum sunt quædam communia nomina, ita ut apud Persas Arsaces, apud Romanos Cæsar, apud Ægyptios Pharaon, ita apud Iudæos Christus communi nomine rex appellatur. Causa autem huius appellationis hæc est: quoniam quidem cum esset filius dei et initium omnium, homo factus est, hunc primum pater oleo perunxit, quod ex ligno vitæ fuerat sumtum. Ex illo ergo unguento Christus appellatur. Inde denique etiam ipse secundum prædestinationem patris, pios quosque, cum ad regnum eius pervenerint, velut qui asperam superaverint viam, pro laborum refectione simili oleo perunget, ut et ipsorum lux luceat, et spiritu sancto repleti immortalitate donentur. Virgulti vero huius, ex quo sumtum est istud unguentum, universam naturam tibi sufficienter exposuisse me memini.

46. Sed et nunc per brevissimam speciem de omnibus te in memoriam revocabo. In præsentī vita primus pontifex Aaron chrismatis compositione perunetus, quod ad imaginem illius de quo supra diximus spiritalis unguenti factum est, princeps populi fuit, et tamquam rex primitias et tributum per capita accepit a populo, et iudicandi plebem sorte suscepta de mundis immundisque iudicabat. Sed et si quis alius ex ipso unguento perunctus est, tamquam virtute inde concepta, iam ipse rex, aut propheta fiebat, aut pontifex. Quod si temporalis hæc gratia ab hominibus composita tantum potuit, intellige iam tu, quantum sit illud unguentum, quod a deo de virgulto vitæ prolatum est, cum hoc quod ab hominibus factum est, tam eximias inter homines conferat dignitates. Quid enim in præsentī sæculo propheta gloriosius, pontifice clarius, rege sublimius?

47. Et ego ad hæc respondi: Memini, Petre, dixisse te de primo homine, quia propheta fuit, quod autem unctus fuerit, non dixisti. Si ergo sine unguento propheta nullus est, quo modo primus homo, cum non esset unctus, fuit propheta? Tum subridens Petrus: Si primus, inquit, homo prophetavit, certum est quod et unctus sit. Licet enim unctionem illius siluerit ille, qui legem in paginis condidit, nobis tamen intelligenda hæc evidenter reliquit. Sicut enim, si unctum eum dixisset, non dubitaretur et prophetam eum fuisse,

etiāsi scriptum non esset in lege: ita cum certum sit eum prophetam fuisse, similiter certum est et quod unctus sit, quia sine unguento prophetare non poterat. Verum hoc magis dicere te oportuit, si chrisma arte myropolica compositum est ab Aaron, quomodo primus homo perungi potuit unguento ante, compositionis artibus nondum repertis? Et ego respondi: Non me traducas, Petre; non enim de unguento composito et temporali oleo loquor, sed de illo simplici et æterno, quod a deo factum esse docuisti, ad cuius similitudinem istud compositum esse ab hominibus dicis.

48. Et Petrus ad hæc, ut videbatur, indignans: Quid putas, Clemens, quia omnes omnia ante tempus scire possumus? Sed nunc uti ne a proposito sermone recedamus, alias tibi, cum profectus tuus manifestus fuerit, de his apertius exponemus. Tunc autem unguento composito perunctus pontifex vel propheta, dei altare succendens in omni mundo clarus habebatur. Sed post Aaron qui pontifex fuit, alius ex aquis adsumitur, non Moysen dico, sed illum qui in aquis baptismi filius a deo appellatus est. Iesus namque est, qui ignem illum quem accendebat pontifex pro peccatis, restinxit per baptismi gratiam; ex quo enim hic apparuit, cessavit chrisma, per quod pontificatus præbebatur, vel prophetia, vel regnum.

49. Hunc igitur affuturum prædixit Moyses, qui legem dei hominibus tradidit; sed et alius ante ipsum, sicut tibi et ante iam tradidi. Ipse ergo indicavit eum venturum primo quidem adventu humilem, secundo vero gloriosum. Et primus quidem iam impletus est, cum venit et docuit, et iudex omnium iudicatus est, ac peremptus. Secundo vero adventu iudicaturus adveniet, et impios quidem condemnabit, pios vero in consortium regni societatemque suscipiet. Fides vero secundi adventus constat ex primo. Prophetæ enim de primo locuti sunt, et præcipue Iacob et Moyses, nonnulli tamen etiam de secundo. Sed magnificentia prophetiæ in hoc maxime comprobatur, quod nihil secundum consequentiam rerum de futuris dixerunt; alioqui æstimasse potius sapientes viri, quod rerum consequentia dictaverat, viderentur.

50. Quod autem dico, tale est: Christum suscipi a Iudæis ad quos venerat, et credi ei, qui exspectabatur ad salutem populi secundum traditiones patrum, consequens erat, gentes vero alienas ab eo fore, quibus neque promissum quidquam de eo neque

adnuntiatus fuerat, immo quibus ne nomine quidem ipso aliquando innotuerat. Et tamen prophetæ, contra ordinem et consequentiam rerum dixere eum expectationem gentium, et non Iudæorum futurum. Ita denique et gestum est. Cum enim venisset, ab his qui eum expectare videbantur ex traditione maiorum, omnino agnitus non est; hi vero qui nihil de ipso penitus audierant, et venisse credunt, et venturum sperant. Et ita in omnibus prophetia fidelis apparuit, quæ dixit ipsum esse expectationem gentium. Erraverunt ergo Iudæi de primo domini adventu; et inter nos atque ipsos de hoc est solo dissidium. Nam quod venturus sit Christus, norunt etiam ipsi et expectant, quod autem iam venerit in humilitate hic qui dicitur Iesus, ignorant. Et in hoc maxime eius confirmatur adventus, quod ei non omnes credunt.

51. Hunc ergo deus destinavit in fine mundi, quia impossibile erat mortalium mala purgari per alium, integra duntaxat permanente humani generis creatura, hoc est salva arbitrii libertate. Hoc igitur statu incolumi reservato, invitare venit ad regnum iustos quosque et eos qui placere studuerunt ei, quibus bona ineffabilia præparavit et Hierusalem civitatem cælestem, quæ super splendorem solis fulgebit in habitatione sanctorum. Iniustos vero et impios, et qui pro nihilo habuerunt deum, commissamque sibi vitam diversa ad flagitia contulerunt, ac tempus operis iusti, exercitium fecere malitiæ, competentibus ipsisque dignis ultionibus tradet. Cetera vero quæ ibi gerentur proferri et cloqui, neque angelis neque hominibus fas est; sed hoc tantum scire nos sufficit, quod bonis æternam bonorum possessionem conferet deus.

52. His ab eo dictis ego respondi: Si Christi regno fruentur hi, quos iustos invenerit eius adventus, ergo qui ante adventum eius defuncti sunt, regno penitus carebunt? Tum Petrus: Cogis me, inquit, o Clemens, aliqua de ineffabilibus publicare. Veruntamen quoadusque proferri licet, facere non pigebit. Christus, qui ab initio et semper erat, per singulas quasque generationes piis, latenter licet, semper tamen aderat, his præcipue, a quibus expectabatur, quibusque frequenter apparuit. Sed non erat tempus, ut tunc resolutis corporibus fieret resurrectio; sed hæc magis remuneratio videbatur a deo, ut qui inveniretur iustus, diutius permaneret in corpore, aut certe, sicut de quodam iusto

evidenter refertur in litteris legis, quod transtulerit eum deus. Simili exemplo etiam cum ceteris gestum est qui eius voluntati placuerunt, ut ad paradysum translati serventur ad regnum, eorum vero qui non ad integrum potuere explere normam iustitiæ, sed aliquas in sua carne malitiæ reliquias habuere, corpora quidem resolverentur, animæ vero servarentur in bonis lætisque regionibus, ut in resurrectione mortuorum, cum sua receperint, ipsa iam resolutione purgati, pro his quæ bene gesserant, æterna hereditate potiantur. Et ideo beati sunt omnes, qui regnum Christi fuerint adepti, quia non solum Inferni pœnas effugient, sed et incorruptibiles permanebunt, et primi deum patrem videbunt, atque inter primos apud deum honoris ordinem consequentur.

53. Propter quod non minima de Christo quæstio habetur, et infideles quique ex Iudæis immensa adversum nos insania commoventur, verentes ne forte ipse sit, in quem peccaverunt; et eo magis metus increscit, quod sciunt, statim ut eum cruci adfixere, universum ei compassum esse mundum, corpusque eius diligenti a se custodia conservatum nusquam comparuisse, atque ad fidem nominis eius innumeras multitudines convenire. Unde et compulsi sunt una cum pontifice Caipha, sæpius mittere ad nos, ut de nominis eius veritate quæreretur. Cumque crebro deposcerent, ut de Iesu aut discerent aut docerent, si ipse esset Christus, visum nobis est ascendere ad templum, et coram omni populo protestari de eo, simul et arguere Iudæos de multis, quæ ab eis absurde gerebantur. In multas etenim iam partes populus scindebatur, initio sumto a Iohanne baptista.

54. Cum enim iam immineret ortus Christi ad sacrificia quidem reprimenda, baptismi vero gratiam largiendam, inimicus ex his quæ prædicta fuerant adesse tempus intelligens, diversa schismata operabatur in populo, ut si forte prius peccatum potuisset aboleri, secunda corrigi culpa non posset. Erat ergo primum schisma eorum qui dicebantur Sadducæi, initio Iohannis iam pæne temporibus sumto. Hique ut ceteris iustiores, segregare se cœpere a populi cœtu, et mortuorum resurrectionem negare, idque argumento infidelitatis adserere, dicentes non esse digaum, ut quasi sub mercede proposita colatur deus. Auctor vero sententiæ huius primus Dositheus, secundus Simon

fuit. Aliud Samaræum schisma est; ipsi enim resurrectionem mortuorum negantes adserunt, non in Hierosolymis, sed in monte Garizin adorandum esse deum. Qui tamen unum verum prophetam ex Moysis vaticinationibus recte expectantes, pravitate Dosithei impediti sunt, ne hunc quem expectabant, crederent esse Iesum. Scribæ quoque et Pharisei in aliud schisma deducuntur. Sed hi baptizati a Iohanne, et velut clavem regni cœlorum verbum veritatis tenentes ex Moysis traditione susceptum, occultarunt auribus populi. Sed et ex discipulis Iohannis, qui videbantur esse magni, segregarunt se a populo, et magistrum suum veluti Christum prædicarunt. Hæc autem omnia præparata sunt schismata, ut et fides Christi per hæc impediretur, et baptisma.

55. Veruntamen, ut dicere cœperamus, cum frequenter nos pontifex per sacerdotes rogasset, ut de Iesu sermo nobis haberetur ad alterutrum, ubi opportunum visum est et omni ecclesiæ placuit, ascendimus ad templum, et stantes in gradibus una cum fidelibus fratribus nostris, facto populi summo silentio, prior pontifex cœpit adhortari populum, ut patienter et cum quiete audiant, simulque eorum quæ dicenda sunt, testes et iudices fiant. Tum deinde multis laudibus efferens sacrificiorum ritum, qui ad remissionem peccatorum humano generi divinitus esset indultus, caussabatur Iesu nostri baptisma velut contra hæc nuper inductum. Sed propositionibus eius occurrens Matthæus evidenter ostendit, quod si quis Iesu baptisma non fuerit consecutus, is non solum cœlorum regno fraudabitur, verum et in resurrectione mortuorum non absque periculo erit, etiamsi bonæ vitæ et rectæ mentis prærogativa muniatur. Hæc et his similia prosecutus siluit Matthæus.

56. Sed Sadducæorum pars, quæ negat esse resurrectionem mortuorum, indignata est, ita ut quidam ex ipsis de medio populi exclamaret, dicens, multum errare eos, qui putent mortuos aliquando resurgere. Contra hunc Andreas meus frater respondens, docuit errorem non esse, tissimam fidem, quod mortui resurgant, secundum ea quæ docuit is, quem Moyses prædixit venturum prophetam; aut si non videretur eis ipse esse quem prædixit Moyses, de hoc, inquit, primo requiratur, ut cum evidenter ipse fuerit

probatuſ, nihil de reliquo ſuper hiſ quæ docuit ambigatur. Hæc autem et hiſ ſimilia plura proteſtatuſ ſiluit Andreas.

57. Samaræuſ uero quidam, contraria populo et deo loquens, et neque mortuoſ adſerens reſurrecturoſ, neque eum qui eſt in Hieruſalem cultum dei tenendum, ſed montem Garizin venerandum, addidit contra noſ etiam hæc, quod Ieſuſ noſter non eſſet ipſe, quem Moſeſ prophetam venturum eſſe prædixerit. Adverſum hunc et alium qui cum ipſo hæc eadem proſequabatur, Zebedæi filii Iacobuſ et Iohanneſ vehementer obniſi ſunt, et quamviſ haberent mandatuſ, ne ingrederentur civitateſ eorum neque verbum eiſ prædicationiſ inferrent, tamen ne ſermo eorum, ſi confutatuſ non eſſet, aliorum læderet fidem, ita prudenter et fortiter reſponderunt, ut perpetuum eiſ ſilentium darent. Nam Iacobuſ de reſurrectione mortuorum cum totiuſ populi favore peroravit, Iohanneſ uero oſtendit, quia ſi ceſſarent ab errore montiſ Garizin, conſequenter agnoſcerent ipſum eſſe Ieſum, qui ſecundum prophetiam Moſiſ exſpectabatur eſſe venturuſ, quoniam quidem ſigna et prodigia, ut fecit Moſeſ, ita fecit etiam Ieſuſ, et dubium non eſt quin ſimilitudo ſignorum ipſum eſſe teſtetur, quem ſicut ſe dixit eſſe venturum. Hæc et alia plura hiſ ſimilia proteſtati ſiluire.

58. Et ecce quidam de Scribiſ de medio populi exclamans ait: Ieſuſ veſter ſigna et prodigia quæ fecit, ut maguſ non ut propheta fecit. Huic Philippuſ vehementer occurrit oſtendens, quia hac ratione accuſaret etiam Moſen. Cum enim Moſeſ ſigna et prodigia fecerit in Ægypto, ſimiliter autem et Ieſuſ in Iudæa, dubitari non poſſit, quia quod de Ieſu diceretur, hoc etiam de Moyſe dici videretur. Hæc et hiſ ſimilia plura proteſtatuſ ſiluit Philippuſ.

59. Phariſæuſ autem quidam audiens hæc, inſimulabat Philippum, quod Moſen æqualem diceret Ieſu. Cui Bartholomæuſ reſpondens, conſtanter edocuit, quia non dicimuſ Ieſum ſolum æqualem: Moſi, ſed maiorem; quia Moſeſ quidem propheta fuit, quod fuit et Ieſuſ, quod autem fuit Ieſuſ, Moſeſ non fuit, hoc eſt Chriſtuſ, et ideo maior ille ſine dubio, qui et propheta et Chriſtuſ eſt, quam ille qui ſolum propheta eſt. Hæc et hiſ ſimilia plura proſecutuſ ſiluit. Poſt hunc Iacobuſ Alphæi ſermonem fecit ad

populum, quo ostenderet, non ideo credendum esse Iesu, quia de eo prophetæ prædixerint, sed ideo magis credendum esse prophetis, quod vere prophetæ sint, quia eis testimonium Christus reddat. Nam præsentia et adventus Christi illos vere prophetas fuisse designat. Dicebat enim non ab inferioribus maiori, sed a maiore inferioribus fidei testimonium dari. Hæc et multa his simili prosecutus, etiam Iacobus siluit. Post hunc Lebbæus populum cœpit vehementer arguere, quod non crederent Iesu, qui eis tantum profuerit, docendo quæ dei sunt, solando afflictos, medendo infirmis, pauperes consolando, sed pro his omnibus bonis odia mortemque reddiderint. Hæc et his similia plura cum esset populo protestatus, siluit.

60. Et ecce unus ex discipulis Iohannis adfirmabat, Christum Iohannem fuisse, et non Iesum; in tantum, inquit, ut et ipse Iesus omnibus hominibus et prophetis maiorem esse pronuntiaverit Iohannem. Si ergo, inquit, maior est omnibus, sine dubio et Moyse et ipso Iesu maior habendus est. Quod si omnium maior est, ipse est Christus. Ad hæc Cananæus Simon respondens, adseruit Iohannem maiorem quidem fuisse omnibus prophetis, et omnibus qui sunt filii mulierum, non tamen maiorem esse filio hominis. Et ideo Iesus quidem et Christus est, Iohannes vero solum propheta, et tantum interest inter ipsum et Iesum, quantum inter præcursorem et eum cui præcurritur, et quantum inter eum qui legem dat et eum qui legem servat. Hæc et his similia prosecutus siluit etiam Cananæus. Post quem Barnabas qui et Matthias, qui in locum Iudæ subrogatus est apostolus, monere populum cœpit, ne odio haberent Iesum neque blasphemarent eum. Multo enim esse rectius, etiam ignoranti vel dubitanti de Iesu, amare eum quam odisse. Caritati enim Deus præmium posuit, odiis pœnam. Hoc ipsum enim, inquit, quod Iudaicum corpus adsumsit et inter Iudæos natus est, quo modo non omnibus vobis incentiva sui amoris incussit? Hæc et his similia cum perorasset, dicendi finem fecit.

61. Tunc Caiphas doctrinam Iesu culpæ tentabat, dicens eum res vanas locutum: beatos enim pauperes dixit, et terrenas fore remunerationes promisit, ac summam muneris in terrena hereditate constituit, cibisque ac potu eos qui iustitiam servarint, promisit esse saturandos; et his similia multa docuisse deprehenditur. Cui Thomas

respondens arguit eum frustra caussantem; ostendens, quia prophetæ magis, quibus etiam ipse credit, ita docuerint, nec tamen quomodo erunt hæc aut quomodo percipientur, ostenderint, Iesus vero qualiter accipi hæc debeant, demonstraverit. Et cum hæc atque his similia plura dixisset, siluit etiam Thomas.

62. Post hæc rursum Caiphas me intuens, et nunc ut monens, nunc vero ut culpans, dicebat, cessare me debere de reliquo a prædicatione Christi Iesu, ne in perniciem mei hoc agerem, neve ipse errore deceptus alios quoque meo errore deciperem. Tum præterea arguebat me temeritatis, quod cum essem ipse imperitus, piscator et rusticus, officium subire doctoris auderem. Hæc et alia plura his similia dicenti, ego quoque in hæc verba respondi: Mihi quidem minus esse periculi, si, ut ipse ait, iste non sit Christus, quia doctorem legis receperim; ipsi vero ingens esse discrimen, si hic ipse sit Christus, sicut et certe est. Ego enim credo huic qui apparuit; ipse autem cui alii fidem servare se credit, qui nullus apparuit? Si vero et idiota, ut ais, et imperitus ac piscator et rusticus, super presbyteros sapientes intelligam, hoc tibi, inquam, magis metum debet incutere. Nam si ex eruditione aliqua disputans obtinerem vos sapientes et eruditos, videretur utique doctrina hoc mihi longi temporis et non divinæ virtutis gratia contulisse, nunc autem cum ut dixi nos imperiti vos sapientes convincimus et superamus; cui sensum habenti non palam est, quia hoc non humanæ argutiæ opus est, sed divinæ voluntatis et muneris?

63. Hæc igitur et alia huiusmodi prosequentes, consequenter protestati sumus ac docuimus nos imperiti et pisces, sacerdotes quidem de uno solo deo cœli, Sadducæos de resurrectione mortuorum, Samaritas de consecratione Hierusalem, non tamen ingressi civitatem ipsorum, sed publice disputantes, Scribas vero et Phariseos de regno cœlorum, discipulos Iohannis, ne scandalum paterentur in Iohanne; omnem vero populum, quia Iesus est Christus æternus. Ad ultimum autem monui eos, ut priusquam progredieremur ad gentes prædicare eis agnitionem dei patris, ipsi reconciliarentur deo suscipientes filium eius. Aliter enim nullo modo eos ostendi posse salvari, nisi per sancti spiritus gratiam trinæ invocationis dilui baptismo properarent, et Eucharistiam Christi

domini sumerent, cui soli, de his quæ docuit credere deberent, ut sic æternam salutem consequi mererentur, aliter vero impossibile prorsus esse reconciliari eos deo, etiam si mille ei aras et altaria mille succendant.

64. Nos enim, inquam, pro certo comperimus, quod super sacrificiis quæ offertis, multo magis exasperatur deus, sacrificiorum tempore duntaxat expleto. Et quia vos non vullis agnoscere, emensum esse iam tempus hostias offerendi, ob hoc destruetur et templum, et abominatio desolationis statuetur in loco sancto, et tunc gentibus Evangelium prædicabitur ad testimonium vestri, ut ex illorum fide vestra infidelitas iudicetur. Omnis etenim mundus diversis temporibus diversas malitiæ ægritudines palitur, vel per omnes generaliter, vel per singulos quosque specialiter, et ideo indiget medico, qui eum visitet ad salutem. Nos ergo protestamur vobis, et quod unumquemque vestrum latuit nuntiamus. Vestrum est deliberare, quid expediat vobis.

65. His a me dictis, ingemuit omnis multitudo sacerdotum, quod eis de templi subversione prædixerim. Quod cum vidisset Gamaliel princeps populi, (qui latenter frater noster erat in fide, sed consilio nostro inter eos erat) quia valde fremerent et ingenti adversum nos furore moverentur, adsurgens ait: Quiescite paullisper, o viri Isrælitæ, non enim advertitis tentationem quæ imminet vobis, propter quod desinite ab hominibus istis, et si quidem humani consilii est quod agunt, cito cessabit, si autem a deo est, cur sine caussa peccatis nec proficitis quidquam? Dei enim voluntatem quis potest superaro? Nunc ergo, quoniam quidem in vesperam vergitur dies, crastino hoc ipso in loco audientibus vobis, ego ipse cum istis disputabo, ut omnem errorem palam arguam, dilucideque confutem. Et his dictis repressus est eorum aliquatenus furor, ea præcipue spe, quod die crastina erroris nos publice arguendos sperarent. Et sic cum pace populum dimisit.

66. Nos vero cum venissemus ad Iacobum nostrum, omnia quæ dicta gesta que fuerant exponentes, apud eum cibo sunt mansimus, omnipotenti deo per totam noctem supplicantes, ut futuræ disputationis sermo indubitata fidei nostræ ostenderet veritatem. Igitur postera die Iacobus episcopus nobiscum simul et cum omni ecclesia

ascendit ad templum, ubi ingentem reperimus multitudinem, a medio noctis expectantem nos. Stetimus ergo in locis, quibus et prius, ut eminentius stantes ab universo populo cerneremur. Cumque esset summum silentium factum, Gamaliel, qui ut supra diximus nostræ fidei erat; dispensatione vero manebat inter ipsos, ut si quando iniquum aliquid adversum nos aut impium molirentur, vel ipsos consilio reprimeret prudenter aplato, vel nus commoneret ut aut curare aut declipare possemus; is ergo tanquam adversum nos agens, prior omnium episcopum Iacobum intuens hoc modo allocutus est:

67. Si ego Gamaliel neque eruditionis meæ, neque senectutis opprobrium duco, discere aliquid a parvulis et ab imperitis, si quid forte est utilitatis aut salutis acquirere, (qui enim rationabiliter vivit, scit quia nihil est anima preciosius) quomodo non omnibus amabile est, cunctisque exoptatum, ut quæ ignorat discat, quæ didicerit doceat? Certissimum namque est, quod neque amicitia, neque propinquitas generis, neque regni sublimitas homini debet esse preciosior veritate. Et vos ergo fratres, si quid amplius nostis, populo dei qui adest, itemque fratribus vestris proferre non pigeat, omni populo libenter et lota conquiete quæ dicitis audiente. Quomodo enim non hoc faciat populus, cum meipsum videat secum pariter velle a vobis discere, si quid forte amplius vobis revelavit deus? Si vero vos in aliquo indigetis, similiter etiam vos a nobis non pigeat doceri, ut erga utramque partem, si quid deest, adimpleat deus. Quod si aliquis forte vos nunc sollicitat metus, propter nonnullos nostrorum qui praciudicatis adversum vos animis utuntur, et insidias eorum verentes, non audetis dicere quod sentitis apertius, ego ut vos etiam huius occasione timoris absolvam, iuro vobis per omnipotentem deum et viventem in secula, quia nullum permittam iniicere vobis manus. Habentes ergo huius iuramenti mei omnem hunc populum testem, et idoneum pignus sacramenti nostri fœdus tenentes, absque ulla cunctatione unusquisque vestrum quod didicit proferat; et nos fratres intente et cum silentio audiamus.

68. Hæc dicens Gamaliel non valde placebat Caiphæ, et ut videbatur, suspectum habens eum, ipse magis inserere se subtiliter disputationibus cœpit; subridens enim ad ea quæ Gamaliel dixerat, Iacobum episcoporum principem sacerdotum princeps orabat, ut

de Christo non aliunde sermo quam de scripturis fieret, ut sciamus, inquit, utrum Iesus ipse sit Christus, an non. Tum Iacobus, primo, inquit, requiramus, ex quibus scripturis potissimum disputationem haberi oporteat. At ille vix aliquando ratione ipsa superatus respondit, ex lege habendam, et post hoc etiam prophetarum addidit mentionem.

69. Cui Iacobus noster cœpit ostendere, quia et prophetæ quæ dicunt, ex lege sumserint et legi consona sint loquuti. Sed et de libris Regnorum disseruit aliqua, quomodo, et quando, et a quo scripti sint, et quomodo eis uti oporteat. Cumque et de lege plenissime disputasset, ac singula quæ de Christo sunt, purissima expositione protulisset in lucem, ostendit abundantissimis probationibus, quia Iesus est Christus, et in ipso universa quæ de humili eius adventu fuerant prædicta, complentur. Duos enim eius prædictos esse docuit adventus, unum humilitatis quem adimplevit, alium gloriæ qui speratur implendus, cum veniet dare regnum credentibus in se et servantibus omnia quæ præcepit. Cumque de his evidenter populum docuisset, addebat etiam hoc; quia nisi quis baptizatus fuisset in aqua sub appellatione trinæ beatitudinis, sicut docuit verus propheta, neque remissionem acciperet peccatorum, neque introiret in regna cœlorum: et hanc esse dei [ingeniti] præfinitionem confirmavit. Quibus etiam hæc addidit: Nolite putare nos duos ingenitos dicere deos, aut unum divisum esse in duos, vel sicut impii dicunt, eundem masculum et foeminam sui effectum; sed filium dei unigenitum dicimus, non ex alio initio, sed ex ipso ineffabiliter natum. Similiter etiam de paracleto dicimus. Sed et de baptismo cum aliquanta dixisset, per septem continuos dies persuasit omni populo et pontifici, ut confestim ad percipiendum baptismum festinarent.

70. Cumque in eo iam res esset, ut venirent et baptizarentur, homo quidam inimicus, tunc cum paucis admodum ingrediens templum, clamare cœpit et dicere: Quid facitis, o viri Israëlitarum? cur vobis tam facile subripitur? cur præcipites ducimini ab hominibus infelicissimis, et a [Simone] mago deceptis? Cumque hæc diceret et ad hæc adderet ac superaretur ab episcopo Iacobo, conturbare populum et seditiones suscitare cœpit, uti ne ea quæ dicebantur plebs posset audire. Igitur exagitare cuncta clamoribus, et quæ fuerant multo labore ordinata convellere, simulque incusare sacerdotes, et opprobriis

atque increpationibus cœpit accendere, et velut furibundus singulos quosque ad cædem concitare, dicens: Quid agitis? quid cessatis? O segnes et desides, cur non manibus nostris invadimus et discerpimus omnes hos? Et cum hæc dixisset, primus raptō ex ara torre robusto cædis fecit exordium. Tum deinde et cæteri videntes eum, simili efferebantur insania; fit omnium clamor, cædentium pariter et cælorum, sanguis plurimus funditur, fuga permixta habetur, cum interim ille inimicus homo Iacobum aggressus, de summis gradibus præcipitem dedit, quem cum mortuum credidisset, ultra multare neglexit.

71. Nostri vero sublatum eum collegerunt; erant enim et numero plures quam illi et virtute maiores, sed propter reverentiam dei ipsi magis interim se a paucioribus, quam interimere alios patiebantur. Cum autem vespera adfuisset, templum quidem sacerdotes claudunt; nos vero ad domum Iacobi regressi et pernoctantes ibi in oratione, ante lucem descendimus Hiericho ad quinque millia viri. Post triduum autem venit ad nos ex fratribus quidam a Gamaliele, de quo supra diximus, occultos nobis nuncios deferens, quod inimicus ille homo legationem suscepisset a Caïpha pontifice, ut omnes qui crederent in Iesum, persequerentur et Damascum pergeret cum epistolis eius, ut etiam inibi auxilio usus infidelium, fidelibus inferret exitium; idcirco autem præcipue Damascum festinaret, quod illuc confugisse crederet Petrum. Et post dies fere triginta digressus est per Hiericho Damascum tendens, cum per idem temporis progressi essemus nos ad sepulchra duorum fratrum quorundam, quæ sponte sua per annos singulos dealbabantur; quo miraculo multorum adversum nos repressus est furor, videntium haberi nostros in memoria apud deum.

72. Positis itaque nobis in Hiericho, ibique orationi, bus et ieiuniis operam dantibus, Iacobus episcopus accersitum me inde huc Cæsaream mittit, dicens: quia Zacchæus de Cæsarea scripserit sibi, Simonem quendam Samaræum magum plurimos nostrorum subvertere, adserentem se esse quendam Stantem, hoc est alio nomine, Christum, et virtutem summam excelsi dei, qui sit supra conditorem mundi, simulque mirabilia plurima ostendens alios dubitare, alios declinare fecerit ad se; cunctaque diligenter comperta ab

his, qui prius vel socii eius, vel discipuli fuerant, et post hoc ad Zacchæum conversi sunt, indicavit. Multi sunt ergo, inquit Iacobus, o Petre, quorum salutis causa proficisci te oportet, et arguere magum, ac sermonem veritatis docere; sed nihil moretis, neque te contristet quod solus proficisceris, sciens comitem tibi et adiutorem deum per Iesum, et eito per eius gratiam multos tibi socios et unanimes fore, Dato sane operam, ut per singulos annos præcipua quæque ex dictis gestisque tuis scripta mittas ad me, et maxime per septimanas annorum. Et his dictis dimissus ab eo, sex diebus perveni Cæsaream.

73. Ingradienti autem mihi occurrit Zacchæus dilectissimus frater noster, et inhærens amplexibus meis perduxit ad hoc in quo ipse commanebat hospitium, requirens a me de singulis quibusque fratribus, præcipue tamen de hoporabili fratre nostro Iacobo. Cumque audisset a me, quod uno adhuc claudicaret pede, percontanti continuo caussam, omnia hæc quæ nunc tibi exposuimus, ei enarravi; quomodo evocati essemus a sacerdotibus et pontifice Caipha ad templum, et Iacobus archiepiscopus stans in summis gradibus, per septem continuos dies universo populo de scripturis dominicis adsignaverit, quod Iesus osset Christus, quove modo omnibus iam adquiescentibus, ut ab eo baptizarentur in nomine Iesu, inimicus homo effecerit illa omnia, quæ supra diximus, ut ne eadem iterum dicamus.

74. Quibus cognitis Zacchæus rursus mihi quæ a Simone agerentur exponit; et inter hæc, nescio unde cognito adventu meo, ipse mandat ad me Simon: Audiente, inquit, populo die crastina disputemus. Cui ogo: Fiať, inquam, ut libet. Et hæc pollicitatio mea universæ innotuit civitati, ita ut etiam tu qui ipsa die adveneras, disceres me die postera cum Simone habiturum esse certamen, et requisita mansione nostra secundum indicia quæ a Barnaba acceperas, venires ad nos. Ego vero ingressu tuo ita gratulatus sum, ut nescio unde motus, festinaverit animus meus exponere tibi cuncta velociter, præcipue tamen quod est in fide maximum de vero propheta, quod unum ac totius doctrinæ fundamentum sufficere posse non ambigo; tum etiam scriptæ legis per singula quæque capitula quorum ratio poscebat, secretiorem tibi intelligentiam patefeci, non occultans a te nec traditionum bona. Quæ vero supersunt incipiens a die crastina, ex his quæ in

quæstionibus cum Simone movebuntur, per dies singulos audies, usquequo deo favente perveniatur ad ipsam quo iter nostrum dirigendum credimus urbem Romam. Cumque ad hæc ab eo dicta, omnem gratiam me ei debere profiterer, factarumque omnia me quæ præciperet promptissime pollicerer, cibo sumpto quiescere nos iussit sibi ipse quietem dedit.

Liber secundus

1. Cum autem dies, quæ ad disceptandum cum Simone staluta fuerat, illucesceret, Petrus primis gallorum cantibus surgens excitavit etiam nos; eramus enim in eodem conclavi cubitantes simul omnes tredecim, in quibus primus post Petrum Zacchæus, deinde Sophonias, Iosephus, et Michæas, Eliesdros et Phinees, Lazarus et Helisæus; post hos, ego Clemens et Nicodemus, deinde Niceta et Aquila, qui fuerant prius discipuli Simonis, et docente Zacchæo conversi sunt ad fidem Christi. Mulierum sane nulla prorsus aderat. Cumque adhuc vespertinum lumen duraret, omnes resedimus, et Petrus videns vigilare nos ac sibi intendere, salutatis nobis continuo dat sermonis exordium. Mirari me equidem fateor, fratres, humanæ naturæ vim, quam ad omnia aptam habilemque esse video. Hoc autem dicere in memoriam venit ex his quæ rebus ipsis expertus sum. Ut enim transierit medium noctis, ego sponte iam suscitor et ultra somnus nequaquam venit ad me; quod mihi accidit ex eo, quia in consuetudine habui verba domini mei, quæ ab ipso audieram, revocare ad memoriam, et pro ipsorum desiderio suscitari animis meis et cogitationibus imperavi, ut evigilans ad ea et singula quæque reCOLens ac retexens possim memoriter retinere. Ex hoc ergo, dum omni cum dulcedine sermones domini versare in meo corde desidero, consuetudo obtinuit vigilandi, etiam si nihil sit quod cogitare velim. Ita ergo ineffabili quadam ratione, introducta alia consuetudine, vetus consuetudo mutatur, et id revera si non supra modum cogas, sed quantum recipit mensura naturæ. Neque enim penitus somna carere possibile est, alioqui nec facta nox fuisset ad quietem.

2. Et ego cum audissem: Optime, inquam, dixisti Petre, quia consuetudo consuetudine commutatur, Nam et ego cum navigarem primo turbabar et intra me mihi omnia vertebantur, ita ut suggillari viderer nec ferre po sem brumam et molestiam maris, post paucos autem dies ubi consuetudo facta est, tolerabiliter ferre cœpi, ita ut maite statim una cum nautis cibum sumere delectarer, cum prius ante horam septimam capiendi cibi consuetudo non esset. Nunc ergo ex ista sola consuetudine, circa illud tempus quo

comedere cum nautis solebam, esuries admonet me, quod tamen rursus depellendum spero, cum alia fuerit consuetudo suscepta. Credo ergo etiam tibi vigiliarum consuetudinem, ut perhibes, institutam; et opportune hoc exponere voluisti, ut et nos aliquantulum somni a nobis abiicere atque effugare non pigeat, ut possimus doctrinae viventis instituta suscipere. Ubi enim decocti fuerint cibi et mens acceperit nocturna silentia, opportunissime quæ docentur insident.

3. Et Petrus libenter accipiens, quod intellexerim præfationis eius causam ad utilitatem nostram prolatam, collaudans me adhortandi et incitandi sine dubio gratia, consequentem cœpit expedire sermonem: Opportunum mihi nunc et necessarium videtur, de his quæ imminent aliqua discutere, id est, de Simone. Scire enim velim, quibus sit moribus et quibus actibus, quod mihi, si quis scit, indicare non cesset; refert enim ista prænoscere, Nam si in mandatis habemus, ut venientes ad civitatem discamus prius, quis in ea dignus sit ut apud eum cibum sumamus; quanto magis convenit noscere, quis, qualisque sit is cui immortalitatis verba credenda sunt? Solliciti enim et valde solliciti esse debemus, ne margaritas nostras mittamus ante porcos.

4. Sed et alias ob causas utile est, viri huius habere me notitiam. Si enim sciam, quia in his, de quibus non potest dubitari quod bona sint, emendatus est et inculpabilis, hoc est, si sobrius, si misericors, si iustas, si mitis et humanus est, quæ utique bona esse nullus ambigit, tunc consequens videbitur, ut ei qui obtinet bona virtutum, etiam quod deest fidei et scientiæ conferatur, et in quibus maculari videtur eius vita, quæ est in reliquis probabilis, emendetur. Si vero in his quæ palam sunt, peccatis involutus permanet et inquinatus, non me oportet ei aliquid de secretioribus et remotis divinæ scientiæ proloqui, sed magis protestari et convenire eum, ut peccare desinat et actus suos a vitiis emendet. Quod si ingesserit se et provocaverit nos dicere, quæ eum minus recte agentem non oportet audire, prudenter eum debemus eludere; nam nihil omnino respondere auditorum causa utile non videtur, ne forte existiment nos responsionis penuria declinare certamen, et fides eorum lædatur, non intelligentium propositum nostrum.

5. Cumque hæc Petrus dixisset ad nos, Niceta rogat permitti sibi dicere aliquid, atque indulgente Petro cum venia inquit: Obsecro te, domine mi Petre, audias me valde sollicitum tui et verentem, ne forte in certamine quod tibi est cum Simone, superari videaris. Solet enim frequenter accidere, ut qui veritatem defendit, non semper obtineat, dum aut in aliquo præventi sunt auditores, aut pon grandem curam melioris sententiæ gerunt. Super hæc antem omnia et ipse Simon vehementissimus est orator, in arte dialectica et syllogismorum tendiculis enutritus, quod autem est omnibus gravius, et in arte magica valde exercitatus; et idco metuo, ne forte tam valide ex omni parte munitus, apud eos qui ignorant eum, falsa allegans putetur vera defendere. Neque enim vel nos ipsi eum potuissemus effugere et converti ad dominum, nisi dum adiutores eius et errorum socii fuimus, agnovissemus quod deceptor esset ac magus.

6. Cum hæc Niceta dixisset, Aquila quoque rogans sibi dicendi facultatem dari, hoc modo etiam ipse prosecutus est: Suscipe, quæso, et mei erga te amoris curam, optime Petro; et ego enim valde sollicitus sum pro te. Nec reprehendas nos in hoc, quia curam gerere alicuius ex affectu venit, negligere autem non minus est quam odisse. Testem vero invoco deum, quia non ut segniorem te in certamine sciens metuo pro te, quippe qui nec unquam tibi præsto fuerim disputanti, sed qui illius impietates bene noverim, existimationem tuam cogito simul et animos auditorum, et ipsius ante omnia veritatis statum. Vehemens etenim est hic magus ad omnia quæcunque voluerit et supra modum scelestus; in omnibus enim eum diligenter agnovimus, utpote qui a puero malorum cius auditores fuerimus et ministri, et nisi nos dei amor abrupisset ab eo, in eisdem cum ipso etiam nunc versaremur malis; sed ingenitus quidam nobis erga deum affectus, scelera quidem eius exosa, cultum vero dei amabilem fecit. Unde et arbitror opus fuisse divinæ providentiæ, ut nos primo familiares cius cuncti notitiam caperemus quomodo, vel quali arte prodigia, quæ facere videtur efficiat. Quis enim est, qui non obstupescat super his, quæ facit, mirabilibus, ut putet eum de cœlis deam ad salutem hominum descendisse? Ego de meipso fateor, nisi interius eum scissem, et interfuissem actibus eius, subripi mihi facile potuisset; unde non fuit magnum nos ab eius consortio separari, scientes eum

magicis artibus et commentis scelerum niti. Quod si vis etiam ipse de eo cuncta cognoscere, quis ipse sit, qualisve, et unde, vel qualiter patrentur quæ gerit, ausculta.

7. Simon hic, patre Antonio, matre Rachel natus est, gente Samaræus ex vico Gethonum, arte magus, Græcis tamen litteris liberalibus apprime eruditus, gloriæ ac iactantiæ supra omne genus hominum cupidus, ita ut excelsam virtutem quæ supra creatorem deum sit, credi se velit, et Christum putari, atque Stantem nominari. Hac autem appellatione utitur quasi qui neget posse se aliquando dissolvi, adserens carnem suam ita divinitatis suæ virtute compactam, ut possit in æternum durare. Hinc ergo Stans appellatur, tanquam qui non possit ulla corruptione decidere.

8. Interfecto etenim, sicut scis et ipse, baptista Iohanne, cum Dositheus hæreseos suæ inisset exordium, cum aliis triginta principalibus discipulis et una muliere quæ Luna vocitata est (unde et illi triginta quasi secundum lunæ cursum in numero dicrum positi videbantur), Simon hic malæ, ut diximus, gloriæ cupidus accedit ad Dositheum et simulatis amicitiiis exorat, ut si quando aliquis ex illis triginta obisset, in locum defuncti se continuo subrogaret; quia neque statutum numerum excedere apud eos fas erat, neque ignotum aliquem inserere aut nondum probatum; unde et cæteri studentes digni loco ac numero fieri, secundum sectæ suæ instituta placere per omnia gestiunt, quo possit unusquisque ex his qui illum numerum sequuntur, cum forte aliquis, ut diximus, decesserit, dignus videri, qui in locum defuncti substitui debeat. Igitur Dositheus plurimis ab hoc exoratus, ubi locus intra numerum factus est, introduxit Simonem.

9. Sed hic non multo post incidit in amorem mulieris illius quam Lunam vocant, nobisque utpote familiaribus suis omnia concredebat, quod magus esset, et quod amaret Lunam, quodque gloriæ cupidus nollet ea inglorius frui, sed expectare patienter donec honeste ca uti liceret, si tamen etiam nos conspiraremus ei ad omnia quæ velit, Sed et mercedem ministerii huius daturum se nobis pollicebatur, summis ut honoribus affici, et dii esse ab hominibus crederemur, tantum ut mihi, inquit, Simoni deferatis primatus, qui possum magica arte multa signa et prodigia ostendere, per quæ possit vel gloriæ vel sectæ nostræ ratio constare. Pussum enim facere ut volentibus me comprehendere non

appaream, et rursus volens videri palam sim, si fugere velim montes perforem et saxa quasi lutum pertranseam, si me de monte excelso præcipitem, tanquam subvectus ad terras illæsus deferar. Vincitus memetipsum solvam, eos vero qui vincula iniecerint vinctos reddam, in carcere colligatus claustra sponte patefieri faciam, statuas animatas reddam, ita ut putentur ab his qui vident homines esse, novas arbores subito oriri faciam, et repentina virgulta producam, in ignem memetipsum iniiciens non ardeam. Vultum meum commuto, ut non agnoscar, sed et duas facios habere me, possum hominibus ostendere. Ovis aut capra efficiar, pueris parvis barbam producam, in ærem volando invehar, aurum plurimum ostendam, reges faciam cosque deiiciam. Adorabor ut deus, publice divinis donabor honoribus, ita ut simulacrum mihi statuantes tanquam deum colant et adorent. Et quid opus est multa dicere? quicquid voluero facere, potero. Multa etenim iam mihi experimenti caussa consummata sunt. Denique aliquando, inquit, cum mater mea Rachel iuberet me exire ad agrum, ut meterem, ego falcem videns positam præcepi ei ut iret et meteret, et messuit decuplo amplius cæteris. Multa iam nova virgulta produxi de terra et convalescere ea feci, sub momento temporis apparere feci et montem proximum, ego secundo perforavi.

10. Sed hæc cum diceret de virgultis productis et monte perforato, stupescebam pro eo, quod etiam nos circumvenire velit, quibus se commendare et concredere videbatur; sciebamus enim quod a proavis hæc fuissent, quæ a se nuper facta perhibebat. Hæc ergo nos ab eo flagitia audientes, et horum deteriora, sequebamur tamen et ipsi eius scolera, et alios ab eo decipi patiebamur, multa etiam mentientes pro eo, et hoc priusquam aliquid faceret eorum quæ promiserat, ita ut nullis adhuc gestis, a nonnullis tamen putaretur deus.

11. Interim in initio cum adhuc inter triginta Dosithei discipulos haberetur, cœpit ipsi Dositheo derogare, tanquam qui non integre nec perfecte doceret, idque eum non invidia facere sed in scientia, Verum Dositheus ubi sibi derogari sensit a Simone, verens ne opinio sua obscuraretur apud homines, qui eum putabant ipsum esse Stantem, furore commotus, cum ad scholam solito convenisset, virga correpta verberare Simonem

coepit, et repente per corpus eius quasi per fumum, visa est virga transire; super quo obstupefactus Dositheus, ait ad eum: Dic mihi, si tu es Stans, ut adorem te. Cumque Simon respondisset, ego sum, Dositheus videns se non esse Stantem, cecidit et adoravit eum, et Simoni quidem cedit principatum suum, ipsique obedire omnem triginta virorum ordinem iubet, semetipsum vero in locum Simonis statuit et non multo post defunctus est.

12. Igitur post obitum Dosithei Simon accepit Lunam, cum qua usque ad præsens circuit, ut videtis decipiens turbas et adscreens, semetipsum quidem virtutem esse quandam, quæ sit supra conditorem deum, Lunam vero quæ secum est, esse de superioribus cœlis deductam, eandemque cunctorum genitricem adserit esse sapientiam, pro qua, inquit, Græci et Barbari confligentes, imaginem quidem eius aliqua ex parte videre potuerunt, ipsam vero ut est, penitus ignorarunt, quippe quæ apud illum primum omnium et solum habitaret deum. Et hæc atque alia his similia cum verborum pompa proferens, decepit multos. Sed et hoc indicare debeo, quod ipse ego vidisse me memini, cum esset aliquando Luna illa eius in turri quadam, multitudo ingens ad eam convenerat pervidendam et undique circa turrim stabat; at illa per omnes fenestras turris illius omni populo procumbere ac prospicere videbatur. Et multa alia mirabilia fecit et facit, ita ut stupentes pro his homines putent eum ipsum esse summum deum.

13. Nam mihi aliquando et Nicetæ rogantibus, ut exponeret quomodo hæc possint arte magica effici, et quæ esset huius rei natura, Simon tanquam familiaribus suis explanare ita coepit: Pueri, inquit, incorrupti et violenter necati, animam adiuramentis ineffabilibus cvocatam adsistere mihi feci, et per ipsam fit omne quod iubeo. Et ego: Estne, inquam, possibile animæ hæc facere? Ille respondit: Hoc vos scire volo, quia secundum locum post deum obtinet anima hominis, cum exuta fuerit a corporis sui tenebris. Statim denique et præscientiam habet, propter quod evocatur ad necromantiam. Et ego respondi: Cur ergo interfectorum animæ non ulciscuntur interfectores suos? At ille: Non meministi, inquit, quod dixi, quia cum exierit de corpore, etiam præscientiam habet? Memini inquam. Ob hoc ergo, inquit, cum excedit e corpore,

statim prænoscit futurum esse iudicium, et unumquemque pro his quæ hic egerit malis pœnas daturum, et ideo nolunt ulcisci intersectores suos, quia et ipsæ pro suis malis quæ hic commiserant, perferunt cruciatus, et illis sciunt in iudicio graviora manere supplicia. Super hæc autem omnia nec permittitur eis exire, aut facere quidquam ab angelis qui eis præsunt. Et ego respondi: Si non permittitur eis ab angelis huc venire aut facere quod volunt, quomodo mago evocanti obtemperant animæ? Ipsis, inquit, animabus venire volentibus non indulgent, cum vero hi qui præsunt angeli adiurati fuerint per maiorem suum, excusationem habent nostræ, qui eos adiuramus, violentiæ, ut permittant exire animas quas evocamus; non enim illi peccant qui vim patiuntur, sed nos qui inferimus necessitatem. Ad hæc Niceta, ultra non ferens præpropere respondit, quod et ego quidem facturus eram, sed prius eum expiscari de singulis cupiebam; sed, ut dixi, Nicela præveniens: Et tu, inquit, non times diem iudicii, qui vim angelis facis, et animas evocas, et homines decipis, et honorem tibi divinum ab hominibus mercaris? et quomodo nobis persuades quod neque iudicium erit, ut nonnulli Iudæorum fatentur, neque animæ immortales sint, quod videtur pluribus, cum ipsis oculis tuis videas eas, et commotionem divini iudicii capias ex ipsis?

14. His ab eo dictis impalluit Simon, et tamen post paullulum recolligens se, ita respondit: Ne putetis, inquit, quod generis vestri homo sim, ego neque magus sum, neque amator Lunæ, neque Antonii filius. Ante enim quam mater mea Rachel conveniret cum eo, adhuc virgo concepit me, cum esset in potestate mea, vel parvum esse, vel magnum, et hominem inter homines apparere. Tentandi ergo gratia vos primos assumsi amicos, ut in cœlestibus et ineffabilibus locis meis primos vos collocem, cum probavero. Humana ergo de meipso mentitus sum, ut vos manifestius comprobarem, si integrum erga nie servatis affectum. Ego vero hæc audiens, ipsum quidem miserum iudicans, impudentiam tamen eius admirans, et pro eo ipse erubescens, simul et veritus ne quid in nos moliretur mali, innuo Nicetæ, paulisper una mecum simulare, et aio ad eum: Non nobis indigneris hominibus corruptibilibus, incorruptibilis deus; sed suscipe magis affectum nostrum, et

animum volentem scire qui sit deus; nondum enim sciebamus quis esses, et nec advertebamus quia tu es quem quærebamus.

15. Hæc et his similia vultu pro re aptato prosequentibus nobis, vanissimus creditit nos deceptos, et eo magis elatus addidit etiam hæc: Propitius vobis iam sum, pro affectu quem erga me deum geritis, me enim diligentes nesciebatis, et me quærentes ignorabatis. Sed nolo dubitetis, quia hoc est vere deum esse, cum potest quis parvus effici, vel magnus, si voluerit, nam quoquo modo apparere hominibus poteram. Nunc ergo incipiam vobis aperire quod verum est. Ego virtute mea quodam tempore ærem vertens in aquam, et aquam rursus in sanguinem, carneilque solidans, novum hominem puerum formavi, et opus conditore deo multo nobilius protuli. Ille enim creavit hominem e terra, ego autem, quod est difficilius, ex acre, quemque rursus resolvens acri reddidi, speciem tamen eins imaginemque depictam in interiore cubiculo collocavi, ut esset indicium ac memoria operis mei. Ilæc autem intelligebamus eum dicere pro puero illo, cuius vi necati anima, ad ea quæ volebat ministeria, utebatur.

16. Petrus vero hæc audiens cum lacrimis ait: Miror admodum immensam dei patientiam, et e contrario in nonnullis humanæ temeritatis audaciam. Quæ enim ratio inveniri ultra poterit, quæ Simoni suadeat, quod Deus iudicet iniquos, cum ipse sibi persuadet, quod animarum obedientia ad scelerum suoruni utatur ministeriuni? re autem vera a dæmonibus illuditur; tamen cum per hæc ipsa certus sit, quod immortales sunt animæ et iudicantur pro his quæ gesserint, et qui se putet re ipsa videre ea quæ nos fide credimus, quamvis, ut dixi, illudatur a dæmonibus, tamen arbitratur se ipsam animæ videre substantiam. Quando hic, inquam, fatebitur vel male se agere in tanto malo positus, vel iudicandum se pro his quæ egerit, qui sciens dei iudicium contemnit et inimicum se exhibet deo, et audet tam nefanda committere? Unde certum est, fratres mei, nonnullos veritati ac religioni dei non ideo adversari, quod eis fidei ratio nequaquam constare videatur, sed quia aut nimietate peccatorum involuti, aut malis suis præventi et timore cordis elati sunt, ita ut nec ea quidem credant, quæ oculis suis se videre arbitrantur.

17. Verum quoniam ingenita erga deum conditorem sufficere ad salutem videbatur affectio his, qui diligerent cum, studet inimicus hanc affectionem in hominibus pervertere, et inimicos eos efficere atque ingratos conditori suo. Testor autem cœlum ac terram, quod si quantum cupit inimicus desævire, permetteretur etiam a deo, olim omnes homines deperissent; sed misericordiæ causa non sinit deus. Quod si affectum suum homines converterent ad Deum, omnes sine dubio salvarentur, etiam si pro aliquibus delictis ob iustitiam corripiri viderentur, Sed nunc plurimi hominum inimici effecti sunt dei, quorum malignus corda penetravit; et affectum quem eis conditor deus inseruerat, ut erga se haberent, in semetipsum deflexit. Aliorum vero, qui aliquantulum vigilare videbantur, in phantasia gloriæ et splendoris apparens, et magna quædam atque ingentia repromittens, evagari nihilominus a deo vero mentem atque animum fecit; quæ tamen perpetrare ei iusta quadam permittitur ratione.

18. Ad hæc Aquila respondit: Quid ergo delinquant homines, si malignus transformans se in splendorem lucis maiora repromittit hominibus, quam ipse conditor deus? Et Petrus: Puto, inquit, hoc iniustius nihil esse, et quatenus iniustum sit audi. Si filius tuus, qui a te omni diligentia eruditus est et nutritus, atque ad virilem perductus ætatem, ingratus tibi sit, et relinquens te ad alium; quem forte ditiores viderit, eat et honorem quem tibi debebat illi exhibeat, ac spe maioris lucri naturam neget et iura paterna defugiat, rectum tibi videtur, an impium? Et Aquila respondit: Omnibus palam est, quod impium sit. Et Petrus: Si ergo in hominibus hoc impium dicis, quanto magis in deo, qui supra omnes homines honore ab hominibus dignus est? cuius non solum beneficiis fruimur, verum et ope ac virtute esse cœpimus cum non essemus, cuique si placeamus merebimur ab eo, ut etiam æterni in bonis simus. Ut ergo infideles a fidelibus et pii discernantur ab impiis, permissum est maligno uti his artibus, quibus singulorum erga verum parentem probentur assectus. Quod si vere esset aliquis deus alienus, tamen ab eo, qui nos creaverat quique nobis pater et conditor fuerat, rectumne erat, relicto proprio transire ad alienum? Et Aquila: Absit, inquit. Tum Petrus: Quomodo ergo dicemus malignum esse causam peccati nostri, cum hoc permissu dei fiat, ut per ipsum

probentur et in die iudicii arguantur hi qui maioribus pollicitationibus invitati, veri patris et conditoris sui reliquerint pietatem, hi vero qui fidem et caritatem proprii patris, etiam cum paupertate, si acciderit, et cum tribulatione servaverint, donis cœlestibus in regno eius et immortalibus muneribus perfruantur? Sed hæc alias diligentius exponemus. Quid autem Simon egerit post hæc, scire cupio.

19. Et Niceta respondit: Ubi intellexisse eum sensimus, quod deprehensus esset a nobis, colloquuti inter nos de sceleribus eius reliquimus eum et ad Zacchæum venimus, hæc ipsa ei, quæ et tibi nunc protulimus, indicantes. At ille benignissime nos suscipiens, et de fide domini nostri Iesu Christi edocens, fidelium numero sociavit. Cumque hæc Niceta dixisset, Zacchæus qui paulo ante egressus fuerat, ingrediebatur dicens: Tempus est, ut procedas ad disputandum, Petre; turba enim multa in atrio domus congregata te opperitur, quorum in medio multis fultus asseclis consistit Simon. Tum Petrus ut hæc audivit, orationis gratia secedere me iubens, (nondum enim eram dilatus a peccatis, quæ in ignorantia commiseram) ait ad reliquos: Oremus fratres, ut per Christum suum pro ineffabili misericordia sua adiuvet me exeuntem pro salute hominum, qui ab ipso creati sunt. Et hæc cum dixisset, oratione facta processit ad atrium domus, in quo erat multitudo populi plurima congregata; quos ubi omnes summo silentio ad se intentos vidit, et magum Simonem in medio eorum velut signiferum stanten, boc modo cœpit:

20. Pax vobis sit omnibus, qui parati estis dexterarum dare veritati; quicumque enim obediunt ei, videntur quidem sibi aliquid gratiæ conferre deo, porro autem ipsi ab eo donum summi muneris consequuntur iustitiæ eius semitis incedentes. Propter quod primum est omnium, iustitiam dei regnumque eius inquirere; iustitiam quidem ut recte agere doceamur, regnum vero, ut quæ sit merces posita laboris et patientiæ noverimus, in quo est bonis quidem æternorum bonorum remuneratio, his autem, qui contra voluntatem dei egerint, pro uniuscuiusque gestis pœnarum digna restitutio. Hic ergo, hoc est in præsenti vita positos oportet vos agnoscere voluntatem dei, ubi et agendi locus est. Nam si quis velit antequam actus suos emendet, de his requirere quæ non potest invenire, stulta et inefficax erit huiusmodi inquisitio. Tempus enim breve est, et

iudicium dei gestorum causa agetur, non quæstionum. Ideoque ante omnia hoc quæramus, quid nos, aut qualiter agere oporteat, ut æternam vitam consequi mereamur.

21. Nam si exiguum hoc vitæ tempus per inanes occupemus et inutiles quæstiones, inanes sine dubio et vacui ab operibus bonis pergemus ad deum, ubi iudicium, ut dixi, operum nostrorum fiet. Unaquæque etenim res suum tempus habet et locum. Operum hic locus, hoc tempus est, meritorum seculum futurum. Ne ergo impediamur ordinem locorum ac temporum permutantes, primo quæ sit dei iustitia requiramus, ut tanquam iter acturi, abundanti viatico bonis operibus repleamur, quo possimus ad regnum dei, tanquam ad urbem maximam pervenire. Deus enim his, qui recte sentiunt, per ipsa opera mundi, quæ fecit manifestus est, ipsius creaturæ suæ utens testimonio, et ideo cum de deo dubitatio esse non debeat de sola nunc eius iustitia requiramus et regno. Quod si aliquid nobis de secretis et reconditis inquirendum suggerit mens nostra, antequam de operibus iustitiæ requiramus, rationem reddere nobismetipsis debemus; quia si bene agentes salutem consequi meruerimus, tanquam casti et mundi euntes ad deum spiritu sancto replebimur, et omnia quæ sunt secreta et occulta, sine ulla quæstionum cavillatione noscemus, quæ nunc, etiam si totum quis vitæ suæ tempus in inquirendo consumat, non solum non poterit invenire, sed et maioribus se erroribus inseret, quia non per viam prius iustitiæ incedens, ad portum vitæ pervenire contendit.

22. Et propterea suadeo primo iustitiam eius esse requirendam, ut per hanc iter agentes, et in via positi veritatis, verum prophetam invenire possimus, non velocitate pedum, sed operum bonitate currentes; ut ipso duce usi, nullum viæ huius patiamur errorem. Si enim ipsum sequentes ingredi meruerimus illam, quo pervenire cupimus, civitatem, omnia iam de quibus quæritur, oculis videbimus, tanquam hæredes omnium facti. Intelligite itaque viam esse hunc vitæ nostræ cursum, viatores eos, qui bona opera gerunt, portam verum prophetam, de quo dicimus, urbem regnum esse, in quo residet omnipotens pater, quem soli videre possunt hi qui mundo sunt corde. Non ergo nobis difficilis videatur huius itineris labor, quia in fine eius requies erit; nam et ipse verus propheta ab initio mundi per seculum currens festinat ad requiem. Adest enim nobis

omnibus diebus, et si quando necesse est apparet et corrigit nos, ut obtemperantes sibi ad vitam perducatur æternam. Mea ergo ista sententia est, sicut et vero prophetæ visum est, ut primo de iustitia requiratur, ab his maxime qui deum se nosse profitentur. Si ergo habet aliquis quod esse rectius putet, dicat et cum dixerit audiat, sed cum patientia et quiete. Propter hoc enim ab initio, salutationis specie pacem cunctis precatus sum.

23. Ad hæc Simon respondit: Nos pace tua opus non habemus, si enim pax sit et concordia, ad inveniendam veritatem nihil proficere poterimus; habent enim inter se pacem et latrones, et scortatores, et omnis nequitia cum semetipsa concordat, et nos ergo si ob hoc convenimus, ut pacis causa omnibus quæ dicuntur præbeamus adsensum, nihil auditoribus conferemus; sed e contrario illis eis, nos amici discedemus. Propter quod noli invocare pacem, sed magis pugnam matrem eius, et si potes expugna errores. Nec requiras amicitiam iniustis adsentationibus partam; hoc enim ante omnia scire te volo, quia duobus inter se dimicantibus tunc erit pax, cum alter ceciderit superatus; et ideo pugna ut potes, nec requiras pacem sine bello, quod impossibile est, aut si potest fieri, ostende.

24. Ad hæc Petrus: Attentius audite, o viri, quæ dicimus, Ponamus mundum hunc campum esse aliquem magnum, et ex duabus civitatibus, quarum reges sibi invicem sint contrarii, missos esse singulos ad dimicandum duces, et illum quidem boni regis ducem consilium dare, ut uterque exercitus absque sanguinis profusione, melioris in regis iura concedat, quo sine periculo omnes salvi fiant, illum vero contrarium dicere: Non, sed pugnetur, ut non qui dignus est, sed qui fortior ipse cum his qui evaserint regnet. Quæso vos, quid magis eligeretis? Non dubito quin, ut cum incolumitate omnium, regi meliori manus darentur. Et ego nunc non, ut Simon ait, pacis causa adsensum volo commodari his quæ male dicuntur, sed ut cum quiete et ordine veritas requiratur.

25. Nonnulli enim in disputationum certamine ubi errorem suum senserint confutari, causa perfugii conturbare continuo incipiunt, et movere lites, ne palam fiat omnibus quod superantur; et propterea ego frequenter exoro, ut cum omni patientia et quiete indago disputationis habeatur, ut et si forte aliquid minus recte dictum videatur,

repetere id et apertius liceat explanare. Solet enim interdum aliter dici quid et aliter audiri, dum aut minus lucide profertur, aut minus vigilanter advertitur, et ob hoc patienter cupio haberi sermonem, ut neque subripiat alter alteri, neque sermonem dicentis intempestivus sermo contradicentis interrumpat, neque reprehendendi studium geramus, sed liceat ut dixi, minus plane dicta repetere, ut examinatione iustissima clarescat veritatis agnitio. Scire enim debemus, quia si quis a veritate vincatur, non ipse vincitur, sed ignorantia quæ in ipso est, quæ est dæmon pessimus, quam qui potuerit effugare, salutis accipit palmam. Propositum namque nobis est prodesse auditoribus, non ut male vincamus, sed ut pro agnitione veritatis bene vincamur. Si enim veritatis inquirendæ studio sermo moveatur, etiamsi quid minus plene pro humana fragilitate dicemus, deus pro ineffabili sua bonitate, ea quæ desunt latenter auditorum sensibus adimplebit. Iustus est enim, et secundum uniuscuiusque propositum, aliis quidem in promptu facit esse quod quæritur, aliis vero obscurum reddit, etiam quod palam positum est. Quia ergo via dei, via pacis est, cum pace quæ dei sunt requiramus. Ad hæc si quis habet quod prosequatur, locus est; si vero nullus est qui respondere velit, ego dicere incipiam, et quæ mihi ab alio possunt obiici, ipse in medium prolata dissolvam.

26. Cum ergo Petrus cœpisset continuare sermonem, Simon interraptâ oratione eius: Cur, inquit, festinas ipse tibi dicere, quæ tibi videntur? Intelligo versutias tuas; vis enim tibi ea ipse proponere, quorum absolutio bene tibi meditata est, ut ignorantibus torbis videaris recti aliquid dicere; sed apud me non tibi erit horum locus. Nunc ergo, quoniam ut vir fortis polliceris, te omni volenti proponere responsurum, mihi interim primo respondeo. Et Petrus: Paratus, inquit, sum, tantum ut cum pace sit sermo. Tum Simon: Non vides, inquit, imperitissime, quod contraria agis magistro tuo, pacem deprecens, quod utique non convenit ei, qui expugnaturum se promittit ignorantiam? Aut si tu recte pacem ab auditoribus poscis, non recte magister tuus dixit: Quia non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Aut enim tu bene dicis, et ille non bene, aut si magister tuus bene, tu pessime, qui non intellexisti contraria te proferre ei, cuius te discipulum profiteris.

27. Ad hæc Petrus: Neque qui misit me male fecit gladium mittere in terram, neque ego contraria ei ago, auditorum pacem requirens. Sed tu et imperite et temere reprehendis ea quæ non intelligis; etenim quia pacem non venit mittere in terram magister, audisti, quod autem dixerit, Beati pacifici, quoniam ipsi filii dei vocabuntur, non audisti. Propter quod non ego magistro diversa sentio, pacem persuadens, quam ille servantibus beatitudinem posuit. Et Simon ait: Pro magistro respondere cupiens, o Petre, multo eum gravius accusasti, si cum ipse non venerit pacem facere, hanc aliis servare præceperit. Et quomodo alius ille eius sermo constabit quem dixit? Quia sufficit discipulo, ut sit sicut magister eius.

28. Petrus ad hæc: Magister, inquit, noster, qui erat verus propheta et sui in omnibus memor, neque traria loquutus est, neque nobis ab his quæ ipse gerebat diversa mandavit. Quod enim ait: Non veni pacem mittere in terram, sed gladium, et ex hoc videbitis separari patrem a filio, filium a patre, virum ab uxore, et uxorem a viro, et matrem a filia, filiam a matre, fratrem a fratre, socrum a nuru, amicum ab amico, hæc omnia continent doctrinam pacis, et quomodo, audi. Initio prædicationis suæ, utpote qui velit omnes invitare et adducere ad salutem, ac patientiam laborum tentationumque habendam suaderet, pauperes beatificabat, eosque pro penuriæ tolerantia adepturos esse pollicebatur regna cœlorum, ut sub tanta spe æquanimiter paupertatis pondus, spreta cupiditate portarent. Est enim unum et maximum ex perniciosissimis peccatis, cupiditas. Sed et esurientes et sitientes æternis bonis iustitiæ saturandos esse promisit, ut egestatem tolerabiliter ferentes, nihil pro hac iniusti operis molirentur. Mundos quoque corde similiter boatos dicebat, et per hoc deum visuros, ut unusquisque adipisci tantum cupiens bonum, semetipsum a pessimis et pollutis cogitationibus contineret.

29. Sic ergo magister noster discipulos ad patientiam invitans, bonum pacis etiam cum labore patientiæ suadebat esse servandum. E contrario vero eos qui in divitiis ac luxuria versabantur, lugebat, qui nihil pauperibus largiebantur, arguens eos rationem reddituros, quia proximos suos quos diligere sicut seipsos debuerant, ne in egestate quidem positos miserati sunt. Hæc autem dicens alios quidem obedire fecit, alios vero

reddidit inimicos, Cre, dentibus ergo et obedientibus pacem habere inter se invicem iubet, et ipsis dicit: Beati pacifici, quia ipsi filii Dei vocabuntur. His autem, qui non solum non credidere, verum et adversarii doctrinæ eius facti sunt, bellum verbi et confutationis indicit et ait: quia ex hoc videbitis separari filium a patre, et virum ab uxore, et filiam a matre, et fratrem a fratre, et nurum a socru, et inimici hominis domestici eius. In unaquaque enim domo, cum inter credentem et non credentem cœperit esse diversitas, necessario pugna fit, incredulis quidem contra fidem dimicantibus, fidelibus vero in illis errorem veterem, et peccatorum vitia confutantibus.

30. Similiter quoque etiam erga scribas et pharisæos ultimo doctrinæ suæ tempore bellum gerit, arguens eos super actibus non bonis et non recta doctrina, et quod clavem scientiæ quam a Moyse traditam susceperunt, occultarent, per quam possit ianua regni cœlestis aperiri. Sed et nos ad prædicandum mittens dominus noster præcepit nobis, ut in quamcunque civitatem vel domum introierimus dicamus, pax huic domui; et, siquidem, inquit, fuerit ibi filius pacis, veniet super eum pax vestra, si vero non fuerit, pax vestra ad vos revertetur; exeuntes autem de domo vel de civitate illa, ut etiam pulverem, qui adhæserit pedibus nostris excutiamus super eos, Tolerabilius autem erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati vel domui. Quod utique ita demum præcepit fieri, si prius in civitate vel domo veritatis sermo prædicetur, ex quo vel recipientes veritatis fidem filii pacis et filii dei fiant, vel non recipientes arguantur quasi inimici pacis et dei.

31. Ita ergo et nos magistri instituta servantes, pacem primo proponimus auditoribus, ut absque ulla perturbatione possit via salutis agnosci. Quod si quis pacis verba non suscipit neque adquiescit veritati, scimus adversum eum pugnam verbi movere, et arguere acrius confutando ignorantiam et redarguendo peccata. Necessario igitur pacem proponimus, ut si quis est filius pacis, pax nostra veniat super eum, ab eo autem qui se alienum pacis effecerit, regredietur ad nos pax nostra, Non ergo, ut ais, consensu malorum pacem proponimus; nam utique continuo tibi dexteram dedissemus, sed ut per quietem et patientiam disserentibus nobis, qui sit sermo verus, facilius ab

auditoribus dignoscatur. Si autem dissideas et discordes a temetipso, quomodo stabis? Necesse est ut cadat, qui in semetipso dividitur. Omne enim regnum in semetipsum divisum, non stabit. Ad hæc si quid videtur, dicito.

32. Et Simon: Stultitiam tuam demiror, Sic nobis magistri tui verba proponis, quasi certum de eo habeatur quod propheta sit, quem ego perfacile demonstrare possum, multa sibi contraria loquutum. Denique ex his, quæ ipse protulisti, arguam te. Ais enim dixisse eum, omne regnum vel omnis civitas divisa in semetipsa non stabit. Et alibi iterum ais eum dixisse, quia ipse miserit gladium, ut separaret eos qui in domo sunt, ita ut dividatur filius a patre, et filia a matre, et frater a fratre, ut si fuerint in una domo quinque, dividantur tres adversum duos, et duo adversum tres, Si ergo omne quod dividitur, cadit, iste qui divisiones facit cadendi præstitit causas, et si talis est, utique malus est. Ad hæc responde si potes.

33. Et Petrus: Non temere deroges, o Simon, his quæ non intelligis. Primo ergo respondeami pro eo quod ais, me magistri mei verba proponere, atque ex ipsis ea, de quibus dubitatur, absolvere. Dominus noster mittens nos apostolos ad prædicandum, præcepit nobis, ut doceamus omnes gentes de his quæ mandata sunt nobis. Neque ergo dicere ea, ut ab ipso dicta sunt, possumus. Non enim dicere, sed docere ea in mandatis habemus, et ex ipsis ostendere, quomodo unumquodque eorum veritate subnixum sit. Neque rursus proprium nobis aliquid dicere permissum est, Sumus enim missi, et necessario qui missus est, illud quod iussus est nunciat, et voluntatem mittentis exponit. Nam si aliud dicam, quam præcepit mihi ille qui me misit, falsus ero apostolus, qui non illud dico quod iussus sum dicere, sed quod mihi videtur. Quod qui facit, utique se meliorem ostendere vult quam est ille a quo missus est, et est sine dubio prævaricator. Si vero ea quæ iussus est prosequatur, eorumque adsertiones manifestissimas proferat, apostoli opus exsequi videbitur, quod ego nunc implere contendens non tibi placeo. Non ergo reprehendas, quod eius qui me misit proferam verba; sed si est in illis aliquid, quod non sit integre dictum, inde me ut arguas licet; quod tamen nullo modo fieri potest. [Propheta

enim est, et sibi ipse esse contrarius non potest.] Aut si non putas eum prophetam esse, hoc primo requiratur.

34. Et Simon: Non opus habeo hoc discere abs te, sed quomodo sibi ista convenient. Si enim inconsonans ostendetur, simul etiam propheta non esse docebitur. Tum Petrus: Sed si prius, inquit, ostendero eum prophetam, hoc quod videtur esse inconsonans, non erit, neque enim ex consonantia quis propheta esse probatur, quia hoc multis possibile est facere; quod si consonantia prophetam non facit, multo magis nec ineonsonantia, Quia ergo multa sunt, quæ videntur quidem inconsona esse nonnullis, habent tamen profundiere ratione in semetipsis consonantiam, sicut et alia quæ videntur habere consonantiam, discussa diligentius inveniuntur inconsona, hæ de caussa aliam non puto rectiorem esse viam ad horum discrimen, nisi ut prius cognoscamus, si is qui loquutus est ea quæ videntur inconsona, propheta sit. Si enim invenitur propheta esse, omnia illa quæ videntur sibi esse contraria, constat habere consonantiam, sed non intelligi. De his ergo probamenta rectius requirentur. Nos enim apostoli illius qui nos misit, verba exponere missi sumus et adfirmare sententias, proprium vero dicere aliquid non habemus in mandatis, sed verborum illius, ut dixi, aperire veritatem.

35. Et Simon ait: Doce ergo nos, quomodo conveniat, ut is qui divisiones facit, quæ divisiones cadere faciant eos qui dividuntur, vel bonus videatur, vel ad hominum salutem venisse. Et Petrus: Audi, quomodo magister noster omne regnum, et omnem domum divisam adversum semetipsam, dixit stare non posse. Hoc autem cum ipse fecit, vide quomodo ad salutem cedat. In errore positum mundi regnum, vel unamquamque in eo donum verbo veritatis dividit, procul dubio ut cadat error et veritas regnet. Quod si alicui accidat domui, ut error introductus per aliquem dividat veritatem, cum error obtinuerit, certum est veritatem stare non posse. Et Simon: Sed incertum est, utrum magister vester errorem dividat an veritatem. Et Petrus: Istud alterius quæstionis est. Sed si constat apud te, quia omne quod divisum fuerit cadit, superest ut ostendam, si tantum cum pace audire vis, quod Iesus noster errorem diviserit ac resolverit, docendo veritatem.

36. Tum Simon: Omitte, inquit, sermonem pacis frequenter iterare, quid vero sit quod sentis aut credis, breviter expone. Et Petrus ait: quid times crebro audire de pace? aut ignoras quia perfectio legis pax est? ex peccatis enim bella nascuntur et certamina, ubi autem peccatum non fit, pax est animæ: ubi vero pax est, in disputationibus veritas, in operibus iustitia invenitur. Et Simon: Videris mihi non posse profiteri quod sentis. Et Petrus: Dicam, ex arbitrio tamen, non tuis versutiis coactus. Cupio enim quod salutare et utile est omnibus adduci in notitiam, et ideo proferre quam brevissime non morabor. Unus est deus, idemque conditor mundi, iustus iudex, et unicuique pro actibus suis quandoque restituens. Iam vero pro adsertione horum, scio innumera posse verborum millia commoveri.

37. Et Simon ait: Miror quidem velocitatem ingenii tui, non tamen amplector errorem fidei tuæ; prudenter enim prævidisti, quod tibi contradici possit, et urbane id etiam ipse professus es, quod pro adsertione horum innumera verborum millia movebuntur; nulli enim concordat professio fidei tuæ. Denique quod unus sit deus, cuius sit opus mundus, hoc primum quis recipiat? puto quia neque paganorum quisquam, quamvis ille sit idiota, philosophorum autem omnino nullus, sed nec Iudæorum quidem imperitissimus quisquam et miserrimus, neque ego ipse qui eorum legem bene novi. Et Petrus: Omitte, inquit, opiniones absentium, tibi quid videtur, præsens præsentī dicito, Tum Simon: Possum, inquit, exponere quod vere sentio, sed pigriorem me facit illa consideratio, quia si dixero, quod neque tibi sit cousonum neque vulgo huic imperito rectum videtur, tu quidem quasi obstupefactus, aures continuo obcludens velut ne blasphemia polluantur, verteris in fugam, quia quod respondeas non invenies, populus autem irrationabilis adsentatus tibi, te quidem amplectetur, quasi ea docentem quæ in usu eis sunt, me vero execrabuntur, veluti nova quædam atque inaudita profitentem, meumque errorem alienis mentibus inferentem.

38. Tum Petrus: Numquid non tu, in quo nos accusabas, ipse ambagibus uteris, nihil habens quod adferas veritatis? aut si habes, incipe absque circuitationibus, si tantum confidis: et si quidem non placuerint alicui auditorum quæ dicis, abscedet, qui vero

permanserint, cogentur adsertionibus tuis probare quod verum est. Incipe igitur quod tibi rectum videtur, exponere, Et Simon ait: Ego dico multos esse deos, unum tamen esse incomprehensibilem atque omnibus incognitum, horumque omnium deorum deum. Tum Petrus: Hunc, inquit, quem dicis esse incomprehensibilem et incognitum omnibus deum, ex scripturis Iudæorum quæ in auctoritate habentur, probare potes, an ex aliis aliquibus, quas omnes ignoramus, an ex Græcis auctoribus, an ex tuis scripturis propriis? Certe ex quibuscunque vis, dicito, ita tamen ut ostendas eas prius esse propheticas; ita enim fiet, ut earum indubitata habeatur auctoritas.

39. Et Simon ait: Ex lege Iudæorum sola adsertiones adhibebo. Omnibus enim qui religionis curam gerunt, manifestum est totius esse auctoritatis hanc legem, unumquemque tamen secundum proprium sensum intelligentiam legis huius accipere. Ita enim ab eo qui mandum condidit, scripta est, ut in ipsa rerum fides habeatur. Unde sive quis vera, sive etiam falsa proferre velit, absque hac lege nulla recipietur adsertio. Quia igitur scientia mea plenissime cum lege concordat, recte multos esse pronunciavi deos, quorum unus est eninentior et incomprehensibilis, ipse qui est deus deorum. Quod autem multi sint dii, ipsa me edocuit lex. Primo quidem ubi ex persona serpentis dicitur ad Evam, primam mulierem: Quacunque die manducaveritis de ligno sciendi bonum et malum, eritis sicut dii, hoc est, sicut hi qui hominem fecere. Postea enim quam gustavere de ligno, ipse deus testatur dicens ad reliquos deos: Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis. Sic ergo constat multos esse deos qui hominem fecerint, quia et initio ita dicit deus ad cæteros deos: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, Sed et quod ait: Eiiciamus eum. Et iterum: Venite descendentes confundamus linguas eorum. Omnia hæc multos esse indicant deos. Sed et illud scriptum est: Deos non maledices, et principem populi tui non maledices. Et rursum quod scriptum est: Dominus solus ducebat eas, et non erat cum illis deus alienus, multos esse ostendit deos. Sunt et alia plurima quæ proferri possunt ex lege testimonia, non solum obscuriora, sed et manifesta, quibus multi esse doceantur dii. Ex quibus unus, ut Iudæorum populo deus esset, sorte electus

est. Ego autem pon hunc adsero, sed illum qui etiam huius deus est, quem nec ipsi quidem Iudæi norunt. Neque enim ipsorum est deus, sed eorum qui agnoverint eum.

40. His auditis Petrus: Nihil, inquit, verearis Simon; ecce enim neque aures clausimus, neque fugimus, sed ad ea quæ falso prosequutus es, veritatis sermonibus respondemus, illud primo adserentes, quia unus est deus, hic ipse Iudæorum, qui est solus deus, cœli creator ac terræ, qui et omnium etiam quos dicis deorum deus est. Si ergo ostendero nullum esse hoc superiorem, sed ipsum esse super omnia, fateberis errorem tuum esse super omnia. Et Simon: Quid enim, inquit, etiam si ego nolim fateri, qui adsistunt auditores, nonne arguent me nolentem quæ vera sunt profiteri?

41. Ausculta ergo, ait Petrus, ut scias primo, quod etiam si multi sunt dii, ut dicis, Iudæorum deo subditi sunt, cui neque æqualis quisquam, neque maior esse potest; scriptum est enim, quod ita dicat ad Iudæos Moyses propheta: Dominus deus vester hic est deus deorum, et dominus dominorum, deus magnus. Ita etiamsi multi sunt qui dicuntur dii, unus est tamen omnium Iudæorum deus, qui et deorum deus dictus est, Neque enim quicumque dictus fuerit deus, continuo deus est. Denique et Moyses deus dicitur Pharaonis, et certum est eum hominem fuisse. Et iudices dii appellati sunt, et constat eos fuisse mortales. Simulacra quoque gentium dii appellantur, et omnes scimus, quia non sunt, sed impiis quasi pro pœna hoc datum est, ut quia verum deum cognoscere noluerunt, quæcunque eis forma et imago occurrisset, haberetur ab eis deus. Quoniam unius, ut dixi, qui est omnium deus, agnitionem suscipere recusarunt, ideo ergo conceditur eis illos habere deos, qui præstare supplicantibus nihil possunt. Quid enim aut exanima simulacra conferre hominibus queant aut animantia, cum potestas omnium apud unum sit?

42. Tribus igitur modis deus quis dicitur, vel quia vere est, vel quia ei qui vere est, ministrat, et ob honorem mittentis, ut plena sit eius auctoritas, hoc dicitur iste qui missus est, quod est ille qui misit, ut sæpe factum est de angelis, qui tamen cum apparuerint homini, si sit prudens et eruditus vir, interrogat eius qui apparuit nomen, ut simul et honorem missi et auctoritatem mittentis agnoscat. Est enim uniuscuiusque

gentis angelus, cui credita est gentis ipsius dispensatio a deo, qui tamen cum apparuerit, quamvis putetur et dicatur ab his quibus præest, deus, tamen interrogatus non sibi dabit ipse tale testimonium. Deus enim excelsus, qui solus potestatem omnium tenet, in septuaginta et duas partes divisit totius terræ nationes, eisque principes angelos statuit. Uni vero qui in archangelis erat maximus, sorte data est dispensatio eorum, qui præ cæteris omnibus excelsi dei cultum atque scientiam receperunt. Sed et sancti homines, ut diximus, impiorum efficiuntur dii, tanquam qui potestatem acceperint in eos vitæ ac necis, ut de Moyse et iudicibus supra memoravimus. Propter quod scriptum est de eis: Deos non maledices, et principem populi tui non maledices. Principes ergo singularum gentium dii appellantur. Principum autem deus Christus est, qui est omnium iudex. Vere ergo neque angeli, neque homines, neque ulla creatura dii esse possunt, quippe qui sub potestate sunt positi, tanquam creati et mobiles; angeli quidem, ut qui non fuere et sint, homines autem ut mortales, omnis vero creatura, ut quæ solvi possit, sed revera si solverit ille qui fecit. Et ideo ille solus verus est deus, qui non solum ipse vivit, sed et aliis vitam præstat, quam et auferre potest cum vult.

43. Propterea ergo clamat scriptura ex persona dei Iudæorum, et dicit: Videte, videte, quoniam ego sum deus, et non est alius præter me. Ego occidam, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui eripiat de manibus meis. Vides ergo quomodo ineffabili quadam virtute scriptura occurrens futuris erroribus eorum qui alium deum, præter eum qui est Iudæorum, vel in cælis esse, vel in terris adfirmarent, pronunciat dicens: Dominus deus tuus deus unus est, in cælo sursum, et in terra deorsum, et præter ipsum alius non est. Quomodo ergo ausus es dicere alium esse deum, præter eum qui Iudæorum est deus? Et iterum dicit scriptura: Ecce domini dei tui cælum, et cælum cæli, terra et omnia quæ in eis sunt. Veruntamen patres tuos elegi, ut diligerem eos, et vos post ipsos. Ita ex omni parte ab scriptura munitur ista sententia, quia ipse qui mundum creavit, verus et solus est deus.

44. Quod et si sint alii, ut diximus, qui dicuntur dii, sub potestate sunt Iudæorum dei, quia ita dixit scriptura Iudæis: Dominus deus noster, hic est deus deorum, et dominus

dominorum. Hunc etiam solum colendum monet scriptura, dicens: Dominum deum tuum adorabis, et illi soli servies. Et: Audi Israël, dominus deus tuus deus unus est. Denique et sancti spiritu dei repleti, et guttis misericordiæ eius irrorati exclamabant, dicentes: Qui similis tibi in diis domine, quis similis tibi? Et iterum: Quis deus præter dominum, et quis deus præter dominum nostrum? Itaque Moyses ubi proficere populum vidit, paulatim eos ad intelligentiam monarchiæ, et fidem dei unius initiavit, ut in consequentibus dicit: Nomina deorum aliorum non commemorabis, recordatus sine dubio, quali pœna damnatus sit serpens, qui primus nominaverat deos. Terram denique comedere condemnatur, et tali cibo dignus iudicatur ob id, quod primum omnium appellationum deorum introduxit in mundum. Quod si et tu multos deos vis introducere, vide ne exitum serpentis similem sortiaris.

45. Certus autem esto, quod nos huius ausi socios non habebis, nec decipi nos patiemur abs te. Neque enim proderit nobis ad excusationem in iudicio, si dicamus quod tu deceperis nos, quia nec primam mulierem excusare potuit male credidisse serpenti, sed morte quia male crediderit, condemnata est. Hac ergo de causa et Moyses unius dei fidem populo commendans, ait: Observa tibi ipsi ne seducaris a domino deo tuo. Vide quia eodem verbo utitur, quo et prima mulier in excusatione utebatur, seductam se dicens, sed nihil profuit. Super omnia autem etiamsi verus aliquis surgeret propheta, qui signa et prodigia faceret, suadere autem velit, ut coleremus deos alios præter Iudæorum deum, nunquam ei credere possemus. Sic enim nos docuit lex divina, secretum sermonem purius ex traditione commendans. Ait ergo: Si surrexerit in te propheta, aut somnians somnium, et dederit signa vel prodigia, et evenerint signa illa vel prodigia, et dixerit ad te, eamus et colamus deos alienos quos nescitis, non audietis verba prophetæ illius, neque somnium somniatoris illius, quia tentans tentavit vos, ut videat si diligitis dominum deum vestrum.

46. Propterea ergo et dominus noster signa et prodigia faciens, deum prædicabat Iudæorum, et ideo recte prædicationi eius creditur. Tu autem etiam si vere propheta esses, et signa faceres ac prodigia, sicut promittis, et alios adnunciares deos præter

eum qui verus est, manifestum esset te ad tentationem populo dei suscitatum, et ideo credi tibi omnino non potest. Unus est enim verus, qui est Iudæorum deus, et ob hoc dominus noster Iesus Christus docebat quærendum esse non deum quem bene noverant, sed regnum et iustitiam eius, quam scribæ et pharisæi, suscepta scientiæ clave, non concluderant, sed excluserant. Nam si ignorassent verum deum, nunquam utique huius rei scientiam relinquens, quæ erat omnium caput, culparet eos de parvis et minimis, id est, quod dilatarent fimbrias suas, et primos accubitus in conviviis vindicarent, et quod in quadriviis stantes orarent, et alia his similia, quæ utique ex comparatione magni huius capitis, ignorantia dei, exigua videntur et parva.

47. Et Simon ad hæc ait: Ex verbis magistri tui convincam te, quia etiam ipse ignoratum quendam omnibus introducit deum. Cum enim et Adam creatorem suum scierit deum, mundique conditorem, et Enoch, quippe qui ab eo translatus est, et Noë, utpote ab eo iussus arcam construere, cumque et Abraham, et Isaac, et Iacob, et Moyses et omnes patres, omnisque populus atque omnes gentes noverint conditorem mundi, et fateantur deum, Iesus vester qui longe posterior patribus apparuit, dicit: Nemo novit filium, nisi pater, neque patrem quis, nisi filius, et cui voluerit filius revelare. Ita ergo et Iesus vester alium esse deum incomprehensibilem omnibus et incognitum fatetur.

48. Tum Petrus: Contraria, inquit, tibimet ipsi te proferre non sentis. Si enim et Iesus noster scit istum, quem dicis incognitum deum, ergo iam non a te solo est cognitus. Imo si Iesus noster eum novit, Moyses quoque qui et Iesum venturum esse prophetavit, sine dubio nec ipse ignoravit eum; propheta enim erat, et qui de filio prophetavit, sine dubio cognoverat patrem. Si enim in voluntate est filii, revelare patrem cui voluerit, filius qui ab initio et semper cum patre fuit per singulas quasque generationes, sicut revelavit Moysi patrem, ita et aliis prophetis; quod si est, nulli patrem fuisse incognitum constat. Tibi vero qui filium non credis, quomodo potuit revelari pater, qui nulli notus est, nisi cui voluerit filius revelare? Revelat autem filius patrem his, qui ita honorificant filium, sicut honorificant patrem.

49. Tum Simon: Memento inquit, quia filium dixisti habere deum, quod est iniuriæ; quomodo enim habere filium potest, nisi similia hominibus aut animalibus patiat? Sed de his non est nunc tempus arguere profundam stultitiam tuam, festino enim de immensitate summæ lucis exponere, et iam nunc audi. Puto esse aliquam virtutem immensæ et ineffabilis lucis, cuius magnitudo incomprehensibilis habeatur, quam virtutem etiam mundi conditor ignoret, et legislator Moyses, et magister vester Iesus.

50. Tum Petrus: Non tibi videtur amentię res esse, adserere velle quempiam, quod sit alius deus quam deus omnium, et dicere, puto esse virtutem quandam, et priusquam ipsi certum sit quod loquitur, hoc velle aliis confirmare? Estne aliquis ita pręceps, qui verbis tuis credat, in quibus te ipsum videat dubitantem et admittat esse aliquam virtutem incognitam creatori deo, et Moysi, et prophetis, et legi, et Iesu etiam magistro nostro? quæ virtus ita bona sit, ut nulli velit innotescere, nisi uni tantum, et hoc tibi tali? Tum deinde si nova est ista virtus, quomodo nobis non dat novum aliquem sensum pręter hos quos gerimus quinque, ut ex ipso ab ea nobis largito novo sensu, ipsam quæ nova est capere et intelligere possimus? aut si non potest largiri, quomodo tibi largita est? aut si tibi revelavit, cur non et nobis? Si vero a temet ipso intellexisti, quæ ne prophetæ quidem sentire aut intelligere potuerunt, dic age nobis nunc quid unusquisque nostrum cogitat: Si enim tantus est in te spiritus, ut ea quæ super cœlos sunt, incognita omnibus et omnibus incomprehensibilia cognoscas, multo facilius cogitationes humanas quæ in terris habentur agnoscis. Quodsi cogitationes nostras qui hic stamus non potes scire, quomodo ea quæ nullis esse cognita adfirmas, scire te dicis?

51. Crede autem mihi, quia nunquam scires quid est lux, nisi ab ipsa luce accepisses et visum et intellectum videndi; sic et in cæteris. Hinc accepta intelligentia, maius aliquid et sublimius somnii instar excogitas, occasione tamen ex istis quinque sensibus sumta, quorum largitori ingratus es. Certus autem esto, quod donec non invenis novum aliquem sensum, qui extra hos quinque sit quibus omnes utimur, novum adserere non poteris deum. Et Simon: Cum quinque sensibus constent omnia quæ sunt, nihil novum addere virtus illa cunctis eminentior potest. Et Petrus ait: falsum est. Est enim et alius sextus

sensus, id est prænoscendi; isti enim quinque sensus scientiæ capaces sunt, sextus autem præscientiæ est, quem habuere prophetæ. Tu ergo quomodo potes deum omnibus incognitum nosse, qui nec propheticum sensum, qui est præscientiæ, cognovisti? Tum Simon cœpit dicere: Hanc quam dico virtutem incomprehensibilem et eminentiorem cunctis, etiam ipso qui mundum condidit deo, neque angelorum quisquam neque dæmonum novit neque Iudæorum, neque ulla omnino quæ a conditore deo substitit creatura. Quomodo enim poterat, quam creator ipse non noverat, lex me ipsius creatoris edocere, cum nec ipsa sciret quod doceret?

52. Et Petrus: Miror, inquit, quomodo tu ex lege plus potueris discere, quam docere vel scire lex poterat? et quomodo horum quæ adserere vis probationes dicas te ex lege proferre, cum neque legem adseras nosse ea quæ dicis, neque eum qui legem dedit, id est mundi creatorem? Sed et hoc miror, quomodo tu qui solus hæc nosti, hic modo cum omnibus stes brevis atrii huius ambitu circumdatus. Et Simon videns cum omni populo ridentem Petram, rides inquit, Petre, cum sermo de tantis rebus, et tam eminentibus habeatur? Tum Petrus: Noli, inquit, indignari Simon, nihil enim præter promissionem nostram gerimus, neque aures nostras claudimus, ut dicebas, neque statim ut audivimus a te ineffabilia proferri in fugam versi sumus, sed ne loco quidem moti. Neque enim verisimilia saltem aliqua proferuntur abs te, quæ nos possint aliquatenus deterrere, aut certe aperi nobis intelligentiam dicti huius, quomodo tu ex lege didiceris deum, quem lex ipsa nescit, et quem ipse qui legem posuit ignoret. Et Simon, si, inquit, ridendo cessasti, evidentibus adsertionibus comprobabo. Et Petrus ait: Quin desinam, ut possim discere a te, quomodo tu a lege didiceris, quæ lex nescit et quæ ipse deus legis ignoret.

53. Et Simon, audi, inquit, manifestum est omnibus et ineffabili quadam ratione compertum, unum esse deum, qui sit omnium melior, a quo omne quod est, sumsit exor: dium, unde et necessario subiecta sunt ei omnia quæ post ipsum sunt, velut principi omnium et eminentiori. Ego ergo cum cognovissem deum hunc qui creaverat mundum, secundum quod lex docet, in multis esse infirmum, longe autem abhorret infirmitas a perfecto deo, et hunc viderem non esse perfectum, necessario alium esse intellexi qui

esset perfectus. Hic enim ut dixi, secundum quod scriptura legis docet, in multis infirmus esse deprehenditur. Primo quod homo quem plasmavit, non potuit perianere talis qualem ipse voluerat, et quia nec bonus est, qui primo homini posuit legetn, ut ab omnibus quidem lignis paradisi ederet, de ligno autem scientiæ non contingeret, sed si gustasset moreretur. Cur enim vetaret eum vesci et scire quid esset bonum vel quid malum, ut sciens mala quidem vitaret, bona vero eligeret? Sed neque ipse hoc concessit, et quia ille præter mandatum gustavit et agnovit quid esset bonum, ac didicit honoris gratia verenda contegere, (indecorum enim sensit revelatis pudendis stare ante creatorem suum), ille eum qui honorem deo deferre didicerat, morte condemnat et serpenti qui hæc ostenderat, maledicit. Sed utique si lædendus ex hoc erat homo, cur omnino lædendi causam in paradiso posuit? Si vero bonum erat quod in paradiso posuit, non est boni prohibere a bono.

54. Sic ergo cum is qui hominem fecit et mundum, secundum ea quæ lex refert imperfectus sit, alium sine dubio dat intelligi qui perfectus sit. Necesse est enim esse aliquem omnium præstantiorem, propter quem et omnis creatura ordinem suum servat. Unde et ego sciens, quia omnimodo necesse est esse aliquem benigniorem et potentiorum eo, qui legem dedit imperfecto deo, ex comparatione imperfecti perfectum quid sit intelligens, ex ipsa scriptura deum illum de quo scriptum non erat, intellexi. Et hoc modo potui, o Petre, ex lege discere quod nesciebat lex. Quod et si lex non dedisset indicia, quibus colligeretur imperfectus esse deus qui condidit mundum, mihi possibile erat, etiam ex his quæ in hoc mundo geruntur malis nec emendantur, colligere, vel quia impossibilis est creator eius, qui male gesta non corrigit, si non potest, vel si non vult auferre mala, ipse malas sit, si vero neque potest neque vult, nec potens nec bonus sit. Et ex his necesse est colligi, quod alius sit deus omnium præstantior et potentior. Ad hæc si quid habes dicere, non moreris.

55. Petrus respondit: Solent ista, o Simon, absurda adversus deum meditari hi qui legem non magistris tradentibus legunt, sed semetipsos doctores habent et putant se intelligere posse legem, quam sibi non exposuit ille qui a magistro didicerit. Veruntamen

punc, ut et nos secundum tuum sensum scripturam legis sequi videamur, quia et impossibilem et non bonum dicis ostendi conditorem mundi, quomodo non vidisti quod iisdem ipsis reprehensionibus succumbit et subiacet etiam ista virtus tua, quam dicis esse eminentiorem omnium? Eodem namque modo de ipsa dici potest, quia omnia quæ hic male geruntur, aut impossibilis est quæ non corrigit, aut si potest et non vult, mala est. Si vero neque potest neque vult, et impossibilis et imperfecta est. Unde non solum simili culpæ virtus ista tua nova, sed et deteriori invenitur obnoxia, si super hæc omnia etiam cum non sit, esse credatur. Nam is qui mundum creavit, hoc ipsum quod subsistit ex opere eius quo mundum condidit, palam est, sicut etiam ipse confiteris. Ista vero virtus quam te solum scire dicis, nullum de se indicium præbet, per quod hoc ipsum saltem quod est et subsistit, possimus advertere.

56. Quale est ergo, ut derelinquamus deum, in cuius mundo vivimus et omnibus ad vitam necessariis fruimur, et sequamur nescio quem, cuius non solum nihil consequimur nisi sed ne hoc ipsum quidem, quod sit, scire possumus, scilicet quia nec est; sive enim eum lucem appelles et luce ista quam cernimus clariorem, nomen ipsum a mundi conditore mutuaris; sive substantiam dixeris super omnia, intelligentiam hinc profers cum sermonis augmento; sive mentem, sive bonitatem, sive vitam, sive aliud quid memoraveris, hinc vocabula mutuaris. Cum ergo nihil novi de illa virtute quam dicis, non solum ad intelligendum, verum ne ad nominandum quidem habeas, quomodo introducis novum deum, cuius nec appellationem quidem invenis novam? Virtus enim non solum creator mundi dicitur, sed et ministri gloriæ eius omnisque militia cœlestis. Non tibi ergo melius videtur esse, ut sequamur factorem nostrum deum, tanquam patrem erudiantem nos et imbuentem sicut ipse norit? Quod etsi sit aliquis, ut tu dicis benignior omnium deus, certum est quia non irascitur nobis, si vero irascitur malus est. Noster autem deus si irascitur et vindicet, non est malus sed iustus, proprios enim filios corripit et criendat. Ille vero qui nihil nobiscum habet negotii, si vindicare velit in nos, quomodo bonus erit? supplicia sumens de nobis, quod non derelicto patre nostro ipsum sequuti sumus inanibus

suspicionibus tracti, quomodo ergo iste talis bonus a te adseritur, qui nec iustus intelligi potest.

57. Tum Simon: Tantumne erras Petre, ut nescias, quia animæ nostræ a bono deo sunt illo omnium præstantiore, sed captivæ deductæ sunt in hunc mundum? Et Petrus: Ergo non est omnibus incognitus, sicut paulo ante dicebas; et tamen quomodo indulsit bonus deus captivitatem fieri animarum suarum, si erat super omnes potentior virtus? Et Simon: Ipse misit creatorem deum, ut conderet mundum, sed ille mundo condito semetipsum pronunciavit deum. Et Petrus: Ergo non ignoratur ab eo qui condidit mundum, ut superius dixeras, sed neque animæ ignorant eum, siquidem ab ipso abductæ, sunt. Cui ergo iam erit incognitus, si et mundi creator novit eum, ut ab ipso missus, secundum ea quæ tu dicis, et omnes animæ tanquam ab ipso huc violenter abstractæ? Tum deinde dicas velim, qui mittebat conditorem mundi, non sciebat eum qui mittebatur, fidem non servaturum? si nesciebat præsciis non erat, si vero præsciit et passus est, facti huius ipse reus est, qui non vetuit; quod si non potuit, omnipotens non est. Si vero quasi bonum id sciens non prohibuit, invenitur ille esse melior qui præsumsit facere id, quod ille qui mittebat ignoravit bonum.

58. Et Simon: Volentes, inquit, ad se venire suscipit et ipsis benefacit. Et Petrus: Nec hoc novum est, hoc enim facit et hic quem mundi creatorem fateris. Et Simon: Sed bonus deus tantum si agnoscatur salutem præstat, mundi autem conditor exigit etiam legem impleri. Et Petrus: Ergo et adulteros et homicidas salvat, si cognoverint eum, bonos autem et sobrios vel misericordes, si nullam de eo indicium capientes ignoraverint eum, non salvat. Magnum et bonum prædicas, qui non tam malos salvet, quam qui bonis nullam misericordiam præstet. Et Simon: Magnus sane labor est agnoscere eum homini in carne posito. Omnibus enim tenebris tetrius, et omni luto gravius est corpus hoc, quo circumdatur anima, Et Petrus: Ergo bonus iste deus quæ difficilia sunt, quærit. Qui autem vere deus est, faciliora expetit. Dimittat itaque nos quasi bonus apud patrem et creatorem nostrum, et quando discesserimus e corpore, et istas quas dicis tenebras reliquerimus, tunc eum facilius agnoscemus, et tunc magis anima conditorem suum esse

intelliget deum, et apud ipsum permanebit, nec ultra diversis cogitationibus fatigabitur, neque volet ad aliam confugere virtutem, quæ nulli cognita est nisi Simoni soli; quæ tantæ bonitatis est, ut nisi quis prius impius extiterit in parentem suum, ad ipsam venire non possit. Nescio quomodo hæc virtus vel bona vel iusta appellanda sit, cui placere non potest, nisi quis impie se gesserit in eum a quo factus est.

59. Et Simon: Non est impium, utilitatis gratia et lucri maioris confugere ad eum, qui opulentioris est gloriæ. Et Petrus: Si, ut tu ais, non est impium confugere ad alienum, multo magis pium est permanere apud proprium patrem, etiam si pauper sit. Aut si non putas esse impium, ut relicto patre nostro confugiamus ad alium quasi meliorem, neque indignari credis pro hoc creatorem nostrum, multo magis bonus deus non indignabitur, quod cum essemus ab eo alieni, non confugimus ad eum, sed permansimus apud creatorem nostrum; et puto quod ex hoc magis collaudabit nos, quia fidem servamus creatori nostro deo, considerans quia si sui ipsius fuissemus, nunquam relinquentes ipsum seduci illecebris potuissemus alienis. Nam si quis opulentioribus illectus pollicitationibus, relicto proprio parente confugiat ad alienum, potest fieri, ut iterum relicto eo, ad alium pergat qui maiora promiserit, eo magis quod ipsius proprius non erat filius, quippe qui etiam eum, qui ei natura pater erat, relinquere potuit. Et Simon: Quid si ab illo sunt animæ, et ignorant eum, et ille est vere pater ipsarum?

60. Et Petrus: Satis, inquit, ostendis eum invalidum. Nam si potentior, ut ais, omnibus est, nunquam potentiori invalidior spolia detraxisse credendus est, aut si potuit vi ab eo animas deducere in hunc mundum creator deus, quomodo eas corpore emissas et captivitatis vinculis resolutas, bonus deus vocabit ad pœnam, quæ per ipsius vel desidiam vel infirmitatem, abstrahi ad hunc locum et involvi corpore quasi tenebris ignorantiae potuerunt? Videris mihi ignorare quid sit pater et deus, verum et animæ unde sint vel quando et quomodo factæ, possem dicere, sed hæc nunc tibi aperire fas non est, in tanto errore posito de scientia dei. Tum Simon: Erit, inquit, tempus quo pœnitebit le, quod dicentem me de ineffabili virtute non intellexeris. Et Petrus: Da ergo nobis, ut sæpe iam dixi, tanquam novus deus aut qui ab illo descenderis sensum aliquem novum, per quem

novum quem dicis deum possimus agnoscere; isti enim quinque sensus, quos nobis dedit creator deus, creatori suo fidem servant, nec alium quenquam esse sentiunt deum, hoc eis ipsa sui præstante natura.

61. Ad hæc Simon: Adhibe, inquit, animum ad ea quæ dicturus sum, et facito eum invisibilibus semitis incedentem, pervenire ad ea quæ tibi demonstravero. Ausculta ergo nunc: Nunquamne in cogitatione positus extendisti mentem tuam in regiones vel insulas porro positas, et ita in eis fixus animo mapsisti, ut ne præsentem quidem videre aut temetipsum scire ubi sederes, præ suavitate eorum quæ habebantur in oculis, posses? Et Petrus ait: Verum est, Simon, hoc mihi frequenter accidit. Et Simon: Ita et nunc sensum tuum extende in cælum, et iterum super cælum, et vide quia debet esse aliquis locus qui sit ultra mundum vel extra mundum, in quo neque cælum sit, neque terra, neque umbra horum etiam ibi tenebras operetur, et ob hoc cum neque corpora aliqua in eo sint, neque ex corporibus tenebræ, necessario sit lumen immensum; et lumen considera cuiusmodi esse possit, cui tenebræ nullæ succedunt. Nam si universum hunc mundum solis huius replet lux, quantum æstimas esse illud incorporeum lumen et infinitum? tantum sine dubio, ut istud solis lumen ad illud tenebræ et non lux esse videatur.

62. Hæc cum diceret Simon, Petrus respondit: De utroque ergo patienter ausculta, id est et de exemplo extendendi sensus et de immensitate lucis. Scio meipsum, o Simon, aliquando in cogitatione positum extendisse sensum meum in regiones ut ais et insulas procul positas, easque mente von minus quam oculis perspexisse. Cum essem apud Capharnaum in captura piscium positus, et sederem supra saxum, hamum setæ innexum et decipiendis piscibus aptatum habens in manu, ita ut hærentem ei non senserim piscem, dum mens mea per desiderabilem mihi Hierusalem distenta percurreret, ad quam sane oblationum gratia et orationum vigilans frequenter ascenderam. Verum et Cæsaream hanc mirari ab aliis audiens, et desiderare solebam, et eam in qua nondum fueram, videre mihi videbar, et cogitabam de ea quæ conveniret de civitate magna cogitari, portas, muros, lavacra, plateas, angiportus, fora et horum consequentia, secundum ea scilicet quæ in aliis urbibus videram, et in tantum intentione huiusmodi intuitus delectabar, ut

vere, sicut ipse dixisti, nec præsentem atque adstantem viderem, nec ipse ubi sederem, nossem. Et Simon: Modo, inquit, recte dicis.

63. Et Petrus: Denique cum piscem maximum qui hamo inhæserat, mente occupatus habere minime sentirem, et id quidem cum hami lineam de manibus meis violenter arriperet, stupentem me videns frater meus Andreas qui mecum sedebat, ac pene casurum, latus fodiens cubito velut dormientem excitat dicens: Non vides Petre, quam magnum piscem ceperis? numquidnam mente excidisti, quod sic attonitus stupes? quid est quod pateris? dic mihi. At ego indignatus ei paululum, quod me a dulcedine eorum quæ intuebar abstraxerit, respondi nihil me mali pati, sed animo desiderabilem mihi intueri Hierusalem, simulque Cæsaream, et corpore quidem cum ipso esse, mente vero illuc penitus auferri. At ille nescio unde inspiratus, reconditum et secretum veritatis protulit verbum.

64. Desine, inquit, Petre; quid est quod agis? hi enim qui dæmone incipiunt repleti vel moveri mente, huiuscemodi initia habent, per phantasias primo ad iucunda quæque et delectabilia transferuntur, deinde ad ea quæ non sunt, vanis et inanibus motibus effunduntur, Hoc autem accidit ex languore quodam animæ, quo ea quidem quæ sunt non vident, desiderant vero adducere ad conspectus suos ea quæ non sunt. Sed et illis ita accidit, qui phrenesin patiuntur et ridentur sibi multas imagines videre, pro eo quod nimietate frigoris vel caloris anima ipsorum convulsa et emota locis suis, errorem patitur ministerii naturalis. Sed et hi qui laborant siti, cum in soporem venerint, flumina et fontes videre sibi videntur ac bibere; hoc autem patiuntur ariditate intemperati corporis laborantes. Propter quod certum est, hæc vitio quodam vel animæ vel corporis fieri.

65. Denique ut accipias rei fidem de Hierusalem quam sæpe videram, dicebam fratri meo, quæ loca quosve conventus visus mihi fuisset videre. Sed et de Cæsarea quam nunquam videram, nihilominus contendebam, quod esset talis, qualem mente et cogitatione conceperam. Cum autem venissem huc, nihil omnino simile respiciens eorum quæ per phantasias videram, reprehendi meinetipsum et notavi valde, quia ex aliis quæ

videram, portas ei et muros aliasque ædes, revera similitudinem ex aliis capiens dederam. Neque enim quis potest novum aliquid, et cuius forma pulla unquam extiterit, cogitare. Nam et si velit aliquis tauros cum quinque capitibus ex sua cogitatione formare, ex istis quos vidit cum singulis capitibus, illos quinque capitibus fingit. Et tu ergo nunc, si vere aliquid tibi videris tua cogitatione perspicere, et supra cœlos intueri, non dubium quin ex his ea consideres quæ in terris positus vides. Aut si putas facilem menti tuæ accessum esse super cœlos, et considerare te posse quæ illic sunt, atque immensæ illius lucis scientiam capere, puto ei qui illa potest comprehendere, facilius esse ut sensum suum qui illuc novit asceudere, in alicuius nostrum qui adsistimus, cor et pectus iniiciat et dicat, quas in eo cogitationes gerat. Si ergo potes alicuius nostrum, qui tamen non sit erga favorem tuum occupatus, enunciare cogitationes cordis, poterimus tibi fortasse credere, quod et ea quæ super cœlos sunt, scire potueris, licet illa multo sint celsiora.

66. Ad hæc Simon: Qui vero, inquit, multas nœnias texuisti, audi iam nunc. Impossibile est omne quod ad cogitationem hominis venerit, non etiam re ipsa ac veritate subsistere; quæ enim non subsistunt, nec speciem habent, quæ autem speciem non habent, nec cogitationi possunt occurrere. Et Petrus: Si omne, inquit, quod ad cogitationem venire potest, subsistit, istum quem dicis extra mundum esse immensitatis locum, si eum quis in corde suo lumen esse cogitet, alius vero tenebras, quomodo poterit unus atque idem locus secundum eos, qui diversa de eo cogitarunt, et lumen esse et tenebræ? Et Simon: Omitte nunc ista quæ ego dixi, tu quid esse putes super cœlos dicito.

67. Et Petrus: Si de vero, inquit, fonte luminis crederes, possem te ducere, quid et quomodo esset quod immensum est, et non phantasiam vanam, sed consequentem et necessariam rationem redderem veritatis, nec adsertionibus sophisticis, sed legis et naturæ testimoniis uterer, ut scires quia immensitatis fidem præcipue continet lex. Quod si immensitatis ratio non latet legem, nihil profecto aliud eam latere potest, et ideo falsum est, quod putasti esse aliquid quod ignoret lex, Multo autem amplius nihil latebit eum, qui legem dedit. Nec tamen possum tibi aliquid de immensitate et his quæ sine fine sunt loqui, nisi prius de his, qui certo fine terminantur cœlis, rationem vel receperis

nostram, vel ipse protuleris tuam. Quod si de his quæ certis finibus concluduntur intelligere non potes, multo magis de his quæ sine fine sunt, neque scire aliquid poteris neque discere.

68. Ad hæc Simon: Melius aī, mihi videtur simpliciter credere, quia deus est, et quia solum istud quod videmus, sit cœlum in universo mundo. Et Petrus: Non ita, inquit, sed unum quidem confiteri convenit deum qui vere est; cœlos autem esse qui ab eo facti sunt, sicut et lex dicit, quorum unum cœlum sit superius, quo continetur etiam visibile firmamentum, illud esse perpetuum et æternum cum his qui habitant ibi; istud autem visibile in consummatione sæculi resolvendum esse et transire, ut illud cœlum quod est antiquius et excelsius post iudicium sanctis et dignis appareat. Ad hæc Simon respondit: Hæc ita esse, ut tu dicis, credentibus possent videri, ei autem qui horum exspectat rationes, impossibile est ex lege proferri, et præcipue de immensitate lucis.

69. Et Petrus: Noli, inquit, putare nos quod hæc fide sola recipienda esse dicamus, sed et ratione adserenda. Neque enim tutum est nudæ hæc fidei absque ratione committere, cum utique veritas ratione non careat. Et ideo qui hæc ratione munita suscepit, perdere eam nunquam potest, qui vero absque adsertionibus ea suscipit simplicis sermonis adsensu, neque servare ea tuto potest, neque si vera sint certus est, quia qui facile credit facile et recedit: qui autem rationem quæsivit eorum quæ credidit, et accepit, quasi vinculis quibusdam rationis ipsius colligatus, nunquam ab his quæ ereditit, divelli aut separari potest. Et ideo quanto quis propensior fuerit in expetenda ratione, tanto erit firmior in conservanda fide.

70. Ad hæc Simon: Magnum est, inquit, quod repromittis, ut immensæ lucis æternitas ex lege possit ostendi. Cumque Petrus dixisset: quando volueris; Simon ait: Quoniam hora iam multa est, crastino adstanti mihi et renitenti, si probare potueris factum esse hunc mundum et animas esse immortales, habebis me adiutorem prædicationis tuæ. Et cum hæc dixisset egressus est, sequuta autem est eum ex omni populo qui cum ipso venerat pars tertia, qui erant quasi mille viri; cæteri vero flexis genibus prostrabant se Petro, super quos ille invocato dei nomine, alios dæmonia habentes curavit, alios etiam

languentes sanavit, et ita lætuntem populum dimisit, mandans eis, ut in crastinum diem maturius convenirent. Petrus vero cum recessissent turbæ, sterni iussit bumi sub aëre atrii nudo ubi fuerat disputatum, et recubuit una cum illis undecim; ego vero aliis quibusdam, qui et ipsi initia audiendi verbi dei acceperant et erant carissimi, recumbens sumebam cibum.

71. Sed benignissimus Petrus considerans, ne forte tristitiam mihi inferret ista sequestratio, ait ad me: Non pro superbia, o Clemens, convivium non ago cum his qui nondum purificati sunt, sed vereor ne forte mihi quidem noceam, ipsis autem nihil prosim. Hoc enim pro certo scire te volo, quia omnis qui idola coluit aliquando, et eos quos pagani nominant deos, adoravit vel de immolatis eorum degustavit, spiritu immundo non caret; conviva enim factus est dæmonum, et participium sumpsit eius dæmonis cuius in mente sua speciem, vel timore vel amore formavit. Et per hæc mundus non est a spiritu immundo, et ideo purificatione indiget baptismi, ut exeat ab eo spiritus immundus, qui interiores animæ ipsius insedit affectus, et quod est deterius, nec quod intrinsecus lateat indicatur, uti ne publicatus fugetur.

72. Amant enim isti spiritus immundi inhærere corporibus hominum, ut ipsorum ministerio cupiditates suas expleant, et ad ea quæ ipsi desiderant inclinantes animæ motus, suis eos parere libidinibus cogant, ut efficiantur ex integro vasa dæmonum. Ex quibus unus est Simon hic, qui tali quodam morbo comprehensus nec sanari iam potest, quia voluntate et proposito ægrotat, Nec contra voluntatem eius habitat in eo dæmon, et ideo si eum quis fugare velit et expellere ab eo, cum sit inseparabilis, et ut ita dicam, anima iam eius effectus, videbitur magis necare eum et homicidii crimen incurrere. Nemo ergo vestrum contristetur a convivio nostro separatus, tempore enim aliquo observare debet unusquisque sane quanto ipse voluerit. Parvo enim tempore sequestratur qui cito voluerit baptizari, multo autem qui tardius. Unusquisque ergo in sua habet potestate, breve aut longum pœnitentiæ suæ tempus exigere, et ideo in vobis est, quando velitis ad nostram convenire mensam, et non in nobis, quibus permissum non est sumere cum aliquo cibum, nisi fuerit baptizatus. Vos ergo magis nos prohibetis a vestro convivio, si ad

purificandum moras habeatis et tardius baptizemini. His dictis cum benedixisset, cibum sumsit. Et post hæc cum gratias egisset deo, ingressus quievit, similiter autem et nos omnes, erat enim iam nox.

Liber tertius

1. Interea Petrus gallorum cantibus surgens et excitare nos volens invenit vigilantes, vespertino adhuc lumine perdurante, cumque ex more salutavisset et resedissemus omnes, ita exorsus est: Nihil est difficilius, fratres mei, quam de veritate apud permixti populi multitudinem disputare. Quod enim est, omnibus ut est dici non licet, propter eos qui maligne et insidiose audiunt; fallere vero expedit propter eos qui sincere audire desiderant veritatem. Quid ergo faciet cui ad indiscretum populum sermo est; occultet quod verum est? Et quomodo instruet eos qui digni sunt? Sed si meram proferat veritatem his qui salutem consequi non desiderant, illi a quo missus est iniuriam facit, a quo et maudatum accepit, ne mittat verborum eius margaritas ante porcos et canes, qui adversum eas argumentis ac sophismatibus reluctantes, ipsas quidem cœno intelligentiæ carnalis involvant, latratibus autem suis et responsionibus sordidis rumpant et fatigent prædicatores verbi dei. Propter quod et ego in plurimis circuitu quodam verbi utens tentare nitebar, ne principalem de summa divinitate intelligentiam minus dignis auribus publicarem. Et post hæc incipiens de patre et filio et spiritu sancto, breviter nobis et evidenter exposuit, ut omnes audientes miraremur, quomodo homines derelicta veritate conversi sunt ad vanitatem.

2. [Hæc Petro dicente Aquila ait: Recte dixisti, propterea nobis dicito quæ veritatis sunt propria. Et Petrus: De quibus vultis interrogare me. Et Aquila ait: De principio et principiis verbum disputa, et de eo quod reprehendit Simon quasi inconveniens, filium dei dici Christum, ne similia plantationibus et cæteris inanimatis pati videatur deus. Petrus autem videns omnes hoc ipsum volentes audire, omnem rationem ita exposuit:

3. Principii nomen in multis et diversis nuncupatur rebus, sensibilibus scilicet et intelligibilibus. Sed ne ante experimentum sensibilibus ad intelligibilia declinare videamur, decet primo a visibilibus incipere, ut de proximo sumentes exemplum iterum ad intelligibilium veniamus comprehensionem. Quo modo sol verbi gratia in principium vel principatum diei constitutus est, luna vero e contrario noctis; hæc autem ut principatum

gerant constituta sunt, a quo etiam ut essent in principio acceperunt. Qui autem hæc composuit, cœlum et terram prius condidit, præter hæc autem terrestria et inaquosa et volatilia animalia composuit, arbores quoque et herbas et post hæc hominem, non ut essent hæc tantum principium sumens, sed etiam ut viverent secundum mandatum dei. Ita ergo multa quidem possunt esse principia, ei autem qui est, principia non sunt. Unum est enim principium et unum sine principio principium, quæ autem post hæc sunt, abusive dicuntur (si quidem dicuntur) principia. Præveniens autem exposuit causam huius exempli, a sensibilibus scilicet ad intelligibilia, ut hac via usi firmam et certam de intelligibilium traditione possideamus tuitionem. Sine principio ergo dicimus deum ineffabili providentia demonstrante, qui non a se ipso factus est nec a se ipso genitus; est enim sine principio et ingenitus. Ingeniti autem appellatio non quid sit, nobis intelligere dat, sed quod non est factus; autopatora vero et autogeneton, hoc est ipsum sibi patrem ipsumque sibi filium qui vocaverunt illud quod ingenitum, contumeliam facere conati sunt dubiis deservientes rationibus. Indigere enim nativitate illud quod erat prius quam nasceretur, parvalorum more intelligentes putarunt, et illud quod fuerat, pro eo quod fuerit ponentes, quasi per se ipsum factum dicere insania insanierunt, et plantationibus comparare illud quod est ingenitum, ut dæmoniosi ausi sunt. Hæc autem omnia in impietate constituta consequentem habent ignorantiam. Non enim intellexerunt hoc ipsum dicentes et fuisse et non fuisse. Quatenus enim genuit, fuit, quatenus vero natum est, non fuit. Non fuisse ergo eum constat quatenus natum est, fuisse autem eum constat quatenus genuit. Hæc autem utraque dicere simul eundem sustinuisse, non permittit pietatis professio.

4. Deinde etiam communes cogitationes sollicite a repellunt tantam blasphemiam, dignum honorem ingenito deferentes. Quidnam igitur quis interrogatus dicat eorum qui impie appellaverunt? nisi quia fuit prius quam esset, ipse sibi pater, qui esse habuit ante quam sibi ut esset præstitisset. **ΑΥΤΟΠΑΤΩΡ** et **ΑΥΤΟΓΕΝΗΣ**, hoc est ipse sibi pater et ipse sibi filius, qua ratione dicatur, et cum quidem non fuisset quod esset, ante exstans intelligentiæ signum? Audes autem factum dicere a semetipso illud quod ineffectum est?

Putaverunt autem huiusmodi cum disciplina se hoc dicere, sicut ebrii, qui umbras pro foveis existimant. Propter quod ante omnia oportet nos immortalium scrutationem facientes incipere a dominicis traditionibus, ubi mortalium conditionem ab immortalibus separans, docuit nos pericula et tentationes usque ad ipsam mortem sustinere propter spem bonorum regni, dicens: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animas autem non possunt occidere, timete autem eum qui potest et corpus et animam perdere in Gehennam. Et vere si non commoritur corpori anima, non utique dividitur nec aliud aliquid patitur de his quæ patitur corpus, verbi gratia influxionem vel defluxionem, tenuitatem aut crassitudinem, sanitatem vel infirmitatem, abscisionem aut conjunctionem. Sed et in ipsa hominum procreatione nihil committit anima secundum defluxionem, sed in omni quidem motu stat videlicet substantia immutabilis, diverso autem motu ad aliud et aliud corpus incitat pati. Fluit ergo et patitur substantialiter corpus, sicuti experimento cognoscitur, post illam natorum coagulationem exinanitione uteri facta, propter crementum infantis impellentis et impulsus velut in luctamine, verbo conditoris: Quod enim coagulatum est festinat egredi, quod autem coagulavit cupit exponere. Causa vero hæc transfert ipsas passiones ad successionem eiusdem rei, facta autem passione commune periculum sæpius quam speciale contingit.

5. Sed et omne quod servit muliebribus desideriis, promovetur et præmeditatur naturaliter secundum uniuscuiusque ætatem, verbi causa aliter puer, aliter vero adolescens, aliter autem vir. Nam infans quidem in virtute habet horum operationem, nondum autem in virtute habet etiam animæ motus; adolescens vero paratus quidem ad destinatum, nondum vero digestionis habet usum; vir autem conspirans possidet perfectionis propositum. Et non ex illis solis dicendum est, animam immortalem, corpus vero fluens, sed etiam ex his, quæ ad eam constant in communem personam mandatis, quæ ait Dominus, Dictum est antiquis; Non mœchaberis, ego autem dico, nec in aspectum desiderio servies, nimis caute loquens. Si enim corpus naturaliter obligatum est femineis commistionibus, magis autem servire coactum his quæ accepit, ut esset et in schemate haberet, quod et principale est carnalis procreationis, quo modo quis suspicetur corpori

esse dictum: Non mœchaberis, ego autem dico nec desiderio servies, et non potius ei, quæ libera est substantia, talium passionum potestatem habens laxare vel refrenare secundum operationem corpus, hic melioris rei mandatum insinuat? Sic enim et futura sperantes non irascimur, et furorem cohibemus et mulieres despiciamus spe futurorum sensum sublevantes, ut dixi, non omne quod sumus servile habentes femineis operationibus, sed aliud quidem serviens naturæ quod est corpus, sicut ostendimus, aliud vero liberum, mentem, quod est motus animæ immortalis.

6. His igitur ita se habentibus, vestigium optimum ad intelligibilium comprehensionem invenimus cum deo dicente. Incedamus ergo per eum sine periculo, utentes animæ immortalis gubernaculo, ultra non sinentes irruere passionem carnalem illi immortalis et intelligibili substantiæ, honorem tantum unicuique intelligibilium sequestrantes, quantum ei is quem esse vel præesse constat deo permittit. Est enim primum, quod est ingenitum, cui et prophetæ testimonium perhibent: Ego Deus primus, et ego post hæc et præter me Deus non est; hoc vero subauditur esse sine initio et ingenitum.

7. Clemens vero et cæteri interrogaverunt, quid est hoc Ingenitum, audire volentes. Et Petrus animadvertens ait: Non modicum periculum est de eo, quod sine principio est loqui vel audire, vos vero pro desiderio eorum quæ dicta sunt, immensitatem irruere periclitamini; et me hoc pati ut video captatis, qui putatis posse mihi de illo quod ineffabile est subripere. Moneo autem vos fratres et conservi, non quid sit quærere, sed quia est tantummodo audire desiderare. Et de hoc plus aliquid dicere non oportet. Est Ingenitum non sola appellatione honorandum, est enim et sine initio; hoc autem sine initio et Ingenitum est deus, quod a sola opinione eorum quæ facta sunt adnunciatur, a se ipso autem comprehenditur. Non enim inveniet aliquid sui primo fuisse, et aliquid postea factum conspiciere sui, eo quod sine principio eum esse constet; hæc autem eorum quæ facta sunt visitatio, propter quod illud quod est ineffabile, ad inquisitionem sui, quod fuerit ante prævidere quam fuerit, spatium non habet; non enim secundatur ab eo qui est ipsius essentiæ curiositas. Novit igitur se ipsum, qui non interrogat se de se ipso. Sed hæc quidem etiam plus quam oportet diximus, amat enim illud quod est Ingenitum,

silentio honorari tantummodo. Sine principio ergo hanc substantiam, secundum quod sentire potuimus, absque periculo suscepistis.

8. Qui ergo esse non inchoavit prædictus deus, genuit primogenitum omnis creaturæ, sicuti deum decuit; non se immutans, non se convertens, non se dividens, non defluens, non extendens aliquid. Mementote enim quia hæc corporum sunt passiones, quas etiam animæ tribuere subterfugimus, timore ne forte immortalitas ei his attributis auferatur. Genuit ergo deus, quod et facturam vocare didicimus, hoc ipsum ergo vocare et genituram et facturam et reliqua horum vocabulorum, illud quod sine schemate constat genitoris specimen, ponere permittit. Quibus enim est differentia schematum, in ipsis necesse est observanda genitura et factura. Manendo ergo genuit deus, non passus divisionem aliquam. Non enim honorabilius est deo et hoc Ingenito illud quod est, eo quod non est velut genitum. Volens enim non tardam habuit virtutem ad quod voluit, nec excessit virtus voluntatem; sed secundum mensuram, qualem voluit, talem et genuit. Si enim manendo, non patiando, necessitati crassitudinis corpora servientia umbras exstare faciunt, quanto magis ingenitæ virtuti subsequentem demus Unigenitum voluntate procedentem. Sicuti autem rursus præintelliguntur umbris corpora, ita et plus præintelligitur et ingenita substantia genitæ, etiam si ex eo quod erat, ut esset accepit. Idcirco igitur vere et genitura et factura et creatura competenter appellatur, quia substantia non est Ingenitum. Memor sum sane Simonem accusasse nos blasphemix, eo quod diceremus filium dei Christum, tamquam hominibus et plantationibus deum æquantes; vos vero ex desiderio discere festinate.

9. Omnibus autem libenter adouentibus ait Petrus: Manifesta est huius incredulitatis via, o Aquila et cæteri. Qui enim pro certo nescierit, opinionem autem usque ad auditum susceperit, credere timet, cum facile possit excusationem ipsius incredulitatis a se abiicere præ gaudio eius quod promittitur, assumtus publicare illam quam habuit de eo quod quæritur incredulitatem, cupiditate discendi non dubitat. Sed in secundo de hac re sermo, ne quauda abstrahens vos incerta fidei spes excipiat pro fide in inquisitionem. Ubique autem præferatur nobis deus et de ipso cogitatus. Ultro inviolabilis exstans deus

ingenitus, operationemque voluntate virginaliter custodivit. Quod autem non est Ingenitum, ultro virgo esse non potest. Factum est enim, tamquam sub tactum genitoris et factoris adduetum. Intelligatur autem qualiter deum decuit Unigenitum generare et primogenitum omnis creaturæ, sed non quasi ex aliquo; hæc enim animantium et inanimantium est servitus. Sed nec in operationem veniens ipse sui aliquid genuit; non enim maneret inviolabilis et impassibilis, operatus in seipso; impietatis autem plena sunt hæc de ingenito suspicari, periclitantur enim filii impiorum pie se putantes intelligere, magnam blasphemiam Ingenito ingerendo, masculofeminam eum existimantes. Memor sum eius qui commonuit nos, fratres.

10. Manendo ergo genuit deus voluntate præcedente, sicut prædictum est. Propterea unigenitus vere appellatur; ex ingenito enim habet quod est et Filius vere appellatur, ab innato enim natus est. Sed tamen voluntate controversiam noxiam mansuete paulatim relaxantes eorum, qui audent dicere infectum a facto appellatione sola distare, et illud quod genite distinctum est, adversus innatum esse substantiam ingenitum affirmare. Quod si ita dicitur, quod quidem dicitur non est, quod autem est non dicitur. Est enim infectum substantia, si autem dicitur factum, detestatur quod non est appellatum, maxime autem ultro rationabili exstante deo et ultro sine principio, quod modo non sit impossibile; magis autem impium est, et id quod nullo est rationabile ultroque ingenitum, non sibi ipsi magis vellet esse coniunctum, quam dualitatis subire ordinem, honorabiliorem existimans nativitatem innatæ perseverantiæ. Unum enim non est, neque ipsum sibi præcipit dicens: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Sed neque contendit adversus se ipsum, ut aliquid videlicet eius permaneret ingenitum, aliquid vero nativitati subiiceretur: scire quoque atque præscire ingenite aliquid sui nasciturum, aliquid vero generaturum; omnino videlicet honorabiliorem se sibimet ipsi non ignorans esse futurum, aliquid quidem præcipientem, aliquid vero præceptum accipientem, illud verbi gratia quod dictum est: Sede a dextris meis, vel etiam illud quod ad missionem pertinet aut quod ipse semetipsum præferens collaudaverit dicens: Et vidit deus, quia bona, postquam ab unigenito sex diebus effecta

sunt quæ facta esse stat, immutabilem videns suam voluntatem in consummationibus unigeniti divinæ operationis.

11. Si autem ingenitus non est factus pater aut sui ipsius factor, sicut ostendimus; quomodo utique faceret aut generaret ex se ipso aliquid, quod nativitatem et facturam usque ad appellationem non recepit? Non enim quod est per hæc habet; ista autem de deo dicere impium est. Manifesta enim est his qui vel modicum quidpiam videre possunt, illa ingeniti, impassibilis, innata substantia. Si vero et post nativitatem substantia nunquam ad dissensionem surrexit et hoc numero distans, nec enim est Autopator, hoc est sibi ipsi pater; quomodo non magis innascibili consensu permanere diligeret, quod ingenitum quidem erat substantia, genitura vero in dualitatem dinumerata. Huius namque inconvenientiæ mater quidem est ignorantia de deo, cooperatrix vero et soror negligentia de spiritu sancto. Spiritus autem sanctus pignus ad conservationem eorum quæ a domino data sunt nobis (quem non post multos dies assumptionis eius accepimus), habet quod est ab unigenito, plenissima declaratio virtutis eius; sicut unigenitus et omnium primogenitus imago est immutabilis ingenitæ virtutis, imago scilicet unica, immaculata manens, visionem ingeniti cum sit visibilis, præstat intelligibilibus et sensibilibus; quo modo si quis solem verbi gratia ostendere volens aut aliud aliquid, his qui non possunt per se ipsos eum videre, sit autem illis necessitas videre solem, temperans obtutibus ipsam necessitatem, per speculum quidem solem ostendere festinat, et non solem afferens iniicit speculo; ita et unigenitus ipse quidem ingenitus non est, ingenitum vero totam in se demonstrat virtutem cum sit talis ac tantus deitate; ab his vero qui non diligenter inquisierunt ingenitus suspicabatur, apud quos vero præcedit ipsa inquisitio timorem dei, non solum dicere aliquid tale recusant sed etiam cogitare cavent. Cum ergo unus sit ingenitus et unus genitus, spiritus sanctus filius dici non potest, nec primogenitus; factus est enim per factum, subconnumeratur autem patri et filio, tamquam primum secundi per factum virtutis signaculum. Etenim ipse patris ferens æquipondera voluntate, innatæ perseverantiæ in imagine operationem, post ingenitum consequenter bene connumeratus est. Multa autem et alia de patre et filio et spiritu

sancto breviter nobis et evidenter exposuit, ut omnes audientes miraremur, quomodo homines derelicta veritate conversi sunt ad vanitatem.]

12. Sed cum illuxisset dies, ingressus est quidam dicens: Multitudo plurima exspectat in atrio, in quorum medio stat Simon, persuasionibus pessimis prævenire aures populi cupiens. Et Petrus statim egressus stetit in loco quo pridie disputaverat, omnisque ad ipsum populus conversus cum gaudio intendebat in eum. Simon vero ubi sensit gavisum esse populum de conspectu Petri, et erga affectum eius moveri, obstupefactus ait: Miror hominum stultitiam, qui me magum dicunt et Petrum diligunt, cuni utique olim habentes notitiam mei, me magis diligere deberent. Et ideo ex hoc indicio, qui habent sensum, possunt intelligere, quia magis Petrus magus videri potest, cum mihi, cui ex consuetudine debitus propemodum est, non defertur affectus, illi autem, cui nullo usu debetur, abundanter expenditur.

13. Et cum multa huiuscemodi Simon diceret, Petrus salutato ex more populo ita respondit: Sufficit unicuique, o Simon, ad confutandum conscientia sua; quod si hoc miraris, quod noti non solum te non diligunt sed et oderunt tui, causam disce a me. Cum sis seductor, veritatem te prædicare profiteris, ob hoc plures desiderium gerentes descendæ veritatis amicos habuisti. Sed hi ubi contraria in te quam profitebaris viderunt, quia amatores erant, ut dixi, veritatis, non solum non diligere te, sed et odisse cœperunt. Non autem statim ab eis desertus es, quia vel pollicebaris adhuc te eis ostendere posse, quod verum est. Donec ergo nondum aderat qui posset ostendere patiebantur te, ubi vero spes eis doctrinæ melioris adrisit, te contemnentes quod melius intelligunt nosse desiderant. Et tu quidem nefariis artibus agens, ab exordio latere te posse credidisti, sed non lates; urgeris enim et contra spem publicaris, quia non solum ignorasti veritatem, sed nec audire voluisti ab his qui eam sciebant. Si enim audire voluisses, innotuisset utique tibi ille sermo eius qui ait, quia nihil est occultum quod non agnosceretur, neque opertum quod non reveletur.

14. Hæc et his similia dicente Petro, Simon respondit: Nolo me verbis occupes Petre, repeto abs te quæ hesterno promiseras; dicebas enim ostendere te posse, quia lex

doceat de immensitate lucis æternæ, et quod duo tantum sint cœli et ipsi creati, sed superius esse lucis illius sedem, in qua solus in æternum residet ineffabilis pater; ad illius vero cœli similitudinem factum esse etiam istud visibile cœlum, quod et transiturum confirmabas. Unum ergo dixisti esse patrem omnium, quia non possunt duo esse immensi, alioqui neuter eorum immensus erit, quia in eo quo alter subsistit, alteri finem subsistendi facit. Si ergo hæc non tantum polliceris, sed et ostendere potes ex lege, omittens plura loqui hinc incipe. Et Petrus: Si propter te, inquit, qui ad contradicendum tantummodo venis, rogarer de his dicere, nunquam a me unum saltem posses audire sermonem, sed quoniam necesse est agricolam, qui vult bonam terram seminare, nonnulla semina perdere aut in petrosis, aut in his, quæ ab hominibus conculcanda sunt, vel in dumosis ac repletis sentibus locis, sicut et magister noster exposuit diversitatem propositi uniuscuiusque animæ per hæc indicans, non morabor.

15. Tum Simon: Videris mihi, inquit, irasci; quod si est, non necesse est inire conflictum. Et Petrus: Video te sentire quod arguendus sis, et vis urbane subterfugere certamen; nam quid vidisti me iratum fecisse in te hominem tantum populum decipere cupientem, et cum nihil habeas quod dicas, modestiam simulantem? qui et auctoritate tua iubes, ut quomodo ipse vis et non quomodo ordo postulat, controversia moveatur. Et Simon: Imperabo mihi ipsi patientia uti ad imperitiam tuam, ut ostendam te quidem velle populum seducere, me autem docere quæ vera sunt. Sed nunc omitto de immensa luce discutere, quod interrogo te, hoc mihi responde: Cum deus fecerit universa, ut tu dicis, unde est malum? Et Petrus: Hoc modo interrogare non est adversantis, sed discentis. Si ergo vis discere, confitere, et prius te doceam quomodo debeas discere, et cum didiceris audire, tunc iam te incipiam consequenter docere. Si vero non vis discere tanquam sciens omnia, ego prius expono fidem quam prædico, expone et tu quod tibi verum videtur, et cum manifesta fuerit utriusque professio, iudicetur ab auditoribus cuius nostrum sermo sit veritate subnixus. Et Simon ad hæc respondit: Risus mihi est, ecce qui promittit quod me doceat. Veruntamen patiar te et imperitiam tuam atque arrogantiam feram. Confiteor, discere volo, videamus quomodo me poteris docere.

16. Et Petrus: Si, inquit, vere vis discere, disce hoc primum, quam imperite interrogaveris; ais enim, cum deus universa creaverit, unde est malum? Ante enim quam hoc rogares, tres interrogandi species præcedebant. Primo, si est malum, secundo, quid sit malum, tertio, cui sit, et unde. Ad hæc Simon: O imperitissime, inquit, et ineruditissime, estne hominum quisquam qui non confiteatur, quia sit in hac vita malum? Unde et ego putans te vel communem omnium habere sensum, interrogavi unde sit malum, non ut discere volens, qui omnia sciam, abs te præcipue qui nihil noveris, sed ut te ostendam ignarum esse omnium, Et ne putes quia iratus sum quod ita tecum austerius loquor, miseratio me habet horum qui adsunt, quos tu deci Et Petrus ait: Multum malus es, si tantas iniurias non iratus facis; sed impossibile est fumum non consurgere, ubi ignis est. Veruntamen dicam, ne te verbis videar occupare, quominus ad ea quæ abs te inconvenienter sunt dicta, respondeam. Ais omnes fateri quia sit malum, quod utique falsum est; nam primo omnium quia subsistat malum, universa Hebræorum negat gens.

17. Et Simon interrupto eius sermone: Recte, inquit, faciunt qui dicunt non esse malum. Et Petrus: Non de hoc nunc proposuimus dicere, sed quia non omnes dicunt esse malum. Secundum autem erat interrogare te, quid est malum, substantia, an accidens, an actus? sed et alia multa huiusmodi. Et post hæc, erga quid vel quomodo sit, aut cui sit malum, utrum deo an angelis, an hominibus, piis an impiis, omnibus an aliquibus, an sibi ipsi, an nulli, Et tunc interrogares unde sit, utrumnam a deo, an ex nihilo, semperne fuerit, an ex tempore cœperit, utile sit an inutile, et alia multa quæ huiuscemodi propositio exigit. Ad hæc Simon respondit: Ignosce mihi, erravi de prima interrogatione, sed puta me nunc primum interrogare, est malum an non?

18. Et Petrus ait: Quomodo interrogas, quasi discere volens an docere, an quæstionis movendæ gratia? Si quidem quasi discere volens, habeo quod te prius doceam, ut per consequentiam et ordinem doctrinæ veniens, ex te ipso intelligas quid sit malum. Si vero ut docens proponis, non indigeo abs te doceri, habeo enim magistrum a quo omnia didici. Quod si quæstionis movendæ et disputandi gratia, uterque nostrum prius quod sibi videtur, exponat et ita certamen habeatur. Neque enim verum est ut interrogas quasi

discere volens, et contradicas ut docens, ut post responsionem meam in tuo iudicio sit dicere, si bene an male dixerim. Propter quod non potes in loco contradicentis stans iudex esse eorum quæ dicimus; et ideo, ut dixi, si certamen habendum est, uterque nostrum quod sentit exponat, et nobis in conflictu positus religiosi auditores hi iusti iudices erunt.

19. Et Simon: Non tibi videtur absurdum, ut imperitus populus de nostris dictis habeat iudicium? Et Petrus: Non ita est, quod enim uni fortasse minus liquet, investigari a plurimis poterit, nam sæpe etiam fama vulgi prophetiæ speciem tenet. Super hæc autem omnia, præsens hic omnis populus amore dei constrictus hic adstat, verique cognoscendi gratia, et ideo omnes isti quasi unus habendus est, pro uno eodemque erga amorem veritatis affeclu, sicut e contrario duo inter se si dissentiant, multi sunt et diversi. Si autem vis indicium capere, quomodo ompis hic populus qui adstat quasi unus sit homo, ex silentio eius ipso et quieto considera, quomodo cum omni patientia ut vides, etiam antequam discant, veritati dei honorem deferunt. Nondum enim maiorem cultum, quem ei deferre debeant didicerunt. Propter quod spero de clementia dei, quod religiosum propositum mentis eorum amplectetur erga se, et veritatem prædicanti victoriæ palmam dabit, ut manifestum eis faciat veritatis præconem.

20. Tum Simon: De quo, inquit, vis haberi certamen? dic, ut et ego definiam quod mihi videtur, et ita quæstio incipiat. Et Petrus respondit: Si quidem ut mihi videtur facere vis, ego secundum magistri mei præceptum fieri volo, qui primo omnium Hebrææ genti, quam sciebat habere cognitionem dei et quod ipse esset qui fecerit mundum, præcepit, non ut cum quæreret quem sciebat, sed voluntatem eius iustitiamque perquireret sciens, quia in hominum arbitrio positum est, ut hoc quærentes inveniant et faciant atque observent ea de quibus iudicandi sunt. Et ideo iussit nos quærere, non unde sit malum, ut tu paullo ante requirebas, sed iustitiam boni dei regnumque eius, et omnia, inquit, hæc adiicientur vobis. Et Simon: Quoniam, inquit, Hebræis ista mandantur velut recte scientibus deum et opinantibus, quod unusquisque in suo arbitrio habeat agere ea, de quibus iudicandus est, mihi autem ab illis discrepat sententia, unde vis ut incipiam?

21. Tum Petrus: Ego, inquit, suadeo primo quærendum esse, si in potestate nostra est scire unde iudicandi simus. Et Simon: Non ita, inquit, sed de deo, unde et omnes qui præsto sunt audire cupiunt. Et Petrus: Constat ergo apud te, quia est aliquid in arbitrii potestate; fatere hoc tantum si est, et requiramus ut dicis, de deo, Simon ad hæc respondit: Nequaquam. Et Petrus: Si ergo nihil est in nostra potestate, superfluum est nos quærere aliquid de deo, cum in potestate non sit quærentibus invenire. Unde bene dixeram hoc primo quærendum esse, si est aliquid in arbitrii potestate. Tum Simon: Non possumus, inquit, ne hoc ipsum quidem intelligere quod dicis, si est aliquid in arbitrii potestate. At Petrus videns quod ad partem se contentiosiore declinat, superari metuens, ut quasi incertum confundat omnia, respondit. Quomodo ergo scis, quia non est in hominis potestate scire aliquid, eum hoc ipsum scias?

22. Et Simon: Nescio, inquit, si vel hoc ipsum sciam, unusquisque enim sicut ei fato decernitur, vel agit aliquid vel intelligit vel patitur. Tum Petrus: Videte, inquit, fratres, in quæ absurda deciderit Simon, qui ante meum adventum docebat, quod homines in potestate haberent et sapere et facere quæ vellent, nunc in angustum redactus necessitate verborum, negat esse in hominis potestate aut sentiendi aliquid aut agendi, et tamen audet se doctorem profiteri. Sed dic, quomodo ergo deus iudicat secundum veritatem unumquemque pro actibus suis, si agere aliquid in potestate non habuit? hoc si teneatur, convulsa sunt omnia, frustra erit studium sectandi meliora, sed et iudices seculi frustra legibus præsunt et puniunt eos qui male agunt; non enim in sua potestate habuerunt, ut non peccarent. Vana erunt et iura populorum, quæ malis actibus pœnas statuunt; miseri erunt et hi qui servant cum labore iustitiam, beati vero illi qui in deliciis positi, cum luxuria et scelere viventes tyrannidem tenent. Secundum hæc ergo nec iustitia erit, nec bonitas, nec ulla virtus, et ut vis, nec deus. Sed hæc, o Simon, cur dixeris scio; volens profecto effugere quæstiones, ne possis manifestius confutari, et ideo ais non esse in potestate hominis sentire aliquid aut invenire. Si enim vere hoc ita sensisses, non utique etiam ante adventum meum apud populum te profitereris doctorem. Ego igitur dico sui esse arbitrii hominem. Et Simon: Quid est sui arbitrii? dic

nobis. Petrus ad hæc: Si nihil potest disci, cur et audire vis? Et Simon: Nihil habes ad hoc quod respondeas?

23. Tum Petrus: Dicam, non a te compulsus, sed ab auditoribus rogatus. Arbitrii potestas est sensus animæ habens virtutem, qua possit ad quos velit actus inclinari. Tum Simon collaudans Petrum super his quæ dixerat, vere, inquit, magnifice et incomparabiliter exposuisti, bene enim dicenti tibi debeo testimonium dare, hoc tamen quod te interrogo nunc si exposueris mihi, in cæteris oninibus obtemperabo tibi; quod ergo volo discere hoc est: Si quod deus vult esse, est; et si quod non vult esse, non est? de hoc responde mihi. Et Petrus: Si ignoras quod absurde et incompetenter interrogas, ignoscens tibi ipse exponam, si autem scis quod inconsequenter interrogas, non recte facis. Tum Simon: Iuro, inquit, ipsam quæcunque illa est summam divinitatem, quæ habet iudicium et vindictam in eos qui peccant, quia ignoro quid incompetenter dixerim et quid in verbis meis habeatur absurdum, in his duntaxat quæ proposui.

24. Ad hæc Petrus: Quoniam, inquit, te ignorare confessus es, disce. Interrogatio tua duobus sibi invicem contrariis unam sententiam postulavit. Etenim omnis motus in duas partes dividitur, ut quædam necessitate, quædam voluntate moveantur, et ea quidem quæ necessitas movet semper in motu sunt, quæ vero voluntas non semper. Ut verbi gratia dicam, solis motus necessitate ducitur ut statutum compleat cursum, omnisque status cœli et ministeria necessariis motibus constant. Homo vero actuum suorum motus voluntarios gerit. Et ideo alia sunt, quæ ob hoc creata sunt, ut in ministeriis suis necessitate deserviant, nec facere aliud quippiam possint nisi quod eis statutum est, cum autem expleverint ministerium, creator omnium qui ita constituit ea prout voluerit, conservat ea. Alia vero sunt, ubi potestas est voluntatis, et in quibus agendi quæ velint liberum habetur arbitrium. Hæc, ut dixi, non semper in eo ordine quo creata sunt permanent, sed prout voluntas duxerit et animi iudicium declinaverit, sive bonis sive malis studebunt; et ideo bene agentibus munera posuit, male agentibus pœnas.

25. Ais ergo tu, si deus vult aliquid esse et est, et si non vult non est; scilicet ut si responderem, quia quod vult et est, quod autem non vult non est, diceres, ergo ipse vult

esse mala quæ in hoc mundo geruntur, quia omne quod vult hoc et est, quod autem non vult non est. Si vero respondissem non esse hoc, ut quod vult deus sit, et quod non vult non sit, tum retorto sermone diceres, ergo impossibilis est deus, si quod vult non potest, et existeres petulantior, ut qui nihil rectum dixeris, vicisse te crederes. Et ideo ignoras o Simon, et valde ignoras, quomodo in singulis quibusque voluntas sit dei. Quædam enim voluit ut diximus ita esse, ut aliud esse non possent quam id quod ab ipso instituta sunt, et his neque præmia neque supplicia statuit; ea vero quæ ita esse voluit, ut in sua potestate habeant agere quod velint, his pro actibus ac luntatibus suis statuit, ut aut remunerationes mereantur aut pœnas. Cum ergo in duas ut edocui partes dividantur cuncta quæ moventur, secundum eam quam supra diximus distinctionem, omne quod vult deus est, quod autem non vult non est.

26. Et Simon ad hæc: Nonne poterat nos omnes facere tales ut essemus boni, et aliud esse non possemus? Petrus respondet: Et hoc absurde interrogas. Si enim nos inconvertibilis naturæ fecisset et immobiles a bono, non essemus vere boni, quia aliud esse non possemus; et non erat nostri propositi quod eramus boni, nec nostrum erat quod agebamus sed necessitatis naturæ. Quomodo ergo hæc bonum dicetur, quod ex proposito non agitur? Ob hoc autem et prolixioribus indiguit mundus iste temporibus, donec animarum quæ prædestinatæ sunt, ad expletionem eius numerus impleretur, et tunc istud quidem visibile cœlum revolveretur ut liber, illud vero quod est superius appareret, et animæ beatorum corporibus suis redditæ inducerentur in lucem, impiorum vero animæ pro immundis actibus suis spiritu flammeo circumdatæ, in profundum ignis inextinguibilis mergerentur, per seculum expensuræ supplicia. Hæc autem ita esse verus nobis propheta testatus est, de quo si vis agnoscere quia propheta sit, innumeris adsertionibus edocebo. Ex his enim quæ ab eo dicta sunt, et nunc singula quæ dixit implentur; etiam ea quæ futura dixit, creduntur implenda, fides enim futuris ex his quæ iam gesta sunt datur.

27. At Simon cui compertum erat, Petrum de prophetiæ titulo dilucide adsignare rationem, ex quo quæstio omnis absolvitur, sermonem de hoc fieri declinavit, et

respondens ait: Ad ea quæ volo responde mihi et dic, si visibile istud ut ais cœlum resolvetur, cur ex initio factum est? Respondit Petrus: Propter hominum præsentem hanc factum est vitam, ut esset interiectio quædam et divisio, ne quis forte indignus habitationem cœlestium et dei ipsius sedem videret, quæ his solis qui mundo corde sunt videnda præparantur. Nunc autem, id est agonis tempore, invisibilia esse placuit ea, quæ vincentibus ad præmium destinata sunt. Et Simon ait: Si conditor bonus est et mundus bonus, quomodo bonus bona dissolvat aliquando? Si autem dissolvat quod bonum est, quomodo ipse bonus videbitur? Si autem quasi malum resolvet et destruet, quomodo non videbitur malus qui malum fecit?

28. Petrus ad hæc: Quoniam, inquit, spondimus tibi, ne blasphemantem te fugiamus, ipse enim reddes pro his quæ loqueris rationem, patienter ferimus. Audi ergo nunc: Cœlum istud quod visibile est et pertransit, si quidem propter semetipsum factum esset, haberet fortasse quod dicis aliquid rationis, quia resolvi minime deberet. Si vero propter aliud quid factum est et non propter se, necessario solvetur, ut illud pro quo factum videtur appareat. Sicut verbi gratia dixerim, testa ovorum quamvis pulchre facta et diligenter formata videatur, necesse est tamen eam frangi et resolvi, ut inde pullus procedat et illud, pro quo totius ovi forma expressa videtur, appareat. Ita ergo et huius mundi necesse est transire statum, ut status ille sublimior regni cœlestis effulgeat.

29. Et Simon: Non mihi videtur quia resolvi possit cœlum, quod a deo factum est. Ab æterno enim æterna fiunt, a corruptibili temporalia et caduca. Et Petrus: Non ita est, sed a mortalibus quidem omnimodis corruptibilia fiunt et temporalia; ab æterno vero non semper corruptibilia neque semper incorruptibilia, sed prout voluerit creator deus, ita et erunt illa quæ creat. Neque enim sub lege est virtus dei, sed lex creaturis suis voluntas eius est. Respondit et Simon: Revoco te, inquit, ad primam quæstionem, dixisti deum nunc quidem nulli esse visibilem, cum vero resolutum fuerit cœlum istud et supernus ille status regni cœlestis obfulserit, tunc eos qui mundi sunt corde, etiam deum visuros; quæ sententia contraria est legi, ibi enim scriptum est deum dixisse: Nemo videbit faciem meam et vivet.

30. Et Petrus respondit: His qui legem non ex traditione Moysi legunt, contrarius videtur sermo meus, sed audi quomodo non sit contrarius. Deus videtur mente non corpore, spiritu non carne. Unde et angeli qui sunt spiritus, vident deum, et homines ergo donec homines sunt, deum videre non possunt. Ex resurrectione autem mortuorum, cum facti fuerint sicut angeli, videre poterunt deum. Et hoc modo non est sermo meus legi contrarius, neque illud quod magister meus dixit, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Futurum enim tempus ostendit, in quo ex hominibus angeli fient, qui in spiritu mentis deum videbunt. Post hæc autem verba multaque alia his similia, cum iuramentis pluribus adfirmare Simon cœpit dicens: De hoc mihi solo rationem redde, si immortalis est anima, et obsequar in omnibus voluntati tuæ, sed crastino, inquit, nam hodie iam tardum est. Ubi ergo cœpit dicere Petrus, Simon egressus est et cum ipso perpauci ex sodalibus eius, et hoc præ verecundia. Cæteri vero ad Petrum conversi, genibus positis prosternebant se ante eum, ex quibus aliquanti diversis languoribus adstricti aut dæmonibus incursati, oratione Petri sanabantur et discedebant gaudentes, quasi veri dei doctrinam, simul et misericordiam consequuti. Cum ergo abscessissent turbæ, et soli familiares eius remansissemus cum eo, stratis humi redditis adcubuimus solitum unusquisque recognoscens locum, sumtoque cibo cum gratias egissemus deo, quievimus.

31. Sequenti vero die Petrus ex more ante lucem surgens, iam nos invenit vigilantes et paratos ad audiendum, atque ita exorsus est: Deprecor vos fratres et conservi mei, ut si quis forte vestrum non potest vigilare, non sibi extorqueat erubescens præsentiam meam, quia difficilis est subita permutatio, longo autem tempore si paullatim adsuefiat, labor non erit quod ex usu venit. Non enim omnes eiusdem institutionis fuimus, licet processu temporis in unam temperari consuetudinem poterimus; aiunt enim, quod secundum naturæ locum obtineat consuetudo. Testem autem deum invoco, quod non indignor, si quis forte non potest vigilare, sed hoc magis, si cum totam quis noctem dormiat, per diem non replet id quod omisit in nocte. Necessarium namque est doctrinæ

studiis intente et indesinenter operam dare, ut mens nostra dei solius memoria repleatur, quia mentem quam repleverit memoria dei, maligno in ea non dabitur locus.

32. Cum hæc diceret ad nos Petrus, unusquisque nostrum sollicite satisfaciebat ei, quod olim brevi somno tiali vigilaremus, sed vereremur excitare eum, quia nec deceret discipulos magistro imperare; quod tamen pene o Petre, ausi fueramus præsumere, dum cor nostrum nimio verborum tuorum desiderio tripudians, somnum penitus fugaret ab oculis. Sed iterum affectus erga te noster obstitit, et violenter te a nobis non tulit excitari. Tum Petrus: Quoniam igitur audiendi, inquit, desiderio libenter vos adseritis vigilare, volo vobis ea tantum quæ hesterno sparsim dicta sunt, repetere diligentius et cum suo ordine explicare. Quod et per singulas quasque disputationes diurnas facere dispono, ut per noctem ubi secretum loci et temporis datur, si quid forte utpote in certamine minus plene dictum est, id integro ordine et linea directa expla, nationis aperiam. Et post hæc cœpit nobis ostendere, quomodo hesterno haberi debuerit disputatio, et propter contentionem vel imperitiam contradicentis haberi non potuit, et ideo sola professione usus sit, atque ea quæ ab adversario dicebantur, tantum destruxerit, sua vero neque omnia neque manifeste exposuerit; et singula nobis repetens integro ordine et plena ratione disseruit.

33. Cum vero iam albesceret dies, egressus ad turbas post orationem solito ad disputandum constitit loco, et videns Simonem in mediis turbis stantem ex more prius salutato populo ait: Dolori mihi esse fateor de nonnullis hominibus, qui cum ita ad nos veniant ut discant aliquid, ubi eos docere cœperimus, ipsi rursus magistros se esse profitentur et interrogant quidem ut ignorantes, contradicunt autem ut scientes. Sed fortasse dicat aliquis, quia qui interrogat, ob hoc quidem ut discat interrogat, ubi vero id quod audierit non ei recte dictum videtur, necesse est ut respondeat, et hæc videtur esse contradictio, quæ non est contradictio, sed reinterrogatio.

34. Audiat ergo hæc: Totius doctrinæ disciplina certum habet ordinem, et sunt quædam quæ prima tradenda sunt, alia vero quæ secundo in loco, et alia tertio, et sic singula quæque per ordinem, quæ utique si per consequentiam tradantur manifesta

fiunt, extra ordinem vero si proferantur etiam contra rationem dicta videbuntur. Et ideo inprimis ordo servandus est, si tamen hoc proposito quæramus, ut possimus quod quærimus invenire. Etenim qui rectum initium viæ acceperit, etiam secundum locum consequenter advertet, et ex secundo tertium facilius inveniet; et quanto ultra processerit, tanto magis ei via agnitionis apertior fiet, usquequo ad ipsam quo tendit et desiderat urbem perveniat veritatis. Qui vero imperitus est et quærendi viam nescit, sicut peregrinus viator, ignorans et errans, si cive et indigena nolit uti duce, sine dubio cum aberraverit a via veritatis, extra vitæ ianuas remanebit, et ita noctis atræ tenebris involutus per semitas perditionis incedet. Quia ergo si per ordinem quæ quærenda sunt inquirantur, inveniri facillime possunt, ordinem vero requirendi imperitus ignorat, rectum est ut scienti cedat ignarus et primo quærendi ordinem discat, ut ita demum interrogandi et respondendi inveniat disciplinam.

35. Et Simon ad hæc: Non ergo omnium est veritas, sed eorum tantummodo qui artem noverint disputandi, quod utique absurdum est, cum æqualiter sit deus omnium, non omnes æqualiter posse voluntatem eius agnoscere. Et Petrus: Æquales, inquit, omnes ab eo facti sunt, et æqualiter cunctis dedit capaces esse veritatis. Verum quod nullus eorum qui nati sunt, eruditus natus sit, sed posterior sit nativitate eruditio, nulli dubium est. Cum igitur nativitas hominum in eo teneat æquitatem, ut omnes similiter percipiendæ disciplinæ capaces sint, non est in natura, sed in eruditione diversitas. Aut quis nescit, quod ea quæ unusquisque didicit, priusquam disceret, ignorabat? Et Simon: Vere, inquit, dicis. Tum Petrus: Si ergo in his artibus quas usus communis habet, primo discitur, deinde docetur, quanto magis oportet eos qui eruditores se prolitentur animarum, primo discere, et ita docere, ne cum sint ipsi imperiti, ridiculum videatur, si aliis se præstituros scientiam repromittant. Tum Simon: In artibus, inquit, his quæ usus communis habet, verum est, quod unusquisque nisi didicerit, nesciat, in verbo vero scientiæ statim ut audierit quis, didicit.

36. Et Petrus: Si quidem per ordinem et consequenter audiat, potest scire quod verum est, sed qui emendationis vitæ regulam conversationisque castioris suscipere

recusat, quæ utique sequela est scientiæ veritatis, scire se quod scit, non vult fateri. Sicut etiam nonnullos videmus, qui artibus quas a puero didicerant derelictis, ad alios se actus conferunt, et ut excusatio sit eis desidiæ suæ, culpæ incipiunt artem velut infructuosam. Et Simon: Deberent omnes audientes credere verum esse, quod audiunt? Tum Petrus: Qui audierint per ordinem sermonem veritatis, contradicere omnino non possunt, sed sciunt verum esse quod dicitur, si tamen libenter etiam vitæ instituta suscipiant. Hos vero quos audientes ad bona opera conferre se piget, male agendi libido acquiescere his quæ recta iudicant, non sinit. Unde ostenditur positum esse in auditorum potestate, eligere utrum malint. Quod si omnes qui audiunt, obedirent, naturæ magis esset necessitas, quæ una omnes ageret via. Sicut enim suaderi quis non potest, ut fiat brevior aut longior, quia non sinit vis naturæ, ita et ad veritatem, si omnes verbo converterentur aut omnes non converterentur, naturæ esset vis, quæ cogebat verbo omnes converti aut nullum omnino converti.

37. Et Simon: Doce ergo nos, quid primo oportet discere eum qui veritatem scire desiderat? Et Petrus: Ante omnia, inquit, quæri oportet, quid sit homini quærenti invenire possibile. Necesse est enim iudicium dei in hoc stare, si potuit homo bonum facere, et non fecit; et ideo quærendum est hominibus, si habeant in potestate sua quærentes invenire quid est bonum, et cum invenerint facere; hoc enim est pro quo iudicandi sunt. Amplius autem his solum scire fas est prophetam, et merito; quid enim opus est hominibus scire, quomodo factus sit mundus: Hæc enim discenda necessario viderentur, si simile ineundum nobis esset artificium. Nunc autem sufficit nobis ad cultum dei ut sciamus, quia ipse fecit mundum; quomodo autem fecerit quærendum non est, quia ut dixi non nobis imminet, tanquam simile aliquid facturis, artis ipsius scientiam discere. Sed neque pro hoc iudicandi sumus, cur non didicerimus quomodo factus sit mundus, sed pro eo tantum, si ignoremus conditorem eius. Sciemus autem conditorem mundi iustum et bonum deum, si eum semitis iustitiæ requiramus. Nam si hoc tantum sciamus de eo quod bonus est, huiusmodi scientia non sufficit ad salutem. In præsentem enim tempore, bonitate eius et beneficiis perfruuntur non solum digni, sed etiam indigni. Si vero non tantum bonum, sed

etiam iustum eum credamus, et secundum hoc quod de deo credimus, in omni vita nostra ius itiam teneamus, etiam bonitate eius in æternum fruemur. Denique Hebræis qui de deo ita opinabantur, quod solum bonus esset, dicebat magister noster, ut et iustitiam eius quærerent, hoc est, ut scirent eum præsentem quidem tempore bonum esse, ut omnes in bonitate eius vivant, iustum vero eum futurum in die iudicii, ut dignis præmia æterna restituat, a quibus excludet indignos.

38. Et Simon: Quomodo potest unum atque idem, et bonum esse et iustum? Petrus ait: Quia sine iustitia, bonum iniustum quodammodo videbitur; boni est enim, solem suum et pluviam ex æquo iustis et iniustis præbere, sed hoc videretur iniustum, si bonos malosque æquali semper sorte censeret, et nisi frugum caussa hoc faceret, quibus perfrui æqualiter omnes qui in hoc mundo nati sunt, conveniret. Sed sicut data a deo pluvia ex æquo et fruges nutrit et lolium, messis autem tempore frumenta quidem congregantur in horreum, paleæ vero vel lolium igni consumuntur: ita in die iudicii cum iusti introducentur in regnum dei, iniusti autem abiicientur foras, tunc etiam iustitia dei ostendetur. Nam si æqualis permaneret perpetuo malis et bonis, iam hoc non solum bonum non esset, sed et iniustum atque iniquum videretur, ut iusti et iniusti uno apud eum haberentur ordine meritorum.

39. Et Simon: Unum est de quo mihi velim satisfieri, si immortalis est anima; non enim possum onus subire iustitiæ, nisi prius de immortalitate animæ sciam, quæ utique si immortalis non est, nec prædicationis tuæ poterit stare professio. Tum Petrus: Quæramus, inquit, prius, si iustus est deus; quod si claruerit, integer profecto religionis ordo constabit. Et Simon: Videris mihi tu qui te iactas disputandi ordinem nosse, nunc contra ordinem respondisse; me enim rogante ut ostendas, si immortalis est anima, tu ais, primum nos quærere oportet si iustus est deus. Et Petrus ait: Valde consequenter et recte se habet. Simon: Velim discere.

40. Petrus: Audi, inquit, nonnulli hominum blasphemantes deum et omnem vitam suam in iniustitia et voluptate ducentes, in lectulis suis defuncti sunt, consequuti finem vitæ inter suos et honorabilem sepulturam, alii vero deum colentes et cum omni iustitia et

sobrietate vitam suam in parsimonia conservantes, pro iustitiæ observantia in desertis interiere, ita ut ne sepultura quidem haberentur digni. Ubi est ergo iustitia dei, si anima immortalis non est, quæ vel si impie egerit pœnas in futuro, vel si pie et iuste præmia consequatur? Et Simon ait: Hoc utique est quod nos incredulos facit, quia multi bene agentes male pereunt, et rursum multi impie agentes, longi temporis vitam cum beatitudine finiunt.

41. Et Petrus: Hoc ipsum, inquit, quod te ad incredulitatem trahit, nobis certam fidem facit, quia iudicium erit. Etenim cum certum sit deum iustum esse, necessarium et consequens est, aliud esse seculum, in quo unusquisque pro meritis recipiens iustitiam dei probet. Quod si nunc omnes homines pro meritis suis reciperent, vere nos fallere videbamus dicentes futurum esse iudicium, et ideo hoc ipsum quod in præsentī vita non redditur unicuique pro actibus suis, fidem indubitabilem facit scientibus deum esse iustum, quia iudicium erit. Et Simon: Cur ergo mihi non persuadetur? Petrus: quia verum prophetam non audisti dicentem: Quærite primo iustitiam eius, et hæc omnia adponentur vobis. Et Simon: Indulge, inquit, mihi nolenti primo iustitiam quærere, antequam sciam si immortalis sit anima. Et Petrus: Et tu mihi hoc unum indulge, quia non possum facere aliter quam me propheta veritatis edocuit. Tum Simon: Certum est, inquit, non posse te adserere quod immortalis sit anima, et ob hoc cavillaris, sciens quia si mortalis probetur, radicitus convellatur religionis istius quam conaris adserere tota professio; et ideo laudo quidem prudentiam tuam, non tamen probo persuasionem; multis enim persuades suscipere religionem et libidinis subire continentiam, sub spe futurorum bonorum, quibus evenit, ut neque præsentibus perfruantur et decipiantur futuris. Simul enim ut mortui fuerint, etiam anima pariter extinguetur.

42. Petrus vero hæc audiens, dentibus frendens frontemque adterens manu, et profundo dolore suspirans ait: Astutia serpentis antiqui ad hominum decipiendas animas armatus adsistis, et ideo ut serpens sapientior cæteris bestiis, ab initio doctorem te esse professus es. Et rursus, ut serpens multos introducere deos volebas, super quo confutatus nullum omnino nunc esse adseris deum. Nam per occasionem nescio cuius

ignoti dei, conditorem mundi deum negasti, sed eum vel malum esse, vel multos habere sibi æquales, vel omnino, ut diximus, non esse deum confirmabas. Post hæc cum etiam in hoc superatus fuisses, animam nuve adseveras esse mortalem, uti ne futurorum spe recte iusteque vivatur. Nam utique si desperantur futura, quidni si abscidatur misericordia, luxuriæ indulgeatur et voluptatibus? ex quibus omnem consurgere iniustitiam constat. Et cum tantæ impietatis doctrinam miseræ buic introducas mortalium vitæ, te ipsum pium, me impium vocas, quasi qui homines non sinam sub spe futurorum bonorum arma corripere et impugnare se invicem, diripere ac subvertere universa et moliri omnia quæ libido dietaverit. Et quis erit iste vitæ status, qui a te introducitur, ut pugnent homines et impugnentur, ut irascantur et perturbentur et semper in metu vivant? Necesse est enim eos qui aliis inferunt mala etiam ipsos sperare similia. Videsne te ducem perturbationis et non pacis, iniquitatis et non æquitatis existere? Verum ego, non quasi qui ostendere non possim immortaleni esse animam, simulavi iracundiam, sed misereor animabus hominum, quas tu decipere conaris. Dicam ergo, sed non quasi te cogente; scio enim quomodo dicam, et solus eris qui de hoc non tam persuasionem indigeas, quam commonitione; eos autem hoc qui vere ignorant, docebo ut convenit.

43. Tum Simon: Si irasceris, inquit, non interrogabo nec audire volo. Et Petrus: Tu siquidem nunc occasionem quæris subterfugendi, habes licentiam, et sine occasione cuiusquam. Omnes enim audierunt te nihil recte dicentem, nec potuisse aliquid confirmare, sed ob hoc tantum interrogasse ut contradiceres, quod quivis facere potest. Quid enim difficile est post evidentes adsertiones respondere, nihil dixisti. Ut autem scias quia possum tibi uno ostendere, quod immortalis est anima, interrogabo te verbum quod omnes norunt, responde mihi, et uno immortalis esse comprobabo. Tum Simon, qui iam occasionem sibi visus fuerat invenisse ex iracundia Petri ut discederet, restitit pro eo quod mirum ei aliquid promittebatur, et ait: Interroga me, ut tibi respondeam quod omnes norunt, et audiam uno ut pollicitus es sermone, quomodo anima immortalis sit.

44. Et Petrus: Dicam ita ut præ cæteris omnibus tibi magis probetur. Responde ergo mihi, quid est quod incredulum magis suadere potest, visus an auditus? Et Simon: Visus. Tum Petrus: Quomodo ergo a me vis discere verbo, quod tibi re ipsa probatur et visu? Et Simon: Nescio, inquit, quomodo dicas. Et Petrus: Si nescis, perge nunc in domum tuam, et ingressus interius cubiculum videbis imaginem positam, continentem pueri violenter necati effigiem purpura coopertam, ipsum interroga, et docebit te vel responsione vel visu. Quid enim opus est audire ab eo si immortalis sit anima, cum adstare eam videas præsentem? Si enim non esset, nec videri utique poterat. Quod si nescis quam dico imaginem, hinc e vestigio cum ahis decem viris, ex his qui præsentem sunt, eamus ad domum tuam.

45. At Simon hæc audiens et conscientia percussus, colore mutato exsanguis effectus est; extimuit enim ac forte si negaret perscrutaretur dontus eius, aut ne indignans Petrus manifestius eum proderet, et omnibus quis esset innotesceret, ita respondit: Obsecro te Petre, per illum bonum deum qui in te est, ut vincas malitiam quæ in me est, suscipe me ad pœnitentiam et habebis me adiutorem prædicationis tuæ. Nunc enim vere rebus ipsis didici, quia dei veri propheta es, et ideo secreta hominum solus atque arcana cognoscis. Et Petrus ait: Videtis fratres, Simonem pœnitentiam quærentem, paulo post videbitis eum ad infidelitatem suam reverti. Putans enim me prophetam esse, pro eo quod publicavi mala eius, quæ in secretis habebat et in occultis, pœnitentiam se acturum promisit; me autem mentiri fas non est, neque ut infidelis hic salvetur aut non salvetur, ego fallere debeo. Testor enim cœlum et terram, quia non prophetice dixi, quæ dixi vel quæ quantum possibile erat, turbis audientibus indicavi, sed a quibusdam qui tunc ei socii fuerant in operibus suis, nunc autem conversi sunt ad fidem nostram, quid ei in secreto gestum sit, didici; cognita ergo non præcognita loquutus sum.

46. Simon vero ut hæc audivit maledictis his et conviciis adgreditur Petrum, dicens: O nefandissime omnium et dososissime, cui victoriam fortuna, non veritas dedit. Verum ego non pro penuria scientiæ pœnitentiam petii, sed ut tu, putans me per pœnitentiam discipulum tuum fore, omnia secreta professionis tuæ concrederes mihi, ut ita demum te

cunctis agnitis confutarem. Sed ut callidus intellexisti quam ob causam pœnitudinem simulassem, et adquievisti tanquam meum non intelligens dolum, ut prius me apud populum exponeres, quasi imperitum, tum deinde prœvidens, quod ego ita populo expositus necesse habeo indignari et confiteri me non vere pœnitudinem gerere, prœvenisti, ut diceres me ad infidelitatem meam post pœnitentiam regressurum, ut omni ex parte vicisse videreris, et si permanerem in pœnitentia quam professus fueram, et si non permanerem, ut tu sapiens credereris, qui ista prœvideris, ego autem deceptus viderer, quia tuum non prœvidi dolum; tu vero meum prœvidens, calliditate usus circumscrisisti me. Sed ut dixi, fortunæ est, non veritatis ista victoria; scio tamen cur ego ista non prœviderim, quia adstans loquutus sum tibi per bonitatem meam, et patienter egi tecum. Nunc autem tibi ostendam divinitatis meæ potentiam, ut repente procidas et adores me.

47. Ego sum prima virtus, qui semper et sine initio sum. Ingressus autem uterum Rachel, natus sum ut homo ex ea, quo ab hominibus videri possem; ego per aërem volavi, igni commixtus unum corpus effectus sum, statuas moveri feci, animavi exanima, lapides panes feci, de monte in montem volavi, transmeavi, manibus angelorum sustentatus ad terras descendi. Hæc non solum feci, sed et nunc facere possum, ut rebus ipsis probem omnibus, quia ego sum filius dei stans in æternum, et credentes mihi similiter stare in perpetuum faciam. Tua autem verba vana sunt omnia, nec ullum potes opus ostendere veritatis, sicut et ille qui misit te magus, qui nec se ipsum potuit liberare de crucis pœna.

48. His dictis a Simone, Petrus respondit: Ne agas aliena, tu enim quod sis magus ex ipsis quæ gessisti, confessus es et manifestatus, noster autem magister qui est filius dei et hominis, manifeste bonus est; quod autem vere sit filius dei, quibus oportuit, dictum est et dicetur. Tu autem si non vis conlitteri quod magus es, cum omni hac turba pergamus ad domum tuam, et tunc apparebit quis sit magus. Hæc autem Petro dicente, Simon blasphemiis et maledictis agere cœpit, ut seditione facta, perturbatis omnibus argui non posset, et Petrus quasi blasphemix causa secedens, victus videretur. Sed perstitit et arguere eum vehementius cœpit.

49. Tunc populus indignatus Simonem atrio eiectum extra ianuam domus pepulit, eumque depulsum unus sequutus est solus. Facto autem silentio Petrus adloqui populum hoc modo cœpit: Patienter, fratres, malos ferre debetis, scientes quia deus cum possit eos excidere, patitur tamen durare usque ad præstitutam diem, in qua de omnibus iudicium fiet; quomodo ergo nos non patiemur, quos patitur deus? Cur autem non forti animo illatas ab eis toleramus iniurias, cum suas ille qui potest omnia non ulciscatur, ut et ipsius bonitas, et malorum noscatur impietas. Verum si non invenisset Simonem malignus ministrum sibi, invenisset alium sine dubio; necesse est enim seculo huic venire scandala, væ tamen illi per quem veniunt. Et ideo magis deflendus est Simon, quod vas electionis factus est maligno; quod utique non fuisset, nisi potestatem in eum pro peccatis prioribus accepisset, Nam inde quid dicam, quod et Iesu nostro crediderat, et quod immortales esse animas sibi ipse persuasit? Quamvis in eo ludatur a dæmonibus, tamen persuasit sibi, quod pucri violenter necati habeat animam ministrantem sibi ad quæcunque voluerit; in quo vere, ut dixi, a dæmonibus illuditur. Et ideo ego secundum ea quæ ipsi videbantur, loquutus sui ad eum; nam et a Iudæis didicit, quia sit iudicium et ultio proferenda adversum eos, qui contra veram fidem veniunt nec pœnitudinem gerunt: sed isti sunt quibus malignus tanquam perfectis in sceleribus apparet, ut decipiat eos, ne aliquando ad pœnitentiam convertantur.

50. Vos ergo qui ad dominum convertimini per pœnitentiam, curvate ei genua. Hæc cum dixisset, omnis multitudo genua flexit deo. Et Petrus respiciens ad cœlum, cum lacrimis orabat super eos, ut deus pro sua bonitate suscipere eos dignaretur confugientes ad se. Et postquam oravit et præcepit ut postera die maturius convenirent, multitudinem missam fecit. Tum deinde secundum consuetudinem cibo sumto quievimus.

51. Igitur Petrus solita noctis hora consurgens, invenit nos vigilantes, et cum ex more salutans consedisset, primus Niceta ait: Si permittis, mi domine Petre, habeo quod rogem: Et Petrus: Permitto, inquit, non solum tibi sed et omnibus, et non solum modo sed et semper, ut unusquisque quod eum movet, et partem quam dolet in animo fateatur, ut

possit consequi medicinam. Quæ enim silentio conteguntur nec innotescunt nobis, velut multi temporis vitia difficile curantur, et ideo quoniam tacentibus non facile potest medela opportuni et necessarii sermonis adhiberi, proferre debet unusquisque in quo animus per ignorantiam languet; tacenti vero dare remedium solius est dei; possumus autem et nos, sed circuitu multi temporis. Necesse est enim ut sermo doctrinæ ab initio per ordinem currens, et singulis quibusque quæstionibus obvians cuncta aperiat, et cuncta dissolvat et perveniat etiam ad hoc quod unusquisque in animo suo requirit; sed hoc, ut dixi, per mutuum tempus fieri potest. Nunc autem quod desideras roga.

52. Et Niceta ait: Uberes tibi gratias ago o clementissime Petre, verum hoc est quod discere cupio: Cur Simon qui adversatur deo, facere tanta hæc et talia potuit? Non enim mentitus est aliquid ex his, quæ se fecisse professus est. Ad hæc beatus Petrus ita respondit: deus qui unus et verus est, primogenito suo amicos bonos et fideles instituit præparare; sciens autem quia boni esse non possunt, nisi habeant in potestate sensum quo fiant boni, ut ex suo proposito hoc sint quod volunt, alioqui non possunt esse vere boni, si non proposito sed necessitate tenerentur in bono, potestatem dedit unicuique arbitrii sui, ut hoc esse possit quod vult. Et rursum prævidens quia ista potestas arbitrii alios quidem faceret eligere bona, alios vero mala, et per hoc in duos ordines necessario propagandum esset hominum genus, unicuique ordini concessit et locum et regem, quem vellet eligere; bonus enim rex bonis gaudet, et malignus malis. Et quamvis hæc tibi o Clemens, in eo tractatu, quem de præfinitione et fine disserueram, plenius exposuerim, tamen et nunc requirenti Nicetæ manifestare me convenit, quæ sit ratio, quod Simon qui contra deum sentit, tanta facere mirabilia potuit.

53. Igitur primo omnium, malus esse iudicatur apud deum is, qui requirere non vult, quod sibi expedit. Quomodo enim talis iste alium diligit, qui semetipsum non diligit? Aut cui non iste inimicus erit, qui sibi ipsi amicus esse non potuit? Ut ergo distinguerentur qui bona et qui eligunt mala, deus quod utile est occultavit hominibus, id est, possessionem regni cælorum, eamque velut thesaurum secretum reposuit et abscondit, ut ad eam non facile quis possit virtute et scientia pervenire propria, famam tamen eius, diversis

nominibus et opinionibus per generationes singulas ad omnium perduxit auditum, ut si qui forte essent amatores boni, audientes quod sibi esset utile et salutare requirerent et invenirent, requirerent autem non a semetipsis, sed ab eo qui occultavit, darique sibi accedendi aditum et viam scientiæ precarentur, quæ illis solis panditur qui eam super omnia mundi huius diligenter bona, nec alio quis pacto vel intelligere eam possit etiamsi prudentissimus videretur; hi vero, qui neglexissent quod sibi utile et salutare esset inquirere, tanquam se ipsos odio habentes et semetipsis inimici fraudarentur eius bonis, velut qui diligenter mala.

54. Oportet ergo bonos diligere eam super omnia, id est, super divitias, gloriam, requiem, parentes, propinquos, amicos et omne quod in hoc mundo est. Qui vero perfecte diligit possessionem hanc regni cœlorum, abiiciet sine dubio omnem malæ consuetudinis usum, negligentiam, desidiam, malitiam, iram, cunctaque his similia. Nam si quid horum prætuleris ei, tanquam qui plus dilexeris propriæ libidinis vitia quam deum, ad possessionem regni cœlestis pervenire non poteris, quia et vere stultum est, aliquid plus amare quam deum. Sive enim parentes sunt, moriuntur; sive propinqui, non permanent; sive amici, mutantur. Solus est autem deus æternus, et indemutabilis permanens. Qui ergo non vult inquirere quod sibi utile est, malus est, in tantum ut malitia sua ipsum impietatis principem superet. Ille enim bonitate dei abutitur ad propositum malitiæ suæ, et sibi placet; hic autem salutis suæ bona negligit, ut perditione sui malo placeat.

55. Propter hos ergo, qui salutis suæ neglectu placent malo, et eos qui studio utilitatis suæ placere cupiunt bono, paria quædam ad tentationem præsentis huic seculo statula sunt decem, secundum numerum decem plagarum quæ illatæ sunt Ægypto. Cum enim Moyses secundum præceptum dei peteret a Pharaone, ut emitteret populum, et ad testimonium cœlestis imperii signa ostenderet, proiecta in terram virga conversa est in serpentem. Cumque ob hæc Pharaon non vellet acquiescere, utpote habens arbitrii libertatem, rursum magi similia signa facere visi sunt permittente deo, ut propositum regis probaretur ex arbitrii libertate, si magis crederet signis Moysi qui a Deo missus est, quam his quæ magi videbantur potius facere, quam faciebant; quos ipsos utique nomine

intelligere debuerat non esse operarios veritatis, quod non a deo missi sed magi appellabantur, sicut et traditio indicat. Denique usque ad aliquem locum visi sunt habere certamen, et post hæc confessi de se cessere meliori. Inducitur ergo plaga ultima, interitus primitivorum, et tunc Moyses iubetur populum conspersione sanguinis consecrare, atque ita magna cum prece oblati etiam muneribus, cum populo rogatur abscedere.

56. Simili ergo modo etiam nunc per me video geri. Sicut enim tunc Moyse hortante regem ut crederet deo, obsistebant magi quasi ostentatione similium signorum, et a salute incredulos prohibebant, ita et nunc cum ego exierim docere omnes gentes ut credant vero deo, Simon magus resistit eadem agens adversum me, quæ et illi tunc egerunt adversum Moysen, ut si qui sunt ex gentibus, qui non recto iudicio utuntur, appareant, salventur autem qui signorum rectum discrimen habuerint. Hæc dicente Petro, Niceta respondit: Obsecro te, ut si quid ad memoriam vcnil, permittas mihi proferre. Tum Petrus delectatus super studio discipulorum: Dic, inquit, quod vis.

57. Et Niceta ait: Quid peccavere Ægyptii, si non crediderunt Moysi, cum et magi similia signa fecerint, etiamsi viderentur potius fieri quam veritate fierent? Nam et si ego fuisset tunc, ex eo quod magi similia faciebant, nonne aut Moysen magum credidissem, aut magos quæ ostendebant, divinitus facere putassem? quia non mihi verisimile videretur, licet per phantasiam, eadem tamen effici a magis posse, quæ ille qui a deo nissus est, perpetrabat. Et nunc ergo quid peccant hi qui Simoni credunt, cum videant eum tanta facere mirabilia? Aut non est mirabile per ærem volare, igni admixtum unum corpus effici, facere statuas ingredi, canes æreos latrare, et alia his similia, quæ utique discretionem nescientibus satis mira sunt? Sed et de lapidibus visus est panes facere. Quod si peccat qui signa facientibus credit, quomodo non peccasse videbitur et is, qui domino nostro pro signis et virtutibus credidit?

58. Et Petrus ait: Libenter accipio quod de veritate ad amussim requiris, et impedimenta fidei in anima tua latere non pateris. Unde et medelam consequi facile potes. Meministi quod peius omnium esse dixi, cum quis negligit quod sibi expedit

discere? Et Niceta respondit: Memini. Petrus: Et rursum quod deus occultavit veritatem suam, ut eam his qui se fideliter sectantur, aperiat? Et Niceta: Ne hoc quidem oblitus sum. Tum Petrus: Quid ergo putas, quia in terram defossam absconderit deus veritatem et montes ei superposuerit, ut ab his qui in profundum fodere valent, tantummodo inveniri possit? Non ita est, sed sicut montes et terram cœli ambitu circumdedit, ita et veritatem caritatis suæ velamine contexit, ut ille ad eam solus pervenire possit, qui prius ianuam dilectionis divinæ pulsaverit.

59. Etenim quod prius dicere cœperam, paria quædam huic mundo destinasse deum; ille qui primus ex paribus venit, a malo est, qui secundus, a bono. In quo unicuique hominum iusti occasio iudicii datur, sive simplex ille sit, sive prudens. Nam si simplex est et crediderit illi qui primus venit, signis enim et prodigiis motus, necesse est eadem ratione, ut etiam illi qui secundo venerit, credat; signis enim et prodigiis suadebitur et nunc, sicut prius. Cum vero crediderit huic secundo, discet ab eo quod primo illi qui a malo venit, credere non debeat, et ita prioris error secundi emendatione corrigitur. Si vero quia primo credidit, secundum recipere noluerit, merito ut iniustus condemnabitur; iniustum enim est, ut cum primo propter signa crediderit, secundo eadem aut etiam potiora ferenti signa non credat. Si vero non credidit primo, consequens est, ut vel in secundo moveatur ad credendum. Neque enim in tantum animo stetit, ut ingeminatis mirabilibus non valeat suscitari. Si vero prudens est, discretionem potest capere signorum. Et si quidem primo credidit, augmentis virtutum movebitur ad secundum, et ex comparatione quæ sint potiora deprehendet, quamvis manifesta habeantur indicia apud cruditos quosque, sicut per ordinis consequentiam demonstravimus. Si vero tanquam sanus quis et qui medico non indigeat, non est commotus ad primum, rei ipsius perseverantia suscitabitur ad secundum, distinctionemque signorum et mirabilium faciet in hunc modum: ille qui a malo est, signa quæ facit, nulli prosunt; illa vero quæ facit bonus hominibus prosunt.

60. Nam dic quæso, quæ utilitas est ostendere statuas ambulantes, latrare æreos aut lapideos canes, salire montes, volare per ærem, et alia his similia, quæ dicitis fecisse

Simonem? Quæ autem a bono sunt, ad hominum salutem deferuntur, ut sunt illa quæ fecit dominus noster, qui fecit cæcos videre, fecit surdos audire, debiles et claudos erexit, languores et dæmones effugavit, mortuos fecit resurgere, et alia his similia quæ etiam per me fieri videtis. Ista ergo signa quæ ad salutem hominum prosunt et aliquid boni hominibus conferunt, malignus facere non potest, nisi in fine mundi tantum. Tunc enim admiscere ei conceditur aliqua etiam de dextris signis, id est, ut vel dæmones fuget, vel ægritudines sanet, et propter hoc, tanquam qui excesserit terminos suos et in semetipsum divisus sit, ac semetipsum impugnaverit, destruetur. Et propterea dominus prædixit, in novissimis temporibus tentationem futuram talem in qua decipiantur, si fieri potest, etiam electi; confusis scilicet indiciis signorum perturbari necesse est etiam eos, qui in discernendis spiritibus, ac distinguendis virtutibus videntur eruditi.

61. Decem ergo quæ diximus paria, huic mundo destinata sunt ab initio seculi. Cain et Abel unum fuit par. Secundum vero Gigantum, et Noë. Tertium Pharaonis et Abraham. Quartum Philistinorum et Isaac. Quintum Esau et Iacob. Sextum magorum et legislatoris Moysi. Septimum tentatoris et filii hominis. Octavum Simonis et meam Petri. Nonum omnium gentium, et illius qui mittetur seminare verbum inter gentes. Decimum Antichristi et Christi, de quibus paribus alias vobis per singula latius exponemus. Et cum hæc diceret Petrus, Aquila ait: Vere adsidua doctrina opus est, ut de singulis possit quis scire rationem.

62. At Petrus: Quis est, qui assiduus sit erga doctrinam et studiose singula quæque perquirat? nisi qui animam suam diligit ad salutem et omnibus renunciat huius mundi negotiis, ut soli verbo dei vacet, quem solum prudentem iudicat verus propheta, vendentem omnia quæ sua sunt, et ementem unam veram margaritam, et intelligentem quæ sit differentia a temporalibus ad æterna, parvis ad magna, hominibus ad deum. Intelligit enim quæ sit æterna spes apud verum et bonum deum. Quis autem est qui diligit deum, nisi qui sapientiam eius cognovit? quomodo autem quis agnoscere poterit sapientiam dei, nisi assiduus sit ad audiendum verbum eius? ex quo accidit, ut amorem eius concipiat et digno eum honore veneretur, hymnis et orationibus ad eum fuis, et in

his libentissime requiescens, summumque deputans detrimentum, si quando aliquid aliud vel ad momentum temporis loquatur aut agat, quia revera nec potest anima quæ dei amore repleta est, aliud aliquid intueri nisi quod ad deum pertinet, nec satiari potest præ amore eius, ea quæ ipsi scit esse placita meditando. Hi vero qui affectum eius minime concepere, nec illuminatam caritatem eius gerunt mente, velut in tenebris positi lucem videre non possunt. Et ideo etiam priusquam incipiant requirere de deo, quasi labore oppressi statim deficiunt, ac tædio repleti continuo a propria consuetudine rapiuntur ad ea verba quibus delectantur. Nam de deo audire aliquid talibus tædiosum est et molestum, pro eo ut dixi, quia mens eorum nullam dulcedinem divinæ caritatis accepit.

63. Hæc Petro dicente dies exortus est, et ecce veniens quidam ex discipulis Simonis clamabat dicens: Obsecro te Petre, suscipe me miserum a mago Simone deceptum, cui ego velut cœlesti deo intendebam, pro his quæ ab eo fieri mirabilibus videbam. Auditis tamen sermonibus tuis cœpit iam mihi homo videri, et quidem malus. Veruntamen cum hinc exiret, ego eum subsequutus sum solus, nondum enim ad liquidum impietates eius agnoveram. Cum autem vidisset me subsequentem, beatum me dicens perduxit ad domum suam, circa medium vero noctis ait ad me: Omnium te hominum faciam meliorem, si volueris usque ad finem perseverare mecum; cui cum promisissem exigit a me iuramentum perseverantiæ, eoque accepto imposuit super humeros meos polluta quædam et execrabilia secreta sua ut portarem, et sequi me iussit. Ubi vero ventum est ad mare, navigium quod forte aderat ingressus, id a cervicibus meis quod portare me iusserat, sumsit. Et paulo post egressus nihil extulit, certum quod in mare id iecerat. Rogabat autem me, ut cum ipso proficiscerer, dicens se Romam petere, ibi enim in tantum placitum, ut deus putetur et divinis publice donetur honoribus. Tunc, inquit, te omnibus divitiis repletum, si huc redire placuerit, et pluribus fultum ministeriis mittam. Hæc ego audiens, et nihil in eo secundum hanc professionem videns, sed magum et deceptorem esse intelligens, respondi: Quæso te ignosce mihi quia pedes doleo, et propterea exire a Cæsarea non valeo; præterea est mihi uxor, sunt parvuli liberi, quos relinquere omnino non possum. At ille hæc audiens et ignaviæ me incusans, profectus est contra Doram

dicens: Cum audieris quanta mihi gloria erit in urbe Roma, pœnitebit te. Et post hæc ipse quidem ut aiebat, Romam petiit, ego autem confestim redii huc, orans, ut me suscipias ad pœnitentiam, quia ab eo deceptus sum.

64. Cum hæc dixisset is qui a Simone regressus est, iussit eum Petrus in atrio residere. Procedens autem ipse et turbas plurimas videns, multo plures quam superioribus diebus, stetit in loco solito et ostendens eum qui venerat, sermonem facere hoc modo cœpit: Iste, fratres, quem ostendo vobis paullo ante venit ad me, de Simonis mihi malis artibus nuncians, quomodo ipsam sceleris sui officinam proiecerit in profundum, non quasi pœnitentia ductus, sed metuens ne deprehensus publicis legibus subiaceret. Rogabat autem hunc, ut dicit, munera pollicens immensa, secum manere. Quem cum suadere minime potuisset, tanquam ignavum increpans dereliquit ipse Romam petens. Cumque hæc Petrus indicasset turbis, ipse qui regressus a Simone fuerat, publice stans singula quæque cœpit populo exponere de sceleribus Simonis. Et cum graviter ferrent de his, quæ audiebant per artes magicas gesta a Simone, ait Petrus:

65. Nolite fratres, graviter ferre de his quæ transacta sunt, sed observate de futuris; quæ enim transierunt iam finita sunt, quæ vero imminent periculosa sunt his qui incurrerint, scandala enim nunquam deerunt huic mundo, donec permittitur inimico agere pro voluntate sua, ut prudentes quique et intelligentes astutias eius suscitatus sibi ab eo superent agones, hi vero qui negligunt discere quæ ad salutem pertinent animæ suæ, iustis ab eo deceptionibus capiantur. Quia ergo ut ipsi audistis, Simon egressus est aures gentilium qui ad salutem vocati sunt prævenire, necesse est et me vestigia eius insequi, ut si quid forte ab illo disputatum fuerit, corrigatur a nobis. Sed quoniam iustum est de vobis maiorem sollicitudinem geri, qui iam intra muros vitæ continemini, quia quod acquisitum est si pereat, damnum infert, quod autem nondum si quidem inveniri potuerit, lucrum est, si minus hoc solum damni est quod lucrum factum non est; ut ergo et vos magis ac magis in veritate firmemini, et gentes quæ ad salutem vocantur non usquequaque possint nequitia Simonis præveniri, cogitavi Zacchæum vobis ordinare pastorem, ego vero ipse tres vobiscum permanere menses et ita proficisci ad gentes, ne

amplius morantibus nobis et sceleribus Simonis usquequaque grassantibus, insanabiles fiant.

66. Hæc illo dicente universus populus Ilevit, audiens quod profecturus esset. At Petrus compassus eis etiam ipse lacrimas fudit, et in cœlum respiciens ait: Tihi deus qui cœlum terramque fecisti et omnia quæ in eis sunt, precem supplicem fundimus, ut confugientes ad te in tribulatione sua soleris; propter affectum enim quem habent erga te, diligunt me, qui veritatem tuam adnunciavi eis. Propter quod miserationis tuæ dextera custodi eos; non enim Zacchæus nec alius quisquam hominum custos esse eis idoneus potest. Hæc autem et his similia cum dixisset Petrus, manibus superpositis Zacchæo oravit, ut inculpabiliter episcopatus sui servaret officium. Post hæc duodecim presbyteros ordinavit et diacones quatuor, et ait: Zacchæum hunc vobis ordinavi episcopum, sciens eum timorem dei habere et eruditum esse in scripturis, quem quasi Christi locum servantem honorare debetis, obedientes ei ad salutem vestram et scientes, quod sive honor sive iniuria quæ ei defertur, ad Christum redundat et a Christo ad deum. Audite ergo eum attentius et ab ipso suscipite doctrinam fidei, monita autem vitæ a presbyteris, a diaconibus vero ordinem disciplinæ. Viduarum religiosam curam gerite, pupillos enixius iuvate, pauperibus misericordiam facite, iuvenes pudicitiam docete, et ut breviter totum dicam, alterutrum vos in quibus res poposcerit sustentate. Deum colite qui creavit cœlum et terram, Christo credite, invicem diligite, misericordes estote ad omnes, non verbo solo sed et opere et rebus implete caritatem.

67. Et cum hæc atque his similia præcepisset, pronunciavit ad populum dicens: Quoniam tres menses statui facere vobiscum, si quis vestrum desiderat, baptizetur, ut exutus prioribus malis, de reliquo pro bonis actibus hæres bonorum cœlestium ex gestis propriis fiat. Accedat ergo qui vult ad Zacchæum, et ipsi det nomen suum, atque ab eo audiat mysteria regni cœlorum. Ieiuniis frequentibus operam impendat ac semetipsum in omnibus probet, ut iribus his mensibus consummatis in die festo possit baptizari. Baptizabitur autem unusquisque vestrum in aquis perennibus nomine trinæ beatitudinis

invocato super se, perunctus primo oleo per orationem sanctificato, ut ita demum per hæc consecratus possit percipere de sanctis.

68. Et cum multa dixisset de ratione baptismi, dimissis turbis ad solitam se recepit mansionem, ibique adstantibus sibi duodecim, id est, Zacchæo et Sophonia, Iosepho et Michæa, Eleazaro et Phinees, Lazaro et Helisæo, me Clemente et Nicodemo, Niceta et Aquila, hoc modo proloquutus est: Consideremus fratres, quod iustum est; debemus enim auxilium aliquod ferre gentibus, quæ ad salutem vocatæ sunt. Ipsi audistis quod Simon præcedere volens iter nostrum profectus est, quem oportuerat e vestigio insequi, ut sicubi aliquos subvertere tentaret continuo confutaretur a nobis. Sed quoniam iniustum mihi videtur, ut derelictis his qui iam conversi sunt ad deum, eorum qui adhuc longe sunt curam proferamus, rectum puto tribus mensibus permanere me cum his qui iam hac civitate conversi sunt ad fidem, et firmiores eos efficere, nec tamen illos qui adhuc longe sunt penitus negligere, ne forte, si diu venenis pessimæ doctrinæ inficiantur, difficilius revocentur. Et ideo volo, si tamen etiam vobis iustum videtur, ut pro Zacchæo quem hic ordinavimus episcopum, subiiciatur in numero Beniamim filius Saba, et pro Clemente quem decrevi mecum semper esse, quia ex gentibus veniens audiendi verbi dei grande desiderium gerit, Ananias filius Safra, pro Niceta vero et Aquila, qui nuper conversi sunt ad fidem Christi, Rubelus Zacchæi frater et Zacharias structor. Istis ergo quatuor pro his quatuor substitutis expleri volo duodecim numerum, ut me in ipsis semper secum esse sentiat Simon.

69. Sequestratis igitur me Clemente et Niceta et Aquila, ad illos duodecim ait: Volo vos post diem crastinum proficisci ad gentes et vestigia Simonis insequi, ut omnia quæ agit manifesta mihi faciat. Sed et propositum singulorum diligenter requirite et me adfuturum sine mora eis adnunciate, et ne multa vobis dicam, per omnia instruite gentiles expectare adventum meum. Cumque hæc atque his similia dixisset, etiam vos inquit, fratres, si quid vobis ad hæc videtur, dicite, ne forte non sit rectum quod mihi soli placet. Tum omnes una voce collaudantes eum, rogamus magis, aiebant, ut pro arbitrio

tuo cuncta disponas et quod tibi ipsi videtur iubeas; hoc enim putamus esse opus integrum pietatis, si quæ tu iusseris impleamus.

70. Igitur statuto die cum stetissent ante Petrum, arbitreris aiunt, Petre, parvum nobis indici mœrorem, quod fraudamur non audientes te per menses tres; sed quoniam hoc expedit agere quod tu iubes, obediemus promptissime; semper ergo vultum tuum in nostro corde retinentes sicut iussisti alacres proficiscimur. At ille oratione pro eis ad dominum fusa emisit eos. Et cum profecti fuissent illi duodecim qui præmissi sunt, Petrus ingressus ex more in loco disputationis stetit. Convenerat autem populi multitudo, copiosior numerus quam solebat, et omnes cum lacrimis intuebantur eum, pro eo quod pridie ab eo audissent, profecturum se Simonis gratia. Sed et ipse lacrimantes eos videns similia patiebatur, licet conaretur occultare et inhibere lacrimas; prodebatur tamen ex tremore vocis et interruptione sermonis, quod simili angeretur affectu.

71. Veruntamen manu confricans frontem, æquo animo, inquit, estote fratres, et misericordes animas vestras consilii ratione solamini, referentes omnia ad deum, cuius solius implenda et in omnibus præferenda voluntas est. Nam si verbi gratia ponamus, quod pro affectu quem erga vos gerimus, contra voluntatem eius agentes resideamus vobiscum, numquid non potest missa in me morte, profectionem nihi a vobis indicare longiorem? Et ideo melius est ut hanc breviorum cum voluntate ipsius impleamus, utpote quibus definitum est in omnibus obedire deo; unde et vos debetis simili obedientia parere ei, quippe qui etiam me non alia ex causa, nisi pro ipsius amore diligatis. Ut ergo amici dei voluntati eius obtemperate; sed et vos ipsi probate quod iustum est. Numquid non impium videbatur, si cum vos Simon deciperet, ego non venissem ad vos detentus a fratribus qui erant in Hierusalem, et quidem cum haberetis apud vos Zacchæum, virum bonum et in sermone expeditum? Ita ergo et nunc impium iudicate, si cum exierit Simon ad gentes impugnandas, quibus nullus omnino defensor est, ego non subsequar detentus a vobis. Propter quod observemus, ne forte affectu iniusto voluntatem maligni faciamus.

72. Interim tribus ut dixi, mensibus permanebo apud vos; estote assidui ad audiendum verbum, et consummatis bis, si qui possunt et volunt sequi nos, permittitur eis salva

pietate. Quod autem dico salva pietate, hoc est, ne quem discessu suo contristet qui contristari non debet, vel parentes relinquens quos non oportet, vel uxorem fidelem, vel si quæ sunt huiusmodi personæ, quibus propter deum deferri solatium convenit. Interea per dies singulos disputans et docens, propositum tempus in doctrinæ labore complevit. Et cum advenisset dies festus, super decem millia baptizati sunt.

73. In illis autem diebus epistola mittitur a fratribus qui præcesserant, in qua Simonis scelera continebantur, quomodo per civitates deciperet tnrbas et Petrum per singula laceraret, ut cum forte advenisset, nullus ei accommodaret auditum. Aderebat enim eum magum esse et sine deo, iniuriosum, callidum, imperitum et impossibilia profitentem. Mortuos enim resurrecturos adserit, quod est, inquit, impossibile. Si qui vero eum confutare velit; occultis ab eo insidiis perimitur per satellites eius; propter quod, inquit, et ego cum eum superassem et triumphassem, insidias eius veritus fugi, ne forte maleficiis me perimeret aut mortem meam per insidias elocaret. Indicabant autem maxime eum apud Tripolim demorari.

74. Igitur Petrus epistolam recitari populo iubet, et post lectionem allocutus eos de omnibus plenissime instruxit, præcipue tamen ut obedirent Zacchæo; quem ordinavit eis episcopum. Sed et presbyteros et diaconos populo, et ipsis nihilominus populum commendavit. Simulque denuncians quod apud Tripolim hiematurus esset; commendo vos, inquit, gratiæ dei, crastino cum voluntate domini profecturus. Per totos autem tres menses quos apud Cæsaream doctrinæ caussa exegimus, quæcunque apud populum disserebat per diem, hæc nobis secreto lucubrantibus secum plenius et perfectius explanabat, tanquam fidelioribus ac sibi liquido probatis. Simul et imperat mihi, quia intellexit me studiosius quæ audirem memoria commendare, libris singula quæque quæ memoratu digna videbantur comprehendere et mittere ad te, mi domine Iacobe, sicut et feci parens eius præceptis.

75. Primus ergo liber ex his quos prius misi ad te, continet de vero propheta et de proprietate intelligentiæ legis, secundum id quod Moysi traditio docet. Secundus de principio continet, utrum unum sit principium, an multa, et quod non ignoret Hebræorum

lex, quid sit immensitas. Tertius, de deo et his quæ ab eo instituta sunt. Quartus, quod cum multi dicantur dii, unus sit verus deus secundum testimonia scripturarum. Quintus, quod duo sint cœli, quorum unum sit istud visibile firmamentum quod et transibit, aliud vero æternum et invisibile. Sextus, de bono et malo et quod bono cuncta subiiciantur a patre, malum autem quare et quomodo, et unde sit, et quod cooperetur quidem bono, sed non proposito bono; et quæ sint signa boni, quæ vero mali, et quæ sit differentia dualitatis et coniugationis. Septimus, quæ sint, quæ prosequuti sunt duodecim apostoli apud populum in templo. Octavus, de verbis domini quæ sibi videntur esse contraria, sed non sunt, et quæ sit horum absolutio. Nonus, quia lex quæ a deo posita est, iusta sit et perfecta, et quæ sola possit facere pacem. Decimus, de nativitate hominum carnali et de generatione quæ est per baptismum, et quæ sit in homine carnalis seminis successio, et quæ animæ eius ratio, et quomodo in ipsa est libertas arbitrii; quæ quoniam non est ingenita sed facta est, immobilis a bono esse non poterat. De his ergo singulis quæ apud Cæsaream disserta sunt a Petro, iubente ut dixi ipso decem conscripta ad te transmissi volumina. Nos autem die postera, ut statutum fuerat, cum aliquantis qui Petrum sequi decreverant fidelibus viris, a Cæsarea proficiscimur.

Liber quartus

1. Profecti a Cæsarea ut Tripolim pergeremus, apud Doram breve oppidum primam fecimus mansionem, quia nec longe aberat. Et omnes pæne qui per sermonem Petri crediderant, divelli ab eo satis ægre habebant, sed pariter incedentes, dum iterum videre, iterum complecti iuvat, iterum conferre sermonem, ad diversorium pervenimus. Sequenti vero die venimus Ptolomaidem, ubi decem dies demorati cum aliquanti verbum dei recepissent, nonnullis eorum, qui attentiores videbantur et diutius detinere nos doctrinæ gratia cupiebant, Tripolim si hoc velint, ut sequerentur indicavimus. Similiter et apud Tyrum ac Sidonem et Berytum fecimus, et his qui plenius desiderabant audire sermonem, apud Tripolim nobis hiemandum denunciavimus. Igitur cum ex singulis civitatibus studiosi quique comitarentur Petrum, electorum multitudo plurima ingredimur Tripolim. Continuo autem ante portas civitatis fratres qui præmissi fuerant, occurrunt et suscipientes nos adducunt per hospitia, quæ præparaverant. Commotio autem et concursus plurimus fiebat in civitate, desiderantium videre Petrum.

2. Et cum venissemus ad domum Maronis, in qua Petro fuerat præparatum, conversus ad turbas, post diem crastinum sermonem se ad eos promisit facturum. Igitur qui præmissi fuerant fratres, omnibus qui nobiscum venerat hospitia dividunt. Petrus vero Maronis domum ingressus cum rogaretur cibum sumere, nequaquam se facturum respondit, nisi prius scisset, si omnes qui eum fuerant comitati hospitii requiescerent. Comperit autem a fratribus qui præmissi sunt, quia a civibus pro desiderio quod erga Petrum conceperant, non solum hospitii sed et omni humanitate suscepti sint, in tantum ut et contristarentur aliquanti, quibus defuere quos susciperent; ita enim omnes paratos fuisse, ut si multo plures venissent, adhuc tamen suscipiendos magis quam suscipientes fuisse defuturos.

3. Super his Petrus valde delectatus, collaudavit et benedixit eos ac secum manere iussit. Ipse vero cum lavisset in mari, cibo sumto quievit in vespera. Et ex more pullorum eantibus surgens, vespertino adhuc lumine perdurante, cunctos invenit vigilantes;

eramus autem omnes cum eo sedecim, Petrus et ego Clemens, Niceta et Aquila, et illi qui præcesserant duodecim. Salutans itaque ut solebat Petrus ait: Hodie quia aliis occupati non sumus, nobis simus. Et ego quidem vobis, quæ apud Cæsaream post digressum vestrum gesta sunt, enarrabo; vos autem mihi quæ hic a Simone perpetrata sunt, indicate. Et cum de his ab alterutro sermo ederetur, illucescente die ingressi quidam de familiaribus nuntiant Petro, quod Simon ubi cum didicisset ingressum, per noctem profectus esset Syriam tendens. Turbæ autem diem hanc, inquiunt, quam interposuisti eis, desiderio tui longissimum sibi esse tempus opinantur, denique non ferentes stant ante ianuam, inter se invicem de his quæ audire cupiunt conferentes, et te ante præfinitum tempus omnimodis se visuros sperant, quantoque magis dies clarescit multitudines colliguntur, et audituros se sermonem tuum, nescio unde præsumentes certissime confidunt. Nunc ergo quod tibi videtur, iube ut dicamus eis; absurdum namque est tantam multitudinem convenisse et discedere cum mœstitia, quippe si responsa eis nulla reddantur. Non enim cogitabunt quod ipsi statutum non expectaverint diem, sed quod a te magis videantur esse contenti.

4. Tum Petrus admirans ait: Videtis fratres, quomodo unusquisque sermo domini prophetice dictus impletur. Memini enim dixisse eum: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut eiiciat operarios in messem suam. Ecce ergo nunc quæ in mysterio prædicta sunt, adimplentur. Sed et quod dixit, multi venient ab oriente et occidente, a septentrione et meridie, et recumbent in sinibus Abraham et Isaac et Iacob; etiam hoc pariter, ut videtis, expletur. Propter quod deprecor vos conservos et adiutores meos, ut discatis attentius prædicandi ordinem et absolutionum vias, ut possitis salvare animas hominum, quæ occulta dei virtute quem debeant diligere, prius etiam quam doceantur agnoscunt. Videtis enim eos quasi bonos servos desiderare eum, quem sibi sperant adventum sui domini nunciare, ut possint voluntatem eius cum didicerint implere. Desiderium ergo audiendi verbi dei et voluntatem eius quærendi ex deo habent, et hoc est initium doni dei quod gentibus datur, ut possint per hoc doctrinam recipere veritatis.

5. Sic enim et Hebræorum populo ex initio datum est, ut diligenter Moysen et crederent verbo eius. [Unde et scriptum est: Credit populus deo et Moysi famulo eius.] Quod ergo fuit proprii muneris a deo erga Hebræorum gentem, hoc nunc videmus dari etiam his qui ex gentibus convocantur ad fidem. Operum vero ratio potestati et arbitrio uniuscuiusque permittitur, et hoc ipsorum est proprium, [desiderium vero habere erga doctorem veritatis,] hoc a patre cœlesti donatum est. Sed salus in eo est ut voluntatem eius, cuius amorem et desiderium deo largiente conceperis, facias; ne dicatur ad te ille sermo eius quem dixit: Quid autem dicitis mihi domine domine, et non facitis quæ dico? Est ergo proprii muneris a deo concessi Hebræis, ut Moysi credant, gentibus autem, ut Iesum diligant. Hoc enim indicabat et magister, ubi ait: Confitebor tibi pater, domine cœli et terræ, quia occultasti hæc a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis. Per quod utique declaratur, quia Hebræorum populus qui ex lege eruditus est, ignoravit eum, populus autem gentium agnovit Iesum et veneratur, propter quod et salvabitur, non solum agnoscens eum sed et voluntatem eius faciens. Debet autem is qui ex gentibus est, et ex deo habet, ut diligat Iesum, proprii habere propositi, ut credat et Moysi. Et rursus Hebræus qui ex deo habet, ut credat Moysi, habere debet et ex proposito suo, ut credat in Iesum, ut unusquisque eorum habens in se aliud divini muneris, aliud propriæ industriæ, sit ex utroque perfectus. Do tali enim dicebat dominus noster viro divite, qui profert de thesauris suis nova et vetera.

6. Sed de his satis dictum; urget enim tempus et populi religiosa devotio invitat nos, ad ipsos facere sermonem. Et cum hæc dixisset, requirebat ubi opportunus esset locus ad disputandum. Et Maro ait: Est mihi ædes amplissima, quæ plus quam quingentos recipiat viros, est et hortus intra domum; aut si in publico aliquo placet loco, hoc magis omnes desiderant, nemo enim est, qui non cupiat vel faciem tuam videre tantum. Et Petrus: Ostende mihi inquit, ædem vel hortum. Et cum vidisset ædem ingrediebatur ut et hortum perspiceret, et subito omnis multitudo quasi ab aliquo evocata, cum festinatione ingressa est domum, atque inde ad hortum prorupit, ubi iam stabat Petrus considerans quis esset aptus ad disputandum locus.

7. Ut autem vidit turbas velut ingentis fluvii inundasse lenem meatum, adscendens supra basim quandam, quæ forte iuxta horti parietem stabat, primo religionis more populum salutavit, Quidam autem ex his, qui aderant et multo tempore a dæmonibus fuerant fatigati, in terram proruunt obsecrantibus spiritibus immundis, ut vel uno die indulgeretur eis in obsessis corporibus permanere; quos Petrus increpans iussit abscedere, et sine mora discesserunt. Post hos alii longis afflictis languoribus rogabant Petrum, ut reciperent sapitatem, pro quibus se supplicaturum domino pollicetur, cum prius sermo doctrinæ fuisset expletus, Sed statim ut promisit, languoribus resoluti sunt, et iussit eos seorsim residere cum his, qui a dæmonibus fuerant curati, quasi post laboris fatigationem. Interea dum hæc aguntur, plurima multitudo convenit, quos non solum desiderium Petri, sed et sanitatum, quæ perpetratae fuerant, fama pertraxerat. At Petrus manu quiescere populum docens, et turbas in tranquillitate componens, hoc modo fecit exordium.

8. Incipienti de vero dei cultu facere sermonem necessarium mihi videtur, eos qui nondum de hoc aliquid scientiæ consecuti sunt, primo omnium docere, per omnia inculpabilem ponendam esse divinam providentiam, per quam mundus regitur et gubernatur. Hunc autem nobis exordii titulum dedit præsentis operis ratio, et eorum quos dei virtus sanavit occasio, ut ostendamus, quod recta ratione quam plurimi a diversis dæmonibus obtinentur, ut per hoc appareat iustitia dei. Invenietur enim omnium pæne malorum mater esse ignorantia. Sed iam veniamus ad caussam.

9. Deus cum fecisset hominem ad imaginem et similitudinem suam, operi suo spiramen quoddam et odorem suæ divinitatis inscruit, ut per hoc participes facti mortales unigeniti eius, per ipsum etiam amici dci et filii adoptionis existerent; unde et qua via id possint adipisci, ipse eos ut propheta verus edocuit, sciens quibus actibus hominum delectare iur pater. Unus itaque apud homines tunc dei cullus erat, mens pura et spiritus incorruptus. Et ob hoc omnis creatura humano generi fœdus inviolabile conservabat. Ob reverentiam namque creatoris nulla ægritudo in eos, nullum vitium corporis, nulla

ciborum dominata corruptio est, ex quo fiebat, ut mille annorum ætas in fragilitatem non incideret senectutis.

10. Sed ubi vila laboris expers bonorum perseverantiam non putavit divina largitione, sed rerum forte concessam, et sine ullo sudore divinæ amœnitatis deliciis perfrui, naturæ debitum et non dei bonitatis munus accepit. In contrarias per hæc homines et impias cogitationes otio docente perveniunt, putantes dcorum sibi vitam nullis laboribus pullisque meritis natam. Hinc proficiunt in deterius, ut neque providentia dei mundum regi crederent, neque virtulibus esse aliquem locum, quandoquidem semetipsos scirent nullis prius bonis operibus adsignatis otii ac deliciarum summam tenere, et amicos dei absque ullis laboribus haberi.

11. Iustissimo itaque dei iudicio io huiusmodi cogitationum vanitate languentibus, labores et adflictiones pro remedio conferuntur. Ubi ergo adfuit labor ac tribulatio, deliciarum et amœnitatis exclusi sunt loco. Terra autem cœpit nihil eis sinc labore producere, et tunc conversa in hominibus cogitatio, creatoris sui requirere commonetur auxilium, et orationibus ac votis præsidia invitare divina. Et ita factum est, ut cultum dei quem pro bonis neglexerant, recuperarent pro malis, et cogitationes in deum quas perverlerat indulgentia, emendaret adflictio. Sic ergo divina providentia hoc esse utilius hominibus videns, vias benignitatis et abundantiae, tanquam quæ læderent, subtrahit ab hominibus, et vexationis iter ac tribulationis inducit.

12. Sed ut ostenderet, quia hæc pro ingratis agerentur, unum quendam ex illis qui primitus cœperant esse mortales, quod eum gratiæ suæ non immemorem vidit, et quia speravit invocare nomen domini, ad immortales transtulit, cæteris qui in tantum ingrati extitere, ut nec laboribus et tribulationibus emendari et corrigi possint, gravissima morte damnatis. Invenit tamen et inter ipsos unum quendam cum domo sua iustum, quem reservaret præcepto ei dato, ut fabricaret arcam et in ea, cum diluvio cuncta necarentur, ipse cum his quibus præceptum fuerat, posset evadere, quo impiis inundatione aquarum peremptis purificationem mundus acciperet, et is qui ad

posteritatem generis fuerat reservatus, per aquam mundus effectus, dum denuo repararet.

13. Sed his omnibus gestis rursus homines ad impietatem vertuntur, et propter hoc a deo ponitur lex quæ vivendi modum doceret; sed processu temporis, dei quidem cultus et iustitia ab infidelibus et impiis corrumpitur, sicut paullo post apertius ostendemus. Perversæ autem et erraticæ religiones introducuntur, quibus se plurima pars hominum per occasionem feriarum et solennitatum dederunt, potus instaurantes et convivia, tibiasque ac fistulas et citharas ac diversa genera musicorum sectantes, et semetipsos per omnia temulentia ac luxuriæ propinantes. Hinc omnis error accepit originem, hinc lucos et aras, hinc coronas et victimas reperere, et post ebrietatem quasi lymphaticis motibus agi; ex hoc iam potestas dæmoniis data ingrediendi huiuscemodi mentes, ut choros ducere insanos et Baccho furere viderentur; hinc fremere dentibus, et mugire de profundis visceribus inventum, hinc terribilis vultus et ferox in hominibus adspectus, ut is quem temulentia subverterat ac dæmon instigaverat, numine repletus a deceptis et errantibus crederetur.

14. Unde cum tam multæ in hunc mundum falsæ et erraticæ religiones essent introductæ, missi sumus nos deferentes vobis tanquam boni negotiatores, a patribus traditum et conservatum veri dei cultum, cuius quasi semina quædam vobis hæc verba respergimus, et in vestro iudicio ponimus quod rectum videtur eligere. Si enim recipiatis quæ nostra sunt, non solum ipsi incursiones dæmonis effugere, sed et ex aliis eas effugare poteritis, simul et æter, norum bonorum præmia consequemini. Qui autem contemserint recipere quæ dicuntur a nobis, in præsentem quidem vitam diversis dæmonibus et ægritudinum vitiis subiacebunt, post excessum autem corporis etiam animæ eorum cruciabuntur in perpetuum. Deus enim non solum bonus, sed et iustus est; nam si semper bonus sit et nunquam iustus, ut reddat unicuique pro gestis suis, bonum invenietur iniustum. Iniustum namque est, si ita apud eum habeatur impius, sicut et pius.

15. Igitur dæmones, sicut paullo ante diximus, cum occasionibus acceptis ingerere se potuerunt per malos et turpes actus corporibus hominum, si multo tempore permanent

in eis per negligentiam ipsorum, quia animæ suæ quod est utile non requirunt, necessario cogunt eos habitantium in se dæmonum de reliquo facere voluntates. Quod autem est omnium deterius, in consummatione seculi, cum dæmon ille igni tradetur æterno, necessario et anima quæ ei paruit, cum ipso æternis ignibus cruciabitur, una corpore suo quod polluit.

16. Dæmones autem habere desiderium immergendi se corporibus hominum hæc caussa est. Spiritus sunt habentes propositum conversum ad malitiam; per cibos ergo et potus immoderatos ac libidinem perurgent homines ad peccatum; eos tamen qui peccandi propositum gerunt, qui dum videntur necessaria naturæ velle complere, non tenentes modum per nimietatem, ingrediendi in semetipsos dæmonibus faciunt locum. Donec autem naturæ mensura servatur et modus legitimus custoditur, dei clementia ingrediendi in homines non eis tribuit facultatem. Ubi vero aut mens ad impietatem declinaverit, aut corpus immoderatis cibis ac potibus adimplebitur, tanquam voluntate et proposito eorum qui se ita negligunt invitati, quasi adversum eos qui a deo positam legem solverint, accipiunt facultatem.

17. Videtis ergo quantum valeat agnitio dei et divinæ religionis observantia, quæ non solum defendit credentes ab incursionibus dæmonii, verum et imperare eos facit his qui cæteris dominantur. Et ideo necessarium vobis est, qui estis ex gentibus, confugere ad deum et observare vos ab omni immunditia, ut expulsis dæmonibus dei habitatio fiat in vobis. Simul et orationibus commendate vos deo, et interpellate eum adversum impudentiam dæmonum; credentes enim quæcunque petieritis, accipietis. Sed et ipsi dæmones quanto viderint fidem crescere in homine, tanto ab eo refugiant in ea solum parte residentes, in qua adhuc aliquid infidelitatis resederit; ab his vero qui plena fide credunt, absque ulla remoratione discedunt. Anima enim cum venerit ad fidem dei, cœlestis aquæ virtutem consequitur, per quam dæmonem tanquam scintillam ignis extinguat.

18. Est ergo fidei mensura, quæ si integra sit, ex integro de anima dæmonem fugat; si vero minus aliquid habeat, residet adhuc aliquid de portione dæmonis in portione

infidelitatis, et est plurimus labor, ut intelligat anima quando aut qualiter, si plene aut minus plene ex se fugatus sit dæmon. Si enim in aliqua parte resederit, cum tempus inveniet, cogitationes subiicit cordibus hominum, et illi nescientes unde hæc veniant, suggestionibus dæmonum quasi animæ suæ sensibus credunt. Suggestunt ergo aliis occasione corporeæ necessitatis delicias sequi, aliorum iracundiam excusant per abundantiam fellis, aliorum insaniam nigri fellis vehementia colorant, sed et stultitiam quorundam pro multitudine phlegmatis extenuant. Quod et si ita esset, tamen hæc singula molesta corpori esse non possent, nisi ex ciborum potuumque nimietate, qui cum iusto amplius sumuntur, abundantia eorum quam decoquere naturalis non sufficit calor, crudescit in venenum quoddam, idque visceribus venisque omnibus sentinæ in modum redundans, motus corporis insanos reddit et turpes. Propter quod in omnibus est obtinenda parsimonia, ut neque dæmonibus locus detur, neque anima ob eis obsessa una cum ipsis tradatur æternis ignibus crucianda.

19. Est et alius error dæmonum, quem subiiciunt sensibus hominum, ut putent se ab his qui dicuntur dii perpeti quæ patiuntur, quo per hæc, sacrificia offerentes et munera, quasi repropitiantes cos, cultum falsæ religionis adfirment, nos vero refugiant qui pro salute eorum satagimus, ut ab errore liberentur: sed hoc ut dixi, faciunt ignorantes quod dæmones ista sibi suggerant, ne salventur. Est ergo in potestate uniuscuiusque, quia liberi arbitrii factus est homo, utrum nobis velit audire ad vitam, an dæmonibus ad interitum. Aliis etiam dæmones in visu per diversas imagines apparentes, interdum minas intendunt, interdum sanitates incommoditatibus pollicentur, ut his quos decipiunt deorum nihilominus de se inserant opinionem, et quod sint dæmones ignoretur. Sed nos non latent, scientes mysterium creaturæ, et quam ob causam dæmonibus hæc agere in præsentī seculo permittatur, ut vel transformari eis liceat in quas volunt imagines, vel suggerere pravas cogitationes, vel inserere se per cibos et potum sibi consecratum mentibus vel corporibus eorum, qui ex eo sumserint, vel ad idoli alicuius venerationem somnia vana confingere.

20. Et tamen quis ita sine sensu invenitur, cui persuaderi debeat, ut idolum colat, sive illud ex auro sive ex quolibet metallo factum sit? Cui non palam est id esse illud metallum, quod artifex voluit? Quomodo ergo inesse ibi divinitas putanda est, quod si noluisset artifex, omnino non esset? aut quomodo inde futura sibi adnunciari sperent, ubi nec præsentium aliquis intellectus est? Quamvis etiamsi aliquid divinarent, non continuo dii haberi possint; quia aliud est divinatio, aliud divinitas. Nam et Pythones divinare videntur, et non continuo dii sunt, denique a Christianis hominibus effugantur; et quomodo deus est, qui fugatur ab homine? Sed dicis fortasse: quid quod sanitates efficiunt, et quomodo quis curetur ostendunt? Hac ratione colendi sunt etiam medici ut dii, multos enim sanant, et quanto quis peritior fuerit, tanto plures sanabit.

21. Unde constat, istos cum sint dæmonici spiritus, et multo citius scire aliqua et multo perfectius; non enim ad discendum tarditate corporis degravantur. Et ideo quæ medici longo tempore et labore plurimo adsequuntur, hæc illi tanquam spiritus, absque mora ulla et absque difficultate cognoscunt. Non ergo mirum est, si plus aliquid quam homines sciunt; sed hoc intuendum est, quod ea quæ sciunt, non ad salutem sed ad deceptionem proferunt animarum, ut per hæc eas cultum falsæ religionis edoceant. Sed deus, ne tantæ deceptionis error lateret et errantibus ipse caussa videretur existere, qui tantum eis licere permisit, ut per divinationes, per curationes et per somnia decipere homines possint, clementiæ suæ remedium providit hominibus, et distinctionem falsi verique scire cupientibus in propatulo posuit. Est ergo ista distinctio: Quod a vero deo dicitur sive per prophetas, sive per visiones diversas, semper verum est; quod autem a dæmonibus prædicatur, non semper verum est. Est ergo evidentis indicii, non a vero deo dici ea, in quibus aliquando mendacium est, in veritate enim nunquam mendacium est; in his autem qui mentiuntur, potest aliquando et veritatis aliquid admisceri, per quod mendacia condiantur.

22. Quod si dicat aliquis: Quid enim opus erat hoc ipsum, ut eis permetteretur vel aliquando verum dicere, et per hoc tantum errorem mortalibus introduci, audiat ad hæc: Si eis nunquam fuisset indultum veri aliquid dicere, omnino nec prædicarent aliquid; non

prædicentes autem, nec quod essent dæmones cognoscerentur. Quod si ignorarentur esse dæmones in hoc mundo, agonis nostri et certaminis nos caussa latuisset, et pateremur palam quæ geruntur in occulto; quippe si agendi tantum adversum nos, et nihil loquendi facultas eis concessa videretur. Nunc autem ubi aliquando vera, aliquando falsa dicuntur, debemus agnoscere ut superius dixi, dæmonum et non dei esse responsa, apud quem mendacium nunquam est.

23. Quod si curiosius quis progrediens dicat: Quid enim opus erat huiusmodi mala a deo fieri, quibus ad subvertendas mentes humanas tanta esset intentio? Hæc proponenti respondebimus: requirendum esse primo omnium, si est aliquid in substantia malum. Et quamvis sufficeret dicere ad eum, quia non est conveniens ut creatura iudicet creatorem, sed illius est iudicare opus alienum, qui aut similis artificii aut similis potentiae est; tamen ne circuitationibus utamur, absolute dicimus in substantia nihil esse mali. Quod si ita est, substantiarum conditor frustra culpatur.

24. Sed occurre mihi et dices: Etiam si ex arbitrii libertate in hoc ventum est, numquid ignorabat ille qui creabat eos, quod in malum declinaturi essent quos creabat? Oportuit ergo nec creari eos, quos deviatoros ab itinere iustitiæ prævidebat. Audiant ad hæc qui ita proponunt, quod huiuscemodi adsertionibus illud volunt ostendere, cur non malitia eorum qui nondum erant, bonitatem vicerit creatoris. Si enim volens implere numerum et mensuram creationis suæ, extimuisset eorum qui futuri erant malitiam, et quasi qui aliam nullam invenire viam remedii ac medicinæ potuisset, nisi hoc solum ut retraheret se a proposito creandi, ne sibi adscriberetur malitia eorum qui futuri erant; quid aliud per hæc doceretur, nisi indigna passio et indecora fragilitas conditoris, qui ita pertimuerit eorum actus qui nondum erant, ut a proposita conditione cessaret.

25. Sed his procul amotis illud animo contemplemur, quia deus universitatis conditor conditionis suæ futuras differentias prævidens, unicuique creaturæ secundum proprios motus, quos ex arbitrii libertate proferebat, prospexit et prævidit diversos ordines atque officia differentia, ut cum unius essent substantiæ omnes secundum creaturæ rationem, esset tamen diversitas in ordinibus et officiis secundum proprios animorum

motus, ex arbitrii libertate pro ferendos. Prævidebat ergo futuras in creaturis culpas, et iustitiæ eius ratio poscebat, ut emendationis caussa culpas poena sequeretur. Oportuit ergo esse et pœnarum ministros, quos tamen libertas arbitrii in hunc ordinem traheret; præter hæc autem et debuerunt habere quos vincerent hi, qui agones susceperant cœlestium præmiorum. Sic ergo nec ea quæ putantur mala, vacant ab utilitate, dum victi his a quibus vincuntur, licet inviti præmia æterna conquirunt. Sed de his ista sufficiant, processu enim temporis etiam secretiora pendentur.

26. Nunc ergo quoniam nondum intelligitis, quanta vos ignorantiae caligo circumstet, interim vobis volo exponere, unde colendi idola exordium mundo huic datum sit. Idola autem dico exanima simulacra quæ colitis, sive lignea, sive fictilia, sive lapidea, vel ærea vel ex quibuscunque aliis sumta sunt metallis; horum ergo initium tale est. Angeli quidam relicto proprii ordinis cursu, hominum favere vitiis cœpere et libidini eorum quodammodo indignum præbere ministerium, quo illorum opera suis magis voluptatibus morem gererent, quique ne sponte inclinati viderentur ad indigna ministeria, docuerunt homines, quod dæmones artibus quibnsdam obedire mortalibus, id est, magicis invocationibus possent, ac velut ex fornace quadam et officina malitiæ totum mundum, subtracto pietatis lumine, impietatis fumo repleverunt.

27. Pro his et aliis nonnullis caussis diluvium mundo introductum est, sicut iam in aliis dictum est et dicemus; et omnes qui erant super terras, deleti sunt excepta Noë familia, qui cum tribus filiis eorumque uxoribus superfuit. Ex quibus unus Cham nomine, cuidam ex filiis suis qui Mesraim appellabatur, a quo Ægyptiorum et Babyloniorum et Persarum ducitur genus, male compertam magicæ artis tradidit disciplinam; hunc gentes quæ tunc erant Zoroastrem appellaverunt, admirantes primum magicæ artis autorem, cuius nomine etiam libri super hoc plurimi habentur. Hic ergo astris multum ac frequenter intentus, et volens apud homines videri deus, velut scintillas quasdam ex stellis producere et hominibus ostentare cœpit, quo rudes atque ignari in stuporem miraculi traherentur, cupiensque augere de se huiusmodi opinionem, sæpius ista moliebatur usquequo ab ipso dæmone, quem importunius frequentabat, igni succensus concremaretur.

28. Sed stulti homines qui tunc erant, cum debuissent utique opinionem, quam de eo conceperant abiicere, quippe quam pœnali morte eius viderant confutatam, in maius eum extollunt. Exstructo enim sepulcro ad honorem eius, tanquam amicum dei ac fulminis ad cœlum vehiculo sublevatum, adorare ausi sunt et quasi vivens astrum colere. Hinc enim et nomen post mortem eius Zoroaster, hoc est, vivum sidus appellatum est ab his, qui post unam generationem Græcæ linguæ loquela fuerant repleti. Hoc denique exemplo etiam nunc multi eos qui fulmine obierint, sepulcris honoratos tanquam amicos dei colunt. Hic ergo cum quartadecima generatione cœpisset, quintadecima defunctus est, in qua turris ædificata est, et linguæ hominum multipliciter divisæ sunt.

29. Inter quos primus magica nihilominus arte quasi corusco ad eum delata, rex appellatur quidam Nemrod, quem et ipsum Græci Ninum vocaverunt, ex cuius nomine Ninive civitas vocabulum sumpsit. Sic ergo diversæ et erraticæ superstitiones ab arte magica initium sumpsere. Etenim quoniam difficile erat humanum genus ab amore dei abstrahi, et ad surda atque exanima simulacra deduci, idcirco excelsioribus usi sunt magi molitionibus, ut astrorum signis ac motibus tanquam cœlitus et voluntate dei delatis, ad suadendos cultus erraticos verterentur. Et eius, quem supra diximus indignatione dæmonis, cui nimis molestus fuerat conflagrasse, busti cineres, tanquam fulminei ignis reliquias colligentes hi, qui erant primitus decepti, deferunt ad Persas, ut ab eis tanquam divinus e cœlo lapsus ignis, perpetuis conservaretur excubiis, atque ut cœlestis deus coleretur.

30. Simili exemplo etiam per cætera loca reliqui homines his, quos vel in artibus aliquibus vel in virtute fuerant admirati, vel certe in amore plurimo habuerant, templa construere, imagines collocare, mysteria et cærimonias ac sacrificia instituere, et per omnia deorum de his famam posteris tradere gestierunt, eo præcipue quod ut supra diximus, phantasiis aliquibus magicæ artis fulli videbantur, ut invocatione dæmonum agi ab his aliquid ad deceptionem hominum moverique videretur. His adiiciunt et solennitates quasdam ac temulenta convivia, quibus et homines libentius indulgerent, et dæmones crapulis tanquam vehiculis illati, ipsis eorum visceribus miscerentur, in quibus collocati ad

omnem voluntatem suam actus hominum cogitationesque deflecterent. Huiusmodi igitur ex initio erroribus introductis, eisque libidine et temulentia, qua carnales homines maxime delectantur, adiutis, religio dei quæ per continentiam sobrietatemque constabat, rarescere inter homines atque aboleri propemodum cœpit.

31. Nam cum ex initio homines, utpote iustum et omnia contuentem deum colentes, neque peccare auderent neque iniuriam facere proximis suis, certi quod uniuscuiusque actus et motus adspiceret deus: ubi religionis cultus ad simulacra exanima conversus est, tanquam de quibus certi essent, quod neque viderent neque audirent neque moverentur in aliquo, licenter peccare et in omne facinus progredi cœpere, quippe qui nihil pati vererentur ab his quos colebant ut deos. Hinc bellorum rabies exarsit, hinc prædæ, rapinæ, captivitates, et libertas in servitutem redacta, prout quisque potuit libidini et cupiditati suæ satisfecit, quamvis satisfacere cupiditati nulla vis possit. Sicut enim ignis quanto magis ligna acceperit, tanto amplius accenditur et invalescit, ita et cupiditatis rabies, per ea quæ adipiscitur, auctior et vehementior efficitur.

32. Propter quod incipite iam meliore intellectu vobismelipsis resistere in his quæ non recte cupitis, si quo forte modo reparare in vobis ac restituere possitis illam, quæ ex initio mortalibus a deo tradita est, religionis puritatem et innocentiam vitæ, ut per eam vobis etiam spes bonorum immortalium reparetur; et agatis gratias largitori omnium patri, per eum quem posuit regem pacis et thesaurum ineffabilium bonorum, ut in præsentem quidem tempore diluantur peccata vestra per aquam fontis, aut fluminis, aut etiam maris, invocato super vos trino beatitudinis nomine, ut per hoc non solum fugantur, si intra vos habitant spiritus maligni, verum etiam cum destiteritis a peccatis, et tota fide totaque mentis puritate deo credideritis, etiam ex aliis vos malignos spiritus et dæmones effugetis, atque a passionibus et languoribus alios liberare possitis. Ipsi enim dæmones sciunt et agnoscunt eos qui se tradiderint deo, et interdum sola eorum præsentia propelluntur, sicut paullo ante vidistis, quomodo cum vocem tantum salutationis fecissemus ad vos, continuo dæmones propter honorem religionis nostræ

exclamare cœperunt, et ne parum quidem temporis potuerunt ferre præsentiā nostram.

33. Numquid nos alterius sumus naturæ superioris alicuius, et propterea nos dæmones timent? Unius eiusdem vobiscum paturæ sumus, sed religione differimus. Quod et si vos esse vultis, non invidemus, quin potius et hortamur certosque esse vos volumus, quod cum fuerit in vobis eadem quæ in nobis est fides et religio ac vitæ innocentia, remunerante deo fidem vestram, erit par vobis atque eadem etiam contra dæmones potestas et virtus. Sicut enim is qui acceperit sub se milites, etiamsi ipse inferior, et illi superiores sint viribus, tamen dicit huic vade, et vadit, et alii veni, et venit, et alii fac hoc, et facit, hoc autem potest non propria virtute sed Cæsaris melu: ita fidelis quisque dæmonibus imperat, etiamsi videantur illi multo esse hominibus fortiores, non propter suam virtutem, sed propter dei qui eos subiecit potestatem. Nam et quod diximus, ut Cæsar apud omnes milites et in omnibus castris atque in omni regno timeatur, cum sit unus et fortassis exiguus viribus, nonnisi potestate dei agitur, qui timorem dat omnibus ut uni obtemperent.

34. Hoc sane scire vos volumus quod dæmon, nisi quis voluntatibus eius se sponte subdiderit, potestatem adversum hominem non habet. Unde et ipse qui est princeps malitiæ, ad hunc quem diximus a deo destinatum regem pacis accessit tentans, et polliceri ei cœpit omnem gloriam mundi, quod cum aliis obtalisset decipiendi causa, adoratum se noverat. Impius et immemor sui, quod est proprium et speciale malitiæ, adorandum se ab eo præsumebat, a quo se noverat destruendum. Dominus ergo noster unius dei cultum confirmans, respondit ei: Scriptum est, dominum deum tuum adorabis et illi soli servies; qua responsione deterritus, et metuens ne unius et veri dei repararetur vera religio, festinat continuo emittere in hunc mundum pseudoprophetas et pseudoapostolos falsosque doctores, qui sub nomine quidem Christi loquerentur, dæmonis autem facerent voluntatem.

35. Propter quod observate cautius, ut nulli doctorum credatis, nisi qui Iacobi fratris domini ex Hierusalem detulerit testimonium, vel eius quicumque post ipsum fuerit. Nisi

enim quis illuc ascenderit, et ibi fuerit probatus quod sit doctor idoneus et fidelis ad prædicandum Christi verbum, nisi inquam, inde detulerit testimonium, recipiendus omnino non est; sed neque propheta, neque apostolus in hoc tempore speretur a vobis aliquis alius præter nos. Unus enim est verus propheta, cuius nos duodecim apostoli verba prædicamus. Ipse enim est annus dei acceptus, nos apostolos habens duodecim menses. Qua autem caussa vel mundus ipse factus sit, vel diversitates quæ sunt in eo acciderint, et cur ad reparationem eius veniens dominus noster, elegerit nos duodecim apostolos et miserit, alias latius explanabitur. Interim nos iussit exire ad prædicandum et invitare vos ad cœnam regis cœlestis, quam præparavit pater in nuptiis filii sui, et ut demus vobis indumenta nuptialia, quod est gratia baptismi, quam qui fuerit consequutus, tanquam vestimentum mundum, cum quo ei ingrediendum est ad cœnam regis, observare debet, ne peccato aliqua ex parte maculetur, et ob hoc tanquam indignus et reprobus abiiciatur.

36. Caussæ autem quibus maculetur istud indumentum, hæ sunt, si quis recedat a patre et conditore omnium deo, alium recipiens doctorem præter Christum, qui est solus fidelis ac verus propheta, quique nos duodecim apostolos misit ad prædicandum verbum, et si quis de substantia divinitatis quæ cuncta præcellit, aliter quam dignum est sentiat, hæc sunt quæ usque ad mortem baptismi pollaunt indumentum. Quæ vero in actibus polluant, ista sunt, homicidia, adulteria, odia, avaritia, cupiditas mala. Quæ autem animam simul et corpus polluant, ista sunt, participare dæmonum mensæ, hoc est, immolata degustare, vel sanguinem, vel morticinium quod est suffocatum, et si quid aliud est quod dæmonibus oblatum est. Hic ergo vobis sit primus gradus ex tribus, qui gradus triginta ex se gignit mandata, secundus vero qui sexaginta, tertius qui centam, sicut alias vobis de his plenius exponemus.

37. Et hæc cum dixisset, ac præcepisset ut die postera ad eundem locum maturius convenirent, turbas dimisit, quibus recedere nolentibus, ait Petrus: Donate mihi hanc gratiam propter hesterni itineris labores, et nunc discedentes die crastina maturius convenite; et ita cum lætitia discessere. At Petrus paululum me secedere præcipieris orationis caussa, iubet post hæc in loco horti quem umbra contegebat, accubitus sterna,

et unusquisque ex more recognoscens proprii ordinis locum, cibum sunsimus. Tum deinde quia supererat adhuc aliquantulum diei, de mirabilibus domini colloquutus nobiscum, vespere facto ingressus cubiculum quievit.

Liber quintus

1. Sequenti autem die, paullo citius quam solebat consurgens Petrus, invenit nos dormientes; quod ubi sensit, quasi ipse adhuc dormire volens, silentium sibi fieri iussit, ut nobis quiescendi facultatem daret. Ubi autem refecti somno exsurreximus, invenimus eum oratione facta intra cubiculum opperientem nos. Et cum iam esset crepusculum, salutans ex more breviter alloquutus est, et continuo ad consuetum locum docendi gratia procedit, ubi cum vidisset ad audiendum plurimos convenisse, primo religionis ritu pace eis invocata, dicere hoc modo cœpit:

2. Deus creator omnium ex initio ad imaginem suam hominem fecit, eique dominationem terræ marisque et æris ipsius dedit, sicut et verus nobis propheta narravit, et ipsa rerum ratio docet; solus enim est rationabilis, et consequens est ut ratio irrationabilibus dominetur. Hic ergo ab initio cum adhuc iustus esset, cunctis vitiis et omni fragilitate superior erat; ubi autem peccavit, sicut hesterno die docuimus, et factus est servus peccati, simul et fragilitati efficitur obnoxius. Quod idcirco scriptum est ut sciant homines, quia sicut ex impietate passibiles facti sunt, ita per pietatem possunt esse impassibiles, et non solum impassibiles, verum et parva in deum fide aliorum passiones curantes. Ita enim verus propheta nobis promisit dicens: Amen dico vobis, quia si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc, et transibit. Huius vocis etiam vos ipsi documenta accepistis; hesterno enim die vidistis quomodo adstantibus nobis, dæmones cum passionibus quas hominibus invexerant, transierunt et fugati sunt.

3. Quia ergo alii quidem homines patiuntur, alii patientes sanant, causa sine dubio vel patiendi vel curandi noscenda est, quæ non alia esse, quam patientibus quidem infidelitatis, curantibus vero fidei demonstratur. Infidelitas enim dum non credit futurum iudicium dei, peccandi licentiam præbet, peccatum vero hominem passionibus obnoxium facit. Fides autem futurum esse dei iudicium credens continet homines a peccato; non

peccantes vero non solum liberi sunt a dæmonibus et passionibus, verum et aliorum dæmones et passiones fugare possunt.

4. Ex his ergo omnibus colligitur, quod origo totius mali ab ignorantia descendat, et ipsa sit malorum omnium mater, quæ incuria quidem et ignavia gignitur, negligentia vero alitur et augetur atque in sensibus hominum radicatur, quam si quis forte doceat effugandam, velut antiquis et hæreditariis sedibus moleste et indignanter avellitur. Et ideo paululum laborandum nobis est, ut indagantes ignorantiae præsumptiones scientiæ ratione resecemus, in his præcipue qui in aliquibus minus rectis opinionibus præventi sunt, per quas quasi sub specie alicuius scientiæ, ignorantia in eis vehementius radicata est; nihil enim gravius quam si id quod ignorat quis, scire se credat, et defendat verum esse quod falsum est, quod tale est, quale si quis ebrius sobrium se putet et agat quidem cuncta ut ebrius, sobrium se tamen et ipse putet et dici a cæteris velit. Ita sunt ergo et hi qui ignorantes quod verum est, speciem tamen alicuius scientiæ tenent, et mala quasi bona gerunt, atque ad perniciem quasi ad salutem festinant.

5. Propter quod ante omnia properandum est ad agnitionem veritatis, ut possimus quasi lumine nobis inde succenso, errorum tenebras depellere; grande enim malum est, ut diximus, ignorantia; sed quia substantiam non habet, facile ab his qui studiosi sunt, effugatur. Non enim aliud est quidem ignorantia, nisi non agnovisse quod expedit; ubi autem agnoveris, perit ignorantia. Quæri ergo magnopere debet veritatis agnitio, quam nemo alius potest adsignare, nisi verus propheta. Hæc enim porta est vitæ volentibus ingredi, et iter operum bonorum pergentibus ad civitatem salutis.

6. Si quis sane audiens sermonem veri prophetæ, velit recipere aut nolit, et amplecti onus eius, id est mandata vitæ, habet in sua potestate; liberi enim sumus arbitrii. Nam si hoc esset, ut audientes eum iam non haberent in potestate aliud facere quam audierant, vis erat quædam naturæ, per quam liberum non esset ad aliam migrare sententiam. Aut si rursus ex audientibus nullus omnino reciperet, et hoc naturæ vis erat, quæ unum aliquid fieri cogeret, et alteri parti non daret locum. Nunc autem quia liberum est animo,

in quam velit partem declinare iudicium suum, et quam probaverit eligere viam, constat evidenter inesse hominibus arbitrii libertatem.

7. Igitur priusquam audiat quis quod ei expedit, certum est quia ignorat, et ignorans vult et desiderat quod non expedit agere, propter quod pro hoc non iudicatur. Cum vero audierit causas erroris sui, et rationem veritatis acceperit, tunc si permanserit in his erroribus quibus dudum fuerat praeventus, recte iam vocabitur ad iudicium poenas daturus, cur vitae eius spatium quod ad bene vivendum accepit, in ludibriis consumsit errorum. Qui vero audiens hæc libenter accipit, et gratulatur bonorum sibi doctrinam fuisse delatam, requirit intentius et discere non desinit, usquequo cognoscat, si est vere aliud sæculum, in quo bonis præmia præparata sunt; et cum certus de hoc fuerit, gratias agens deo, quod sibi veritatis lumen ostenderit, de cætero dirigit actus suos in omnibus operibus bonis, quorum sibi in futuro mercedem certus est præparatam, per omnia demirans et stupens cæterorum hominum errores, et quod ante oculos positam veritatem nemo videat. Ipse tamen gaudens super divitiis sapientiæ quas invenit, insatiabiliter eis perfrui cupit et exercilio bonorum operum delectatur, festinans ad sæculum futurum mundo corde et pura conscientia pervenire, ubi etiam videre deum regem omnium possit.

8. His autem omnibus carere nos et fraudari, sola facit ignorantia. Deum enim ignorant homines quantum boni habeat scientia, ignorantiae malum de se non patiuntur excludi; nesciunt enim quanta sit in horum permutatione diversitas. Propter quod consilium deo unicuique discentium, libenter præbere aurem verbo dei, et cum amore veritatis audire quæ dicimus, ut mens optimo semine suscepto, per bonos actus lætos adferat fructus. Nam si me docente ea quæ ad salutem pertinent, recipere quis abnuit, et animo pravis opinionibus occupato obsistere nititur, non ex nobis, sed ex semetipso habebit pereundi causam. Debet enim iusto iudicio examinare quæ dicimus, et intelligere quia verba loquimur veritatis, ut cognitis his quæ sunt ut sunt, et in bonis actibus dirigens vitam suam, regni cælorum possit particeps inveniri, subiiciens sibi carnis

desideria, et dominus eorum factus, ut ita demum etiam ipse fiat dominatoris omnium iucunda possessio.

9. Nam qui permanet in malo et servus est mali, non potest effici portio boni, donec permanet in malo, quia ab initio ut ante diximus, duo regna statuit deus, et potestatem dedit unicuique hominum, ut illius regni fiat portio, cui se ad obediendum ipse subiecerit. Et quia definitum est apud deum, non posse unum hominem utriusque regni esse servum, omni studio date operam, in boni regis fœdus ac iura concurrere. Propter hoc denique verus propheta cum esset præsens nobiscum, et quosdam ex divitibus negligentes erga dei cultum videret, huius rei ita aperuit veritatem: Nemo potest, inquit, duobus dominis servire, non potestis deo servire et mammonæ; mammona patria eorum voce divitias vocans.

10. Hic ergo est verus propheta, qui in Iudæa nobis apparuit ut audistis; qui stans publice sola iussione faciebat cæcos videre, surdos audire, fugabat dæmones, ægris sanitatem reddebat et mortuis vitam. Cumque nihil ei esset impossibile, etiam cogitationes hominum pervidebat, quod nulli est possibile nisi soli deo. Hic adnunciavit regnum dei, cui nos de omnibus quæ dicebat, tanquam vero prophetæ credimus, firmitatem fidei nostræ non solum ex verbis eius, sed et ex operibus adsumentes, quia et dicta legis, quæ ante multas generationes de præsentia eius exposuerant, in ipso consignabantur, et imagines gestorum Moysi et ante ipsum patriarchæ Iacob, ipsius per omnia typum ferebant. Tempus quoque adventus eius, hoc est, ipsum in quo venerat, prædictum ab eis constat, et super omnia quod esset a gentibus expectandus, sacris literis comprehensum est, quæ in eo pariter universa completa sunt.

11. Quod autem Iudæorum propheta prædixit eum a gentibus expectandum, supra modum in eo fidem veri confirmat. Si enim dixisset a Iudæis expectandum, non aliquid eximium prophetasse videretur, quod a contribuli populo et a propria gente speraretur, cuius adventus ad salutem mundi fuerat repromissus; videretur enim magis consequentiæ ratio esse, ut hoc fieret, quam magnificentia prophetalis. Nunc autem cum Prophetæ dicunt, omnem illam spem quæ de salute mundi repromittitur, et novitatem

regni quæ instituenda per Christum est, atque omnia quæ de eo indicantur, ad gentes esse transferenda, iam non secundum consequentiam rerum, sed incredibili quodam vaticinationis eventu magnificentia prophetica confirmatur. Iudæi namque ex initio adfore aliquando hunc virum per quem cuncta repararentur, verissima traditione susceperant, et quotidie meditantes ac prospicientes, quando eius fieret adventus, ubi adesse eum viderunt et signa ac prodigia, sicut de eo scriptum fuerat, adimplentem, invidia excæcati agnoscere nequiverunt præsentem, in cuius spe lætabantur absentis; intelleximus tamen pauci nos qui ab eo electi sumus.

12. Hoc autem providentia dei factum est, ut agnitio boni huius etiam gentibus traderetur, et hi qui nunquam de eo audierant nec a prophetis didicerant, agnoscerent eum, illi vero qui quotidianis meditationibus agnoverant, ignorarent. Ecce enim per vos nunc qui præsentis estis, et desideratis audire doctrinam fidei eius et agnoscere quis, et quo modo, et qualis sit eius adventus, prophetica veritas adimpletur. Hoc est enim quod prædixerunt prophetæ, quia a vobis quærendus esset, qui de eo nunquam audistis. Et ideo videntes in vobis ipsis prophetica dicta compleri, huic uni recte creditis, hunc recte expectatis, de hoc recte inquiritis, ut non solum expectetis eum, sed et hæreditatem regni eius credentes consequamini, secundum quod ipse dixit, quia unusquisque illius fit servus cui se ipse subiecerit.

13. Propterea ergo evigilate, et dominum deumque nostrum vobis adscribite, dominum qui et cœli ac terræ dominus est, et ad ipsius vos imaginem ac similitudinem reformatæ, sicut ipse verus propheta docet, dicens: Estote misericordes sicut et pater vester cœlestis misericors est, qui oriri facit solem suum super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Hunc ergo imitamini et hunc timete, sicut mandatum datur hominibus: dominum deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. Expedit enim vobis huic uni domino servire, ut per ipsum cognoscentes unum deum, a multis quos inutiliter timebatis, liberemini. Qui enim creatorem omnium non timet deum, sed eos timet quos ipse manibus suis fecit, quid nisi vano et inutili semetipsum obnoxium facit timori? vilioresque se et abiectiores reddit quam sunt illa ipsa, quorum timorem mente concepit. Quin potius per

bonitatem eius qui vos invitat, redite ad priorem nobilitatem vestram, et ex bonis actibus, quod ipsius creatoris vestri imaginem portetis, ostendite, ut ex conlempatione similitudinis ipsius etiam filii eius esse credamini.

14. Incipite ergo a sensibus vestris abiicere vanas idolorum species atque inutiles et inanes timores, ut simul etiam conditionem possitis iniquæ servitutis effugere. Domini etenim vestri effecti sunt illi, qui ne servi quidem utiles vobis esse potuissent. Quomodo enim simulacra exanima vel ad servitutem vobis viderentur idonea, cum neque audiant, neque videant, neque aliquid sentiant? nisi quod ipsa saltem materia ex qua facti sunt, sive auri, sive argenti, vel etiam æris aut ligni, cum possit vobis ad usus necessarios prodesse, vos ex ea formando deos, otiosam per omnia eam atque inutilem reddidistis. Nos ergo adnunciamus vobis verum dei cultum, simulque monemus et hortamur cultores, ut per bonos actus imitentur eum quem colunt, et ad imaginem ac similitudinem eius, ut superius diximus, redire festinent.

15. Velim autem dicerent mihi hi qui idola colunt, si optant similes fieri his quos colunt. Vultne aliquis vestrum sic videre quomodo illi vident? et sic audire quomodo illi audiunt? sic habere sensum quomodo illi habent? Absit hoc ab unoquoque audientium; hoc enim maledictum potius et convicium credendum est homini, qui imaginem dei in se gerit, etiamsi similitudinem perdidit. Quales ergo dii habendi sunt isti, quos imitari execrabile sit cultoribus suis, quorum similitudinem habere contumelia est? Quid ergo? Solvite simulacra inutilia, et facite vasa utilia; solvite otiosam pigramque materiam, et facile humano usui apla ministeria. Sed non sinunt, inquit, leges humanæ. Bene, quia humanæ leges, et non ipsorum virtus. Quomodo ergo dii sunt qui humanis legibus et non suis viribus defenduntur? sicque et a furibus canum vigiliis et claustrorum munitionibus conservantur, et hoc si fuerint argentea vel aurea vel etiam ærea; nam lapidea et fictilia ipsa sui vilitate muniuntur, nemo enim lapideum aut fictilem deum furatur. Unde miserabiliores videntur hi, quibus pretiosius metallum pericula viciniora conquirat. Qui ergo furari possunt, qui ab hominibus custodiri, qui conflari et appendi et malleis cædi, isti hominibus sensum habentibus dii debent videri?

16. O in quantam miseriam mortalium decidit intelligentia! Nam si mortuos timere summæ stultitiæ ducitur, quid iudicemus de his qui deterius aliquid, quam sunt mortui, liment? ista enim simulacra nec in mortuorum numero habenda sunt, quia nunquam vixerunt. Præferenda sunt eis etiam sepulcra mortuorum, quoniam licet nunc mortui sunt, habuerunt tamen aliquando vitam, isti autem quos colitis, nec eam quidem quæ est in omnibus teterrima, ranarum ac bubonum vitam aliquando gesserunt. Sed quid opus est de his plura memorare, cum sufficiat dicere ei qui adoratur ea: Non vides quia quem adoras, non videt? audi quia quem adoras, non audit? et intellige quia non intelligit? opus enim mortalis manus est, et necessario sensu caret. Tu ergo adoras insensibilem, cum unusquisque habens sensum, nec ea quidem credat adoranda, quæ a deo facta sunt et habent sensum, id est solem, et lunam, vel stellas, omniaque quæ in cœlo sunt et super terram. Iustum enim putant, non ea quæ pro mundi ministerio facta sunt, sed ipsorum et mundi totius creatorem debere venerari; gaudent enim etiam hæc, cum ille adoratur et colitur, nec libenter accipiunt, ut honor creatoris creaturæ deferatur. Exceptus enim est dei solius cultus, qui solus increatus est, omnia autem cætera factura eius sunt. Sicut ergo proprium est eius qui solus non est factus, deum esse, ita omne quod factum est, deus vere non est.

17. Ante omnia ergo intelligere debetis deceptionem serpentis antiqui et callidas eius suggestiones, qui quasi per prudentiam decipit vos, et velut ratione quadam serpit per sensus vestros, atque ab ipso vertice incipiens per interiores dilabitur medullas, lucrum magnum computans deceptionem vestram. Intersevit ergo sensibus vestris opiniones quorumcunque deorum, tantum ut vos ab unius dei revocet fide, sciens peccatum vestrum suum esse solatium. Ille enim pro nequitia sua ab initio terram edere condemnatus est, propter eum quem de terra adsumtum, iterum resolvi fecit in terram, usque ad tempus quo animæ vestræ per ignem traductæ reparentur, sicut alias de hoc plenius edocebimus. Ex ipso ergo sunt omnes errores et ambiguitates, quibus ab unius dei fide et credulitate conturbamini.

18. Et primo omnium subiicit cogitationibus hominum, ut ne audiant verba veritatis, per quæ malorum ignorantiam fugent. Et hoc facit quasi occasione alterius scientiæ, adseverans eis illam opinionem qua utuntur plurimi, ut putent se reos futuros non esse si in ignorantia fuerint, nec reddituros esse rationem pro his quæ non audierint, et ideo a verbo declinare eos suadet auditum. Sed accipite contra hæc: ipsa per semetipsam ignorantia validissimum venenum est, quod sufficiat animam, nulla extrinsecus quæsita adiectione, perimere. Et ideo nemo est qui ignorans, per hoc quod ignorat, evadat, sed certum est quod intereat. Naturaliter enim peccatorum vis interimit peccatorem. Sed quoniam iudicium rationabile erit, tam ignorantiae, quam uniuscuiusque peccati causa et origo requiretur. Is ergo qui scire noluit quomodo possit venire ad vitam, sed maluit ignorare ne per hoc reus fieri videretur, ex hoc ipso iam, quasi qui scierit et habuerit scientiam, iudicatur. Agnovit enim quid esset quod nolebat audire, et nihil ei conferet ad excusationem serpentis artificio quæsila calliditas; cum eo enim erit ei ratio quem non latet cor. Ut autem scias quia ignorantia per semetipsam geperat interitum, anima cum discesserit a corpore, si talis exeat quæ ignoret eum a quo creata est, a quo in hoc mundo omnia quæ usibus suis erant necessaria consequuta est, tanquam ingrata et infidelis a regni eius luce proiicitur.

19. Subiicit iterum nequissimus serpens aliam hominibus opinionem, quam plures vestrum proferre solent: Unum esse et nos dicimus deum, qui est omnium dominus; sed et isti, inquit, dii sunt, Sicut enim unus est Cæsar, et habet sub se multos iudices, verbi gratia præfectos, consules, tribunos et cæteras potestates, simili arbitramur modo, cum unus sit maior omnium deus, etiam istos ad similitudinem earum quas diximus, potestatum ordinatos esse in hoc mundo deos, illi quidem maiori subiectos, nos tamen et quæ in hoc mundo sunt dispensantes. Audite ergo ad hæc, quomodo in his ipsis quæ ad deceptionem proponitis, veritatis rationibus confutemini. Dicitis quia locum Cæsaris teneat deus, iudicium vero eius et potestatum speciem servant hi qui dicuntur dii; servate ergo ut proposuistis, exemplum Cæsaris et scitote, quia sicut nulli ex iudicibus vel administratoribus Cæsaris, id est, præfectis, vel proconsulibus, vel ducibus, vel

tribunis, fas est Cæsaris nomen imponi, alioquin et ille qui suscepit et illi qui detulerint, pariter interibunt: ita et de hoc debetis advertere, quod si quis nomen dei alicui quam præter ipsum imposuerit, et ille receperit, unum eundemque sortientur interitum, multo deteriore sorte quam ministri Cæsaris. Hic enim qui deliquit in Cæsarem, interitum suscipiet temporalem, qui vero in unum qui solus et verus est deus delinquit, in sæculum luet pœnas, et merito, ut qui nomen quod est unicum iniuriosa conditione violaverit.

20. Quamvis hoc ipsum, deus, non nomen sit dei, sed hominibus interim vocabulum istud quasi pro nomine eius concessum est; quod tamen ut dixi, cum contumeliose tractatur, ad veri eius nominis refertur iniuriam. Denique veteres Ægyptiorum, qui de cœlesti cursu et astrorum natura rationem sibi visi sunt reperisse, obsidente sensus eorum dæmone, omnibus nihilominus contumeliis nomen incommunicabile subiecerunt. Nam alii eorum bovem, qui Apis dicitur, colendum tradidere, alii hircum, alii cattas, nonnulli ibim, quidam serpentem, piscem quoque, et cæpas, et cloacas, crepitus ventris, pro numinibus habendos esse docuerunt, et alia innumerabilia quæ pudet etiam nominare.

21. Hæc dicente Petro, riserunt omnes qui audiebamus. Et Petrus: Ridetis, inquit, vos aliorum dedecora, quia longa consuetudine propria non videtis. Nam Ægyptiorum quidem stultitiam merito ridetis, qui muta animalia, ipsi cum sint rationabiles, colunt. Audite tamen quomodo, et illi vos irrideant, aiunt enim: Nos viventia colimus animalia, licet moritura, vos vero quæ nunquam omnino vixere, hæc colitis et adoratis. Addunt præterea etiam illud, figuras esse et allegorias virtutum quarundam, quibus adiutricibus regatur hominum genus; sed pudoris perfugio hæc et nonnulla his similia connectentes, errorem suum velare nituntur. Sed non est nunc tempus Ægyptiis respondere, et derelicta cura præsentium, absentium medicari languores. Certum namque indicium est vos ab huiusmodi ægritudine haberi alienos, qui eam non doluistis ut propriam, sed risistis ut alienam.

22. Sed redeamus ad vos, quibus placet haberi deum ut Cæsarem, deos autem ut ministros et procuratores Cæsaris; sequimini me attentius, et modo vobis ostendam latebras serpentis, in argumenti huius curvis anfractibus collocatas. Certum apud omnes

esse debet et indubitatum, dco, quia a nullo factus est sed ipse fecit universa, nihil ex facturis suis posse coæquari; neque enim ita quis irrationalis inveniri potest, qui putei quod conferri possit factura factori. Si ergo humana mens non solum ratione sed et naturali quodam molu, recte hanc opinionem tenet, illud dici deum, cui conferri aut exæquari nihil potest, sed quod cunctis entineat et cuncta præcellat: quomodo nomen illud quod super omnia esse creditur, recte his creditur dari, quos ad ministerium et procuracionem humanæ vitæ putatis esse dispositos? Sed et illud addemus: mundus hic sine dubio factus est et est corruptibilis, sicut etiam postmodum latius ostendemus; interim et factum eum et corruptibilem constat. Si ergo mundus deus dici non potest, et recte non potest quia corruptibilis est, quomodo partes mundi dei nomen accipient? quod enim totus non potest esse mundus, multo magis non erit pars eius. Igitur si redeamus ad exemplum Cæsaris, videte quam longe erretis. Cæsari, eiusdem licet naturæ hominem cuius ipse est, conferri tamen neminem licet; deo, qui hoc ipso quod a nullo factus, sed ipse fecit omnia, cuncta supereminet, conferri debere aliquem creditis? Sed Caesaris quidem nomen nulli alii audetis imponere, quia reum suum statim punit; dei vero audetis, quia reum suum punire propter pœnitentiam differt?

23. Per alios item serpens ille proferre verba huiuscemodi solet: Nos ad honorem invisibilis dei imagines visibiles adoramus; quod certissime falsum est. Si enim vere velitis dei imaginem colere, homini beneficientes veram in eo dei imaginem coleretis. In omni enim homine est imago dei, non in omnibus vero similitudo, sed ubi benigna anima est et mens pura. Si ergo vere vultis honorare imaginem dei, nos vobis quod verum est aperimus, ut homini qui ad imaginem dei factus est beneficiatis, honorem et reverentiam deferatis, esurienti cibum, sitiendi poculum, nudo indumentum, ægro ministerium, peregrino hospitium, et in carcere posito necessaria ministretis, et hoc est quod vere deo delatum reputabitur. Hæc autem in tantum ad honorem dei imaginis cedunt, ut qui ista non fecerit, contumeliam imagini divinæ intulisse credatur. Quis ergo iste honor dei est, per lapideas et ligneas formas discurrere, et inanes alque exanimas figuras tanquam numina venerari, et hominem in quo vere imago dei est spernere? imo potius certi

estote, quod qui homicidium facit aut adulterium, et quicquid in hominum pœnam vel iniuriam geritur, in his omnibus dei imago violatur. Magna enim impietas in deum est, lædere hominem; ompe ergo quod ipse pati non vis, cum facis alii, imaginem dei iniquis mœroribus fœdas. Intelligite ergo, quia latentis intrinsecus serpentis est ista suggestio, quæ persuadet pios vos videri posse, cum insensibilia colitis, et non videri impios, cum sensibiles et rationabiles læditis.

24. Sed ad hæc alio nobis serpens ore respondet et dicit: Si nolebat hæc esse deus, utique non erant. Nondum vobis dico, quomodo ad uniuscuiusque mentis probationem in hoc mundo permittuntur esse multa contraria; sed illud est quod nunc interim convenit dici, si secundum vos onine quod adorandum erat esse non debuit, nihil pæne futurum erat in hoc mundo. Quid enim est quod reliquistis, quod non adorastis? solem, lunam, stellas, aquam, terram, montes, arbores, lapides, homines, nihil horum est quod non adorastis. Oportuit ergo iuxta vocem vestram nihil horum fieri a deo, ne haberetis quod possetis adorare; sed ne homines quidem ipsos esse oportuit, qui adorarent. Vere hoc est quod desiderat ille qui intra vos latet serpens, nulli vestrum parcit, nullum valt effugere de interitu; sed non ita erit. Audite enim, quia non delinquit illud quod adoratur, sed ille qui adoratur. Iustum namque est apud deum iudicium, et aliter iniuriam patientem iudicat, aliter inferentem.

25. Sed dicis, oportebat ergo eos qui adorant quod non licet adorari, statim perimi a deo, ne et alius hoc faceret. Sed nonne es tu prudentior deo, ut ei consilia suggeras? scit ille quid faciat. Omnibus etenim in ignorantia positis patientiam præstat, quia misericors et pius est, et prævidet, quia ex impiis multi efficiuntur pii, et ex ipsis qui impura figmenta et pollutas imagines venerantur, nonnulli conversi ad deum, et revocantes se a peccatis et agentes bona opera, perveniunt ad salutem. Sed debuimus, inquit, omnino nec ad cogitationem istam venire, ut hæc faceremus. Ignoratis quid est libertas arbitrii, et latet vos quia ille vere bonus est, qui suo proposito bonus est; qui autem necessitate retinetur in bono, bonus non potest dici, quia non est suum quod est. Quia ergo in unoquoque libertas est in electione bonorum vel malorum, ipse sibi vel

præmia vel interitum quærit. Imo, inquit, quicquid cogitamus, deus nobis adducit ad mentem. Quid agitis o homines? blasphematis; si enim omne quod cogitamus, ipse nobis adducit ad mentem, ipse ergo nobis cogitationes adulterii suggerit, et avaritiæ, et blasphemiarum, omnisque luxuriarum? Desinite quæso ab huiusmodi blasphemiarum, et qui sit deo dignus honor intelligite. Nec dicatis, ut solent quidam vestrum, quia deus mortalium honore non indiget. Ille quidem vere nullius indiget, sed vos debetis agnoscere, quia vobis prodest honor quem deo defertis. Quid enim tam execrabile, quam si gratiam referre nesciat homo proprio conditori?

26. Sed melius, inquit, facimus nos, qui et ipsi et omnibus cum ipso gratias agimus. In hoc subversionem salutis vestræ non intelligitis. Tale est enim hoc, quale si quis æger ad medelam sui medicum pariter et venenarios invilet, cum illi nocere quidem possint, curare non possint, verus autem medicus venenis illorum recuset sua medicamenta miscere, ne aut perniciēs bono aut sanitas pocentibus adscribatur. Dicis, ergo indignatur aut invidet deus, si cum ipse beneficiat, aliis gratiarum referantur? Etiam si non indignetur, non vult tamen erroris auctor exsistere, ut si operis beneficio inani idolo fides detur. Quid certe tam impium, tam ingratum, quam a deo beneficium consequi, et reddere lignis ac lapidibus gratiam? Propter quod expergiscimini et intelligite salutem vestram; deus enim nullius indiget, neque aliquid requirit, neque in aliquo læditur, sed nos sumus qui aut iuvantur aut lædimur in eo quod grati, aut ingrati sumus. Nam deo quid confertur ex laudibus nostris? aut quid aufertur ex blasphemiarum? nisi quod deus animam sibi gratias agentem, proximam sibi et familiarem facit, ingratam vero malus possidet dæmon.

27. Sed et illud scire vos volo, quod adversum huiusmodi animas non ipse deus per se ultionem profert, sed universa creatura eius insurgit et pœnas de impiis sumit; et quamvis in præsentī sæculo dei bonitas æqualiter piis et impiis, mundi lucem ac terræ ministeria largiatur, tamen non absque dolore sui lucem sol impiis præbet, cæteraque elementa exhibent servitutem. Denique interdum etiam contra bonitatem conditoris, fatigata sceleribus impiorum vincuntur elementa, et inde est quod aut terræ fructus corrumpitur, aut æris temperies temeratur, aut supra modum ardor solis incenditur, vel

imbrium ac frigorum vis immensa diffunditur. Inde lues, et fames, et mortis facies diversa percurrit, festinat enim creatura in impios movere vindictam. Dei tamen bonitas reprimit eam, et ab indignatione impiorum refrenat, ac suæ misericordiæ obedire cogit, magis quam peccatis hominum et sceleribus inflammari; exspectat enim patientia dei, dum in hoc corpore suint, hominum conversionem.

28. Quod si qui ad exitum vitæ in impietate perstiterint, tum iam discedens anima quæ immortalis est, pro impietatis suæ perseverantia luet pœnas. Immortales namque sunt etiam impiorum animæ, quas ipsi fortasse velint pariter cum corporibus suis finire; sed non ita est, perferunt enim ignis æterni sine fine supplicia, et ad perniciem sui naturam non habent moriendi. Sed fortasse dicetis mihi: terres rios, Petre. Et quomodo vobis dicemus quæ in re sunt? numquid tacentes adnunciare possumus veritatem? Quæ sunt, aliter quam sunt, proferre nescimus. Quod si taceamus, causam vobis perniciosæ ignorantiae nos dabimus, et satisfaciemus latenti intra vos et obsidenti sensus vestros serpenti, qui hæc vobis callide suggerit, ut semper vos inimicos faciat deo. Sed nos ad hoc missi sumus, ut prodamus vobis latebras eius, et absolventes inimicitias reconciliemus vos deo, ut ad ipsum convertamini et placertis ei in operibus bonis. Inimicitiae namque sunt homini ad deum, irrationabilis et impius sensus pravumque propositum, maxime cum videtur sibi scire aliquid et est in ignorantia. Ubi autem abiectis his eadem vobis placere cœperint quæ deo placent, et eadem displicere vobis, atque ea cœperitis velle quæ vult deus, tunc vere amici eius dicemini.

29. Sed fortassis aliqui ex vobis dicent: nihil curae est deo de rebus humanis, et cuius ne ad notitiam quidem possumus, pervenire, quomodo ad amicitias perveniemus? Quod deus curam gerat humanarum rerum, ipsius mundi gubernatio testis est, cui sol quotidie deservit, cui imbres ministrant, cui fontes, flumina, ventique et omnia famulantur elementa, quæ quanto notiora hominibus videntur, tanto curam dei esse erga homines indicant. Nisi enim potestate excelsi, nunquam potiora inferioribus ministrarent; et per hoc non solum curam deus erga homines, sed grandem quendam habere docetur affectum, quorum ministerio tam præclara mancipavit elementa. Quod autem etiam ad

amicitias dei perveniant homines, exemplo nobis sunt hi quorum precibus tantum indulsit, ut clauderet imbribus coclum cum vellent, et rursum cum peterent relaxaret; et multa alia voluntatem suam facientibus præstitit, quæ non nisi amicissimis præstarentur. Sed dices: quid enim læditur deus, si et ista colantur a nobis? Si quis vestrum honorem patri debitum, a quo plurima beneficia consequutus est, alii deferat et alienum atque extraneum quasi patrem colat, non tibi videtur impius existere in patrem, et exhæredatione dignissimus?

30. Alii dicunt: impium est, si non colamus ea quæ nobis tradita sunt a patribus nostris, et religionem prævaricamur a maioribus datam. Hac ratione, si cuius pater latro fuit, aut si cuius leno, a patribus sibi traditam consuetudinem mutare non debet, nec ad meliorem viam a paternis erroribus revocari, et impium ducitur, si quis non cum parentibus peccet, aut non cum ipsis impius perseveret. Alii dicunt: non debemus molesti esse deo, et ipsum semper aut miseriarum querelis, aut petitionum nostrarum necessitatibus onerare. Quam stulta et absque omni sale responsio! Molestum deo putas, si ei pro beneficiis suis gratias agas, cui molestum non putas, si pro ipsius muneribus, lignis et lapidibus gratias referas? Et quomodo, eum forte imber longa serenitate suspenditur, omnes ad cælum oculos tendimus, et ab omnipotente deo pluviarum munera flagitamus, omnesque cum parvulis, ad deum fuis precibus, miserationes ipsius exoramus? Sed revera ingratae animæ cum impetraverint, cito obliviscuntur; collectis enim messibus aut vindemiis, continuo ad surda et muta simulacra primitias frugum deferunt, et pro his quæ deus concessit, in templis aut lucis vota persolvunt, et ibi sacrificia dæmoniis offerunt, atque accepta gratia permutant gratiæ largitorem.

31. Sed quidam dicunt: hæc lætitiæ gratia et ad relevandos animos instituta, et ad hoc inventa, ut humana mens aliquantulum curis et mœroribus relaxetur. Videte quomodo ipsi accusatores estis eorum quæ geritis. Si hæc levandi mœroris et lætitiæ capiendæ caussa reperta sunt, quomodo in lucis et silvis invocationes dæmonum fiunt? quomodo insani rotatus hominum, sectionesque membrorum, et abscisiones verendorum? quomodo in his furor rabidus concipitur? quomodo invitatur insania? quomodo mulieres

sparsis crinibus furibundæ iactantur? unde stridor et fremitus dentium? unde mugitus cordis et viscerum, et omnia illa quæ vel simulata, vel etiam ministerio dæmonum compaginata, ad terrorrem stultorum et ignorantium hominum proferuntur? hæc levandi animi gratia fiunt, an potius opprimendi? Nondum sentitis neque intelligitis, latentis intra vos serpentis hæc esse consilia? qui vos per irrationabiles errorum suggestiones a ratione veritatis abducit, ut vos libidinis et concupiscentiæ ac fortius dedecoris servos teneat ac ministros.

32. Sed ego clara vos omnes prædicationis voce contestor, quod e contrario religio dei ad sobrietatem vos revocat et pudicitiam, a luxuria ac furore iubet esse continentes, et per patientiam ac mansuetudinem resecare lapsus iracundiæ, propriis esse contentos, et virtute parsimoniæ, ne egestate quidem compulsos aliena diripere, sed in omnibus servare iustitiam, ab idolorum vos immolatione penitus remove; per hæc enim invitatis dæmones ad vosmetipsos, et intræundi eis aditum sponte præbetis, et ex hoc iam vel furoris causas vel illiciti amoris accipitis.

33. Hinc omnis impietatis origo descendit, hinc homicidia, adulteria, furta, et seminarium malorum omnium flagitiorumque concipitur, dum profanis libaminibus et odoribus indulgetis, ac locum dominandi in vos et ius quodammodo obtinendi malignis spiritibus datis. Ingressi enim sensus vestros, quid nisi quæ libidinis, quæ iniustitiæ, quæ crudelitatis sunt operentur, et ad omnia vos quibus ipsi delectantur, subigant obedire? permittente revera hoc deo pati vos ab eis iusto quodam iudicio, ut ex ipso dedecore actuum sensuumque vestrorum intelligatis, quam indignum sit dæmonibus et non deo esse subiectos. Hinc et ad indecoros et fædos actus per amicitias dæmonum pervenitur; hinc usque ad ipsius vitæ perniciem vel per flammam libidinis acceditur, vel per iracundiæ rabiem aut nimietatem tristitiæ pervenitur, ut sæpe notum est etiam manus sibi intulisse nonnullos; quod ut diximus, iusta quadam dei sententia fieri ab his non prohibetur, ut et quibus se subdiderint intelligant, et quem deseruerint recognoscant.

34. Sed dicet aliquis, passiones istæ interdum accidunt etiam his qui deum colunt. Non est verum; etenim nos illum dei dicimus esse cultorem, qui voluntatem dei facit et legis

præcepta custodit. Apud deum enim non ille qui apud homines Iudæus dicitur, Iudæus est, neque qui gentilis vocatur, ille gentilis est, sed qui deo credens legem impleverit ac voluntatem eius fecerit, etiamsi non sit circumcisis, Verus dei cultor est is, qui non solum ipse a passionibus liber est, verum et alios ab eis liberos reddit, etiamsi sint ita graves ut montibus coæquantur; per fidem qua credit deo, transfert eas, sed et montes vere cum arboribus suis, si necesse sit, per fidem transfert. Qui autem videtur quidem colere deum, sed neque fide plena neque operibus mandatorum munitur, sed est peccator, pro peccatis locum dedit in semetipso passionibus, quæ ad pœnam peccantium constitutæ sunt a deo, ut ab eis per illata supplicia exigant debita peccatorum, et purgatiores eos ad iudicium illud omnium generale perducant, si tamen castigationem eorum non deserat fides. Nam infidelium castigatio in præsentī vita iudicium est, quo alieni exsistere incipiunt a futuris bonis; deum vero colentium castigatio cum pro peccatis quæ acciderint eis infertur, commissi ab eis exigit debitum, ut prævenientes iudicium in præsentī sæculo peccati debitum solvant, et liberentur vel ex parte media ab æternis, quæ illic præparatæ sunt, pœnis.

35. Sed hæc ita esse non recipit, qui non credit futurum esse iudicium dei, et ob hoc præsentis sæculi voluptatibus obligatus, ab æternis excluditur bonis. Et ideo nos non negligimus prædicare vobis, quæ saluti vestræ scimus esse necessaria, et qui sit verus dei cultus ostendere, ut credentes deo per opera bona possitis una nobiscum futuri sæculi hæredes exsistere. Quod si nondum apud vos certum est, vera esse quæ dicimus, interim pro hoc primo non debetis ægre accipere et infesti esse, quia quæ putamus bona, hæc vobis adnuntiamus, et quod nobis salutare esse credimus, hoc etiam vobis conferre non invidemus, omni ut dixi, studio laborantes, quo cohæredes vos bonorum, quæ ipsi nobis eventura credimus, habeamus. Utrum autem pro certo vera sint quæ adnuntiamus vobis, non aliter scire poteritis, nisi ut obedientes his quæ mandantur, ipso rerum exitu et beatitudinis certissimo fine doceamini.

36. Et ideo etiamsi latens intrinsecus serpens sensus vestros mille depravandi artibus occupet, et impedimenta mille subiiciat, quibus a salutari doctrina vestrum declinet

auditum, eo magis obsistere ei debetis, et spretis eius suggestionibus ad audiendum a nobis verbum suscipiendamque doctrinam frequentius convenire, quia nemo potest discere aliquid qui non docetur. Cumque hæc dixisset, iussit sibi eos qui languoribus vel dæmonibus urgebantur offerri, et imposuit eis manus cum oratione, atque ita turbas dimisit, admonens ut ad audiendum verbum diebus quibus inibi demoraturus esset, frequentarent. Igitur ubi turbæ abscessere, Petrus aquis quæ in horto fluebant corpus diluens una cum cæteris volentibus, humi sterni iussit sub arbore quadam cuius umbra erat plurima, et recumbere nos secundum ordinem apud Cæsaream statutum præcepit. Atque ita cibo sumto, Hebræorum ritu gratias agens deo, quia adhuc aliquantulum diei supererat, iubet nos de quibus velimus percontari. Cumque essemus omnes cum eo viginti, unicuique de quo quærere voluit explanavit, quorum singula quæque libellis comprehensa tibi ante iam misi. Vespere autem iam facto ingressi hospitium cum ipso, suis quique locis requievimus.

Liber sextus

1. Ubi vero rarescentibus tenebris primum dies cœpit proferre crepusculum, Petrus orationis gratia hortum ingressus, et inde egrediens atque ingrediens velut excusare nobis videbatur, quod tardius solito evigilans venisset ad nos. Aiebat ergo: Ubi veris tempus longiorem fecerit diem, necesse est ut nox brevior fiat; siquis ergo studiorum causa noctis aliquid occupare desiderat, non in omni tempore easdem horas observare debet ad vigilandum, sed eadem temporis spatia, sive brevior sive longior sit nox, dormiendo consumere et curare magnopere, ne præsumens ex his spatiis quæ habere ad studendum solet, addat somno et vigilandi tempus imminuat. Observandum namque et illud est, ne forte si nondum decoctis cibis interrumpatur somnus, indigestum corpus adgravet mentem, et crudos adhuc exhalans spiritus interiorem sensum confusum reddat ac turbidum. Rectum ergo est ut competenti etiam pars ista quiete foveatur, quo possit sufficienter his quæ sibi debentur corpus expletis, iustum in reliquis menti exhibere ministerium.

2. Et cum hæc dixisset, plurimis iam consueto in horti loco ad audiendum congregatis processit Petrus, et salutatis ex more turbis dicere hoc modo cœpit: Quoniam quidem, sicut terra a cultore neglecta spinas et tribulos necessario producit, ita sensus vester longi temporis incuria, multas et noxias opiniones rerum et intelligentias falsæ scientiæ germinavit; opus est nunc multa diligentia ad excolendum rus mentis vestræ, ut id sermo veritatis, qui est verus et diligens cordis colonus, assiduis excolat disciplinis. Vestrum ergo est præbere ei obedientiam, et occupationes ac sollicitudines superfluas amputare, ne bonum verbi semen enecet noxium germen. Potest enim fieri, ut multi temporis negligentiam brevis et assidua reparet diligentia; incertum namque est uniuscuiusque vitæ tempus, et ideo festinandum est ad salutem, ne forte cunctantem mors repentina præveniat.

3. Et ob hoc acrius intendendum est, ut dum est temporis spatium, collecta malæ consuetudinis vitia resecentur. Quod non aliter facere poteritis, nisi ut irascamini

quodammodo adversum vosmetipsos pro his, quæ inutiliter gessistis ac turpiter. Hæc enim est iusta et necessaria iracundia, qua unusquisque in his quibus erravit et perperam gessit, indignatur et semetipsum incusat, ex qua indignatione accenditur in nobis ignis quidam, qui velut agro sterili iminissus, consumtis et excoctis radicibus pessimæ voluptatis, bono semini verbi dei fœcundiores cordis præparat glebam. Puto autem quod satis dignas habeatis causas iracundiæ, ex quibus iustissimus ignis iste coalescat, si consideretis in quantos vos errores deduxit ignorantia malum, quantosque lapsus et quanta præcipitia ad peccandum dedit, a quantis vos bonis abstraxit et in quæ præcipitavit mala, et quod est super omnia gravius, quod vos in futuro sæculo æternis pœnis obnoxios fecit. Nonne pro his omnibus, ubi vobis veritatis lumen obfulsit, ignis iustissimæ indignationis accenditur et iracundiæ deo placitæ intra vos consurgit incendium? quo consumatur et radicitus intereat omne germen, si quod forte intra vos malæ concupiscentiæ pullulavit.

4. Unde et ipse qui misit nos, cum venisset et omnem mundum vidisset ad malitiam declinasse, non continuo pacem ei in erroribus posito dedit, ne eum confirmaret in malis, sed ignorantia eius ruinis scientiam veritatis opposuit, ut si forte resipiscerent et lumen veritatis adspicerent, deceptos se et in præcipitia erroris abstractos merito dolerent, et iracundiæ salutaris ignem adversum deceptricem sui conciperent ignorantiam. Ob hoc itaque dicebat: Ignem veni mittere in terram, et quam volo ut accendatur. Est ergo pugna quædam, quæ gerenda nobis est in hac vita; sermo enim veritatis et scientiæ necessario separat homines ab errore et ignorantia, sicut sæpe vidimus putrefactas et emortuas corporis carnes, a connexione viventium membrorum ferro secante separari. Tale ergo aliquid est quod agit veritatis agnitio; necesse est enim ut salutis causa filius, verbi gratia qui sermonem receperit veritatis, a parentibus separetur incredulis, aut rursum paler separetur a filio, aut filia a matre. Et hoc modo inter propinquos et consanguineos credentes atque incredulos, scientiæ et ignorantia veritatisque et erroris pugna consurgit. Et ob hoc iterum dicebat qui nos misit: Non veni pacem mittere in terram sed gladium.

5. Quodsi dicit aliquis, et quo modo iustum videtur separari a parentibus? audi quo modo: quia si cum ipsis in errore permaneant, neque illis proderunt, et ipsi cum illis pariter interibunt. Iustum igitur et valde iustum est, separari eum qui salvari vult, ab eo qui non vult. Sed et illud adverte, quia non ex illis qui rectius intelligunt venit ista separatio, illi enim volunt esse pariter et prodesse eis et docere meliora, sed est istud proprium ignorantiae vitium, ut confutantem se veritatis lucem non ferat habere de proximo, et ideo ex illis ista nascitur separatio. Nam qui scientiam veritatis accipiunt, quia bonitatis plena est, tanquam a bono deo datam cupiunt eam si fieri potest cum omnibus habere communem, etiam cum his qui oderunt eos et persequuntur; sciunt enim, quia peccati ipsorum causa ignorantia est. Propterea denique ipse magister, cum ab his qui ignorabant cum duceretur ad crucem, orabat parem pro interfecto-ribus suis et dicebat: Pater remitte eis peccatum, nesciunt enim quid faciunt. Imitantes quoque discipuli magistrum, etiam ipsi cum paterentur, similiter pro interfecto-ribus suis orabant. Quod si disciplina nobis est, orare etiam pro interfecto-ribus et persecuto-ribus nostris, quomodo non etiam parentum et propinquorum persecutiones ferre, et pro conversione eorum orare debemus?

6. Tum deinde etiam illud diligentius consideremus, quæ sit nobis causa parentes diligendi. Pro eo, inquit, quod vitæ nostræ videntur auctores. Auctores quidem vitæ nostræ parentes non sunt, sed ministri; non enim vitam præbent, sed ingrediendi nobis ad hanc vitam exhibent ministerium, auctor autem vitæ unus et solus est deus. Si ergo auctorem vitæ diligere voluerimus, illum nobis sciamus esse diligendum. Sed illum, inquit, cognoscere non potuimus, istos autem et novimus et in affectu habemus. Esto, non potueris cognoscere quid sit deus, quid tamen non sit deus perfacile scire potuisti. Nam quomodo latere potuit hominem quod lignum, aut lapis, aut æs, vel alia huiusmodi materia deus non sit? Quodsi in his quæ facile deprehendere potuistis, animum ad discutiendum noluistis intendere, certum est quia in agnitione dei impediti estis non impossibilitatis sed ignaviæ vitio, nam si voluissetis, ex his ipsis inutilibus simulacris profecto accepissetis intelligentiæ viam.

7. Certum est enim quia per ferrum facta sunt simulacra, ferrum vero per ignem confectum est, qui ignis aqua extinguitur, aqua autem per spiritum movetur, spiritus autem a deo initium habet. Sic enim dicit Moyses propheta: In principio fecit deus cælum et terram, terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebræ erant super abyssum, et spiritus dei erat super aquas. Qui spiritus iussu dei, quasi ipsa conditoris manus lucem separavit a tenebris, et post illud invisibile cælum istud visibile produxit, ut superiora quidem habitaculum faceret angelis, inferiora vero hominibus. Propter te ergo dei iussu, aqua quæ erat super faciem terræ secessit, ut terra tibi produceret fructus, cui etiam humorum venas latenter inseruit, ut tibi ex ea profluerent fontes et flumina. Propter te producere iussa est animantia, et omnia quæ tuo usui voluntatique servirent. Aut non propter te venti spirant, ut ex ipsis concipiens fructus tibi terra parturiant? Non propter te imbres profluunt et tempora vicissitudines mutant? Non propter te sol oritur et occidit et mutationes luna perpetitur? Propter te mare exhibet famulatum suum, ut tibi ingrato cuncta subiaceant. Nonne pro his omnibus iusta erit ultionis pœna, quia horum omnium largitorem, quem ante omnia et agnoscere et venerari debuistis, solum præ cæteris ignorastis?

8. Sed et nunc eisdem vos ad intelligentiam viis duco; videtis etenim quod omnia gignuntur ex aquis, aqua vero per unigenitum ex initio facta est, unigeniti vero omnipotens deus caput est, per quem tali ordine, quo supra diximus, pervenitur ad patrem; cum autem perveneris ad patrem, agnosces hanc esse voluntatem eius, ut per aquas quæ primæ creatæ sunt, denuo renascaris. Qui enim regeneratus fuerit per aquam, bonis operibus adimpletis hæres efficitur eius a quo in incorruptione regeneratus est. Propter quod paratis animis accedite quasi filii ad patrem, ut peccata vestra diluantur et caussa eorum sola ignorantia fuisse probetur apud deum. Nam si post agnitionem horum permanetis in incredulitate, vobis iam perditionis vestræ caussa et non ignorantiae reputabitur. Nec putes quod etiamsi omnem pietatem colas omnemque iustitiam, baptismum vero non accipias, spem possis habere apud deum, imo potius maiore pœna dignus erit qui bona opera non bene operatur, confertur enim meritum

homini ex bonis gestis, sed si ita gerantur sicut deus iubet, Deus autem iussit omnem colentem se baptismo consignari, quod si tu reniteris et tuæ voluntati magis quam dei obtemperas, contrarius sine dubio et inimicus es voluntati eius.

9. Sed dices fortasse: Quid confert aquæ baptismus ad dei cultum? Primo quidem, quia quod deo placuit inpletur; secundo, quia regenerato ex aquis et deo renato, fragilitas prioris nativitatis, quæ tibi per hominem facia est, amputatur, et ita demum pervenire poteris ad salutem, aliter vero impossibile est. Sic enim nobis cum sacramento verus propheta testatus est, dicens: Amen dico vobis, nisi quis denuo renatus fuerit ex aqua, non introibit in regna cœlorum. Et ideo adcelerate, est enim in aquis istis misericordiæ vis quædam, quæ ex initio ferebatur super eas, et agnoscit eos qui baptizantur sub appellatione triplicis sacramenti, et eripit eos de suppliciis futuris, quasi donum quoddam offerens deo animas per baptismum consecratas. Confugite ergo ad aquas istas, solæ sunt enim quæ possint vim futuri ignis exstinguere, ad quas qui moratur accedere, constat in eo infidelitatis adhuc idolum permanere, et ab ipso prohiberi ad aquas quæ salutem conferunt properare. Sive enim iustus sis sive iniustus, baptismus tibi per omnia necessarius est. Iusto quidem, ut adimpleatur in eo perfectio et regeneretur deo; iniusto vero, ut peccatorum quæ gessit in ignorantia remissio concedatur. Omnibus ergo festinandum est sine mora renasci deo, quia incertus est uniuscuiusque exitus vitæ.

10. Cum autem regeneratus fueris per aquam, ex operibus bonis ostende in te similitudinem eius, qui te genuit patris. Agnovisti enim deum, honora patrem; honor autem eius est, ut ita vivas sicut ipse vult. Vult autem ita vivere, ut homicidium, adulterium nescias, odium, avaritiam fugias, iram, superbiam, iactantiam respuas, et exsecreris invidiam, cæteraque his similia penitus a te ducas aliena. Est sane propria quædam nostræ religionis observantia, quæ non tam imponitur hominibus, quam proprie ab unoquoque deum colente causa puritatis expetitur. Castimoniæ dico causa, cuius species multæ sunt; sed primo ut observet unusquisque, ne menstruatæ mulieri misceatur, hoc enim execrabile ducit lex dei. Quod etsi lex de his non admonuisset, nos ut canthari libenter volveremur in stercore? Debemus amplius aliquid habere animalibus,

utpote rationabiles homines et cœlestium sensuum capaces, quibus summi studii esse debet, ab omni inquinamento cordis conscientiam custodire.

11. Bonum est autem et puritati conveniens, etiam corpus aqua diluere. Bonum vero dico, non quasi principale illud in quo mens purificatur, sed quod sequela sit illius boni hoc in quo caro diluitur. Sic enim et magister noster quosdam pharisæorum et scribarum, qui videbantur esse cæteris meliores et a vulgo separati, increpabat, dicens eos hypocritas, quia ea solum quæ hominibus videbantur, purificabant, corda vero quæ solus deus adspicit, inquinata relinquebant et sordida. Ad quosdam ergo ex ipsis, non ad omnes dicebat: Væ vobis scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis calicis et paropsidis quod deforis est, intus autem plena sunt sordibus. Pharisæe cæce, emunda prius quod intus est, et quod deforis est erit mundum. Vere enim si mens mundetur luce scientiæ, cum ipsa fuerit munda ac splendida, tunc etiam eius qui deforis est hominis ipsa necessario curam gerit, id est carnis suæ, ut et ipsa purificetur. Ubi autem ista quæ deforis est purificatio carnis negligitur, certum est ibi neque de puritate mentis, ac munditia cordis curam geri. Ita ergo fit, ut is quidem qui intrinsecus mundus est, mundetur siue dubio et extrinsecus, non semper autem is qui mundatur extrinsecus, etiam intrinsecus mundus est, videlicet cum agit hæc ut omnibus placeat.

12. Sed et illa species castimoniæ observanda est, ut ne passim et libidinis solius caussa fœminis cœatur, sed posteritatis reparandæ gratia. Quæ observantia cum in nonnullis etiam pecudibus inveniatur, pudoris est, si non ab hominibus rationabilibus et deum colentibus observetur. In tantum autem castimonia verum dei cultum tenentibus, per bas quas supra diximus aliasque horum similes species conservanda est, ut etiam apud eos qui a diabolo adhuc in erroribus detinentur, attentius observetur; est enim apud illos nonnulla observantia castimoniæ. Quid ergo, quod errantes custodiebatis, hoc non observabitis emendati?

13. Sed fortasse dicet aliquis vestrum: Oportet ergo nos omnia, quæ fecimus dum coleremus idola, custodire? Non omnia; sed quæcunque bene fiebant, hæc etiam nunc

convenit observare, quia si quid recte fit ab his qui in errore sunt, • certum est id a veritate sumtum. Quia et si quid in vera religione non recte fit, non est dubium quia ab errore mutuatum sit; bonum namque etiamsi ab errantibus gestum fuerit, bonum est, et malum etiamsi ab his qui veritatem sequuntur gestum fuerit, malum est. Aut numquid ita desipiemus, ut si videamus eum qui idola colit esse sobrium, nos qui deum colimus, sobrii esse recusemus, ne eadem facere, quæ ille qui colit idola, videamur? Non ita est, sed sit nobis studium, ut si illi qui errant, homicidium non faciunt, nos ne irascamur quidem; et si illi adulterium non admittunt, nos ne concupiscamus quidem alienam mulierem; si illi amant proximos suos, nos diligamus etiam inimicos nostros; si illi mutuo dant his qui habent unde reddant, nos etiam his demus a quibus recipere non speramus. Et per omnia nos qui æterni sæculi hæreditatem speramus, debemus præcellere eos qui præsens tantum sæculum norunt, scientes, quia si opera illorum nostris operibus collata, in die iudicii similia inveniantur ac paria, confusio nobis erit, quod æquales invenimur in operibus his qui propter ignorantiam condemnantur, et nullam spem futuri sæculi habuerunt.

14. Et vere digna confusio est, ubi nihil amplius gessimus ab his quibus amplius intelleximus. Quod si confusio nobis erit æquales eis inveniri in operibus bonis, quid erit nobis, si inferiores nos ac deteriores examinatio futura reperiatur? Audite ergo quomodo de his nos ipse verus propheta docuerit; ad eos enim qui negligunt audire verba sapientiæ, ita ait: Regina austri surget in iudicio cum generatione hac et condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plusquam Salomon hic, et non audiunt. Ad eos vero qui de malis actibus gerere pœnitentiam detrectant, ita ait: Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum generatione hac et contemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ, et ecce plus quam. Iona hic. Vides ergo quomodo eos qui erudiebantur ex lege, adductis ad exemplum illis qui ex gentili ignorantia veniebant, et ostendens eos nec illis æquales esse qui in errore positi videbantur, ex ipsa tantum comparatione condemnat. Ex quibus omnibus sermo quem proposuimus adprobatur, ut castimonia, quæ aliquatenus etiam ab his qui in errore sunt positi custoditur, multo purius et attentius per singulas quasque, sicut supra ostendimus,

species a nobis qui veritatem sequimur teneatur, eo magis quo apud nos observantiæ eius præmia æterna posita sunt.

15. Hæc et his similia cum dixisset, turbas dimisit, et cum familiaribus suis cibo sumto quievit. Hoc autem modo per tres continuos menses cum verbum dei doceret et plurimos converteret ad fidem, ad ultimum ieiunare me iussit, et post ieiunium in fontibus qui contigui habentur mari, perennis aquæ mihi baptismum dedit. Cunque pro regenerationis gratia divinitus mihi collata, feriatum cum fratribus læti egissemus, Petrus eos qui ad præcedendum fuerant ordinati, proficisci Antiochiam iubet atque ibi tres alios exspectare menses. Quibus profectis, ipse eos qui fidem domini plene receperant, deducens ad fontes quos mari contiguos supra diximus baptizavit, et eucharistiam frangens cum eis, Maronem qui eum hospitio receperat perfectum iam in omnibus, constituit eis episcopum, et duodecim cum eo presbyteros, simulque diaconos ordinat. Instituit etiam ordinem viduarum atque omnia ecclesiæ ministeria disponit, universosque admonet Maroni episcopo in omnibus quæ præciperet obedire. Et ita cunctis competenter dispositis, cum trium mensium tempus fuisset expletum, valedicentes his qui erant apud Tripolim, Antiochiam proficiscimur.

Liber septimus

1. Egressi tandem etiam Tripolim Phœnicis urbem, primam in Ortosiade haud procul a Tripoli fecimus mansionem, ubi sequenti quoque die remorati, quia omnes pæne qui domino crediderant, dum divelli a Petro nequeunt, illo usque sequuti sunt; inde Antharadum venimus. Sed quod multi nos comitarentur, ait Petrus ad Nicetam simul atque Aquilam: Quoniam quidem plurimæ fratrum turbæ nobiscum sunt, et ingredientiæ singulas quasque urbes non parum invidiæ contrabimus, videtur mihi providendum, ut neque ipsis ingratum sit si prohibeantur sequi, neque nobis pompæ alicuius excitet malignus invidiam. Censeo itaque te Nicetam atque Aquilam præcedere nos cum ipsis, ita ut etiam vos in duas partes divisam multitudinem ducatis, ut sparsim magis quam sub una congregatione iter agentes, singulas quasque intrœamus gentium civitates.

2. Scio autem quia triste vobis videtur, quod videmini a me duorum saltem dierum spatio separari; credite mihi, quia qua mensura diligitis me, decuplo amplior mihi quoque erga vos affectus est, sed si pro affectu, quem adinvicem gerimus, non faciamus quæ convenientia et honesta sunt, irrationabilis huiusmodi amor videbitur. Et ideo nequaquam titulo caritatis imminuto, quæ utilia videntur ac necessaria procuremus, maxime cum nullus dies possit intercedere, quo non disputationibus meis interesse possitis. Per singulas enim quasque nobiliores provinciarum civitates proposui, sicut etiam vos scitis, ternis docendi gratia residere mensibus. Nunc ergo Laodiciam, quæ est urbs proxima, præcedite me, et ego post biduum aut triduum quantum ad propositum meum spectat, insequar vos. Oppere mini autem me ad proximum portæ civitatis stabulum, et inde iterum similiter, cum dies ibi aliquot transegerimus, præcedetis me ad ulteriores civitates; et hoc vos facere per singulas cupio, declinandæ quantum in nobis est invidiæ gratia, et ut fratres qui nobiscum sunt, vestri providentia per singulas civitates parata invenientes hospitia, minus vagari videantur.

3. Hæc dicente Petro necessario adquiescunt dicentes: Non valde nos contristat hoc agere quia a te iubemur, qui omnia et bene agere et bene consulere per Christi

providentiam electus es, sed et una die aut si multum biduo, quamvis grande sit, in hoc omni spatio non videre dominū nostrum Petrum, tamen tolerabile est. Consideramus enim quid patiantur illi duodecim fratres nostri, qui præcedunt nos, et mensem pæne integrum ex tribus mensibus, quibus per unamquamque urbem resides, tanto bono auditus tui visionisque fraudantur. Ut ergo iubes, quia recte omnia iubes, agere non morabimur. Et his dictis præcessere, acceptis mandatis, ut extra urbem adloquerentur fratres qui secum iter agebant, ne constipati et quasi cum tumultu, sed sparsim et in binos divisi ingrediantur civitates.

4. Verum ubi illi profecti sunt, ego Clemens valde gavisus sum quod me secum esse fecit, et aio ad cum: Deo gratias ago, quod me non præmisisti cum aliis, nam tristitia interissem. Tum Petrus: Et quid fiet, inquit, si necessitas exegerit mitti te aliquo doctrinæ gratia, separatus a me pro utilitate morieris? nec tibi metipsi imperabis ferro patienter quæ necessitas imposuerit? aut ignoras, quia amici semper simul sunt, et licet corporibus separentur memoria tamen iunguntur? sicut e contrario nonnulli corporibus una positi, animis dividuntur.

5. Et ego respondi: non putes mi domine, hæc me irrationabiliter pati, sed certa et caussa et ratio est huius erga te affectus mei. Te enim solum pro omnibus meis affectibus habeo, pro patre, pro matre, pro fratribus; super hæc autem omnia est, quod mihi salutis caussa et agnoscendæ veritatis tu solus existis. Sed et illud non mihi in postremo habetur loco, quod iuvenilis ætas quæ in me est, concupiscentiarum insidiis subiacet, et vereor esse sine te, cuius sola præsentia omnis luxuria quamvis ratione careat, erubescit; licet confidam de misericordia dei, quod etiam sensus meus ex his quæ per doctrinam tuam concepit, aliud iam aliquid ad cogitationem recipere non possit. Præterea memini te apud Cæsaream dixisse, ut si quis vult me salva pietate comitari, comitetur. Salva autem pietate dicebas, ut neminem contristaret cui secundum deum deberet adhærere, verbi gratia, ne uxorem fidelem relinqueret vel parentes vel alias huiuscemodi personas, a quibus ego valde liber sum et ideo aptus ad sequendum te; atque utinam mihi concedas ut tibi etiam servi ministerium exhibeam.

6. Tum Petrus ad hæc ridens ait: Et quid putas Clemens, quod non te ipsa necessitas mihi faciat servum? Nani quis mihi poterit alius sternere siodones et stragula pulcra componere? Quis servare anulos et indumenta quæ assidue mutare debeam, præparabit? Quis etiam cocis imperabit et diversa atque electa pulmenta providebit, quæ arte scitissima et varia præparentur, et omnia illa quæ hominibus molliter institutis, imo potius cupiditati eorum velut immanissimæ cuidam bestiæ iniustis quæsitæ sumtibus convectantur? Sed fortasse quamvis mecum positus videaris, non agnoveris vitam meam; panis mihi solus cum olivis et raro etiam cum oleribus in usu est, indumentum autem hoc est mihi quod vides, tunica cum pallio, et hæc habens, aliud nihil requiro. Hoc mihi sufficit, quia mens mea non ad hæc præsentia, sed ad illa quæ æterna sunt adspicit, et ideo nihil me rerum præsentium visibilibusque delectat. Unde tuum quidem erga me bonum animum amplector et miror, ac te magis laudo, quo modo cum sis vir ex consuetudine multæ abundantiae veniens, tam cito transferre et aptare te potueris ad hanc vitam nostram, quæ solis necessariis utitur. Nos enim a puero, id est, ego et frater germanus meus Andreas non solum orphani, sed et valde pauperes crevimus et necessitate operarii esse consuevimus, unde et nunc facile vexationes itinerum ferimus. Sed potius si mihi adquiesceres et permitteres, ego magis homo operarius, facilius tibi possem servi implere ministerium.

7. At ego hæc audiens contremui, et lacrimæ mihi continuo proruperunt, quod talem mihi sermonem dixerit vir tantus, quo omnis mundus habetur inferior. Tum ille lacrimantem me videns, caussam percontatur. Cui ego respondi: Quid tantum in te peccavi ut me tali sermone onerares? Et Petrus: Si malum est, inquit, quod dixi ut serviam tibi, tu prior peccasti hoc mihi dicendo. Et ego: Non est, inquam, simile; me enim decet hoc tibi facere, tu autem qui dei summi præco ad salvandas animas hominum missus es, grave est ut hoc mihi dicas. Et Petrus: Adquiescerem tibi, inquit, nisi dominus noster qui ad salutem totius mundi venit, et qui erat omni creatura nobilior, servire passus esset, ut nos suaderet, non erubescere fratribus nostris servorum exhibere

ministerium. Tum ego: Si puto quod possim te vincere, valde stultus sum; veruntamen ago gratias providentiæ dei, quod parentum loco habere te merui.

8. Tum Petrus: Nemo enim, inquit, vere ex genere tibi superest? Respondi: Sunt quidem multi potentes viri ex Cæsaris prosapia venientes; nam patri utpote propinquo suo et una educato, nobilis adæque familiæ Cæsar ipse iunxit uxorem, ex qua duos geminos ante me filios suscepit, non valde ut aiebat pater, sibi invicem similes, ego enim eos non adeo sciebam. Sed ne matris quidem valde minor sum, sed quasi per somnium ita tenuiter vultus eius speciem recolo. Mater ergo mea Matthidia, pater Faustinianus vocitatus est, fratrum autem meorum alter Faustinus, alter Faustus dicebatur. Interea cum ego quinque vixdum essem annorum, mater sicut a patre didici somnium vidit, quo moneretur, nisi cum duobus filiis suis geminis confestim urbem fuisset egressa et abfuisset annis decem, ipsam pariter cum liberis interitu exitiabili perituram.

9. Tum pater, qui tenere diligeret filios, adiunctis servis et ancillis ac sumtibus sufficienter præbitis, navi impositos cum matre filios Athenas mittit erudiendos, me sibi solum filium ad solatium retinens et in hoc quidem gratias agens, quia non etiam me imperavit somnium pariter cum matre discedere. Anno autem completo pater misit ad eos Athenas homines et sumtus, scire simul cupiens quid agant, nec tamen redeunt qui missi sunt. Tertio rursus anno mœstissimus pater mittit alios cum pecuniis, qui quarto anno regressi nunciant neque matrem se neque fratres vidisse, sed neque Athenas eos omnino pervenisse, neque usquam alicuius saltem qui cum ipsis fuerant vestigium repertum.

10. Pater hæc audiens et multa tristitia obstupefactus, nesciens quo tenderet aut ubi quæreret, una mecum descendit ad portam et requirere a nautis cœpit, sicubi aliquis eorum vidisset aut audisset aliquando ante quatuor annos corpus mulieris cum duobus parvulis eiectum. Cum multi multa dicerent, nec aliquid nobis rati elucesceret tam immensum pelagus perscrutantibus, pro multo tamen affectu pater quem erga suos gerebat, pascebatur vanis spebus, donec visum est ei, ut me sub procuratoribus ordinatum Romæ relinqueret, annorum essem duodecim, et ipse pergeret ad

requirendum. Flens itaque descendit ad portum, et navem conscendens profectus est. Ex eo usque in hodiernum neque literas eius accepi, neque si vivat aut defunctus sit novi. Sed magis suspicor, quia et ipse obierit aut tristitia victus aut naufragio; anni etenim viginti elapsi sunt quibus hæc geruntur, et ne nuncius quidem de eo ad me aliquis venit.

11. Petrus hæc audiens ex affectu lacrimas fudit, et ad eos qui aderant familiares ait: Hæc si quis in dei cultu positus pertulisset quæ huius pertulit pater, statim homines religioni adscriberent ærumnarum caussam; quæ cum accidunt miseris gentilibus, malorum caussam fato adscribunt. Miseros autem dico eos, quia et hic vexantur erroribus et ab spe futura fraudantur; dei cultores cum hæc patiuntur, ad purgationem peccatorum cedit eis, quod perferunt patienter.

12. Post hæc dicta unus ex adstantibus Petrum rogare cœpit, ut die crastina maturius ad insulam proximam quæ sex non amplius stadiis aberat, Aradum nomine pergeremus, videndi in ea gratia mirum aliquod opus, columnas viteas magnitudinis immensæ. Cui Petrus ut erat clementissimus acquiescit, sed monuit nos, cum navem descendissemus, non una omnes concurrere ad videndum; nolo enim inquit, notari vos a turba. Cum ergo die postera navi sub momento horæ venissemus ad insulam, continuo ad locum in quo erant columnæ mirabiles, properamus. Erant autem in æde quadam positæ, in qua Phidiæ opera permagnifica habebantur, quibus intento unusquisque nostrum detinebatur adspectu.

13. Petrus vero ubi solas columnas miratus est viteas, nequaquam raptus picturæ gratia, egressus vidit pro foribus mulierculam quandam stipem ab intrœuntibus deposcentem, quam attentius considerans ait: Dic mulier, quod tibi membrum corporis deest, quod huic te iniuriæ subiecisti ut stipem petas, et non potius manibus tuis quas a deo accepisti operans cibum quæras? At illa suspirans ait: Utinam mihi quidem essent manus quæ moveri possent, nunc autem species tantum servata est manuum, nam ipsæ sunt emortuæ, et meis morsibus debiles et sine sensu redditæ. Et Petrus: Quæ, inquit, fuit caussa, ut hoc tibi tantum mali ipsa conferres? Ignavia, inquit, nec aliud quidquam; si

enim fuisset in me aliquid virtutis, potui vel præcipitio uti vel profundo maris iniicere memetipsam, et finem dare doloribus meis.

14. Tum Petrus: Ecquid putas, ait, mulier, quod qui semetipsos perimunt, a suppliciis liberantur? nisi quia maioribus subiacent pœnis animæ eorum qui sibi ipsis intulerint manus. At illa: Utinam, inquit, istud mihi certum fieret, quia vivunt animæ in inferno, libenter amplecterer etiam pœnas ferre mortis illatæ, tantum ut dulces mihi natos horam saltem unam viderem. Et Petrus: Quid tantum istud est, quod te tam gravi afficit tristitia, scire velim. Si enim doceres me caussam, possem tibi et ego evidenter ostendere, o mulier, quod in inferno vivant animæ, et pro præcipitio vel profundo possem tibi dare medicamentum aliquod, ut sine cruciatu valeas vitam finire.

15. Tunc mulier promissione hac gratanter accepta cœpit dicere: Genus quidem mihi et patria quæ sit, nec credi facile, nec dici necessarium puto, sed caussam tantum sufficit doloris exponere, cur morsibus meis meas ipsa debiles reddiderim manus. Ego generosis orta parentibus et potentis adæque viri sortita matrimonium, duos suscepi geminos liberos et post hos unum alium. Sed frater viri mei illicito in me amore vehementer exarsit, mihi autem cum super omnia cura esset pudicitia, et neque tanto sceleri adquiescere neque viro vellem flagitium fratris aperire, cogitavi quatenus et ego impolluta evaderem, et fratrem inimicum et hostem non facerem fratri, ne genus omne quod erat nobilis familia, in opprobrium darem. Patria ergo et urbe cum duobus meis geminis discedere statui, donec incestus amor conquiesceret, quem forte præsentia meæ palparet et inflammaret adspectus; alius sane filius quatenus patri maneret ad solatium, cogitavi.

16. Sed ut hæc ita fieri possent, somnium finxi, quasi, adsistente mihi per visum quodam numine et dicente, ut confestim cum geminis meis urbe discederem et tamdiu abessem, donec redire me ipse præciperet; quod si non facerem, cum liberis omnibus me pariter perituram. Et ita factum est. Statim enim ut somnium viro enarravi, extimuit, et sociatis mihi duobus filiis, servis quoque et ancillis, pecunia etiam abundanti data, navigare Athenas iubet ubi simul et erudire liberos possem, mansura, inquit, ibi usquequo

visum fuerit ei qui praecepit exire, ut redeas ad nos. Interea navigans una cum meis natis ventorum violentia ad hos infelix nocturno naufragio depulsa sum locos, et cum omnes interissent, adreptam me crudelem supra saxum quoddam vehementior fluctus eiecit, ubi cum sederem ea sola spe qua meos possem forte natos invenire, in profundum me non praecipitavi, tunc cum adhuc perturbata anima et doloribus ebria facere hoc et audebat et poterat.

17. Verum ubi dies exortus est, et ego cum clamore et ululatu infelicium natorum circumspicerem sicubi vel eiecta possi in videre cadavera, miseratione commoti quidam ex his qui me viderant, primo per pelagus, tum etiam circa littora requirunt, si quem forte de meis infantibus invenirent. Sed ubi nusquam ullas inventus est, miserantes me mulieres loci consolari coeperunt, enarrantes singulae suas quaeque miseras, ut ex similitudine calamitatum solatium caperem; quod me magis contristabat, non enim tale mihi erat ingenium, ut aliorum mala mea esse solatia ducerem. Et cum me multae hospitio cuperent recipere, una quaedam paupercula hic habitans extorsit mihi tugurio cius succedere, dicens, fuisse sibi virum naulam eumque in mari adolescentem defunctum, sibi ex eo die cum multi eam accipere in coniugium cuperent, amore viri viduitatem fuisse cariorem. Erunt ergo, inquit, nobis communia, quaecunque manibus nostris operantes quaerere poterimus.

18. Et ne longa ac minus utili narratione utar, libenter habitavi cum ea propter affectum fidei quam servaverat viro. Sed non multo post mihi infelici, laceratae dudum morsibus, resolutae sunt manus, et illa quae me susceperat, iucurrit paralysin et domi in lecto iacet. Illarum autem mulierum quae prius miserabantur, refrixit affectus; nos ambae debiles, ego ut vides sedeo stipem petens, et si quid forte quaesiero fit unus duarum infelicium cibus. Ecce iam quae mea sunt sufficienter audisti, tu nunc quid moraris implere quod promiseras, et dare medicamentum quo possit absque cruciatu, ut ais, utraque nostrum miserabilis vitae sortem finire?

19. Haec dicente muliere, multa Petrus cogitatione distractus velut attonitus stabat, et ego Clemens superveniens, dudum, inquam, per omnia discurrens quaerebam te, et

nunc quid facimus? At ille præcepit mihi ut ad naviculam præcederem, ibi me, inquit, opperire, et quia contradici ei non poterat, quod iussit implevi. Ipse vero, ut mihi cuncta posterius enarravit, suspicione quadam pulsatus requirebat a muliere genus et patriam simul et nomina filiorum, quæ si mihi, inquit, dixeris, dabo continuo medicamentum. At illa quasi vim sustinens, quia neque fateri hæc volebat et medicamenti cupida erat, finxit alia ex aliis, et ait se quidem esse Ephesiam, virum autem Siculum, sed et filiorum nomina similiter immutavit. Tum Petrus putans eam verum respondisse ait: Heu mulier, putabam, inquit, grande aliquod gaudium hodierna nobis die oriturum, suspicabar enim te esse quandam mulierem, de qua similia quædam nuper ad fidem didici. At illa adiurabat eum dicens: Rogo te ut indices mihi quæ ista sit, ut sciam, si est ulla inter mulieres me infelicio.

20. Tum Petrus fallere nesciens et miseratione commotus cœpit dicere: Est quidam adolescens inter eos, qui me sequuntur religionis et sectæ gratia, Romanus civis, qui mihi enarravit quod patrem habuerit et duos geminos fratres, ex quibus nullus ei superest. Mater, inquit, mea sicut a patre didici somnium vidit, ut Romana urbe ad tempus excederet cum duobus geminis natis, de forte exitiali interitu deperirent, quæ cum discessisset nusquam terrarum ultra comparuit. Pater vero suus post hæc ad inquisitionem uxoris ac filiorum profectus nec ipse invenitur.

21. Hæc cum dixisset Petrus, mulier stupore percussa corruit, Tum Petrus continere eam et consolari cœpit, ac requirere quid esset causæ aut quid pateretur. At illa vix aliquando spiritum revocans, ac semetipsam ad gaudii quod sperabat magnitudinem reparans simulque adfricans vultum, hic, inquit, est quem dicis adolescens? At Petrus ubi rem intellexit, dic, inquit, mihi tu prior, nam videre eum non poteris. Tum illa: Ego, inquit, sum adolescentis mater, Et Petrus: Quod ei nomen est? At illa, Clemens, ait. Petrus: Ipse est, et ipse erat, qui paullo ante mecum loquebatur et quem iussi ad navem præcedere. Tum illa procidens ad pedes Petri rogare cœpit, ut festinaret ad navem. Et Petrus: Si mihi, inquit, servas fidem ut facias quod dico. At illa: omnia, inquit, facio; tantum mihi ostende unicum meum natum, puto enim me per ipsum et geminos meos videre. Et

Petrus: Cum videris, inquit, eum, modo interim dissimula paululum, usquequo egrediamur ab insula. Ita, inquit, faciam.

22. Et tenens manum eius Petrus adducebat eam ad navem. Quem ego videns manum dantem mulieri ridere cœpi, accedens tamen honoris eius gratia, pro ipso cœpi velle subiicere manum meam et sustentare mulierem; simul autem ut manum eius contigi, ululatu ingenti reddito in anplexus meos irruit, et maternis me consecrari osculis cœpit. At ego ignorans omne negotium quasi insanientem mulierem repellebam, simul et, cum verecundia licet, indignabar tamen quodammodo adversum Petrum.

23. At ille: Desine, inquit, quid agis o fili Clemens? noli repellere tuam matrem. Ego vero ubi hæc audiui, continuo lacrimis fuffusus concidi supra iacentem matrem et osculari eam cœpi. Simul enim ut audiui, paullatim vultum eius revocabam ad memoriam et notior mihi intuenti tanto magis fiebat. Multitudo interim conveniebat plurima, audiens quod mulier quæ ad stipem petendam sedebat, recognita esset a filio suo viro quodam bono. Et cum velimus confestim enavigare ex insula, mater ait ad me: Fili dulcissime, rectum est ut valedicam mulierculæ quæ me suscepit, est enim egens et paralytica, iacens in lectulo. Quibus auditis Petrus et omnes qui aderant, admirati sunt bonitatem ac prudentiam feminæ, et continuo iussit Petrus abire quosdam et deferre mulierem in lectulo ubi iacebat. Cumque fuisset adlata et in medio turbæ adstantis posita, in conspectu omnium Petrus ait: Si veritatis ego sum præco, ad confirmandam fidem horum omnium qui adsistunt, ut sciant et credant quia unus est deus qui cœlum fecit ac terram, in nomine Iesu Christi filii eius, surgat hæc mulier. Et statim ut hæc dixisset, surrexit sana et procidit ad pedes Petri, atque amicam suam ac familiarem osculis petens, percontabatur ab ea quid istud esset negotii. At illa breviter omnem ei ordinem agnitionis exposuit, ita ut etiam turbæ adstantes mirarentur.

24. Tum Petrus de fide dei ac religionis institutis, quod ad se pertinebat, in quantum tempus patiebatur loquutus ad turbas, addit etiam hoc, ut si quis vellet de his diligentius noscere, Antiocham veniret, ubi tribus, inquit, mensibus statuimus residere et quæ ad salutem pertinent edocere. Si enim, inquit, negotiandi causa aut militandi patriam

relinquunt homines ac parentes, et longas peregrinationes subire non metaunt, pro vita æterna tribus saltem mensibus peregrinari, cur onerosum videatur ac difficile? Cumque hæc et alia his similia dixisset, ego mulieri quæ suscepit matrem et sanitatem receperat per Petrum, mille drachmas donavi, et præsentibus cunctis commendavi eam cuidam viro bono, primario illius oppidi, qui et libenter se facturum quod imperabamus spopondit. Sed et aliis quibusdam aliquantulum pecuniæ distribui, et illis mulieribus quæ aliquando solatæ dicebantur in miseriis matrem meam, quibus et gratias retuli. Et post hæc una cum matre enavigavimus Antaradum.

25. Cumque venissemus ad hospitium mater requirere cœpit a me, quonam devenisset pater. Cui ego: Ad te, inquam, requirendam profectus ultra non rediit. At illa audiens suspiravit tantum, grande enim pro me gaudium habens reliquos solabatur mœrores. Die autem poslera sedeos una cum uxore Petri iter agebat nobiscum, et venimus Balaneas, ubi triduo remorati, inde adcessimus Patho et post hoc Gabala, et sic Laodiciam pervenimus, ubi ante portas occurrunt nobis Niceta et Aquila et osculantes nos abducunt in hospitium. Petrus autem videns amplam civitatem et splendidam, dignum est, inquit, remorari pos in hac diebus decem aut etiam amplius. Tum Niceta cum Aquila requirebant a me, quæ esset mulier hæc ignota. respondi: mater mea est quam mihi rodonavit deus per minum meum Petrum.

26. Hæc cum ego dixissem, cuncta eis Petrus per ordinem cœpit exponere et ait: Cum venissemus Aradum et ego vos præcedere iussissen, profectis vobis, eadem die Clemens cum incidisset sermonis occasio, genus suum mihi exposuit ac familiam, et quod parentibus esset orbatus duosque habuisset priores se geminos fratres; et sicut mihi, inquit, pater enarravit, somnium vidit aliquando mater, quo iussa est cum geminis suis ex urbe Roma proficisci, ne subito et pariter interirent. Cumque somnium patri indicasset, ille qui tenero filios diligeret affectu, ne quid forte mali paterentur, uxorem pariter ac filios navi cum omnibus necessariis impositos, emittit Athenas erudiendos. Post hæc misit semel et iterum qui requirerent, et nusquam illius ne vestigium quidem reperit. Ipse ad ultimum pater ad inquirendum proficiscitur, et usque ad præsens nec ipse quidem

usquam est. Hæc cum mihi Clemens enarrasset, accessit ad nos quidam rogans, ut ad insulam Aradum quæ vieina erat accederemus, videndi gratia columnas viteas miræ magnitudinis; adquevi, ventum est ad locum, cæteri omnes interiora ædis ingressi, mihi animus nescio ob quam: caussam ingrediendi ultra non dedit.

27. Sed dum illos foris opperior, mulierem hanc considerare cœpi qua parte membrorum esset debilis, ut non labore manuum victum quæreret, sed mendicitatis pudorem subiret; requiro ergo ab ea caussas, Illa nobili se ortama genere, et nobili nihilominus viro in matrimonio fuisse iunctam fatetur, cuius frater, inquit, in me illicito amore inflammatus fraternum torum polluere cupiebat. Quod ego abhorrens, et rursum de tanto scelere viro indicare non audens, ne bellum fratribus et opprobrium generi indicerem, magis ex patria discedere iudicavi cum duobus geminis filiis meis, iuniore puero ad solatium patri relicto. Et ut hæc, inquit, honesta specie fierent, cogitavi somnium fingere et dicere viro, adstitisse mihi numen quoddam per visum et dixisse, ut cum duobus geminis meis confestim ex urbe proficiscerer, usquequo ab ipso audirem, quando redire deberem. Quibus auditis credidisse aiebat virum, et Athenas se geminis cum liberis emisisse inibi erudiendis, sed tempestate gravi ad hanc insulam fuisse depulsos, ubi confracta navi se fluctu excussam supra saxum quoddam, ob hoc solum mortem distulisse, donec, inquit, infelicium natorum meorum altem emortua membra complecterer, ac sepulturæ mandarem. Sed cum dies fuisset exortus et turbæ convenissent, miseratione moti proiecerunt mihi indumentum. At ego infelix fletibus multis rogabam ut requirerent, sicubi infelicium natorum possint invenire corpuscula. Ego autem omne corpus meum dentibus lanians, planctibus et ululatibus nihil aliud clamabam nisi, ubi mihi infelici Faustus est, ubi Faustinus?

28. Et cum hæc diceret Petrus, Niceta et Aquila subito adsurgunt et stupefacti perturbari cœperunt dicentes: Dominator domine et deus omnium, verane hæc sunt, an somnium est quod agitur? Tum Petrus: Nisi, inquit, nos insani sumus, hæc vera sunt. At illi paululum remorati et confricantes faciem, aiunt: Nos sumus Faustinus et Faustus. Sed et ab initio cum narrare cœpisti, statim in suspicionem incidimus, ne forte ad nos

pertinerent quæ dicebantur; rursus tamen considerantes multa similia accidere in vita hominum, reticuimus, licet cor nostrum spe aliqua pulsaretur. Adspiciebamus ergo ad finem sermonis, ut si ad integrum de nobis esse constaret, tum fateremur. Et cum hæc dixissent, lacrimantes ingrediebantur ad matrem. Quam cum reperissent quiescentem et complexi vellent, prohibuit Petrus dicens: Sinite me prius præparare animos matris et ita vos afferre ei, ne forte multo et subito gaudio mente excidat et sensus eius turbetur, maxime quia nunc etiam somno occupata stupeat.

29. Igitur ubi mater exsurrexit e somno, alloqui eam Petrus cœpit dicens: Scire te volo, mulier, religionis nostræ observantiam. Nos unum colimus deum qui fecit mundum, huius et legem servamus, qua mandat inprimis ipsum colendum et nomen eius venerandum, parentes honorandos, pudicitiam iustitiamque servandam. Sed et illud observamus, mensam cum gentilibus non habere communem, nisi cum crediderint et recepta veritate baptizati fuerint, ac trina quadam beati nominis invocatione consecrati, et tunc cum eis cibum sumimus. Alioquin etiam si pater aut mater sint, aut uxor aut filii aut fratres, non possumus cum eis mensam habere communem. Quia ergo religionis causa præcipua hoc facimus, non tibi iniuriosum videatur, quod non potest filius tuus una tecum sumere cibum, usquequo eadem tibi sit quæ illi sententia fidei.

30. Quibus illa auditis, et quid, inquit, vetat hodie me baptizari? quæ etiam priusquam te viderem, illos quos dicunt deos penitus aversata sum, quod mihi frequenter et pæne quotidie sacrificanti sibi præstare potuerunt nihil. Nam de pudicitia quid dicam? cum me neque tunc deliciæ deceperint, neque nunc egestas peccare compulerit. Satis autem puto innotuisse tibi, quantus mihi exinde fuerit amor pudicitiae, quæ ut evaderem illiciti amoris insidias somnium finxi, ut cum duobus meis geminis peregrinarer, et hunc solum filium meum Clementem ad solatium patri reliqui. Si enim mihi duo vix sufficiebant, quanto magis contristasset patrem, nullum penitus habuisset? Erat enim miser grandi affectu erga filios, ita ut vix ei somnii auctoritas extorqueret, Faustinum et Faustum Clementis huius fratres mihi concedere, et ipse solo contentus esset Clemente.

31. Hæc illa cum diceret, ultra non ferentes fratres mei irruunt in complexus matris cum multis lacrimis, et osculantur eam. At illa, quid vult, inquit, hoc esse? Tum Petrus: Nolo turberis mulier, constans esto; isti sunt Faustinus et Faustus filii tui quos in profundo perisse dicebas; quomodo autem vivant et quomodo in illa horribili nocte de profundo evaserint, et quemadmodum alius ipsorum Niceta et alius Aquila dicatur, ipsi tibi exponere poterunt et una tecum etiam nos audiemus. Ubi hæc Petrus dixit, mater nimio gaudio intercepta corruit, et tandem aliquando reparata alque in semetipsam regressa, ait: Obsecro vos dulcissimi filii, dicite mihi, quæ acciderint vobis post illam feralem et crudelissimam noctem.

32. Tum Niceta cœpit dicere: In illa nocte, o mater, cum navis fuisset resoluta et nos innitentes fragmento cuidam tabularum per pelagus iactaremur, viri quidam quibus per profundum latrocinari artificium est, repertos imposuerunt nos naviculæ suæ, et remis undarum vortices superantes, diversis itineribus Cæsaream Stratonis perduxerunt, ibique adfligentes nos fame, verberibus, metu, uti ne quod esset in vero proderemus, immutatis etiam nominibus nostris vendiderunt nos cuidam viduæ, honestæ admodum feminæ, Iustæ nomine; quæ cum emisset, habuit loco filiorum, ita ut etiam Græcis nos literis et liberalibus attentissime erudiret. Ubi vero adolevimus, etiam philosophorum studiis operam dedimus, quo possimus religionis divinæ dogmata philosophicis disputationibus adserentes confutare gentiles.

33. Simoni autem cuidam mago qui nobiscum una educatus est, pro amicitiiis et puerili consuetudine adhæsimus, ita ut pæne ab eo decipi possemus. Fertur enim in religione nostra sermo de propheta quodam, cuius ab omnibus qui religioni huic deserviunt speraretur adventus, per quem immortalis et beata vita credentibus danda promittitur. Hunc ergo nos putabamus esse Simonem. Sed hæc tibi, mater, opportunius exponentur. Nos interim cum pæne iam deciperemur a Simone, quidam collega domini mei Petri Zacchæus nomine monuit, ne falleremur a mago, sed obtulit nos advenienti Petro ut ab ipso quæ erant sana et perfecta doceremur; quod et tibi optamus evenire, sicut et

nobis concessit deus, ut possimus etiam cibum et mensam habere communem. Hinc ergo fuit, mater, quod nos a piratis raptos, tu in mari defunctos esse credidisti.

34. Cum hæc dixisset Niceta, mater nostra procidit ad pedes Petri, rogans et obsecrans, ut et seipsam et hospitam suam evocaret sine mora ac baptizaret, uti ne una, inquit, die damnum patiar consortii et societatis natorum meorum. Similiter autem et nos filii eius rogabamus Petrum. At ille: Quid putatis, inquit, quia ego immisericors sum solus, et nolo vos matris convivio sociari? Sed necesse est eam vel una die ieiunare prius et ita baptizari, et hoc quia sermonem ab ea quendam audivi, per quem mihi fides eius claruit et qui indicium dedit credulitatis eius, alioqui multis cum diebus oportebat ante instrui et doceri.

35. Et ego, quæso te, inquam, domine mi Petre, dic quis est iste sermo quem dicis dedisse tibi indicium fidei eius? Et Petrus: Ille sermo est quo rogavit, ut et hospita sua cuius beneficiis vicem reddere desiderat, simul baptizetur cum ipsa. Non autem rogaret, ut illi quam diligit præstaretur hæc gratia, nisi credidisset quod magnum aliquod in baptismo munus esset. Unde et ego reprehendo plurimos qui cum ipsi baptizentur et credant, nihil tamen dignum fide agunt cum his quos diligunt, id est uxoribus vel filiis vel amicis, quos non ad hoc hortantur quod ipsi adsequeuti sunt, si quidem vere crediderint quod æterna vita per hoc donatur. Denique si eos ægrotare videant aut periculo alicui carnaliter subiacere, dolent et lugent, quia in hoc certi sunt eis imminere perniciem. Ita ergo, si et de hoc certi essent quod qui deum non colunt, manet eos pœna ignis æterni, quando cessarent monentes et cohortantes? Aut si obsisterent, quomodo non lugerent eos et plangerent, certi æterna eis imminere supplicia? Nunc ergo illam quidem mulierem evocabimus postmodum, et videbimus si amat fidem religionis nostræ, et prout consequens fuerit agemus. Hæc autem quoniam fideliter sensit de baptismo, ieiunet vel una die ante baptismum.

36. Atsilla cum iuramento satisfaciebat præsentem uxorem domini mei Petri, quia ex quo recognoverit filium, præ multo gaudio cibum capere omnino nequiverit, nisi hesternam die calicem aquæ solum biberit. Testabatur autem et uxor Petri, dicens ita esse. Et Aquila ait:

Quid ergo obstat, cur non baptizetur? Tum Petrus subridens: Sed non est, inquit, hoc ieiunium baptismi, quod non propter baptismum ieiunatum est. Et Niceta: Sed forte, inquit, volens deus matrem nostram nec una die agnitis nobis separari a consortio mensæ nostræ, præordinavit hoc ut ante ieiunaret. Sicut enim pudicitiam servavit in ignorantia, ut proficeret ei ad baptismi gratiam, ita ieiunavit antequam sciret ieiunii rationem, ut proficeret ei ad baptismum, et statim ab initio agnitionis nostræ nobiscum pariter mensæ consortio frueretur.

37. Tum Petrus: Non nos, inquit, vincat malignus occasione accepta per affectum matris, sed magis vos et ego vobiscum hodie ieiunemus cum ipsa, et crastino baptizabitur; neque enim iustum est ad gratiam personæ alicuius et amicitiae, resolvi et extenuari præcepta veritatis. Non ergo pigeat nos magis laborare cum illa, quia omne datum præterire peccatum est. Doceamus autem sensus nostros corporales qui extrinsecus sunt, servire interioribus sensibus et non interiores sensus, qui quæ dei sunt sapiunt, cogamus sequi exteriores, qui quæ carnis sunt sapiunt. Propter hoc enim et dominus mandatum dedit, dicens: Quicumque viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et his addidit: si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et abiice abs te, expedit enim tibi ut unum membrorum tuorum percat, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis, Non dixit, scandalizavit te, ut posteaquam peccaveris tunc abiicias causam peccati, sed si scandalizat te, hoc est, ut antequam pecces causam peccati provocantis te et irritantis abscidas. Ne quis autem vestrum putet, fratres, quod membrorum amputationem mandaverit dominus; propositum in hoc vult resecari, non membra et causas quæ ad peccandum illiciunt, quo cogitatio nostra ad aspectus vehiculo subvecta, ad amorem dei sensibus corporeis invisa contendat, nec carnalibus oculis, velut lascivientibus equis et extra mandatorum viam currum declinare cupientibus, relaxet frena et habenas indulgeat: sed revocet ad aspectum corporis ad arbitrium mentis, et oculos nostros quos deus operis sui inspectores esse voluit et testes, non patiatur fieri lepones mali desiderii. Et ideo cedant

legi dei tam corporei sensus quam interna cogitatio, et illius voluntati ministrent cuius se opera esse intelligunt.

38. Igitur ut ordo mysterii poscebat et ratio, die postera baptizatur in mari, et regressa ad hospitium omnibus consequenter mysteriis religionis imbuitur. Aderamus autem et nos filii sui, Niceta et Aquila et ego Clemens. Et post hæc simul cum ea prandimus, et simul glorificavimus deum, referentes gratias studiis et doctrinæ Petri, qui nobis ostendit per occasionem matris, quomodo pudicitiae bonum non pereat apud deum, sicut e contrario impudicitia, inquit, eliam si non statim, tamen licet tarde non effugit pœnam. In tantum autem pudicitia, inquit, deo placita est, ut etiam his qui in errore sunt positi, nonnihil gratiæ in præsentī conferat vita. Nam futura beatitudo illis solum reposita est, qui per gratiam baptismi pudicitiam iustitiamque servaverint. Denique exemplo est buic rei etiam hoc, quod erga matrem vestram gestum est, cui salus hæc omnis pro mercede pudicitiae reparata est, ad quam custodiendam et conservandam non sufficit sola continentia, sed ubi senserit quis insidias et deceptionem parari, continuo sicut ab ignis impetu aut incursu canis rabidi refugiat, nec confidat quod huiusmodi insidias possit facile aliquis philosophando aut palpando cohibere; sed ut dixi, effugiendum est et longe abscedendum, sicut fecit et vestra mater vere et integre bonum diligens pudicitiae. Propter quod et conservata vobis est ac vos illi, insuper autem et æternæ vitæ agnitione donata. Cum hæc et multa alia his similia dixisset, vespere facto requievimus.

Liber octavus

1. Postera autem die Petrus mane adsumtis fratribus meis et me, descendit ad portum, ut in mari lavaremus, et post hoc ad locum quendam secretiorem secessimus oratioDis gratia. Senex autem quidam pauper, et ut apparebat ex habitu operarius, curiose ex occulto observare nos cœpit, ut videret quid ageremus in secreto positi. Cumque nos orantes vidisset, expectavit donec exiremus, et salutans nos ait: Si non ægre accipitis, et quasi curiosum me aut importunum notatis, velim vobiscum conferre sermonem, quia habens miserationem vestri, sub specie veritatis errare vos nollem et habere metum de his quæ non sunt; aut si putatis esse aliquid veri, tradite etiam mihi. Si ergo patienter accipitis, possum vos paucis edocere quæ recta sunt, si vero molestum, pergam et meos actus agam. Cui Petrus respondit: Dic age quod tibi videtur bonum, et libenter accipimus sive id verum sive etiam falsum sit; amplexandus enim es, quia quod tibi bonum videtur, tanquam pater pro filiis sollicitus commonere voluisti.

2. Tum senior cœpit dicere: In mari vos lavisse vidi, et post hoc ad secretum secessisse locum; observans ergo de occulto quid in secreto ageretis, orantes inspexi; miseratus igitur errorem vestrum, opperiri cœpi, usquequo egressos alloquerer et docerem, ne erretis in huiusmodi observantia, quia neque deus est neque cultus bic aliquis est, neque providentia in mundo, sed fortuitus casus et genesis agunt omnia, sicut ego ex meipso manifestissime comperi in disciplina matheseos præ cæteris eruditus. Nolite ergo errare, sive enim oretis, sive non oretis, quod genesis vestra continet, hoc erit vobis. Et ego Clemens nescio quid corde pulsabar, multa quasi nota mihi recolens in eo; bene enim ait quidam, quia quod ex aliquo natum est, etiam si multo tempore abfuerit, nunquam tamen scintilla propinquitatis extinguatur. Cœpi ergo interrogare ab eo, quis et unde esset, vel quomodo ortus. At ille ad hæc respondere nolens: Quid, ait, hoc pertinet ad ea quæ dixi vobis? Sed primo, si videtur, sermo de his quæ proposuimus habeatur, et post hæc si ita res poposcerit, nomen et genus ac patriam et cætera quæ hæc

sequuntur, invicem nobis ut amici amicis poterimus aperire. Mirabamur tamen omnes eloquentiam viri, et gravitatem morum tranquillitatemque sermonis.

3. Petrus autem sensim sermocinando incedens, opportunum ad colloquendum prospicit locum. Et cum pervidisset iuxta portum recessum quendam secretum, residere nos fecit, et ita primus ipse incipit, nec contentum senis habuit, neque despexit quod vilis ei amictus esset et sordidus. Ait ergo: Quoniam quidem videris mihi vir eruditus esse et misericors ex eo quod adisti nos, et quod tibi bonum videbatur celatum nobis esse uoluisti, volumus et nos tibi quæ nobis bona et recta creduntur exponere, quæ si tibi minus vera videbuntur, etiam tu nostrum erga te bonum propositum libenter suscipe, sicut et nos tuum. Et cum hæc diceret Petrus, plurima multitudo convenit. Tum senex: Fortassis, inquit, contristat vos præsentia multitudinis. Et Petrus: Nequaquam, inquit, nisi hoc solum vereor, ne forte disputantibus nobis cum palam facta fuerit veritas tu verecundiam patiaris pro præsentia multitudinis cedere et adquiescere his quæ vera dici intellexeris. Ad hæc senex ait: Ego non ita stultus consenui, ut intelligens quod verum est, abnuam id ad vulgi gratiam.

4. Cœpit ergo Petrus dicere: Videntur mihi hi, qui loquuntur verbum veritatis et qui illuminant animas hominum, similes esse radiis solis, qui ut processerint et apparuerint mundo, celari ultra aut occultari nullatenus possunt, dum non tam videntur ab hominibus, quam videre omnibus præstant. Unde et bene a quodam dictum est ad veritatis præcones: Vos estis lux mundi, et non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum ut omnibus luceat qui in domo sunt. Et senex: Bene valde dixit, quisquis ille est. Sed exponat aliquis vestrum, quod sibi sequendum videtur, ut ad certum prospectum emittamus sermones nostros. Non enim sufficit ad inveniendam veritatem destruere ea, quæ e diverso dicuntur, sed et ipsum proferre in medium, quod possit qui e diverso est impugnare. Ut ergo partium sit æqua congressio, rectum mihi videtur, ut prius, quid uterque nostrum defendat, enunciet; et si placet, primus incipiam. Ego dico, non secundum dei

providentiam gubernari mundum, quia multa in eo iniuste et inordinate geri videmus, sed genesim dico esse, quæ omnia agit et continet.

5. Ad hæc cum Petrus respondere vellet, Niceta præveniens ait: Indulgeat mihi dominus meus Petrus ad hæc respondere, et non videatur protervum quod iuvenis cum sene conflictum habeam, sed ut filius cum patre colloquar. Et Senex: Non solum tu, inquit, fili, quod tibi videtur ut prosequaris volo, sed et si qui ex sodalibus tuis, si qui etiam de adstantibus videtur scire aliquid, incunctanter proferat, libenter accipimus; collatio enim plurimorum facilius ea quæ ignorantur inveniet, Tum ergo Niceta respondit: Non me aestimes, pater, temere fecisse, quod inserui me sermonibus domini mei Petri, sed magis pro honore eius hoc mihi facere visus sum. Homo euim dei est, plenus totius scientiæ, quem ne græca quidem latet eruditio, quia spiritu dei repletus est quem nihil latet. Sed quia ipse de cœlestibus loqui convenit, ego de his quæ ad Græcorum loquacitatem pertinent, respondebo. Postea vero quam a nobis Græcorum more fuerit disputatum, atque ad id ventum, ubi exitus nullus appareat, tunc ipse quasi scientia dei repletus, aperte et dilucide rerum nobis omnium patefaciet veritatem, ut non solum nos, sed et omnes qui præsto sunt auditores, viam veritatis agnoscant. Et ideo nunc ipse quasi arbiter sedeat, ut cum unus aliquis ex nobis cesserit, tunc ipse suscipiens indubitam sententiam ferat.

6. Hæc cum dixisset Niceta, hi qui convenerant inter semetipsos colloquebantur: Hicne est ille quem audiebamus Petrus, illius qui in Iudæa apparuit et signa ac virtutes plurimas fecit, discipulus probatissimus? Et intendentes in eum, cum timore ac veneratione ingenti stabant, tanquam boni servi honorem domino deforentes. Quod ubi Petrus sensit, ait ad eos: Attentius audiamus, rectum tenentes iudicium de his quæ dicentur ab utroque, et post ipsorum conflictum, quod necessarium visum fuerit, addemus et nos, Et cum hæc dixisset Petrus, gavisæ sunt turbæ. Niceta vero dicere hoc modo adgressus est: Definisti, pater, quod non per dei providentiam mundus regatur, sed omnia gene, si subiaceant, vel quæ ad mores uniuscuiusque vel quæ ad gesta pertinent. Ad quæ statim quidem potui respondere, sed quia iustum est servare ordinem, definimus

et nos quid teneamus, sicut ipse feri rogasti. Ego dico providentia dei gubernari mundum, in his duntaxat quæ gubernatione eius indigent. Unus est enim omnia tenens qui et inundum fecit, iustus deus, unicuique secundum gesta sua quandoque redditurus. Ecce habes et nostram definitionem; nunc quod ris proseguere, vel nuca destruens, vel tua adserens, ut ego his quæ a te prosequuntur, occurram. Aut si me vis priorem dicere, non morabor.

7. Et Senex respondit: Sive tibi placet, fili, prius dicere, sive hoc magis placet ut ego dicam, nihil interest, apud eos præcipue, qui bona venia disputant. Dic tamen tu prior, libenter accipio, atque utinam possis etiam quæ a me dicenda sunt prosegui, atque his quæ contraria sunt obiicere, et ex utrorumque collatione ostendere veritatem. Niceta respondit: Si vis, inquit, possum etiam tuas partes dicere, et ad hæc respondere. Et Senex: Ostende mihi prius, quomodo potes scire ea quæ nondum loquutus sum, et ita tibi credam, quod partes meas prosegui possis. Et Niceta: Secta, inquit, tua et sententia quam definisti, manifesta est his qui eruditi sunt in huiusmodi disciplinis, certa que est eius consequentia. Et quia ego non sum ignarus quæ sint definitiones philosophorum, ex his quæ proposuisti, quid consequatur agnosco, maxime quia præ cæteris philosophis Epicuri scholas frequentavi. Frater autem meus Aquila, magis Pyrrhonios sequutus est, alius autem frater noster Platonicos et Aristotelicos; itaque cum eruditis tibi auditoribus sermo est. Tum senex: Bene, inquit, et consequenter docuisti, quomodo ex his quæ propositæ sunt definitionibus, etiam ea quæ consequuntur adverteres. Sed ego amplius aliquid professus sum, quam sentit Epicurus, quia introduxi genesim, eamque causam omnium gestorum hominibus posui.

8. Cumque hæc senex dixisset, ego Clemens aio ad eum: Audi pater, si te frater meus Niceta obtinuerit, quia non sine dei providentia mundus agitur, in ista parte quæ superest de genesi, ego tibi potero respondere; est enim mihi notitia huius scientiæ. Et cum hæc dixissem, frater meus Aquila: Quid necesse est, inquit, ut eum patrem vocemus, cum in mandatis habeamus neminem super terram patrem vocare? Et post hæc respiciens ad senem: Non iniuriose, inquit, accipias, pater, quod fratrem meum culpavi, quia te patrem

vocaret; habemus enim tale mandatum, ne aliquem nomine isto vocitemus. Cumque hæc dixisset Aquila, risit omnium adstantium cœlus una cum seue et Petro. Aquila autem requirente caussam, cur omnes riserint, aio ad eum: quod tu in quo alios culpas, id ipse facis, qui senem appellaveris patrem. At ille negabat dicens: Vere nescio si eum patrem vocavi. Interea Petrus movebatur suspicionibus quibusdam, sicut ipse nobis enarravit postmodum, et respiciens ad Nicetam, expedi, inquit, quod proposuisti.

9. Tum Niceta hoc modo exorsus est: Omne quod est, aut simplex est aut compositum. Quod simplex est, caret numero, divisione, colore, differentia, asperitate, lenitate, pondere, levitate, qualitate, quantitate, et ob hoc etiam fine. Quod vero compositum est, aut ex duobus aut ex tribus aut etiam ex quatuor compositum est, aut certe ex pluribus, et quæ composita sunt, necessario etiam dividi possunt. Et senex audiens hæc: Optime, inquit, et doctissime dicis, fili. Et Niceta: Igitur illud quod simplex est et his omnibus caret, quibus solvi quod subsistit, potest, sine dubio incomprehensibile et immensum est, neque initium ullum neque finem sciens, et ideo unum et solum est, et sine auctore subsistens. Quod autem compositum est, et numero ac diversitati divisionique subiacet, necessario auctore aliquo compositum est, atque in speciem diversitas congregata. Quod ergo immensum est, bonitate pater est, virtute conditor. Neque ergo condendi virtus in immenso cessare potuit, neque bonitas otari, sed ad substituenda ea quæ sunt, bonitate, ad componenda et firmanda, virtute provocatur. Substituuntur ergo et componuntur quædam, ut diximus, ex duobus vel ex tribus, quædam vero ex quatuor, alia ex pluribus. Sed quoniam nunc nobis de mundi ratione quæritur et de substantia eius, quam ex quatuor elementis esse compositam constat, cui omnes illæ decem differentiæ quas supra comprehendimus accidunt, ab his inferioribus incipientes gradibus, ad superiora veniemus. Via enim nobis ad intellectualia et invisibilia ab his quæ videmus et contrectamus datur, sicut continetur in arithmetice disciplinis, ubi cum de divinis quæritur, ab inferioribus ad superiores numeros adscenditur, cum vero de præsentibus et visibilibus ratio exponitur, de superioribus ad inferiores numeros ordo dirigitur. Aut non ita est?

10. Et senex ait: Valde bene prosequeris. Et Niceta: De mundi nunc ergo ratione prosequendum est, cuius prima quæstio in duas partes dividitur. Quæritur enim utrum factus sit, an non; et si quidem non est factus, ipse erit illud ingenitum, ex quo omnia. Si vero factus est, de hoc rursus quæstio in duas partes scinditur, utrumnam ex se ipso factus est, an ab alio. Et si quidem a semetipso est, excluditur sine dubio providentia. Si providentia non recipitur, frustra animus ad virtutem provocatur, frustra iustitia custoditur, quippe si non est qui iusto pro meritis aliquando restituat. Sed ne anima quidem ipsa immortalis videbitur, si eam post absolutionem corporis nullius providentiæ excipiat dispensatio.

11. Iam si doceatur esse providentia, et per ipsam factus esse mundus, alia rursus quæ discutiantur occurrunt; requiretur enim quo modo sit providentia, utrum generaliter erga omnia, an specialiter erga partes, an et generaliter erga partes, an et generaliter erga omnia et specialiter erga partes. Generalis autem intelligitur hoc modo, quasi ab initio deus faciens mundum ordinem dederit rebus et cursum statuerit, et ultra eorum curam quæ geruntur, habere cessaverit. Specialis vero erga partes hoc modo est, ut quorundam quidem vel hominum vel locorum providentiam gerat, quorundam vero non gerat. Generalis autem omnium et specialis partium simul hoc modo est, quasi et ab initio omnia fecerit deus, et usque ad finem per singulos quosque providentiam gerat, et unicuique reddat pro actibus suis.

12. Prima ergo illa propositio, quæ dicit, quia ab initio deus fecerit omnia, et cursu atque ordine rebus imposito de reliquo nihil ad se revocet, secundum genesim geri cuncta confirmat. Ad hoc ergo primo respondebimus, et his præcipue qui deos colunt et genesim defendunt, qui utique cum immolant diis et exorant eos, sine dubio contra genesim se impetraturos aliquid sperant, et per hoc genesim solvunt. Cum vero rident qui ad virtutem provocant et ad continentiam cohortantur, et dicunt, quia nemo potest facere aliquid aut pati, nisi quod ei fato decretum est, omnem profecto cultum divinitatis abscindunt. Quid enim colas eos, a quibus promereri nihil possis, quod non patiatur ratio decreti? Hæc interim adversus illos dicta sunt. Ego vero mundum dico a deo factum, et

ab ipso, quandoque esse solvendum, ut ille appareat qui æternus est et ad hoc factus, ut semper sit et dignos se recipiat iudicio dei. Quod autem sit alius invisibilis mundus, qui hunc visibilem intra semetipsum contineat, posteaquam de visibili mundo discusserimus, tunc et ad illum veniemus.

13. Nunc interim, quia factus sit mundus iste visibilis, testantur etiam philosophorum plurimi sapientes viri. Sed ne videamur quasi egentes adsertionibus uti voluisse testibus, de principiis eius, si videtur, quæramus. Corporeum esse mundum hunc visibilem, eo ipso quod est visibilis, satis constat. Omne autem corpus duas recipit differentias; aut enim connexum est et solidum, aut divisum et separatum. Et si quidem connexum fuit et solidum corpus ex quo mundus factus est, et per diversas species partesque secundum differentias sui corpus illud partitum est et divisum, necesse est intelligi, fuisse aliquem qui corpus quod erat connexum et solidum dirimeret, atque in partes multas duceret formasque diversas. Aut si ex diversis dispersisque corporum partibus omnis mundi hæc moles composita est et compaginata, necesse est nihilominus intelligi, fuisse aliquem qui in unum dispersas colligeret, et diversas rebus species indueret.

14. Et quidem plures philosophorum hoc magis sensisse scio, quod ex uno corpore, quam illi materiam vocant, divisiones ac discretionis conditor fecerit deus; quod tamen ex quatuor simplicibus, et in unum temperamento quodam divinæ providentiæ admixtis constaret elementis. Nam illud superfluo a quibusdam dictum puto, quod simplex corpus, id est absque ulla coniunctione sit mundi, cum stet nec corpus posse esse quod simplex est, neque misceri posse aut propagari vel solvi; quæ omnia utique mundi corporibus videmus accidere. Quo modo enim solveretur, si esset simplex nec haberet intra se aliud a quo resolvi ac dividi posset? Quod si ex duobus aut tribus, vel etiam ex quatuor constare corpora videntur, cui non etiam exiguum habenti sensum manifestum sit, quod fuerit aliquis qui in unum plura collegerit, et temperamenti moderatione servata, ex diversis partibus solidum corpus effecerit? Hunc igitur nos conditorem mundi dicimus deum, hunc agnoscimus universitatis auctorem.

15. Nam Græcorum philosophi de principiis mundi quærentes, alius alia incessit via. Denique Pythagoras elementa principiorum numeros esse dicit, Callistratus qualitates, Alcmaeon contrarietates, Anaximandrus immensitatem, Anaxagoras æqualitates partium, Epicurus atomos, Diodorus ἀμερῆ, hoc est ex his in quibus partes non sunt, Asclepias ὄγκους, quod nos tumores vel elationes possumus dicere, Geometræ fines, Democritus ideas, Thales aquam, Heraclitus ignem, Diogenes ærem, Parmenides terram, Zenon, Empedocles, Plato ignem, aquam, ærem, terram; Aristoteles etiam quintum introducit elementum, quod ἀκατονόμαστον, id est, incompellabile nominavit, sine dubio illum indicans, qui in unum quatuor elementa coniungens mundum fecerit. Sive igitur duo sive tria sive quatuor aut etiam plura sint, vel innumera ex quibus mundus constat, omni ex parte, qui plura in unum collegerit et rursus collecta in diversas species duxerit, ostenditur deus, et probatur per hæc, non potuisse machinam mundi sine opifice et provisore constare.

16. Sed et hoc ipso quod in coniunctione elementorum, deficiente altero aut abundante, cætera resolvuntur et concidunt, ostenditur ex nihilo ea accepisse principium. Nam verbi gratia si deficiat in aliquo humor, nec aridum stabit; humore enim pascitur aridum sicut et frigus calido, in quibus ut diximus, si alterum deficiat, penitus cuncta solvuntur, et in hoc originis suæ qua ex nihilo facta sunt, produntur indicia. Quod si materia ipsa probatur esse facta, quomodo partes eius et species ex quibus mundus constat, videbuntur infectæ? Sed de materia et qualitatibus non est nunc dicendi locus; hoc solum docuisse sufficiat, deum esse omnium conditorem, quia neque si solidum et connexum fuit corpus ex quo mundus constat, dirimi et discerni sine conditore, neque si ex diversis et discretis partibus in unum collectum est, congregari et misceri sine artifice potuit. Igitur si mundi conditor deus esse tam evidenter ostenditur, qui erit Epicuro locus introducendi atomos, et adserendi quod ex corpusculis insensibilibus non solum sensibilia corpora, sed et mentes intellectuales ac rationales fiant?

17. Sed dices, ut Epicuro visum est, continuationes atomorum indesinenti cursu vepientium, per immensa et sine fine tempora miscentium se atque in unum

conglobantium, corpora solida efficiuntur. Non venio ad hæc, ut rem fabulosam et inepte compositam dicam; videamus magis si quaecunque istud est, potest stare quod dicitur. Aiunt enim corpuscula ipsa quæ atomos appellant, diversis esse qualitatibus, et alia quidem humida et ob hoc gravia ac deorsum tendentia, alia vero arida et terrena atque ob hoc nihilominus gravia, alia autem ignea et ob hoc sursum semper nitentia, alia vero frigida et ob hoc pigra et semper media. Quomodo ergo cum alia semper sursum tendant utpote ignea, et alia semper deorsum utpote humida et arida, alia vero media et non æquali cursu incedant, coire simul potuerunt et unum corpus efficere? Si quis enim de superioribus, verbi gratia minutissimas paleas, et ad eandem magnitudinem minutissimi plumbi particulas deorsum iaciat, numquid poterunt quamvis æquales sint magnitudine, leves paleæ partes plumbi particulas consequi? longe enim velocius ad imum graviora perveniunt. Ita ergo et atomi, etiamsi magnitudine æquales sint, pondere tamen inæquales, nunquam poterunt quæ leves sunt consequi graviores; quod si consequi non possunt, sine dubio nec misceri nec corpus efficere.

18. Tum deinde si indesinenter feruntur et semper veniunt, et rebus quarum iam mensura integra constat, adduntur, quomodo stare universitas potest, cum tam immensis ponderibus nova semper pondera cumulentur? Sed et illud requiro, si paulatim cœuntibus corpusculis exstruebatur hic quem videmus ambitus cœli, quomodo non in eo illico cum consurgeret corrui? si quidem hians machinæ ipsius summitas, nullis suffulta repagulis stringeretur. Sicut enim qui ædificiorum tholos in circulum instruunt, nisi conclusionem medii verticis strinxerint, universum pariter solvitur; ita et mundi circulus, quem tam decora specie collectum videmus, si non subito et sub uno divinæ virtutis rotatu potentia conditoris effectus est, sed paulatim concurrentibus atomis et instruentibus, non ut ratio petebat, sed ut fortuitus incidisset eventus, quomodo non prius quam colligi posset et concludi, dilapsus est et dissolutus? Ad hæc etiam illud requiro, quod sit munimen, super quod tam immensæ molis iacta sint fundamenta? Et rursus illud ipsum quod dixeris munimen, super quid iaceat? Et item illud aliud, super quid? et eo usque interrogando progrediar, donec responsio ad nihil et inane perveniat.

19. Quod si dicat aliquis, quia atomi igneæ qualitatis coniunctæ sibi corpus unum fecerunt, et quia ignis qualitas non deorsum sed sursum tendit, impositam mundi molem ad superiora semper nitens ignis natura subvectat. Ad hæc respondebimus: Quomodo potuerunt atomi igneæ qualitatis, quæ semper ad superiora contendunt, in inferiora descendere, et in profundo ac sub omnia demerso inveniri loco? Cum utique graviores quæque, id est terrenæ vel humidæ qualitates præveniant, ut diximus leviores, unde et cælum velut superiorum fabricam igneis atomis, quæ et leviores sunt et sursum semper fugiunt, adserunt structam. Neque ergo fundamenta igois aut alia ulla habere mundus potest, neque atomis gravioribus cum levioribus, id est his quæ deorsum semper præcipitantur et his quæ semper sursum fugiunt, societas aut compaginatio ulla conveniat. Igitur quod impossibile sit ex atomorum coniunctione corpora mundi solidari, sufficienter dictum, et quod non potuerint insensibilia corpora, etiamsi ulla ratione coire et connecti potuissent, formas dare corporibus et mensuras, membra fingere, vel qualitates efficere, vel exprimere quantitates; quæ utique omnia modulatione sui, manum testantur artificis et opus rationis ostendunt, quam rationem ego verbum et deum appello.

20. Sed dicet aliquis hæc a natura fieri. Iam in hoc de nomine controversia est. Cum enim constet mentis esse et rationis opus, hoc quod tu naturam vocas, ego deum ditorem voco; constat nec potuisse nec posse vel corporum species tam necessariis distinctionibus institutas, vel animorum sensus, irrationabili opere et quod sensu careat effici. Quod si idonei tibi testes videntur philosophi, Plato de his testatur in Timæo, ubi de mundi factura discutiens requirit, utramnam semper fuerit, an initium sumserit, et pronunciat quia factus sit: Visibilis enim, inquit, est et palpabilis atque corporeus, omnia autem quæ huiusmodi sunt, facta esse constat; quod autem factum est, aliquem habet sine dubio auctorem, a quo factum est. Hunc ergo, inquit, factorem parentemque omnium, et invenire difficile est et inventum vulgo enarrare impossibile. Hæc quidem Plato dicit; sed et si ipse alique Græcorum philosophi de factura mundi silere voluissent, nonne omnibus intellectum habentibus palam esset? Quis enim est exigui saltem sensus

homo, qui cum cernat domum omnia quæ ad usus necessaria sunt habentem, cuius cameram in sphæræ gyrum videat collectam, eamque vario splendore et diversis imaginibus depictam, luminaribus præcipuis et maximis adornatam; quis, inquam, est, qui huiusmodi fabricam videns, non statim pronunciet, a sapientissimo et potentissimo artifice esse constructam? Et ita quis invenietur insipiens, ut cum cœli opus inspiciat, splendorem solis cernat ac lunæ, astrorum cursus et species et vias certis rationibus et temporibus videat definitas, non tam a sapiente hæc artifice et rationabili, quam ab ipsa sapientia et ratione clamet effecta?

21. Quod et si secundum alios Græcorum philosophos audire vis, et mechanicis imbutus es disciplinis, de excelsis quæ traduntur, non te sine dubio latent. Ponunt enim sphæram æqualiter ex omni parte collectam, et ad omnia similiter respicientem, atque a centro terræ æquis spatiis distinctam, ipsaque sui æqualitate ita stabilem, ut eam in nullam partem declinare undique æqualitas collecta permittat; et ita a nullo fulcimento subvecta sustentatur sphæra. Quod si vere hanc habeat similitudinem mundi machina, evidens est opus in ea divinum. Si vero, ut aliis visum est, super aquas posita sphæra vel super ipsas fertur, vel in ipsis volvitur, etiam sic magni in ea artificis opus declaratur.

22. Sed ne de his quæ non omnibus palam sunt, incerta videatur adsertio, ad ea veniamus quæ neminem latent. Quis astrorum cursus tanta ratione disposuit, ortusque eorum et occasus instituit, certisque et demensis temporibus unicuique tenere cœli ambitum dedit? Quis ad occasum aliis semper tendere, aliis etiam redire in ortum permisit? Quis imposuit modum cursibus solis, ut horas et dies et menses et temporum vicissitudines diversis motibus signet, et nunc hiemem, inde ver, æstatem, post et autumnum certa cursus sui dimensione discernat, et semper eisdem vicibus anni orbem inconfusa varietate constringat? Quis, inquam, tanti ordinis moderatricem, non ipsam dei pronuntiet sapientiam? Et hæc quidem secundum illa nobis dicta sint, quæ de excelsorum disciplinis traduntur a Græcis.

23. Quid autem et de his, quæ vel in terris vel in mari videmus? nonne evidenter edocemur, dei in his non solum opus esse, sed et providentiam? Nam quod in terra

montes excelsi certis quibusque habentur in locis, ut ex his velut compressus et coangustatus ær ordinatione dei cogatur et exprimatur in ventos, ex quibus et fructus germen concipiant, et æstivus ardor temperiem sumat, cum Pleiades ignitæ solis ardoribus incanduerint. Sed dices: Cur et ardor solis, ut temperies requiratur? Et quomodo fruges humanis usibus necessariæ maturescerent? Sed et illud adverte, quod ad axem meridianum, ubi plus est caloris, non multa datur nubium constipatio, nec abundans copia imbrium funditur, ne morbus habitantibus generetur; humidæ enim nubes, si calore rapido coquantur, ærem corruptum et pestiferum reddunt. Sed et terra calidum imbrem suscipiens, non nutrimenta segetibus, sed perniciem præbet; in quo quis dubitat opus esse divinæ providentiæ? Denique Ægyptus, quia Æthiopicis e vicino flagrat ardoribus, ne insanabiles corruptelas æris imbrium necessitate susciperet, campi eius non pluviam nubibus ministratam, sed terrenum quodammodo imbrem Nilo inundante suscipiunt.

24. Quid de fontibus dicemus et fluviis, qui perenni in mare fluunt meatu? Et per divinam providentiam nec illis abundans deficit cursus, nec mare tantas aquarum recipiens copias ullum sentit augmentum, sed in eadem mensura et ea quæ conferunt, et ea quæ ibi conferuntur elementa perdurant. Sed dices mihi: Salsa aqua naturaliter consumit fluentum dulce, quod ei fuerit infusum. Et in hoc ergo manifestum est providentiæ opus, ut salsum faceret illud elementum, in quod cursus omnium aquarum, quas ad usum hominibus præstiterat, declinavit; uti ne per tanta sæculi spatia, repletus maris alveus inundationem perniciosam terris et hominibus redderet. Nec ita quisquam insipiens erit, ut hanc tantam rationem tantamque providentiam ab irrationabili natura arbitretur esse dispositam.

25. Quid autem de virgultis, quid de animalibus dicam? Nonne per providentiam factum est, ut cum senecta temporis resolverentur, virgulta quidem vel plantis vel seminibus quæ ipsa dederint, animalia vero per progeniem reparentur? Et mira quadam dispensatione providentiæ nascituro pecori lac præparatur in uberibus, ac statim ut natum fuerit, nullo docente scit ubi alimonix suæ horrea requirat. Gignuntur autem non

solum mares, sed et feminæ, ut ex utroque possit rursus constare posteritas. Sed ne ut putant homines, viderentur hæc naturæ quodam ordine et non dispensatione fieri conditoris, pauca quædam ad indicium et documentum providentiæ suæ, mutato ordine genus servare iussit in terris, verbi gratia ut per os conciperet corvus, et per aurem mustela generaret, ut aves nonnullæ sicut gallinæ, interdum ova vel vento vel pulvere concepta parerent, alia quædam animalia marem vicibus alternis in feminam verterent et sexum per annos singulos commutarent, ut lepores et hyænæ, quas beluas vocant, alia etiam ex terra orirentur atque inde sumerent carnem, ut talpæ, alia ex cinere, ut viperæ, alia ex putrefactis carnibus, ut vespæ quidem equinis, apes autem bubulis, alia ex fimo boum, ut scarabæi, alia ex herbis, ut de ocimo scorpius, et rursus herbæ ex animalibus, ut ex cornu cervi vel capræ apii et asparagi.

26. Et quid opus est plura enumerare, in quibus divina providentia mutato ordine eo qui a natura datus putatur, multimodis differentiis nativitatem animalium constare voluit, ex quibus non irrationabilis rerum cursus, sed ipsius dispensatus ratione doceretur? Aut non et in hoc plenissimum demonstratur opus divinæ providentiæ, ubi ex terra et aqua ad vitam hominum semina iacta reparantur? quæ cum terræ fuerint mandata, voluntate dei humorem quem susceperit gleba, velut uberibus suis seminibus immulget. Aquis enim inest quædam vis spiritus a deo dati ex initio, cuius opere habitus futuri corporis, in ipso statim semine formari incipit et per culmum spicamque restitui; turgefacto etenim ex humore seminum grano, per angustos quosdam venarum meatus vis illa spiritus, quæ inesse aquis data est, utpote incorporea transcurrens, ad incrementum semina suscitât et crescentium species format. Ministerio igitur humidi elementi, cui vitalis ille spiritus insitas semper et ingenitus est, efficitur ut non solum reparetur, sed ut per omnia similis species et forma his quæ iacta fuerint seminibus redeat. Quæ ratio cui vel brevem sensum habenti, per irrationabilem naturam, et non per divinam sapientiam constare videbitur? Denique etiam hæc ad similitudinem humanæ nativitatis formata sunt; videtur enim terra vulvæ locum tenere, cui semen iniectum per aquæ et spiritus vim, sicut supra diximus, et formatur et alitur.

27. Sed et in hoc admiranda est divina providentia, quod videre nos quidem et agnoscere facit quæ fiunt, quo modo autem et qualiter fiant, in secreto posuit et occulto, ut non indignis ad agnitionem subiaceant, sed dignis et fidelibus cum meruerint, patefiant. Ut autem rebus ipsis et exemplis probemus, nihil omnino ex terrena substantia seminibus dari, sed totum ex elemento aquæ et spiritus qui inest ei virtute constare, pone mihi verbi gratia in cratere aliquo amplissimæ magnitudinis iniici terræ talenta centum, et seminentur in eo diversæ species seminum vel olerum vel etiam virgultorum, his præbeatur ad rigandum aqua sufficiens, et per annos plures habeatur ista diligentia, congregentur autem semina quæ collecta fuerint, verbi gratia frumenti vel hordei aliarumque specierum per singulos annos seorsim, donec uniuscuiusque seminis acervus ad centum talentorum pondus adscendat, tum etiam arbores avulsæ radicitus adpendantur, et his omnibus ex cratere sumtis si adpendatur terra, centum sua nihilominus talenta salva restituet. Unde ergo dicemus omne illud pondus, omnemque quantitatem seminum diversorum atque arborum surrexisse? nonne evidenter apparet, quia ex aquis? Terra enim quod suum est, integrum tenet, aqua vero quæ per singula iniecta est, nusquam prorsus est, ob potentem divinæ conditionis virtutem, quæ per unam aquæ speciem tantorum seminum virgultorumque et substantias reparat, et species format, et genus fœnore multiplicato custodit.

28. Ex quibus omnibus satis abundeque patere puto, artificii sensu et non irrationabili naturæ opere cuncta effici et universa constare. Sed veniamus adhuc, si videtur, etiam ad nostram, id est ad hominis substantiam, qui est parvus in alio mundus, et consideremus quanta sit ratione compositus; et ex hoc præcipue sapientiam conditoris intelliges, qui cum ex diversis substantiis constet, id est mortali et immortalis, per artificem providentiam conditoris societatem diversitas non refugit, et quidem longe a se substantiis [alienis et diversis]. Alia namque de terra adsumitur et a conditore formatur, alia vero ex immortalibus substantiis datur, nec tamen ei per huiusmodi coniunctionem honor immortalitatis infringitur, nec ut quibusdam videtur [ex rationabili et concupiscibili et irascibili subsistit, sed magis inesse ei tales quidam videntur] affectus,

quibus ad hæc singula moveri possit. Nam corpus quod ex ossibus et carnibus constat, initium sumit ex semine viri, quod e medullis calor eliciens vulvæ quasi terræ consignat, cui inhærens ex fonte sanguinis paulatim rigatum, in carnem et ossa producitur, atque in speciem auctoris iacti seminis reformatur.

29. Et vide in hoc artificis opus, quomodo ossa velut columnas quasdam, quibus caro sustentetur ac portetur, inservit. Tum deinde æqualis ex utraque parte, id est dextera ac læva, mensura servitur, ut congruat pes pedi, et manus manui, digiti quoque digitis, ut singuli ad singulos tota æqualitate concordent; sed et oculos oculo, et auris auri, quæ non solum consona sibi et concordantia, sed et usibus necessariis apta formantur. Manus quidem ut operi commodæ sint, pedes ut gressibus, oculi ut visibus serviant superciliorum excubiis custoditi, anres ad audiendum ita formatæ, ut cymbalo similes suscepti verbi repperit sonitum altius reddant, et usque ad sensum cordis emittant, lingua autem ad loquendum illisa dentibus plectri reddat officium, ipsi vero dentes alii ut incidant et dividant cibos et interioribus tradant, interiores vero ut in modum molæ conficiant et comminuant, quo opportunius stomacho traditi coquantur, unde et molares appellati sunt.

30. Sed et nares, commeandi flatu et reddendi ac recipiendi gratia factæ sunt, ut innovatione spiritus calor naturalis qui in corde est, vel accendi vel refrigerari cum res poposcerit queat palmonis officio, qui pectori inhærere datus est, ut mollitie sui palpet et foveat cordis vigorem, in quo videtur vita consistere, vita dico, non anima. Nam quid dicam de substantia sanguinis, qui velut fluvius ex fonte procedens, et uno prius alveo inductus tum deinde per innumeras venas, quasi per areas derivatus, totam humani corporis terram vitalibus rigat fluentis, iecoris opere ministratus, quod ad efficaciam digestionis ciborum, atque in sanguinem mutandorum in dextro latere iacet. In sinistro vero splenis est locus, qui trahere ad se et purgare quodammodo sordes sanguinis possit.

31. Intestinorum quoque ratio quanta est? quæ idcirco longis nexibus in circulorum ordinata sunt modum, ut susceptas digestiones ciborum paulatim egerant, quo neque ad

subitum inanes efficiant locos, et his qui superadditi fuerint non impediuntur cibis. Membranæ autem in modum idcirco facta sunt, ut ex ipsis ea quæ extrinsecus sunt, humorem sensim suscipiant, qui neque subito effusus exinaniret interna, neque densiore cute prohibitus, arida quæ extrinsecus habentur efficeret, et totam hominis fabricam sitis necessitate turbaret.

32. Porro vero feminea positio, et vulvæ sinus ad recipiendum germen et confovendum vivificandumque commodissimus, quem non ratione et prudentia effecta esse quæ facta sunt, suadeat, quod in ea solum parte membrorum a virili specie femina discrepat, qua posteritas sata suscipitur et fovetur, et rursus virilis habitus ea tantummodo membrorum parte immutetur, qua ei vis serendi et generandi hominis inest? Et in hoc magnum quidem testimonium providentiæ datur, ex necessaria diversitate membrorum, sed ibi maius, ubi in habitus similitudine, usus diversitas et officii varietas invcnitar. Nam mamillæ viris æque sunt ac feminis, sed feminarum solæ sunt quæ lactis munere replentur, ut statim ubi genuerint, apta sibi parvulus inveniatur nutrimenta. Quod si tanta ratione videmus in homine membra disposita, ut in cæteris omnibus similis habitus videatur, in his tantummodo discrepent, in quibus usus diversitatem requirit, et neque in viro aliquid superfluum aut egens, neque in femina quod desit videamus vel quod abundet, quis ex his omnibus non evidenter agnoscat rationis opus et sapientiam conditoris?

33. His adstipulatur etiam cæterorum animalium rationabilis diversitas, et suo quodque usui ministerioque conveniens. Hæc testatur et arborum varietas herbarumque diversitas, tam specie variata quam succis. Hæc adserit et permutatio temporum in quatuor distincta vicissitudines, et certis horis, diebus, mensibus, annum circulus claudens, et ne unam quidem horam statutæ rationis excedens; hinc denique etiam mundi ipsius ætas, certa et stabili ratione, concepto annorum numero censetur.

34. Sed dices, quando mundus factus est, et quare tam tarde? Hoc possis obtendere etiamsi ante factus fuisset; diceres enim, cur non et ante hoc? et ita immensa sæcula transcendens semper possis requirere, cur non et ante hoc? Sed nobis nunc sermo non

de eo est, [cur non sit ante factus quam factus est,] sed si omnino factus est. Si enim factum constat, necessario potentis et summi artificis opus est; quod si constat, quando eum facere voluerit, sapientis artificis arbitrio iudicioque relinquendum est. Nisi videatur tibi omnis hæc sapientia, quæ tam immanem mundi machinam struxit, et singulis quibusque rebus formas et species dedit, quarum habitum non decori solum convenientem, sed et futuris usibus aptissimum et necessarium poneret, hoc eam solum fugerit, quo tam magnificæ conditionis opportunum tempus adsumeret. Est apud illum profecto certa ratio, sunt evidentes causssæ, cur et quando et qualiter fecerit mundum, quas hominibus, quibus hæc quæ ante oculos posita sunt et de eius providentia contestantur, inquirere et intelligere pigrum fuit, aperiri utique non oportuit; quæ enim in occulto habentur et intra sapientiæ sensus, velut intra regios thesauros recondita sunt, nemini patent, nisi his qui ab illo didicerint, apud quem signata sunt hæc et reposita. Deus ergo est qui fecit omnia, et ipse a nemine factus est. Qui autem naturam pro deo nominant, et per naturam facta esse cuncta testantur, latet eos appellationis suæ error. Si enim naturam irrationabilem putant, stultissimum est, rationabilem facturam ab irrationabili factore progredi. Si vero ratio est, id est logos, per quam facta constat universa, superfluo nomen immutant, ubi de conditoris ratione profitentur. Ad hæc si quid habes, pater, proseguere.

35. Hæc cum Niceta dixisset, senex ita respondit: Tu quidem, fili, prudenter et fortiter proseguutus es, in tantum ut melius dici posse de providentia non putem. Sed quoniam hora iam multa est, crastino ad hæc quæ proseguutus es, respondere aliqua volo, de quibus si mihi satisfeceris gratiæ me fateor debitorem. Et his a sene dictis, surrexit Petrus. Quidam vero ex adstantibus Laodicensium primus rogabat Petrum et nos, ut senis indumenta quæ habebat sordida et scissa mutaret; quem Petrus et nos amplexi, et collaudantes pro honesta et optima voluntate sua, dicebamus: Quia nec nos ita insipientes sumus et impii, ut cui tam preciosa verba concredimus, non multo magis etiam hæc quæ ad usus corporeos sunt necessaria præbeamus, quæ eum et libenter suscepturum credimus, tanquam a filiis patrem, sed et lectum nobis et vitam communem

fore cre dimus. Hæc cum nos diceremus, et ille primarius civitatis summa vi et blandimentis plurimis avellere a nobis cuperet senen, nos vero eo vehementius retineremus, omnis populus adclamavit ut illud magis fiat, quod ipsi placet seni; et cum silentium factum fuisset, senex iuramento prævenit, dicens: stodie apud nullum manebo neque ab aliquo quicquam suscipiam, uti ne alterius dilectio alterius tristitia fiat; hæc enim postmodum si visum fuerit, fieri possunt.

36. Et cum hæc dixisset senex, Petrus ait ad primarium civitatis: Quoniam nostri præsentia bonam voluntatem tuam ostendisti, tristem te non oportet abscedere, sed accipiemus abs te gratiam pro gratia, domum tuam nobis ostende, et præpara eam ut crastino disputatio quæ futura est ibi habeatur, et si qui volunt adesse ad audiendum permittantur. Quæ cum audisset primus civitatis valde gavisus est, sed et omnis populus libenter avdivit. Cumque discessissent turbæ, domum suam ostendit; discedere autem et senex cœpit. Ego tamen uni ex pedissequis meis imperavi clam subsequi vestigium senis, et discere ubi maneret. Nos autem cum redissemus ad hospitium, enarravimus omnia fratribus quæ nobis cum sene habita sunt, et ita ex more cibo sumto requievimus.

37. Die autem postera Petrus mature surgens suscitavit nos, et perreximus pariter ad locum secretum, in quo et pridie orationis caussa fueramus; atque inde post orationem dum veniremus ad constitutam domum, in itinere monebat nos dicens: Audite me conservi dilectissimi, bonum est ut unusquisque vestrum secundum quod potest, prosit accedentibus ad fidem religionis nostræ, et ideo non pigeat secundum sapientiam, quæ vobis per dei providentiam collata est disserentes, instruere ignaros et docere, ita tamen ut his quæ a me audistis et tradita sunt vobis, vestri tantum sermonis eloquentiam societis. Nec aliquid proprium et quod vobis non est traditum proloquamini, etiamsi vobis verisimile videatur, sed ea, ut dixi, quæ ipse a vero propheta suscepta vobis tradidi, proseguamini, etiamsi minus plenæ adsertionis esse videbuntur. Hinc enim sæpe contingit declinare quosdam a veritate, dum speciem sibi verioris et validioris veritatis, propriis cogitationibus reperisse se credunt.

38. His a Petro dictis libenter annuimus, dicentes ei, nihil nos acturos, nisi quod ipsi videretur. Tum ille: Ut ergo, inquit, sine periculo exerceamini, me coram disputate singuli, ita ut unus alii succedat ac suas unusquisque explicet quæstiones. Nunc ergo quoniam hesterno die Niceta sufficienter disseruit, hodie sermonem faciat Aquila, et post Aquilam Clemens, inde ego, si tamen etiam me res poposcerit aliquid addere. Interea dum huiuscemodi sermones cædimus, ad domum ventum est in qua suscipiens nos paterfamilias, introducit ad locum quendam in similitudinem theatri collectum et pulchre exædificatum, in quo turbas plurimas ex tempore noctis opperientes nos reperimus, inter quos et senex qui pridie nobiscum disputaverat. Itaque medium habentes Petrum ingredimur etiam nos, circumspicientes sicubi cerneremus senem; quem prior Petrus videns in medio turbæ latitantem evocavit ad se, dicens: Clariorem multis animam possidens, cur in occulto lates et verecundia contegeris? accede huc magis, et quæ tibi videntur exsequere.

39. Ubi hæc dixit Petrus, statim turbæ locum dare cœperunt seni. Cumque accessisset, ita cœpit: Eorum quæ die hesterno prosequutus est iuvenis, etiamsi verba non memini, sensum tamen et ordinem teneo, et ideo necessarium puto propter eos qui hesterno non adfuerunt, anacephalæosin facere eorum quæ dicta sunt, et breviter cuncta repetere, ut etiamsi me aliquid effugerit, ab eo qui prosequutus est præsentem commonear. Hic ergo fuit hesternæ disputationis sensus, quod omnia quæ videntur, quoniam certa mensura et arte formaque ac specie constant, sine dubio a sapiente virtute facta esse [credenda sunt; quodsi mens et ratio est quæ hæc condidit, consequens esse] ut rationis ipsius providentia mundus regatur, etiamsi nobis ea quæ geruntur in mundo, minus recte geri videantur. Consequitur autem, ut si creator omnium deus est ac mens, sit etiam iustus; quodsi iustus est, necessario iudicat; si iudicat, necesse est ut homines de suis actibus iudicentur; et si de actibus suis unusquisque iudicatur, erit ergo inter iustos et peccatores iustum quandoque discrimen. Hæc fuit, ut opinor, totius verbi continentia.

40. Si ergo ostendi potest, quod mens ac ratio cuncta condiderit, consequens est, et ea quæ sequuntur ratione et providentia geri. Si vero natura imprudens et cæca gignit universa, perimitur sine dubio iudicii ratio, nec discussio peccatorum ac benefactorum remuneratio sperabitur, ubi iudex non est. Quia ergo omnia in hoc pendent et huic capiti adhærent, non indignemini, si forte paullo latius discuti hæc et pertractari voluero. In hoc enim mihi ad omnia quæ proponuntur, velut prima ianua clauditur, et ideo hanc mihi ante omnia aperiri volo. Nunc ergo audite quæ doceo, et respondeat mihi si quis vestrum volet; non enim erubescam discere, si audiero quod verum est, et recte dicenti adquiescere. Igitur hesterno a te habitus sermo, qui adserebat quod arte et mensura et ratione cuncta constarent, non valde me suadet, mentem rationemque quæ fecerit mundum; multa enim habeo, quæ ostendam competenti mensura ac forma et specie constare, nec tamen per mentem condita ac rationem. Tum præterea video multa incondite, inconsequenter, iniuste geri in mundo, et sine genesis cursu nihil fieri posse; quod post omnia etiam ex me ipso manifestissime adprobabo.

41. Hæc cum senex diceret, Aquila respondit: Quoniam ipse proposuisti, ut ad ea quæ diceres haberet copiam respondendi qui velit, concedit mihi frater meus Niceta hodie facere sermonem. Et senex: Prosequere, ait, fili, ut vis. Et Aquila respondit: Promisisti quod ostenderes multa esse in mundo, quæ formam ac speciem æquali ratione collectam gerant, quæ tamen constet non effici per conditorem deum. Nunc ergo quod promisisti, ostende. Et senex: Ecce arcum videmus in cælo circulum tenere omni mensura collectum, et habere speciem veri, quam fortassis nec mens condere nec describere ratio potuisset, nec tamen hic ab aliqua mente fit. Ecce in brevi totum proposui, responde ad hæc.

42. Tum Aquila: Non continuo, inquit, si quid ex typo et forma exprimitur, id intelligitur a ratione esse ac sine mente non fieri posse, quoniam typus ipse qui exprimit figuras ac formas, non sine mente factus est. Verbi caussa, cera si adfigatur sculpto anulo, imaginem quidem et figuram sumit ex anulo, qui sine dubio sensu caret, sed anulus qui exprimit effigiem, manu artificis sculptus est, et mens fuit ac ratio, quæ typum anulo

dedit. Ita ergo et arcus exprimitur in ære; sol enim nubibus rarescentibus radios suos imprimens, et humori nubilo velut ceræ molli adfigens orbis sui typum, arcus speciem reddit, et efficit hoc ipsa, ut dixi, repercussio splendoris solis in nubibus, atque ex illis fulgorem circuli eius reddens. Fit autem hoc non semper, sed cum opportunitatem sui humectæ nubes rarescendo præstiterint. Unde et rursus cum densantar nubes et cœunt, arcus forma resolvitur et exolescit, denique nunquam sine sole et nubibus arcus apparet, sicut nec sine typo et cera vel alia huiusmodi materia exprimitur imago. Non ergo mirum est, si conditor deus ex initio fecit typos, ex quibus nunc formæ exprimantur ac species. Simile autem hoc et illi, quod ab initio deus elementa insensibilia creavit, quibus ad reliqua omnia formanda et explicanda uteretur. Sed et qui statuas formant, typum prius luti vel ceræ fingunt, et ex ipso redditur statuæ effigies; tum deinde et umbra redditur ex statua, quæ umbra per omnia formam ac similitudinem statuæ gerit. Quid ergo dicemus insensibilem statuam formare umbram, tam diligenti quam ipsa statua est ratione collectam? an illi sine dubio adscribetur umbræ collectio, qui et statuam finxit?

43. Si ergo tibi videtur hoc ita se habere et sufficit quod de hoc dictum est, ad alia inquirenda veniamus; aut si aliquid adhuc deesse putas, repetamus. Et senex ait: volo ut repetas de hoc, sunt enim et alia multa quæ similiter fieri video; nam et fructus arborum simili modo pulcre formati et in rotundum mire collecti nascuntur, et foliorum species ingenti decore formatur, atque exquisita arte viridis membrana contextitur; tum præterea pulices, mures, lacertas et his similia, numquid et hæc dicemus a deo fieri? Unde ex his vilioribus coniectura capitur meliorum, quod nequaquam mentis arte formentur. Bene, inquit Aquila, de foliorum textura et de parvis animalibus colligis, quod ex his fides etiam melioribus deroganda sit; sed non te ista decipiant, ut putes quasi duabus solis manibus operantem deum non posse universa complere quæ fiunt, sed memento quomodo hesterno tibi frater meus Niceta respondit, et mysterium ante tempus aperuit vere quasi cum patre loquens, et cur et quomodo fiant hæc quæ inutilia videntur, exposuit.

44. Et senex: Cur ista inutilia voluntate illius summæ mentis fiant, velim a te audire. Si, inquit, liquido apud te constat, quod mentis et rationis opus in ipsis est, tum demum tibi etiam cur facta sunt, dicere non pigebit et quod iuste facta sint edocere. Ad hæc senex respondit: Non possum, fili, ea quæ videntur ex arte formata, dicere per mentem fieri, propter cætera quæ iniuste et inordinate fieri videmus in mundo. Si te, inquit Aquila, ea quæ inordinate fiunt, dicere quod per providentiam dei facta sint non sinunt, cur non ea quæ ordinate fiunt, dicere te quod a deo facta sint cogunt, et quia irrationabilis natura opus rationabile proferre non possit? Certum est enim, nec omnino negamus, quia in hoc mundo quædam ordinate, quædam inordinate fiunt; ea ergo quæ rationabiliter fiunt, crede quod per providentiam fiant, quæ vero irrationabiliter et inordinate, quia naturaliter eveniant et fortuito accidunt. Miror autem non advertere homines, quia ubi sensus est, possunt res ordinate fieri et inordinate, ubi autem nullus est sensus, neutrum omnino effici; nam ratio ordinem facit, ordinis autem cursus, si contrarium quid acciderit quod ordinem turbet, necessario inordinatum aliquid profert. Et senex: Hoc ipsum mihi a te ostendi volo.

45. Non, inquit, morabor Aquila. Duo visibilia signa monstrantur in cœlo, unum solis, aliud lunæ; hæc sequuntur et aliæ quinque stellæ, diversos et proprios singulæ explicantes cursus. Hæc ergo deus posuit in cœlo, quibus æris temperies pro ratione temporum dispensetur, et ordo vicissitudinum permutationumque servetur. Horum autem ipsorum ministerio, et si quando pro peccatis hominam plaga et corruptio terris iniicitur, perturbatur ær, lues animantibus, corruptio frugibus, pestilens per omnia mortalibus annus inducitur, et ita fit, ut uno eodemque ministerio et servetur ordo et corrumpatur. Etenim palam est incredulis et imperitis, quod cursus so utilis et necessarius mundo, per providentiam datus, semper ordinatus habeatur; lunæ vero ad comparisonem cursus solis, in augmentis et detrimentis suis apud imperitos inordinati cursus videntur et incompositi. Nam sol certis distinctionibus et ordinatis movetur; ex ipso enim sunt horæ, ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit, ex ipso menses et anni numerantur, ex ipso vicissitudines temporum fiunt, dum ad superiora

conscendens ver temperat, ubi autem ad summum cœli venerit, æstivos accendit calores; decidens rursus autumnī temperiem reddit, ubi vero ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compage cœli rigorem nobis hiberni frigoris derelinquit.

46. Sed de his alias latius disseremus. Nunc interim, cum sit iste minister bonus, ad vicissitudines temporum moderandas, tamen ubi secundum voluntatem dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius et urit mundum vehementioribus flammis. Similiter et lunæ cursus, atque hæc quæ imperitis videtur inordinata permutatio, incrementis frugum et pecudum omniumque animantium commoda est; auginentis enim eius detrimentisque mira quadam providentiæ arte omne quod gignitur alitur et crescit, de quibus latius prosequi possemus et aperire de singulis rationem, nisi nos propositæ quæstionis ordo revocaret. His tamen ipsis eisdemque ministeriis quibus gignuntur, aluntur, augentur universa; cum fuerit iusta aliqua ex caussa ordinis instituti mutata temperies, corruptio oritur et intemperantia, ut in homines, sicut supra diximus, castigatio dei voluntate procedat.

47. Sed fortasse dices: Quid, quod in ista communi castigatione similia impii patiuntur et pii? Verum est, etiam nos fatemur; sed piis castigatio ad profectum cedit, ut in præsentī vita adflicti purgatiores veniant ad futuram, in qua perpetua eis requies præparata est, simul autem ut et impii aliquantulum ex ipsorum castigatione proficiant, aut iusta in eos feratur iudicii futuri sententia, cum in eisdem castigationibus iusti quidem gratias egerint deo, iniusti autem blasphemaverint. Igitur cum in duas partes rerum dividatur opinio, quod alia per ordinem, alia contra ordinem fiant: ex his quidem quæ secundum ordinem sunt, oportuit credi esse providentiam; de his vero quæ contra ordinem geruntur, causas requirere ab his, qui eas per doctrinam propheticam didicere; quibus enim innotescere potuit sermo propheticus, sciunt quando et ob quam causam go, grando, pestilentia, et horum similia per singulas quasque generationes exorta sint, et ex quibus peccatis hæc ad vindictam data sint, unde humano generi caussa tristitiæ, unde gemitus ac dolores acciderint, unde etiam tremoris languor advenerit, et quod hæc ab initio fuerit vindicta parricidii.

48. Nam ab origine mundi nihil horum fuit, sed ex impietate hominum initium mala ista sumere, et inde semper crescentibus iniquitatibus et malorum numerus, crevit. Sed idcirco divina providentia iudicium erga omnes statuit, quia præsens sæculum non erat tale, in quo unusquisque possit pro meritis dispensari. Non ergo ex his, quæ pro peccatis hominum mundo acciderunt malis, illa contemplanda sunt, quæ ab initio cum nullæ mali causæ existerent, bene et ordinate instituta sunt. Denique ad iudicium eorum quæ ab initio fuere, inveniuntur nonnullæ gentes aliæ ab huiusmodi malis. Nam Seres quia caste vivunt, expertes habentur horum omnium, quia neque post conceptum adiri ultra apud eos feminam fas est, neque cum purgatur; carnibus ibi immundis nemo vescitur, sacrificia nemo novit, secundum iustitiam omnes sibi ipsis iudices fiunt. Idcirco igitur neque castigantur istis plagis quas supra diximus, et plurimum temporis in vita durantes, absque ægritudine finiunt vitam. Nos autem miseri, velut cum serpentibus pessimis habitantes, cum hominibus dico iniquis, perferimus necessario cum ipsis adflictionum plagas in hoc mundo, sed spem gerimus ex consolatione futurorum bonorum.

49. Si propter iniquitates, inquit senex, aliorum cruciantur etiam iusti, oportuit deum tanquam provisorem iubere hominibus, ut non facerent ea, ex quibus necesse esset cum iniustis adfligi etiam iustos, aut si facerent emendationem aliquam, aut purificationem mundo adhiberent. Iussit, inquit Aquila, Deus hæc et dedit præcepta per prophetas, quomodo homines vivere deberent; sed et hæc contemserunt, imo vero et eos si qui forte observare cupiebant, diversis iniuriis adflixerunt, donec etiam ipsos a proposita observatione deiicerent, et ad incredulitatis nihilominus verterent turbam sibique similes efficerent.

50. Propterea denique ab initio cum fuisset omnis terra maculata peccatis, deus diluvium mundo induxit, quod vos sub Deucalione factum dicitis, et tunc unum quendam iustum cum filiis suis in arca reservavit, et cum eo omnium seminum omniumque animantium genus. Et tamen etiam qui ex ipsis nati sunt, tempore intercedente, rursus similia prioribus agunt; oblivioni enim quæ acciderant data sunt, ita ut posteri ne hoc ipsum quidem crederent, quod diluvium factum est. Unde et statuit deus in præsent

sæculo ultra non fieri diluvium, alioqui secundum rationem peccatorum necesse erat etiam per singulas generationes hoc fieri infidelitatis gratia; sed magis indulsit per singulas gentes angelos quosdam agere principatum qui malis gaudent, quibus tamen ea conditione potestas adversum unumquemque mortalium data est, si prius se ipse quis peccando eis fecisset obnoxium, donec adveniret ille qui bonis gaudet, et compleretur per ipsum numerus iustorum, et per omnem mundum crescente multitudine piorum, aliqua ex parte reprimeretur impietas et innotesceret omnibus, quia omne quod bonum est a deo fit.

51. Ex arbitrii autem libertate unusquisque hominum dum incredulus est de futuris, per malos actus incurrit in mala. Et hæc sunt quæ videntur in mundo contra ordinem geri, quibus caussas, ut essent, infidelitas dedit. Miranda igitur per omnia est divinæ providentiæ dispensatio, quæ his qui initio fuerint, bonam quidem viam vitæ incedentibus, bonis incorruptilibus dedit perfrui; ubi vero peccaverunt, [mali originem peccato pariente sumserunt], et unicuique bono quasi quodam coniugii fœdere ex parte peccati sociatum est malum, quoniam quidem humano sanguine terra polluta est, et aræ dæmonibus succensæ, ærem quoque ipsum incesto sacrificiorum fumo temerarunt, et ita demum corrupta prius elementa hominibus corruptelæ vitium, velut radices ramis ac fructibus tradiderunt.

52. Vide ergo in hoc, ut dixi, quam iuste vitiatibus rebus providentia divina succurrit, ut quoniam bonis dei, mala quæ ex peccato originem sumserant sociata sunt, duabus his partibus duos principes poneret, et ei qui bonis gaudet bonorum ordinem, qui ad fidem providentiæ suæ credentes adduceret, statuit, ei vero qui malis gaudet, ea quæ contra ordinem et inutiliter geruntur, ex quibus sine dubio etiam providentiæ fides in dubium veniat; et habita est per hoc a iusto deo iusta divisio. Hinc ergo est, quod cum ordinatus astrorum cursus fidem faciat manu artificis conditum mundum, rursum conturbatio æris, aura pestilens, fulminum vagi ignes, providentiæ opus refellant. Habent enim, ut diximus, singula quæque bona, contraria et coniuncta sibi mala, ut fœcundis imbribus grando inimica est, ut rori placido rubiginis est sociata corruptio, ut ventis lenibus

procellarum turbines iuncti sunt, fructuosis arboribus infructuosæ, herbis utilibus noxiæ, animalibus mitibus fera et perniciose connexa sunt. Hæc autem omnia posita sunt a deo, pro eo quod hominibus voluntas arbitrii a bonorum proposito discessit et declinavit ad mala.

53. Igitur in omnibus mundi rebus habetur ista divisio, et sicut sunt pii, ita et impii, ut sunt prophetæ, ita et falsi prophetæ; sed et apud gentiles sunt philosophi, sunt et falsi philosophi; Iudæorum quoque circumcisionem Arabicæ gentes aliæque plurimæ ad ministerium suæ impietatis imitati sunt. Sic et divino cultui est contrarius dæmonum cultus, et baptismo baptismus, et legi leges, et apostolis pseudoapostoli, et doctoribus falsi doctores. Et inde est unde apud philosophos alii adserant providentiam, alii negant, alii unum deum, alii plures defendunt. Usque ad hoc res denique accessit, ut cum verbo dei fugentur dæmones, per quod esse providentia declaratur, invenerit ars magica ad infidelitatem confirmandam, quomodo etiam hoc ex contrariis imitetur. Sic serpentum venena mitigare carminibus inventum, et verbo ac potestati dei contrarias inducere sanitates. Angelis quoque dei contraria reperit ars magica ministeria, animarum suscitationes contra hæc et figmenta dæmonum ponens. Et ne multa enumerando sermonem longius traham, nihil omnino est quod fidem providentiæ faciat, et non habeat e contrario aliud ad infidelitatem paratum; et ideo qui ignorant istam divisionem rerum, pro his quæ a semetipsis discordant in mundo, non putant esse providentiam. Sed tu, pater, quasi vir sapiens ex ista divisione elige partem, quæ ordinem servat et fidem providentiæ facit, et non solum sequaris de illam partem, quæ contra ordinem currit et providentiæ derogat fidem.

54. Ad hæc senex respondit: Da mihi viam, fili, qua possim ex duobus istis ordinibus, quorum alter adserit, alter refutat providentiam, unum aliquem in meis sensibus confirmare. Rectum, inquit Aquila, habenti iudicium facile discrimen est; nam et hoc ipsum quod ais, ordo et inordinatio, ab artifice fieri potest, a natura vero insensibili non potest; nam verbi gratia ponamus de excelsa rupe abruptum saxum in præceps ferri, idque illis solo in multa fragmenta comminui, numquid evenire ullo modo potest, ut in illa

multitudine fragmentorum inveniatur unum saltem fragmentum, in quo perfecta aliqua species per omnia habeatur ac forma? Et senex respondit: Non potest. Quod si adsit, inquit Aquila, signorum artifex, excisum de monte saxum manu artificis et sensu rationabili formare in quam velit speciem potest. Et senex: Verum, inquit, istud est. Ergo, ait Aquila, ubi sensus non est rationabilis, nulla species ex integro formari potest, ubi autem sensus est artifex, ibi et forma et informitas esse potest: verbi gratia, si excidat e monte saxum artifex cui formam velit imponere, necesse est ut id primo informe cædat et barbarum, tum deinde paulatim excudens et ad libram suæ artis exsculpens, exprimat formam quam mente conceperit. Ita ergo ex informitate vel deformitate, artificis manu pervenitur ad formam, et utrumque ab artifice procedit; simili igitur modo et ea quæ in mundo geruntur, per artificis providentiam fiunt, etiamsi minus ordinata videantur. Et ideo quia tibi duæ istæ innotuerunt viæ, earumque accepisti divisiones, fuge infidelitatis viam, ne forte perducatur te ad illum principem qui malis gaudet, sequere fidei viam, ut pervenire possis ad regem illum qui bonis hominibus gaudet.

55. Ad hæc senex respondit: Cur autem et princeps ille qui malis gaudet factus est, et unde factus est aut non est factus? Aquila ait: Alterius temporis est iste tractatus; verum ne expers abeas etiam huius responsionis, pauca tibi de hoc quoque insinuabo. Præscius omnium deus ante constitutionem mundi, sciens quia futuri homines, alii quidam ad bona, alii vero ad contraria declinabunt, eos qui bona elegerint, suo principatui et suæ curæ sociavit atque hæreditatem sibi eos propriam nominavit; eos vero qui ad mala declinarent, angelis regendos permisit his qui non per substantiam, sed per oppositum cum deo permanere noluerunt invidiæ et superbiæ vitio corrupti; dignos ergo dignorum principes fecit. Ita tamen eos tradidit, ut non habeant potestatem in eos faciendi quod volunt, nisi statutum sibi ab initio terminum transeant. Hic est autem statutus terminus, ut nisi quis prius fecerit dæmonum voluntatem, dæmones in eo non habeant potestatem.

56. Et senex ait: Magnifice prosequutus es, fili; superest nunc ut dicas unde est substantia mali; si enim a deo facta est, fructus malus radicem culpabilem docet, videtur enim et ipsa malæ naturæ: si vero coæterna fuit hæc substantia deo, quomodo potest

quod æqualiter ingenitum et coæternum est, alteri esse subiectum? Non semper fuit, inquit Aquila; sed neque si ex deo facta est, continuo necesse est etiam conditorem eius talem videri, quale est illud quod ab eo factum est. Nam substantias quidem deus fecit omnium, sed si rationalis mens quæ a deo facta est, nequaquam conditoris sui legibus adquiescit, et modum statutæ sibi temperantiæ excedit, quid hoc ad conditorem spectat? vel si aliqua est ratio hac superior, ignoramus; neque enim de singulis ad perfectum scire possumus, et de his præcipue pro quibus non sumus iudicandi, cur ignoremus. Ea vero pro quibus iudicandi sumus, facillima sunt ad intelligendum, et pæne uno sermone absolvuntur. Omnis enim propemodum actuum nostrorum in eo colligitur observantia, ut quod ipsi pati nolumus, ne hoc aliis inferamus; sicut enim ipse occidi non vis, caveas oportet ne alium occidas, et sicut tuum non vis violari matrimonium, nec tu alterius macules torum, furtum pati non vis, nec ipse facias; et intra hanc regulam humanorum gestorum singula quæque concurrunt.

57. Tum senex: Ne ægre, inquit, accipias fili, quod dicturus sum; sermones tui quamvis validi sint, non possunt tamen flectere me ut credam fieri aliquid posse extra genesim. Scio enim omnia mihi necessitate genesis accidisse et ideo suaderi mihi non potest, quia vel bene vel male agere in nostra potestate sit; et si actus nostros in potestate non habemus, non potest credi futurum esse iudicium, per quod vel malis pænæ vel bonis præmia tribuantur. Denique quoniam te imbutum video in huiuscemodi disciplinis, pauca tibi ex ipsa arte proferam. Si, inquit Aquila, ex ipsa disciplina adstruere aliquid cupis, frater meus Clemens tibi diligentius respondebit, qui plenius scientiam mathesis attigit; ego enim aliis viis adserere possum, quod actus nostri in nostra sint positi potestate, ista autem quæ non didici, præsumere non debeo.

58. Cum hæc Aquila dixisset, ego Clemens, crastino, inquam, dices pater, ut voles, et audiemus libenter, nam et te puto grate habiturum, quod cum his tibi erit sermo, qui expertes non sunt eius quam protuleris disciplinæ. Cum ergo placuisset inter me et senem, ut sequenti die disputatio nobis de ratione genesis haberetur, utrum omnia ex ea fierent, an esset aliquid in nobis, quod non genesis sed animi iudicium gereret, Petrus

surrexit et sermonem facere hoc modo coepit; Mirum mihi admodum est, quod res quæ facile inveniri possunt, homines exquisitis cogitationibus ac verbis difficiles faciunt, et hi maxime qui videntur sibi sapientes, quique volentes dei voluntatem comprehendere, quasi homine utuntur deo, imo et si quid minus; nam hominis consilium vel sensum scire nemo potest, nisi ipse prodat qui cogitaverit, sed neque artem quis discere potest, nisi multo tempore a magistro fuerit imbutus; quanto magis invisibilis et incomprehensibilis dei neque sensum neque opus scire quis potest, nisi ipse mittat prophetam, qui enarret consilium suum et viam conditionis exponat, in quantum discere hominibus fas est. Unde ridiculum puto, cum naturalibus viis de virtute dei homines iudicant, et putant hoc quidem ei esse possibile, illud vero impossibile, aut hoc maius, illud minus, ignari omnium, qui cum sint homines iniusti, iudicant deum iustum, artificem imperiti, incorruptibilem corrupti, factura factorem.

59. Et nolo putetis, quia hæc dicens iudicandi de rebus perimo facultatem, sed consilium do ne per devia quis incedens, sine fine incurrat errores. Et ideo non solum sapientibus, sed et omnibus hominibus qui desiderium gerunt agnoscendi quod sibi expedit, suadeo ut requirant verum prophetam, quia ipse solus est, qui novit omnia, et scit quid et quomodo unusquisque quærat. Inest enim intra uniuscuiusque nostrum mentem, sed in illis quidem, qui desiderium dei agnitionis et iustitiæ eius nullum gerunt, otiaitur, in his vero qui quod animæ suæ expedit quærunt, operatur et scientiæ lumen accendit. Propter quod primo omnium hunc requirite, quem si non inveneritis, ab alio vos agnituros aliquid non speretis. Invenitur autem cito ab his qui veritatis amore perquirunt, et quorum anima præoccupata non tenetur in malitia. Adest enim his qui eum in innocentia spiritus sui desiderant, qui per patientiam sustinent, et suspiria de profundo cordis veritatis amore producant; fugit autem malevolas mentes, quia ut propheta cognoscit cogitationes uniuscuiusque. Et ideo nemo putet eum per prudentiam suam invenire posse, nisi ut supra diximus, mentem suam omni nequitia vacuam effecerit, atque agnitionis eius desiderium purum et fidele conceperit. Ubi enim talem se quis

præparaverit, ipse ut propheta, videns præparatam mentem sponte se adhibet ad agnoscendum.

60. Si quis igitur vult omnia discere, non per singula discutiens; neque enim poterit, cum sit mortalis, dei investigare consilium et ipsam immensitatem perscrutari: sed si discere, ut diximus, omnia desiderat, verum prophetam requirat. Quem cum invenerit, non quæstionibus et disputationibus neque argumentis cum eo agat, sed si quid responderit, si quid pronunciaverit, hoc certum esse non potest dubitari. Et ideo quærat verus propheta ante omnia, et eius verba teneantur; in quibus illud tantummodo discutiendum unicuique est, ut satisfaciat sibi si vere prophetica eius verba sunt, id est, si indubitata fidem continent futurorum, si tempora definita consignant, si rerum ordinem servant, si non quæ prima sunt, novissima, et quæ in novissimis gesta sunt, prima narrarunt, si nihil versutum, nihil magica arte ad decipiendum compositum continent, aut si non quæ aliis revelata sunt, ad se transtulerit admixtis mendaciis. Et cum his omnibus recto iudicio discussis, verba constiterit esse prophetica, ita demum credi eis de omnibus quibus dixerint et responderint, debet.

61. Etenim consideremus diligentius opus divinæ providentiæ. Nam quod philosophi introduxerunt verba sublilia quædam et difficilia, ita ut ne ipsa quidem vocabula sermonum nota esse omnibus possent et intelligibilia, deus eos qui sibi artifices verborum videbantur, per omnia imperitos erga agnitionem veritatis ostendit. Simplex enim est et manifesta ac brevis rerum scientia, quæ per verum prophetam traditur, quam isti per devia incedentes et scrupulas verborum difficultates, tota ignoraverunt via. Igitur verecundis et simplicibus mentibus, cum viderint fieri quæ prædicta sunt, satis abundeque sufficit, ut de certissima præscientia certissimam scientiam capiant, et de cætero requiescant evidenti agnitione veritatis adsumta; cætera omnia æstimatione tractantur, in quibus firmum nihil esse potest. Quis enim sermo est, qui non recipiat contradictionem? et quæ argumentatio est, quæ non possit alia argumentatione subverti? Et inde est quod ad nullum finem scientiæ et agnitionis huiusmodi

disputationem pervenire homines possunt, priusque finem vitæ inveniunt quam quæstionum.

62. Et ideo cum in his omnia habeantur incerta, ad verum prophetam veniendum est, quem deus pater volens ab omnibus diligere, hæc quæ homines induxerunt, in quibus nihil potest adprehendi, voluit penitus extinguere, ut eo magis iste quæreretur, et quem illi obcluserant, hic hominibus viam veritatis aperiret. Propter hunc enim deus etiam mundum fecit et ab ipso mundus repletur, unde et quærentibus se adest ubique, etiamsi in ultimis terræ finibus quærat. Si vero non pure eum quis nec sancte neque fideliter quærat, intra ipsum quidem est, quia ubique est et intra sensus omnium invenitur; sed ut supra diximus, infidelibus dormit et absens habetur his, a quibus esse non creditur. Cumque hæc et alia huiusmodi Petrus de vero propheta prosequutus esset, turbas dimisit, senem vero rogasset plurimum permanere nobiscum, obtinere non potuit, sed et ipse discessit, alia die sicut placuerat rediturus. Et post hæc nos una cum Petro ingressi hospitium, cibo et quiete solito utimur.

Liber nonus

1. Sequenti die Petrus una nobiscum mature ad locum, in quo pridie habita fuerat disputatio, properavit, atque ibi cum plurimas iam ad audiendum convenisse turbas et senem cum eis vidcret, ait ad cum: Hesternam die, o senex, Clemente placuerat ut hodie sermo fieret, et aut tu ostenderes nihil extra genesim fieri, aut Clemens doceret genesim non esse [sed in nobis et in nostra potestate haberi quæ gerimus]. Ad hæc senex respondit: Et quid placuerit memini, et tua verba teneo quæ post pactiones loquutus es, quibus docuisti impossibile esse homini scire aliquid, nisi a vero propheta didicerit. Et Petrus: Nescis, inquit, quomodo dixerim, sed nunc te ego commonebo, de voluntate dixi et consilio dei, quam habuit priusquam mundus esset, et quo consilio fecerit mundum, tempora statuerit, legem dederit, iustis ad bonorum remunerationem futurum sæculum promiserit, iniustis pœnas ex iudicii sententia statuerit; hoc ego dixi consilium, et hanc voluntatem dei ab hominibus inveniri non posse, quia nemo hominum potest sensum dei coniecturis et æstimatione colligere, nisi propheta ab eo missus enunciet. Non ergo de quibuscunque disciplinis aut studiis dixi, quia inveniri sine propheta aut sciri non possint; quippe qui sciam et artificia et disciplinas sciri et exerceri ab hominibus, quas non a vero propheta, sed a magistris hominibus didicerint.

2. Quoniam ergo te professus es gnarum esse positionis siderum et stellarum cursus, ex quibus convinceres Clementem quod genesi omnia subiaceant, aut ab ipso disceres, quod per providentiam reguntur universa et est etiam aliquid in nobis, hoc expedire vos convenit. Ad hæc senex respondit: Iam quidem necessarium non erat huiusmodi movere quæstiones, si possibile esset nobis a vero propheta discere et audire definita sententia, quia sit aliquid in nobis et in arbitrii positum libertate; valde enim me sermo tuus movit hesternus, in quo de virtute prophetica disputasti. Unde et ego assentio et confirmo sententiam tuam, quia nihil potest ab homine certum indubitatumque cognosci, cui et exiguum vitæ tempus est et breve ac tenue spiramen, quo retineri videtur in vita. Veruntamen quoniam priusquam de prophetica virtute aliquid audirem, pollicitus videor

Clementi, ut ostenderem, quia omnia subiecta sunt genesi, aut ab ipso discerem, quia est aliquid et in nobis, præstet mihi ipse in hoc gratiam ut primus incipiat et quæ obiici possunt, proponat et absolvat; ego enim, ex quo paucis a te audiui de virtute prophetiæ, magnitudinem præscientiæ considerans obstupui fateor, nec omnino recipiendum quicquam censeo, quod coniecturis et æstimatione colligitur.

3. Et cum hæc senex dixisset, ego Clemens dicere ita cœpi: Deus per filium suum creavit mundum tanquam duplicem domum, interiectu firmamenti huius quod cœlum appellatur distinctam, et in superiori quidem angelicas habitare virtutes, in isto autem visibili mundo nasci hominum multitudinem dedit, ex quibus eligeret amicos filio suo, cum quibus lætaretur, et qui ei tanquam sponso ut dilecta sponsa pararentur. Verum usque ad nuptiarum tempus, quod est præsentia sæculi venturi, statuit virtutem quandam, quæ ex his quæ in hoc mundo nascuntur, eligat et custodiat meliores, ac servet filio suo sequestratos in loco quodam mundi qui extra peccatum est, in quo iam sunt aliquanti, qui ibi velut sponsa ut dixi, decora ad sponsi præsentiam præparantur. Nam mundi huius et præsentis temporis princeps adultero similis est, qui mentes hominum corrumpit ac violat, et a desiderio veri sponsi seducens, illicit ad aliena desideria.

4. Sed dicet aliquis: Quid ergo necesse erat iustum principem fieri, qui a vero principe mentes hominum declinaret? Quoniam deus qui ut dixi, filio suo amicos voluit præparare, non eos tales esse voluit, qui necessitate naturæ aliud quid esse non possent, sed qui arbitrio suo et voluntate boni esse desiderarent; quia nec laudabile est, quod non est desiderabile, nec bonum iudicatur, quod non proposito expetitur: nihil enim laudis est id esse, a quo te mutari naturæ necessitas non sinat. Providentia ergo dei hominum multitudinem nasci in hoc mundo voluit, ut ex pluribus eligerentur qui iustam diligerent vitam. Et quia præsentem mundum prævidit non aliter posse nisi diversitate et inæqualitate constare, secundum præsentium rerum diversitates unicuique menti libertatem motuum dedit, et hunc principem posuit, quo ea quæ contraria videntur agitante, electio meliorum virtutis opere constaret.

5. Sed ut planius fiat quod dicimus, per singula exponemus. Numquid omnes verbi gratia oportebat esse in hoc mundo reges, aut principes, aut dominos, aut pædagogos, aut legisperitos, aut geometras, aut aurifices, aut pistor, aut fabros, aut grammaticos, aut divites, aut agricolas, aut olitores, aut piscatores, aut pauperes? hæc certum est, quia omnes esse non poterant. Omnia tamen hæc officia et multo plura præsens vita hominum requirit, et sine his transigi non potest; est ergo necessaria in hoc mundo inæqualitas. Non enim potest esse rex, nisi habeat quos regat et quibus imperet, neque potest esse dominus, nisi habeat cui dominetur, et cætera similiter.

6. Sciens ergo conditor a nullo sponte veniri ad agonem, dum refugitur labor, hoc est, ad exercendas artes istas quas supra diximus, per quas vel iustitia uniuscuiusque vel misericordia manifestari potest, corpus homini fecit, quod famem et sitim et frigus reciperet, ut reficiendi corporis causa compulsi homines, ad omnes quas supra exposuimus artes victus necessitate descenderent. Cibi enim et potus atque indumenti gratia, singulas quasque artes expetere edocemur. Et hic iam uniuscuiusque mentis propositum declaratur, utrum necessitatem famis et frigoris per furta et homicidia ac periuria sarciat, perque alia huiusmodi scelera, an iustitiam, misericordiam, continentiamque custodiens, artis studio et manuum labore imminentis necessitatis expleat ministerium. Si enim cum iustitia et pietate ac misericordia necessitatem corporis transigat, velut propositi agonis victor, amicus filii dei et electus abscedit. Si vero per fraudes, per iniquitates et scelera concupiscentiis deservit corporalibus, principis huius mundi atque omnium dæmonum amicus efficitur, a quibus etiam hoc edocetur, ut stellarum cursibus malorum suorum adscribat errores, quos nonnisi proposito ac voluntate, delegit. Etenim artes cogente, ut diximus, cibi ac potus voluptate discuntur et exercentur; quæ voluptas, cum accesserit unicuique veritatis agnitio, infirmior efficitur succedente parsimonia. Quantus enim sumtus est, aqua et pane utentibus et hunc a deo sperantibus?

7. Est ergo, ut diximus, necessaria quædam in dispensatione mundi inæqualitas, dum omnes quidem homines non omnia possunt scire vel implere artificia, usu tamen et ministerio omnium pæne omnes indigent, et ob hoc necesse est alium operari, alium operanti præbere mercedem, alium servire, alium dominari, alium regi, alium regere. Sed hanc inæqualitatem quæ mortaliu vitam necessario subsequuta est, divina providentia in occasionem iustitiæ, misericordiæ, humanitatisque convertit, ut dum hæc inter homines aguntur, sit unicuique caussa iuste agendi cum eo, cui merces operis exsolvenda est, et faciendi misericordiam cum eo, qui debilitate fortassis aut penuria intercedente, debitum solvere non potest, sed et humane agendi cum his qui conditione videntur obnoxii, mansuetudinem quoque conservandi erga subiectos, et omnia prorsus gerendi secundum legem dei. Dedit enim legem, iuvans per hæc humanas mentes, ut facilius erga unumquodque qualiter agi deberet, adverterent, qua via effugerent malum et qua ad futura tenderent bona, et ut in aqua regenerati per opera bona, ignem vetustæ nativitatis exstinguere. Prima enim nostra nativitas per ignem concupiscentiæ descendit, et ideo dispensatione divina secunda hæc per aquam introducit, quæ restinguat ignis naturam, et cœlesti spiritu anima illuminata, metum primæ nativitatis abiiciat, si tamen ita de reliquo vivat, ut nullas omnino mundi huius voluptates requirat, sed sit tanquam peregrinus et advena, atque alterius civitatis civis.

8. Sed fortasse dicas, quia in his quidem, in quibus naturalis necessitas exigit artium operumque ministerium, potest unusquisque habere in potestate, servare iustitiam et modum vel desideriis vel actibus quem velit imponere; quid de ægritudinibus dicemus et infirmitatibus, quæ accidunt hominibus, et quod dæmonibus nonnulli urgentur et febribus et frigore, nonnulli etiam furore aguntur et mente excidunt; et omnia illa, quæ innumeris casibus premunt mortaliu genus? Ad hæc dicemus, si consideret quis totius mysterii rationem, hæc illis quæ supra exposuimus, iustiora esse pronuntiabit. Deus enim hominibus naturam dedit, per quam et doceri possint de bono et obsistere malo id est, ut et artes possint discere et obsistere voluptatibus, ac præferre in omnibus legem dei, et ob hoc virtutes quasdam contrarias oberrare mundum hunc et obluctari nobiscum

permisit, propter causas quæ iam superius dictæ sunt, ut ex earum certamine oriatur iustis palma victoriæ et meritum præmiorum.

9. Ex istis ergo accidit interdum, ut si qui incontinenter egerint, et non tantum obsistere quam cedere atque in semetipsis dare eis voluerint locum, noxia earum adspiratione generetur intemperata et vitiosa progenies. Dum enim totum libidini indulgetur et observatio nulla cœundi est, illorum sine dubio dæmonum, quibus hæc perurgentibus fiunt, vitia et fragilitates suscipit importuna generatio. Et ideo pro huiusmodi vitiis natorum obnoxii erunt parentes, qui legem servare concubitus noluerunt, licet sint et aliæ causas secretiores, quibus his malis obnoxie efficiuntur animæ, quas punc proferre temporis non est. Tamen oportet unumquemque agnoscere legem dei, ut ex ea generandi observantiam sumat et immunditiæ causas declinet, ut possit mundum esse quod gignitur. Neque enim fas est, ut non in plantandis quidem virgultis vel in semipandis frugibus opportunum tempus quærat, terra purgetur atque omnia quæ convenit præparentur, ne forte semen iactum lædatur et pereat, et in solo homine, qui est super hæc omnia, serendi observatio nulla habeatur, nulla cautela.

10. Sed quid, quod nonnulli, inquit, cum in prima ætate absque vitio fuerint corporali, processu temporis incurrunt hæc mala, ita ut aliquanti etiam violenter præcipitentur in mortem? Etiam de his vicina et pæne eadem ratio est; illæ enim, quas diximus contrarias humano generi potestates, ad uniuscuiusque cor per multas et diversas concupiscentias invitantur quodammodo et ingrediendi acepiunt locum, estque hæc in illis vis et potestas, quæ hortetur et incitet tantum, non quæ cogat et perficiat. Si ergo quis adquiescat eis, ut etiam agat ea quæ male desiderat, consensus sui et actus mercedem perditionis et pessimæ mortis inveniet. Si vero futurum iudicium cogitans, metu ipso fuerit repressus et revocaverit se, ne actu impleat quod mala cogitatione concepit, effugiet non solum perniciem præsentem, sed et futura supplicia. Omnis enim causa peccati similis videtur esse stuppæ pice oblitæ, quæ ubi calorem ignis acceperit statim inflammatur; huius vero ignis incendium opera esse dæmonum intelliguntur. Si ergo inveniatur quis peccatis et concupiscentiis tanquam pice oblitus, ignis ei facillime dominatur. Si vero non peccati

pice, sed aqua purificationis et regenerationis infusa sit stuppa, ignis in ea dæmonum non valebit accendi.

11. Sed dicet aliquis: Et quid faciemus iam nos quos contigit peccatis sicut pice oblitos? respondebo, nihil aliud nisi ut festinetis ablui, quo expurgetur a vobis ignis materia per invocationem sancti nominis, et de reliquo futuri iudicii metu concupiscentias refrenetis, atque adversarias potestates, cum forte ad sensus vestros accesserint, tota obstinatione pellatis. Sed dicis: Si in amorem quis inciderit, quomodo se poterit continere, etiamsi ante oculos suos ipsum ignis fluvium quem Pyriphlegethonta nominant, videat? Hæc excusatio est eorum qui converti ad pœnitentiam nolunt. Denique nunc nolo Pyriphlegethonta adducas in medium, hominum tibi propone pœnas, et vide quantum valeat metus; potestne quisquam, cum pro amoris crimine ad supplicium ducitur et ad stipitem colligatur urendus, in illo tempore eius quam amavit vel desiderium capere vel speciem ante oculos proponere? Nequaquam, inquires. Vides ergo, quia præsens metus resecat iniqua desideria. Quod si credentes deo, et futurum iudicium pœnamque ignis æterni confitentes non se continent a peccato, certum est quod non plena fide credunt; si enim certa sit fides, certus fit, et timor, si vero minus aliquid est in fide, relaxatur et metus, et tunc locum inveniunt intrœundi contrariæ potestates, quarum persuasionibus cum adquierint; necesse est ut et potestati earum obnoxii fiant et ipsis persuadentibus agantur ad præcipitia peccati.

12. Igitur astrologi ignorantes huiusmodi mysteria, putant stellarum cursibus ista contingere, unde et his qui accedunt ad eos, ut de futuris aliquid consulant, respondeutes falluntur in plurimis; nec mirum,, non enim sunt prophetæ, sed usu multi temporis auctores eorum perfugium quoddam in his quibus decipiebantur, inveniunt et climacteras quasdam introducunt, ut de rebus incertis scientiam fingant. Climacteras enim dicunt quasi periculi tempus, in quo interdum perimatur quis, interdum non perimatur; ignorantes quod non stellarum cursus hæc, sed dæmonum gerit operatio, qui ad astrologiæ errorem confirmandum deservientes, calculis mathesis decipiunt homines ad peccandum, ut cum vel deo permittente vel legibus exigentibus peccati dederint

pœnas, verum dixisse videatur astrologus. Et tamen falluntur etiam in hoc; si enim cito conversi fuerint ad pœnitentiam, et futuræ pœnæ recordationem conceperint ac metum, conversis ad deum per gratiam baptismi resolvitur pœna mortis.

13. Sed dicet quis: Multi et homicidium et adulterium et alia scelera commiserunt, et nihil mali passi sunt. Hoc quidem raro accidit hominibus, tamen nescientibus consilium dei frequenter videtur accidere; deus autem qui novit universa, scit quomodo et quare peccet, et quæ unumquemque caussa ducat ad peccatum. Hoc tamen generaliter agnoscendum est; quod si qui non ita mente, ut actibus mali sunt, nec proposito incitati ad peccandum devolvuntur, his velocior et magis in præsentī vita redditur pœna; ubique enim et semper deus prout competere iudicat, unicuique pro actibus suis reddit. Eorum vero qui proposito exercent malitiam, ita ut interdum etiam in eos sæviant, a quibus bona consequuti sunt, et nullam recordationem capiunt ad pœnitentiam, differt pœnas in futurum; non enim merentur isti sicut illi de quibus supra diximus, in præsentī vita scelerum suorum finire vindictam, sed permittitur eis præsens tempus implere ut volunt, quia emendatio eorum non est iam talis, quæ temporalibus indigeat castigationibus, sed quæ æterni ignis in inferno exigat pœnas, quorum animæ ibi pœnitentiam quærent, ubi invenire non poterunt.

14. Quod si in hac vita positi illas quas ibi patientur pœnas, ante oculos posuissent, refrenassent utique desideria et nullo pacto decidissent in peccatum. Multum enim potest sensus in anima ad resecandas omnes eius cupiditates, maxime cum cœlestium scientiam cœperit, per quam lumine veritatis accepto, ab omni obscuritate malorum actuum declinabit. Sicut enim sol omnes stellas splendore sui fulgoris obtundit et contegit, ita et mens per scientiæ lucem omnes concupiscentias animæ inefficaces reddit et oliosas, futuri iudicii memoriam super eas tanquam radios suos emittens, ita ut ne apparere quidem ultra in anima queant.

15. Quod autem timor dei multum valeat ad reprimendas concupiscentias, cape humani timoris exemplum. Quotusquisque est, qui non inter homines concupiscat aliena, et tamen metu pœnæ quæ legibus statuta est, refrenatur et continentius agit? Regi

propter melum gentes subiacent et armatus paret exercitus. Servi cum sint validiores dominis suis, propter metum tamen imperia perferunt dominorum. Bestiæ ipsæ feræ metu mitescunt. Tauri validissimi iugo colla submittunt, et immanes elephanti magistris obtemperant per timorem. Sed cur humanis utamur exemplis, cum etiam divina non desint? nonne terra ipsa sub præcepti metu permanet, quod etiam motu sui et tremore testatur? Mare statutum terminum servat, angeli pacem custodiunt, stellæ ordinem tenent et fluvii meatus, dæmones quoque certum est timore in fugam verti. Et ne per singula sermonem longius producamus, intueri quomodo unumquodque timor dei continens, cuncta in harmonia propria et ordinis sui compage custodiat. Quanto magis ergo certi esse debetis, quia et dæmonum concupiscentiæ quæ in cordibus vestris oriuntur, admonitione timoris dei exstingui possunt et penitus aboleri, cum etiam ipsi incentores concupiscentiæ metu sibi dominante diffugiant? Hæc ita se habere sciens, si quid tibi respondendum videtur, incipe.

16. Tum senex: Sapienter, inquit, filius meus Clemens aptavit prosecutionem suam, ita ut nihil nobis ad hæc dicendum reliquerit; verum omnis eius sermo, quem de natura hominis disseruit, hanc habet continentiam, quia cum eo quod inest libertas arbitrii, est extrinsecus et aliqua causa mali, ex qua per diversas concupiscentias incitantur quidem homines, non tamen coguntur ad peccatum; pro eo, inquit, quod multo his validior est timor, qui obsistat et impetus desideriorum refrenet, ut cum naturales motus acciderint, effugatis his qui eos incitant et inflammant dæmonibus, peccatum non possit admitti. Sed me hæc non adducunt ad fidem; conscius enim mihi sum quorundam, ex quibus bene novi, quia compaginatione stellarum homines aut homicidæ aut adulteri fiunt, cæteraque perpetrant mala. Similiter autem et honestæ ac pudicæ feminæ, ut bene agant inde coguntur.

17. Denique cum Mars centrum tenens, in domo sua ex tetragono respexerit Saturnum cum Mercurio ad centrum, Luna veniente super eum plena, in genesi diurna efficit homicidas et gladio casuros, sanguinarios, ebriosos, libidinosos, dæmoniosos, secretorum perscrutatores, maleficos, sacrilegos, et si qua sunt his similia, præcipue

cum bonarum stellarum nulla respexerit. Sed et ipse rursus Mars ad Venerem schema tetragonum habens, ex parte ad centrum non respiciente aliquo bonorum, adulteros efficit et sorores et filias et matres in coniugium adducit. Venus cum Luna in finibus et domibus Saturni cum Saturno si fuerit adtestante Marte, efficit mulieres quidem viragines, ad agriculturam, ad structuram, et ad omne opus virile promptas, misceri quibuscunque voluerint et non argui a viris pro adulterio, nulla uti mollitie, non unguentis, non vestibus, non calciamentis muliebribus, sed virorum sorte agentes; viros autem esse ut feminas nec quicquam virile gerere, cacodæmon Venus cum Marte si sit in Ariete, efficit e contrario mulieres, si sit in Capræcornu aut Aquario.

18. Cumque multa de his senex prosequutus esset, et unumquodque schema mathesis, stellarum quoque positiones enumerasset, volens per hæc ostendere, quia timor non sufficiat refrenare concupiscentias, ego rursus respondi: Vere, pater, doctissime et eruditissime prosequutus es, et ipse me ratio invitat aliquid ad ea quæ a te disserta sunt respondere, quoniam quidem scientia mihi mathesis nota est, et libenter cum erudito viro habeo sermonem. Accipe ergo ad ea quæ dixisti, ut evidenter agnoscas genesim ex stellis omnino non esse, et quia possibile sit obsisti adversum impugnationem dæmonum ab his qui confugiunt ad deum, ac sicut prædixi, non solum per timorem dei naturales cohiberi concupiscentias posse, sed et per timorem hominum sicut iam nunc edocebimus.

19. Leges sunt in unaquaque regione vel regno ab hominibus positæ, sive scriptura sive etiam usu durantes, quas nemo facile transgreditur. Denique primi Seres, qui initio orbis terræ habitant, legem habent neque homicidium neque adulterium neque scortum nosse, neque furtum committere, neque idola venerari, et in illa omni regione quæ est maxima, neque templum invenitur neque simulacrum neque meretrix neque adultera, neque fur ad iudicium deducitur, sed neque occisus ibi homo fertur aliquando, et tamen nullius libertas arbitrii compulsa est secundum vos a stella Martis ignita, ut ferro uteretur ad hominis necem, nec Venus cum Marte posita alienum matrimonium compulit

vitari, cum utique apud eos per singulos dies Mars medium cœli circulum teneat. Sed est apud Seres legum metus vehementior quom genesis constellatio.

20. Sunt similiter et apud Bactros in regionibus Indorum immensæ multitudines Bragmanorum, qui et ipsi ex traditione maiorum, moribus legibusque concordibus, neque homicidium neque adulterium committunt, neque simulacra colunt neque animantia edere in usu habent, nunquam inebriantur, nunquam malitiose aliquid gerunt, sed deum semper timent; et quidem hæc illi, cum cæteri Indorum et homicidia et adulteria committant, et simulacra colant, et inebrientur, atque alia huiusmodi flagitia exerceant. Sed et in ipsius Indiæ nihilominus occiduis partibus regio quædam est, ubi hospites cum inciderint, capti immolantur et comeduntur, et neque bonæ stellæ vetuerunt eos ab huiusmodi flagitiis et ab exsecrandis cibis, neque malignæ stellæ compulerunt Bragmanas, ut aliquid agerent mali. Est rursus mos apud Persas, matres accipere in coniugium et sorores et filias, et sub illo omni axe incesta Persæ ineunt matrimonia.

21. Ac ne forte liceat his qui mathesim sequuntur uti illo perfugio quo dicunt, certas quasdam esse plagas cœli, quibus propria quædam habere conceditur, ex ipsa Persarum gente aliquanti ad peregrina profecti sunt, qui Magusæi appellantur, ex quibus usque in hodiernum sunt alii in Media, alii in Parthia, sed et in Ægypto nonnulli, plures autem in Galatia et Phrygia, qui omnes incestæ huius traditionis formam indeclinabilem servant, ac posteris custodiendam transmittunt etiam cum plagam cœli mutaverint, nec tamen eos Venus cum Luna in finibus et domibus Saturni, cum Saturno adtestante etiam Marte, compulit habere inter cæteros genesim.

22. Apud Gelos quoque mos est, ut mulieres agricolentur, ædificent et omne opus virile perficiant, sed et misceri quibus volunt licet, nec incusantur a viris aut adulteræ appellantur, passim enim concubitus miscent et præcipue cum hospitibus, unguenta nesciunt, non induuntur veste fucata, non calceis; econtra viri Gelonum ornantur, pectuntur, indumentis mollibus et variis induuntur, auro compositi unguentisque delibuti, et hæc non pro dissolutione virium, sunt enim bellicosissimi et venatores acerrimi; nec tamen universæ Gelonum mulieres, in Capræcornu aut Aquario cacodæmonem Venerem

nascentes habuere, neque viri eorum in Ariete cum Marte Venerem positam, per quod schema effeminatos et dissolutos nasci adserit viros Chaldaica disciplina.

23. Porro vero in Susis mulieres unguentis et quidem optimis utuntur, ornamentis comtæ ex lapidibus preciosis, ministeriis quoque ancillarum fultæ procedunt multo maiore ambitione quam viri, nec tamen pudicitiam colunt, sed indifferens eis cum quibuscunque voluerint usus est et servis et hospitibus, tali licentia a viris permissa; et non solum non culpantur pro hoc, sed et dominantur in viros. Nec tamen omnium genesis mulierum Susidarum in medietate cœli, cum Iove et Marte Venerem in Iovis domibus habent. In ulterioribus orientis partibus, si puer muliebri se substernat iniuriæ, cum agnitum fuerit, a fratribus aut parentibus vel quibuslibet pròximis interficitur, nec sepultura donatur. Et rursus apud Gallos lex prisca constituit nuptum tradi publice pueros, nec opprobrium ex hoc aliquod duci; et numquid possibile est, ut omnes qui tam turpiter succumbunt apud Gallos, Luciferum cum Mercurio in domibus Saturni et finibus Martis habuerint?

24. In Britannia partibus plures viri unam habent uxorem, in Parthia multæ mulieres unum habent virum, et utraque orbis pars moribus suis atque institutis obsequitur. Amazones omnes non habent viros, sed sicut animalia semel in anno circa vernale æquinoctium proprios egressæ terminos, finitimæ gentis viris miscentur, solennitatem quandam per hoc observantes, ex quibus cum conceperint redeunt, et si marem pepererint abiiciunt, feminas nutriunt. Cumque unius temporis sit omnium partus, absurdum est, ut in maribus quidem, putetur Mars cum Saturno in tempore æquis esse portionibus, in feminarum vero genesi nunquam. Sed neque Mercurium cum Venere habuisse in domibus propriis positum, ut vel pictores ibi vel sculptores vel trapezitas efficiat, aut in domibus Veneris, ut unguentarios vel vocales vel pœtas producat. Apud Sarracenos et superiores Libes et Mauros et circa ora maris Oceani habitantes, sed et in extremis Germaniæ partibus et apud Sarmatas et Scythas atque omnes quæ sub axe septentrionis iacent pontici litloris gentes, et in Chrysea insula, nunquam invenitur

trapezita nec sculptor, aut pictor, aut architectus, aut geometres, aut tragædus, aut pœta; ergo deficit apud eos Mercurii Venerisque constellatio.

25. Ex omni orbe terrarum Medi tantummodo summa observantia adhuc spirantes homines canibus devorandos abiiciunt, et non ob hoc Martem cum Luna per diurnam genesim in Cancro positos habent. Indi mortuos suos incendunt, cum quibus et uxores defunctorum sponte se offerentes exuruntur. Sed non ideo omnes quæ vivæ incenduntur Indorum mulieres, in nocturna genesi sub terra habent solem cum Marte in partibus Martis. Germanorum plurimi laqueo vitam finiunt, nec idcirco omnes Lunam cum hora, Saturno et Marte circumcinctas habent. Sed non in omni gente, et in omni die per omnem diversitatem genesis nascuntur homines? Ex quibus omnibus apparet, quia metus legum in unaquaque regione dominatur, et arbitrii libertas quæ est hominibus insita per spiritum, obtemperat legibus, nec cogere potest genesis aut Seres homicidium committere, aut Bragmanos carnibus vesci, aut Persas incesta vitare, vel Indos non exuri, aut Medos non a canibus devorari, Parthos non habere plures uxores, aut mulieres Mesopotamiæ non servare pudicitiam, Græcos non exerceri palæstris, Gallorum pueros non pati muliebria, vel gentes barbaras Græcorum studiis institui, sed ut diximus, unaquæque gens suis legibus utitur pro libertatis arbitrio, et decreta genesis legum severitate depellit.

26. Sed dicet aliquis eorum qui in disciplina mathesis eruditi sunt, genesim in septem partes dirimi, quæ illi climata appellant, dominari vero unicuique climati unam ex septem stellis, et istas quas exposuimus diversas leges non ab hominibus positas, sed ab istis principibus secundum uniuscuiusque voluntatem; et hoc quod stellæ visum est, legem ab hominibus observatam. Ad hæc ergo respondebimus, quod primo quidem non est in septem partes orbis terræ divisus, tum deinde et si ita esset, in una parte et in una regione inveniri multas differentias legum, et ideo neque septem sunt secundum numerum stellarum, neque duodecim secundum numerum signorum, neque triginta et sex secundum numerum decanorum, sed sunt innumeræ.

27. Meminisse autem debemus eorum quæ supra enumerata sunt, quod in una Indiæ regione sunt et qui hominum carnibus vescantur, et sunt qui etiam a pecudibus vel avibus omnibusque animantibus abstineant, et quia Magusæi non solum in Perside matres ac filias accipiunt in matrimonium, sed et in omni gente ubicunque habitaverint, malorum suorum incesta instituta custodiunt. Tum præterea et innumeras gentes memoravimus, quæ penitus studia nesciunt literarum. Sed et aliquanti sapientes viri ipsas leges in nonnullis commutaverunt locis, aliæ vero etiam sponte pro sui vel impossibilitate vel inhonestate derelictæ sunt. Certe quod in promptu est noscere, quanti imperatores gentium quas vicerant leges et instituta mutarunt, et suis eas legibus subiecerunt. Quod evidenter a Romanis factum docetur, qui omnem pæne orbem omnesque nationes propriis primo et variis legibus institutisque viventes, in Romanorum ius et civilia scita verterunt. Superest ergo ut et stellæ gentium, quæ a Romanis victæ sunt, climata sua partesque perdiderint.

28. Addam adhuc rem, quæ possit etiam valde incredulis satisfacere. Iudæi omnes qui sub lege Moysi vivunt, filios suos octava die absque ulla dilatione circumcidunt, et infantis teneri sanguinem fundunt; a sæculo autem nullus ex gentibus hoc die octava perpressus est, et econtra Iudæorum nullus omisit. Quomodo ergo in hoc ratio genesis stabit? cum per cunctas orbis terræ partes omnes Iudæi admixti gentibus vivant, et octava ferrum perferant die unius in membri loco, et nemo gentilium, sed ipsi soli ut dixi, hoc faciunt, non stella cogente nec perfusione sanguinis perurgente, sed lege religionis adducti, et in quocunque orbis loco fuerint hoc est eis insigne vernaculum. Sed et quod unum nomen omnibus inest ubicunque fuerint, numquid et hoc per genesim venit? et quod nunquam apud eos infans natus exponitur, et quod septimo quoque die omnes ubicunque fuerint, otium gerunt nec iter incedunt nec igni utuntur? Quid est ergo, quod nullum Iudæorum in illa die cogit genesis aut iter agere, aut ædificare, aut vendere aliquid, aut emere?

29. Quin imo et maiorem fidem rerum præsentium dabo. Ecce enim ex adventu iusti et veri prophetæ vixdum septem anni sunt, in quibus ex omnibus gentibus convenientes homines ad Iudæam, et signis ac virtutibus quæ viderant sed et doctrinæ maiestate permoti, ubi receperunt fidem eius, abeuntes ad regiones suas illicitos quosque gentilium

ritus et incesta sprevere coniugia. Denique apud Parthos, sicut nobis Thomas qui apud illos evangelium prædicat, scripsit, non multi iam erga plurima matrimonia diffunduntur, nec multi apud Medos canibus obiciunt mortuos suos, neque Persæ matrum coniugiis aut filiarum incestis matrimoniis delectantur, nec mulieres Susides licita ducunt adulteria; nec potuit ad crimina genesis compellere, quos religionis doctrina prohibebat.

30. Ecce ex hoc ipso coniice, et de his in quibus sumus locis, coniecturam cape, quomodo fama tantum perferente ad aures hominum, quod propheta in Iudæa apparuit qui signis et virtutibus doceret homines unum lere deum, omnes paratis intentisque animis expectabant etiam ante adventum domini mei Petri, ut sibi aliquis quæ docuisset ille qui apparuit, nunciaret. Sed ne multa enumerare videamur, dicam quo debeant cuncta concludi. Cum deus iustus sit et ipse fecerit hominum naturam, quomodo poterat fieri, ut ipse poneret genesim contrariam nobis, quæ nos cogeret ad peccatum et rursus ulcisceretur ipse peccantes? Unde certum est, quod non aliam ob causam deus sive in præsentis sive in futuro sæculo peccatorem punit, nisi quia scit eum potuisse vincere, sed neglexisse victoriam; infert enim et in præsentis sæculo vindictam in homines sicut in eos fecit qui diluvio perierant, qui utique omnes una die, imo una hora extincti sunt, cum certum sit non eos esse secundum genesis ordinem una hora natos. Absurdissimum est autem dicere, quia ex natura nobis accidat pati mala, si non prius peccata præcesserint.

31. Et ideo si salutis curam gerimus, ante omnia scientiæ debemus operam dare, certi quod si mens nostra in ignorantia perseveret, non solum genesis mala, sed et alia extrinsecus quæcunque dæmonibus visa fuerint perferemus, nisi metus legum et futuri iudicii obsistat omnibus desideriis, et impetum peccandi refrenet. Nam et humanus timor multa bona, multa etiam mala agit, quæ genesis nescit, sicut supra ostendimus. Triplici igitur modo mens nostra erroribus subiacet, ex his quæ per malam consuetudinem veniunt, vel ex his quæ corpus naturaliter suggerit desideriis, vel ex his quæ contrariæ potestates perurgent; sed his singulis obsistere et repugnare habet in natura sua mens, cum ei obfulserit veritatis agnitio, per quam scientiam timor futuri iudicii datur, qui sit

idoneus animæ gubernator et qui eam possit a concupiscentiarum præcipitiis revocare. Quia ergo sint hæc in nostra potestate, sufficienter dictum est.

32. Nunc et tu senex, si quid habes quod ad hæc respondeas, incipe. Senex ad hæc: Plenissime, ait, ostendisti fili; sed ego sicut dixi ex initio, omni huic, incomparabili adsertioni tuæ, a propria conscientia prohibeor accommodare consensum. Novi enim et meam genesimet coniugis meæ, et scio ea quæ unicuique nostrum dictabat genesis accidisse, et ab his quæ rebus et operibus comperta sunt mihi, nunc verbis transferri non possum. Denique quoniam te adprime imbutum video in huiuscemodi disciplinis, audi coniugis meæ thema, et invenies schema cuius exitus accidit. Habuit enim Martem cum Venere super centrum, Lunam vero in occasu in domibus Martis et finibus Saturni, quod schema adulteras facit et servos proprios amare, in peregrinatione et in aquis defungi, quod et ita factum est; incidit namque in amorem servi, et periculum simul atque opprobrium metuens fugit cum ipso, et peregre profecta ubi amoris suo satisfacit, periit in mari.

33. Et ego respondi: Unde scis quia peregre servo suo sociata est et in eius consortio posita defungitur? Et senex: Certissime, inquit, scio, revera non quia nupserit servo, quippe qui neque hoc quidem quod eum amaret agnoveram, sed postquam profecta est, frater meus mihi enarravit, dicens, quod primo quidem ipsam adamasset, sed ille quia erat honestus, utpote frater noluit torum fratris incesti macula polluere. Sed illa et me verens, brium non ferens infelix (neque enim imputandum ei est, quod eam genesis facere compulit) finxit somnium et ait ad me: Adstitit mihi quidam per visum, qui iussit me cum duobus geminis meis sine mora ex urbe proficisci. Hæc ergo cum audissem, pro salute eius filiorumque sollicitus confestim ipsam et liberos exire feci; unum qui erat iunior, mihi retinui; hoc enim qui responsa in somnis dederat, permisisse dicebat.

34. Tum ego Clemens intelligens quod ipse fortassis esset pater meus, lacrimis oppletus sum; fratres quoque meos volentes prosilire et aperire rem, prohibuit Petrus dicens: Quiescite quoadusque mihi placuerit. Respondens ergo Petrus ait ad senem: Quod nomen erat iuniori filio tuo? At ille ait: Clemens. Et Petrus: Si tibi, inquit, hodie coniugem

tuam castissimam consignavero cum tribus filiis tuis, credis quia potest pudica mens motus irrationabiles superare, et quod omnia quæ a nobis dicta sunt, vera sint et genesis nihil sit? Et senex: Sicut impossibile est, inquit, te exhibere quod promisisti, ita impossibile est extra genesim fieri aliquid. Tum Petrus: Testes, inquit, habere volo omnes hos qui præsentes sunt, me tibi hodie coniugem tuam cum tribus vestris liberis viventem pudicissime traditurum; et iam nunc accipe fidem rerum ex eo, quod omnem causam multo diligentius scio quam tu, cunctaque tibi per ordinem quæ gesta sunt enarrabo, ut et tu cognoscas et qui præsentes sunt discant.

35. Et cum hæc dixisset, conversus ad turbas ita cœpit: Hic quem videtis o viri, in hac veste pauperrima, Romanæ urbis est civis, ex genere ipsius Cæsaris descendens; nomen ei Faustinianus, uxorem quoque nobilissimam Matthidiam nomine sortitus est, ex qua tres filios suscepit, quorum duo gentini, unus autem qui erat iunior, cui nomen Clemens, hic est. Et cum hoc dixisset, digito me ostendit. Gemini autem filii eius sunt isti, Niceta et Aquila, quorum alius Faustinus vocabatur prius, et alius Faustus. Simul autem ut nomina nostra enunciavit Petrus, senex resolutis membris omnibus, quasi interceptus concidit. Nos autem filii irruentes super eum, complectebamur et osculabamur, verentes simul ne spiritum revocare non posset. Et cum hæc fierent, populus quidem admiratione ipsa obstupefactus est.

36. Petrus autem surgere nos a complexibus patris, ne eum necaremus iubet, et ipse adprehensa manu eius, quasi de somno quodam profundo elevans eum et paululum recreans, omnia quæ gesta fuerant secundum veritatem cœpit exponere, quomodo frater eius in amorem inciderit Matthidiæ, et illa cum esset pudicissima, illicitum fratris amorem viro indicare noluerit, ne velbellum fratribus vel opprobrium generi indiceret, sed sapienter somnium finxerit, quo ex urbe iubetur excedere cum geminis filiis, iuniore apud patrem relicto; utque navigantes naufragium vi tempestatis incurrerint, et ad insulam Antaradum nomine expulsi, Matthidia quidem supra saxum quoddam fluctu iactante proiecta sit, gemini vero liberi rapti a piratis et Cæsaream perducti religiosæ cuidam feminæ venundati sint, quæ eos in filiorum loco habens liberaliter educaverit et

erudiri fecerit, eorumque nomina piratæ immutaverint et Nicetam alium, alium Aquilam vocitaverint; utque post hæc studiorum et consuetudinis caussa Simoni adhæserint, atque ab eo ubi magum et deceptorem viderunt, aversi accesserint ad Zacchæum, et ut post hæc sociati sunt sibi; sed et Clemens quomodo ex urbe agnoscendæ veritatis caussa profectus, per Barnabæ notitiam Cæsaream venerit sibi innotuerit et adhæserit, utque ab eo sit de fide religionis edoctus; sed et qualiter apud Antaradum mendicantem repperit et recognoverit matrem, utque omnis insula in eius recognitione gavisita sit, et de pudicissimæ hospitæ contubernio atque eius per semetipsum collata sanitate, et de liberalitate Clementis in eos qui erga matrem benefici exstiterant; utque post hæc Niceta et Aquila requirentes quænam esset peregrina mulier, cum audissent a Clemente omne negotium, se esse geminos eius filios Faustinum exclamaverunt et Faustum, omnemque historiam quæ eos egerit patefecerint; utque post hæc matri cautius ne subito gaudio interciperetur, ipso insinuante oblatis sint Petro.

37. Sed cum hæc in auditu senis narratione gratissima turbis exponeret Petrus, ita ut audientes gestorum miraculis et humanitatis miseratione lacrimarent, nescio unde audiens mater de recognitione patris, cursu concito irruit in medium nostri, cum clamore dicens: Ubi est meus vir, meus dominus Faustinianus, qui tam multis temporibus adfligitur, ambulans per urbes singulas et me quærens? Hæc cum illa quasi amens clamaret et circumspiceret, senex accurrens cum multis lacrimis amplecti et constringere eam cœpit. Et cum hæc gererentur, Petrus rogavit turbas ut discederent, dicens inverecundum esse ultra persistere, sed dandum eis locum familiaris invicem se videndi; crastino autem hic, inquit, si qui vestrum volunt, convenient ad audiendum verbum.

38. His a Petro dictis secesserunt turbæ, et cum vellemus nos quoque ire ad hospitium, dominus domus ait ad nos: Turpe est et impium tales ac tantos viros manere in stabulo, cum ego omnem pæne domum vacantem habeam, lectosque stratos quamplurimos et quæ necessaria sunt parata. Sed Petro contradicente, uxor patrisfamilias una cum liberis suis prostrabat se ante eum et exorabat dicens: Obsecro

te, mane apud nos. Sed ne sic quidem adquiescebat Petrus, donec filia eorum qui rogabant, ab immundo spiritu temporibus multis vexata et catenis vincta, quæ fuerat intra conclave clausa, eflugato a se dæmone et ostiis patefactis cum catenis suis veniens procidit ad pedes Petri, dicens: Rectum est mi domine, ut agas hodie hic salutaria mea, et non contristes neque me neque parentes meos. Petro autem requirente catenarum sermonumque eius causam, parentes præter spem læti effecti de filiæ sanitate, velut stupore quodam adtoniti ipsi quidem dicere nequeunt, adstantes autem famuli aiunt: Hæc a septimo ætatis anno a dæmone occupata, omnes qui accedere tentassent ad eam, scindere, dilaniare morsibus, etiam disrumpere, et hoc per viginti annos usque ad præsens facere nunquam destitit, nec ab aliquo potuit curari, sed ne accedere ad eam quisquam valebat; multos enim inutiles reddidit, alios et peremit, omnibus enim viris validior erat, sine dubio viribus dæmonis pisa. Nunc autem ut vides, ex præsentia tui dæmon quidem fugit, ostia vero quæ summo cum munimento clausa fuerant, aperta sunt, et ipsa sana stat ante te rogans, ut diem salutarium suorum lætum et ipsi et parentibus facias, et maneas apud eos. Hæc cum ita unus ex famulis enarrasset, et ipsæ catenæ de manibus eius ac pedibus fuissent sponte resolutæ, Petrus certus quod per ipsum sanitas hæc reddita sit puellæ, adquievit manere apud eos. Sed et illos qui remanserant in hospitio, una cum uxore sua transire iussit, et unusquisque acceptis seorsum cubiculis mansimus, atque ex more cibo sumto redditisque laudibus deo, suis singuli requievimus locis.

Liber decimus

1. Mane autem exorto sole, ego Clemens et Niceta atque Aquila una cum Petro venimus ad locum in quo pater simul cum matre requiescebat; et cum adhuc eos dormientes reperissemus, pro foribus consedimus, ubi Petrus talibus apud nos sermonibus utitur: Audite me dilectissimi conservi, scio quia grandem habetis affectum ergo patrem vestrum, vereor ergo ne ante tempus eum perurgeatis iugum religionis suscipere, nondum ad id paratum, ad quod forte pro vestri gratia videatur adquiescere. Sed hoc non est firmum; quod enim propter homines fit, probabile non est et cito dilabitur. Ideoque videtur mihi, ut concedatis ei anno uno vivere pro arbitrio, in quo potest iter agens nobiscum dum uos alios docemus, etiam ipse simpliciter audire; et audiens, siquidem agnoscendæ veritatis rectum propositum gerit, ipse rogabit ut suscipiat religionis iugum, aut si non placet ei recipere, permaneat amicus. Hi enim qui non id ex corde suscipiunt, cum cœperint ferre non posse, non solum abiiciunt quod susceperant, sed quasi pro excusatione infirmitatis suæ, incipiunt viam religionis blasphemare, et male loqui de his quos nequaquam sequi aut imitari potuerunt.

2. Ad hæc Niceta respondit: Non contradico, domine mi Petre, rectis et bonis consiliis tuis, sed dicere aliquid volo, ut per hoc discam quod nescio. Quid si intra annum hunc, quo differri eum iubes, moriatur pater noster? descendet in infernum vacuus et cruciandus in æternum. Tum Petrus: Amplector, inquit, benignum erga patrem propositum tuum, et ignosco tibi de his quæ ignoras. Quid enim censes, quia si quis putatur iuste vixisse, iste continuo salvabitur? Non putas eum discutiendum ab eo qui occulta hominum novit, quomodo iuste vixerit, ne forte ritu gentilium institutis eorum et legibus parens, vel pro amicitiiis hominum, aut pro sola consuetudine aut qualibet alia ex causa vel necessitate, et non propter ipsam iustitiam neque propter deum? Qui enim propter solum deum et iustitiam eius iuste vixerint, ipsi ad æternam requiem venient et perpetuitatem regni cœlestis accipient. Salus enim non vi acquiritur sed libertate, nec per hominum gratiam sed per dei fidem. Tum præterea cogitare debes, quia deus præscius est et novit si hic

suus est; quod si novit eum non esse, quid faciemus ad ea quæ ex initio statuta sunt ab eo? In quo autem possum, consilium do; cum evigilaverit et sederimus, vos quasi aliquid discere volentes, proponite ex his duntaxat quæ illi expedit discere, et dum nos loquimur inter nos, ille instruetur. Sed tamen primo quiescite, ut si forte ipse videatur aliquid interrogare; quod si fecerit, aptior erit sermonis occasio, si vero ipse nihil quærit, nos ab alterutro sicut dixi, discere aliquid volentes rogemus vicissim. Mihi ita videtur, etiam vobis quid placeat dicite.

3. Cumque collaudassemus eius reclusum consilium, ego Clemens aio: In omnibus rebus plurima ex parte ad initium respicit finis, similisque principiis rerum exitus datur; spero ergo etiam circa patrem nostrum, quoniam per te deus bona initia dedit, his congruum seque dignum largitur et finem. Veruntamen etiam illud suggero, si ut dixisti, cœperimus præsentem patre quasi inter nos aliquid tractandi vel discendi gratia loqui, tu mi domine Petre, non debes eum locum agere, quasi qui discere aliquid debeas; hoc enim si videat, fortasse magis offendetur, certus est enim te omnia scire diligenter, sicut et vere est. Quale ergo erit, si te videat ignorantiam simulantem? Hoc eum, ut dixi, magis lædere poterit, nescientem consilium tuum. Sed nos quidem fratres inter nos sermonem habentes, si in aliquo dubitemus, a te quæstioni nostræ finis congruus detur; nam et si te cunctantem videat aut dubitantem, tunc vere putabit, quod apud nullum erit scientia veritatis.

4. Et Petrus ad hæc respondit: Omittamus hæc, et si quidem dignum est ut ingrediatur ianuam vitæ, deus occasionem competentem dabit, eritque initium ex deo et non ex homine. Et ideo sicut prius dixi, permittite eum iter agentem nobiscum audire nos aliquid disputantes; sed quoniam festinantes vos vidi, idcirco dixi opportunitatem quærendam, quam cum dederit deus, vos quoque ad ea quæ dixero obtemperate mihi. Hæc nobis sermocinantibus, venit puer dicens vigilare iam patrem, et cum vellemus ingredi ad eum, ipse venit ad nos, et osculo nos salutans, cum resedissemus, ait: Licetne percunctari, si quid volet quis, an secundum Pythagoricos tacendum semper est? Et Petrus: Nos nec silere semper, neque percunctari cogimus accedentes ad nos, sed

relinquimus ipsorum libertati facere ut volunt, scientes quod qui curam gerit salutis suæ, si in parte aliqua sentit animæ suæ dolorem, tacere non patitur. Qui vero negligit salutem suam, si interrogare cogatur, nihil ex hoc utilitati eius confertur nisi hoc solum, ut studiosus esse videatur et diligens. Quamobrem tu si quid discere vis, require.

5. Et senex ait: Est quidam sermo apud Græcorum philosophos vehemens valde, qui dicit, in vita hominum re ipsa neque bonum esse aliquid, neque malum; sed quæ videntur hominibus usu et consuetudine præventis vitæ, hæc aut mala dicunt aut bona. Nam neque homicidium revera malum est, quia animam vinculis carnis absolvit; denique, aiunt, et iusti quique iudices peccantes perimunt. Quod si homicidium scirent malum esse, non utique id iusti homines facerent. Neque adulterium malum esse dicunt, si enim ignoret vir aut non curet, nihil, aiunt, mali est. Sed neque furtum malum esse, quod enim deest alicui, aufert ab alio qui habet, quod quidem oportebat libere sumi et publice; sed quia occulte fit, in hoc magis illius a quo clam aufertur inhumanitas redarguitur. Communis enim usus omnium quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse hominibus debuit, sed per iniquitatem alius hoc suum dicit esse, et alius illud, et sic inter mortales divisio facta est. Denique Græcorum quidam sapientissimus hæc ita sciens esse, ait, communia debere esse amicorum omnia; in omnibus autem sunt sine dubio et coniuges. Et sicut non potest, inquit, dividi ær neque splendor solis, ita nec reliqua quæ communiter in hoc mundo data sunt omnibus ad habendum, dividi debere, sed habenda esse communia. Hæc autem dicere volui, quoniam quidem cupio me inclinare ad bene agendum, et non possum bene agere, nisi prius didicero quid sit bonum; quod si intelligere potuero, ex ipso etiam quid sit malum, hoc est huic contrarium, advertam.

6. Verum ad hæc quæ dixi, unum e vobis respondere volo, non Petrum; non enim dignum est, ab illo verba et doctrinam cum quæstionibus capere, sed ille si quid pronunciaverit, hoc absque aliqua retractatione teneatur. Et ideo ipse nobis servetur quasi arbiter, ut sicubi disputatio nostra exitum non invenerit, ipse quod sibi visum fuerit pronuncians, indubitatum finem rebus dubiis imponat. Et nunc ergo possem sola eius sententia contentus credere, siquid ei videretur, quod et ad ultimum faciam; volo tamen

prius videre, si est possibile disputando invenire quod quæritur. Placet ergo ut Clemens primus incipiat, et ostendat, si est aliquid in substantia et actibus bonum vel malum.

7. Ad hæc ego respondi: Quoniam quidem a me vis discere, si est aliquid natura aut actu bonum vel malum, an potius usu præventis hominibus bona quædam et alia videntur mala, pro eo quod divisionem inter se rerum fecere communium, quæ deberent, ut ais, ita esse nia, ut ær et splendor solis; puto quod non debeam tibi aliunde adsertiones adhibere, nisi ex his disciplinis quibus ipse uteris et quas ipse confirmas, ut indubitata tibi sint quæ dicuntur. Omnium elementorum et stellarum certos ponitis fines, quasque stellas dicitis in quibusdam absque noxa coire sicut in coniugiis, in aliis vero noxie misceri sicut in adulteriis. Et dicitis quædam generalia esse omnium, quædam vero non omnium neque generalia. Sed ne prolixa disputatio fiat, breviter et de re dicam. Terra quæ arida est, coniugio et admixtione indiget aquæ, ut possit generare fructus, sine quibus vita hominibus non est; est ergo hæc legitima coniunctio. Econtra si aut pruina frigus terræ misceatur aut calor aquis, huiusmodi coniunctio corruptelam facit; et hoc in talibus adulterium est.

8. Et pater respondit: Sed sicut elementorum vel stellarum inconsonæ coniunctionis statim proditur noxa, ita deberet et adulterium statim ostendi quam malum est. Et ego aio: Hoc mihi primo confirma, si ut etiam ipse confessus es, ex incongrua et inconsona admixtione efficiuntur mala, et istud in consequentibus requiretur. Et pater ait: Ut se habet rei natura, ita ais fili. Tum ego respondi: Quia ergo discere cupis de his, vide quanta sint quæ mala esse apud neminem dubitantur. Non tibi videtur malum esse febris, incendium, seditio, ruina, cædes, vincula, supplicia, dolores, luctus, et his similia? Et pater: Verum est, inquit, fili, hæc mala esse et valde mala; aut certe qui negat hæc esse mala, patiatur ea.

9. Et ego respondi: Quia ergo cum eo mihi sermo est, qui in astrologica disciplina eruditus est, secundum ipsam tecum agam, ut de his quæ tibi in usu sunt accipiens rationem, citius adquiescas. Audi nunc ergo. Confessus es mala esse ea quæ supra diximus, id est febres, incendia, et his similia; hæc secundum vos a malitiosis stellis fieri

dicuntur, id est ab humido Saturno et calido Marte; horum vero contraria a benignis fieri stellis, id est a temperato Iove et humida Venere; aut non ita est? Et pater respondit: Ita est fili, nec aliter fieri potest. Tum ego: Quia ergo a bonis stellis, Iove dico et Venere, bona fieri dicitis, videamus unaquæque malarum stellarum cum admixta fuerit bonis, quid est quod efficit; et illud esse intelligamus malum. Etenim nuptias facere Venerem ponitis; quæ si Iovem habeat in schemate suo, pudicas efficiat, Iove autem non respiciente, si adfuerit Mars, corrumpi nuptias per adulterium pronunciatis. Et pater: Ita se, inquit, habet. Ego respondi: Ergo malum est adulterium, quandoquidem ex malarum stellarum admixtione committitur; et ut compendiosius explicemus, omnia quæ dicitis ex malarum admixtione stellarum bonas perpeti stellas, mala esse sine dubio pronuncianda sunt. Istæ ergo stellæ quarum admixtione diximus febres, incendia, et cætera his similia effici mala, ipsæ secundum vos etiam homicidia, adulteria, furta operantur, protervos etiam et stolidos ipsæ efficiunt.

10. Et pater: Vere, inquit, breviter et incomparabiliter ostendisti, quia sint mala in actibus, sed hoc adhuc velim discere, quomodo iuste iudicat deus eos qui peccant, sicut vos dicitis, si peccare eos genesis cogit? Tum ego respondi: Vereor dicere tibi aliquid pater, quia in omni te honore haberi a me decet, alioquin erat quod possim dicere si deceret. Et pater ait: Dic quod tibi occurrit fili, etiamsi iniuriosum videtur; non enim tu, sed quæstionis ratio iniuriam facit, sicut pudica mulier intemperanti viro, si pro salute indignetur et honestate. Et ego respondi: Si prima quæque inter nos confirmata et confessa non bene retineamus, sed semper quæ definita sunt resolvantur per oblivionem, videbimur telam texere Penelopes, ea quæ texuimus resolventes; et ideo debemus aut non facile adquiescere, priusquam diligenter examinetur sermo propositus, aut si iam adquievimus et confirmata sententia est, servare per quod semel definitum est, ut possimus et de aliis quærere. Et pater ait: Bene dicis fili, et scio quam ob causam dicis, quia hesterno die de naturalibus disputans causis, ostendisti quia virtus quædam maligna transformans se in ordinem stellarum humanas concupiscentias exagitat, diversis modis provocans ad peccatum, non tamen cogens aut efficiens peccatum. Cui ego

respondi: Bene, quia et meministi et cum memineris errasti. Et pater: Ignosce, inquit, fili, nondum enim usum multum in his habeo; nam et hesterni sermones tui veritate ipsa concluderunt me ut tibi adquiescerem, in conscientia tamen mea sunt quasi quædam reliquiæ febrium, quæ paululum me a fide quasi a sanitate retrahunt. Discrucior enim, quia scio multa mihi, imo pæne omnia accidisse secundum genesim.

11. Et ego respondi: Audi ergo pater, quæ sit mathesis natura, et facito secundum ea quæ dico tibi. Vide mathematicum et dic ei primo, quia talia quædam mihi acciderunt mala in illo tempore; unde ergo aut quomodo aut per quas mihi acciderint stellas, discere volo. Respondebit tibi sine dubio, quia tempora tua malitiosus suscepit Mars aut Saturnus, aut aliquis eorum apocatastaticus fuit, aut aliquis annum tuum adspexit ex diametro aut coniunctus aut in centro, vel alia his similia respondebit, addens, quia in his omnibus aliquis aut asyndetus fuit cum malo, aut invisibilis, aut in schemate, aut extra hæresim, aut deficiens, aut non contingens, aut in obscuris stellis, et multa alia his similia secundum rationes proprias respondebit et de singulis adsignabit. Post hunc alium adito mathematicum et dicito contraria, quia illud mihi boni contigit in illo tempore; tempus autem hoc idem dicito, et require ex quibus partibus genesis hoc tibi evenerit boni, et tempora ut dixi, eadem quæ de malis interrogaveras, custodito. Cumque tu fefelleris de temporibus, vide quanta tibi inveniet schemata, per quæ ostendat quod tibi in illis ipsis temporibus evenire debuerint bona. Impossibile enim est hominum genesim tractantibus, non in omni quam dicunt regione stellarum semper invenire quasdam bene positas, stellas, et quasdam male; circulus enim est æqualiter ex omni parte colleclus secundum mathesim, diversas et varias accipiens caussas, ex quibus occasionem capiant dicendi quod volunt.

12. Sicut enim fieri solet ubi somnia obliqua viderint homines, et nihil certi intelligunt, cum aliquis occurrerit exitus rerum, tunc ad ea quæ acciderint aptant etiam somnii visum; ita est et mathesis; antequam aliquid fiat, certi nihil pronuntiatur, postea vero quam aliquid acciderit, rei iam gestæ colligunt caussas. Denique frequenter cum erraverint et aliter res acciderit, semetipsos increpant dicentes quia illa fuit stella quæ

impedivit, quæ occurrit, et non vidimus, ignorantes quia error eorum non ex artis imprudentia, sed ex totius causæ inconvenientia descendit; ignorant enim quæ sint, quæ facere quidem concupiscamus, non tamen indulgeamus concupiscentiis. Nos autem qui mysterii huius didicimus rationem, scimus et causam, quia libertatem habentes arbitrii interdum concupiscentiis obsistimus, interdum cedimus; et ideo humanorum gestorum incertus est exitus, quia in libertate pendet arbitrii. Nam concupiscentiam quidem, quam operatur maligna virtus, potest indicare mathematicus; sed si concupiscentiæ huius actus vel exitus impleri possit nec ne, quia in arbitrii libertate est, sciri ante effectum rei a nullo potest. Et hoc est quod ignorantes astrologi invenerunt sibi ut climacteras dicerent, rei scilicet incertæ perfugia, sicut hesterno plenissime ostendimus.

13. Ad hæc si quid tibi dicendum videtur, dicito. Et pater: Nihil verius, inquit, fili, his quæ prosequutus es. Cumque hæc loqueremur inter nos, nunciavit quidam plurimum stare populum foris qui audiendi gratia convenerint, et Petrus iussit his ingrediendi copiam dari; erat enim locus opportunus et amplus. Cumque ingressi fuissent, ait ad nos Petrus: Si quis vult vestrum, faciat ad populum sermonem et de idololatria disserat. Cui ego Clemens respondi: Multa benignitas tua et erga omnes lenitas ac patientia indulget nobis, ut audeamus loqui coram te et rogare quæ volumus; et ideo ut dixi, morum tuorum mansuetudo invitat omnes et adhortatur salutaris doctrinæ præcepta suscipere. Hoc ego usque ad præsens apud nullum alium vidi, nisi apud te solum, apud quem invidia nulla est neque indignatio; aut quid tibi videtur?

14. Et Petrus: Non solum hæc ex invidia aut indignatione veniunt, sed interdum inest aliquibus verecundia, ne forte de his quæ proponuntur, plene respondere non possint, et fugiunt imperitiæ notan. Sed non debet pro hoc quis verecundiam pati, quia nec est aliquis hominum qui profiteri debeat omnia se scire; unus enim est qui scit omnia, ipse qui et fecit omnia. Si enim magister noster diem et horam, cuius etiam signa prædixit, nescire se professus est, ut totum revocaret ad patrem, quomodo nos turpe ducemus, si aliqua nos ignorare fateamur, cum magistri in hoc habeamus exemplum? Hoc tamen

unum profiteamur ea nos scire, quæ a vero propheta didicimus; ea autem a vero propheta nobis esse tradita, quæ sufficere humanæ scientiæ iudicavit.

15. Tum ego Clemens dicere ita cœpi: Apud Tripolim cum contra gentiles disputares, domine mi Petre, valde miratus sum te, qui a patribus Hebræo ritu et observantiis propriæ legis imbutus Græcæ eruditionis studiis in nullo inquinatus es, quomodo tam magnifice et tam incomparabiliter prosequutus sis, ita ut etiam quædam de historiis deorum quæ in theatris decantari solent, contingeres. Verum quoniam sensi tibi ipsas fabulas et blasphemias eorum minus esse notas, de his si placet, aliqua in auditu tuo repetens ab ipsa origine disseram. Et Petrus: Dic, inquit, bene facis iuvare prædicationem nostram. Tum ego: Dicam igitur quia iubes, non ut docens, sed quam stultas de diis suis opiniones habeant gentiles, in medium proferens.

16. Cumque vellem dicere, Niceta labrum mordicus stringens, innuebat mihi ut tacerem; quem cum vidisset Petrus, ait: Cur ingenium liberale et generosam lædere vis naturam, ut in honorem mei qui nullus est, tacere eum velis? Aut nescis, quia si omnes gentes, postquam audierint a me prædicationem veritatis et crediderint, velint se ad docendum conferre, mihi maiorem pariunt gloriam, siquidem gloriæ me cupidum putas? Quid enim tam gloriosum, quam Christo discipulos præparasse, non qui taceant et soli salvi fiant, sed qui loquantur quæ didicerunt, et multis prosint? Utinam quidem et tu Niceta, sed et tu, dulcissime Aquila, invaretis me ad prædicandum verbum dei, eo magis quo ea in quibus errant gentiles, bene vobis comperta sunt; et non solum vos, sed et omnes qui audiunt me, opto ut dixi, ita audire et discere, ut et docere possint; multis namque adiutoribus indiget mundus, quibus homines ab errore revocentur. Cumque hæc dixisset, ait ad me: Tu ergo, Clemens, exsequere quæ cœpisti.

17. Et ego continuo subiunxi: Quoniam, ut dixi, apud Tripolim disputans, multa de diis gentium utiliter et necessario disseruisti, cupio de origine eorum ridicula te coram exponere, ut neque te lateat vanæ huius superstitionis commentum, et auditores qui adsistunt erroris sui probra cognoscant. Aiunt ergo qui sapientiores sunt inter gentiles, primo omnium Chaos fuisse, hoc per multum tempus exteriores sui solidans partes, fines

sibi et fundum quendam fecisse tanquam in ovi immanis modum formamque collectum, intra quod multo nihilominus tempore quasi intra ovi testam, fotum vivificatumque esse animal quoddam, disruptoque post hæc immani illo globo processisse speciem quandam hominis duplicis formæ, quam illi masculo-feminam vocant; hunc etiam Phænetam nominarunt, ab apparendo, quia cum apparuisset, inquit, tunc etiam lux effulsit. Et ex hoc dicunt progenitam esse Substantiam, Prudentiam, Motum, Coitum; ex his factum cælum et terram. Ex cælo sex progenitos mares, quos et Titanas appellant; similiter et de terra sex feminas, quas Titanidas vocitarunt, et sunt nomina eorum quidem qui ex cælo orti sunt, hæc: Oceanus, Cœus, Crios, Hyperion, Iapetos, Cronos, qui apud nos Saturnus nominatur. Similiter et earum quæ e terra ortæ sunt nomina sunt hæc: Theia, Rhea, Themis, Mnemosyne, Thetis, Hebe.

18. Ex his omnibus qui primus fuerat e cælo natus, primam terræ filiam accepit uxorem, secundus secundam, et cæteri similiter per ordinem. Primus ergo qui primam duxerat, propter eam deductus est deorsum; secunda vero propter eum cui nupserat, adscendit sursum; et ita singuli per ordinem facientes, manserunt in his qui eis nuptiali sorte obvenerant locis. Ex isturum coniunctionibus alios quoque innumeros adserunt progenitos. Sed de illis sex maribus, unus qui dicitur Saturnus in coniugium accepit Rheam, et cum responso quodam commonitus esset, quod qui ex ea nasceretur fortior ipso futurus esset regnoque eum depelleret, omnes qui ei nascerentur filios devorare instituit. Huic ergo primus nascitur filius, quem Aiden appellarunt, qui apud nos Orcus nominatur, quem pro caussis quibus supra diximus, adsumtum devorat pater. Post hunc secundum genuit, quem Neptunum dicunt, quemque simili modo devoravit. Novissimum genuit eum, quem Iovem appellant, sed hunc mater miserans Rhea, per artem devoraturum subtrahit patri, et primo quidem ne vagitus pueri innotesceret, Corybantas quosdam cymbala fecit ac tympana percutere, ut obstrepente sonitu vagitus non audiretur infantis.

19. Sed cum ex uteri imminutione intellexisset pater editum partum, expetebat ad devorandum; tunc Rhea lapidem ei offerens magnum, hunc genui, inquit. At ille accipiens

absorbuit, et lapis devoratus eos quos primo absorbuerat filios, trusit et cœgit exire. Primus ergo procedens descendit Orcus, et inferiora, hoc est inferna occupat loca. Secundus utpote illo superior super aquas detruditur, is quem Neptunum vocant. Tertius qui arte matris Rheæ superfuit, ab ipsa capræ superpositus in cœlum emissus est.

20. Hactenus anilis gentilium fabula et genealogia processerit; sine fine enim est, si velim omnes generationes eorum quos deos appellant, et impia gesta proferre. Sed exempli gratia omissis cæteris, unius quem maximum et præcipuum habent, quemque lovem nominant, flagitiosa gesta replicabo. Hunc enim cœlum dicunt tenere tanquam cæteris meliorem, qui statim ut adolevit, sororem propriam, quam Iunonem dicunt, duxit uxorem, in quo utique statim fit similis pecudi. Iuno Vulcanum parit, sed ut tradunt, non ex Iove conceptum. Ex ipso autem Iove Medeam genuit, quam responso accepto, quod qui ex ea nasceretur fortior ipso esset et regno eum depelleret, assumens etiam ipse devorat; et rursum genuit de cerebro quidem Minervam, de femore vero Liberum. Post hæc Thetidem cum adamasset, aiunt Prometheum pronunciasse ei, quod si concubisset cum ea, qui ex ea pasceretur fortior esset patre, et ob hoc veritus Peleo cuidam dat eam in matrimonium; dehinc Persephonæ quæ ei ex Cerere fuerat suscepta, miscetur, ex qua Dionysium genuit qui a Titanis discerptus est. Sed recordatus, inquit, ne forte pater suus Saturnus alium filium generaret, qui etiam se fortior nasceretur regnoque depelleret, oppugnare adgreditur patrem una cum fratribus eius Titanis; quibus oppressis, ad ultimum etiam patrem in vincula coniecit, desectaque eius genitalia in mare proiecit. Sed cruor qui defluxit ex vulnere, susceptus fluctibus et frequenti collisione in spumam versus, procreavit eam quam dicunt Aphroditen, quamque apud nos Venerem appellant. Ex huius concubitu quæ erat utique soror, hunc ipsum lovem ferunt genuisse Cyprin, ex qua aiunt et Cupidinem natum.

21. Hæc quidem de incestis eius; audi nunc et de adulteriis. Europam Oceani coniugem vitiat, ex qua nascitur Dodonæus; Helenam Pandionis, ex qua nascitur Musæus; Eurynomen Asopi, ex qua nascitur Ogygias; Hermionen Oceani, ex qua nascuntur Charites, Thalia, Euphrosyne, Aglaia; Themis sororem suam, ex qua nascuntur Horæ, Eurynomia, Dice,

Irene; Themisto Inachi, ex qua nascitur Arcas; Ideam Minois, ex qua nascitur Asterion; Phœnissam Alphiouis, ex qua nascitur Endymion; Io Inachi, ex qua nascitur Epaphus; Hippodamiam et Isionen Danai filias, quarum unam Hippodamiam Olenus, Isionen vero Orchomenus sive Chryses habuit; Carmen Phœnicis, ex qua nascitur Britomartis, quæ fuit sodalis Dianæ; Callisto Lycaonis, ex qua nascitur Orcas; Libeen Munanti, ex qua nascitur Belus; Latonam, ex qua nascitur Apollo et Diaua; Leanidam Eurymedontis, ex qua nascitur Coron; Lysitheat Eveni, ex qua nascitur Helenus; Hippodamiam Bellerophontis, ex qua nascitur Sarpedon; Megacliten Macarei, ex qua nascitur Thebe et Locrus; Nioben Phoronei, ex qua nascitur Argus et Pelasgus; Olympiadam Neoptolemi, ex qua nascitur Alexander; Pyrrham Promethei, ex qua nascitur Helmetheus; Protogeniam et Pandoram Deucalionis filias, ex quibus genuit Æthelium et Dorum et Meleram et Pandorum; Thaïcruciam Protei, ex qua nascitur Nympheus; Salaminam Asopi, ex qua nascitur Saracon; Taygeten, Electram, Maiam, Plutiden, Atlantis filias, ex quibus genuit ex Taygete quidem Lacedæmonem, ex Electra Dardanum, ex Maia Mercurium, ex Plutide Tantalum; Phthiam Phoronei, ex qua genuit Achæum; [Choniam Aramni, ex qua genuit Laconem;] Chalceam Nympham, ex qua nascitur Olympus; Charidiam Nymphani, ex qua nascitur Alchanus; Clorida, quæ fuit Ampyci, ex qua nascitur Mopsus; Cotoniam Lesbi, ex qua nascitur Polymedes; Hippodamiam Aniceti; Chrysogeniam Penei, ex qua nascitur Thissæus.

22. Sed et alia sunt plurima eius adulteria, ex quibus nec progeniem suscepit, quæ enumerare satis longum est. Verum ex his omnibus quas enumeravimus, nonnullas transformatas, utpote magus vitiavit. Denique Antiopen Myctei versus in Satyrum corruptit, ex qua nascuntur Amphion et Zethus; Alcmenam mutatus in virum eius Amphitryonem, ex qua nascitur Hercules; Æginam Asopi mutatus in aquilam, ex qua nascitur Æacus. Sed et Ganymedam Dardani, mutatus nihilominus in aquilam stuprat; Mantheam Phoci mutatus in ursum, ex qua nascitur Arctos; Danæm Acrisii mutatus in aurum, ex qua nascitur Perseus; Europen Phœnicis mutatus in taurum, ex qua nascitur Minos et Rhadamantus, Sarpedonque; Eurymedusam Achelai mutatus in formicam, ex qua

nascitur Myrmidon; Thalam (Ætiam) Nympham mutatus in vulturem, ex qua nascuntur apud Siciliam Palisci. Imandram Geneani apud Rhodum, mutatus in imbrem; Cassiopeiam mutatus in virum eius Phœnicem, qua nascitur Anchinos; Ledam Thestii mutatus in cygnum, ex qua nascitur Helena; et iterum eandem mutatus in stellam, ex qua nascuntur Castor et Pollux; Lamiam mutatus in upupam; Mnemosynen mutatus in pastorem, ex qua nascuntur Musæ novem; Nemesis mutatus in anserem; Semelen Cadmiam mutatus in ignem, ex qua nascitur Dionysius. Ex filia autem sua Cerere genuit Persephonen, quam et ipsam corripit mutatus in draconem.

23. Sed et Europam patris sui Oceani uxorem et sororem eius Eurynomen adulterat, et patrem punit, et Plutem Atlantis filii sui adulterat filiam, ex qua natum sibi filium Tantalum damnat. Ex Larisse etiam Orchomeni genuit Tityonem, quem et ipsum suppliciiis tradidit. Dæm Ixionis filii sui diripiens uxorem, ipsum perennibus subiicit pœnis, et pœne omnes quos ex adulteriis genuit filios, violentæ mortis conditione damnavit, quorum et sepulcra pœne omnium manifesta sunt. Ipsius denique parricidæ, qui et patruos peremit et uxores eorum vitiauit, sororibus stuprum intulit, multiformis magis sepulcrum evidens est apud Cretenses, qui tamen scientes et confitentes infanda eius atque incesta opera, et omnibus enarrantes, ipsi eum confiteri deum non erubescunt; unde mirum mihi et valde mirum videtur, quomodo is qui super omnes mortales scelere et flagitiis eminet, sanctum et quod est super omne bonum nomen acceperit, ut pater deorum atque hominum vocaretur; nisi forte ille qui malis hominum gaudet, eum quem sceleribus eminere supra cæteros vidit, supra cæteros ei honorem conferre infelices animas suasit, ut ad imitationem malorum invitaret universos.

24. Sed et filiorum eius, qui apud eos dii putantur, sepulcra singulis quibusque in locis manifestissime demonstrantur; Mercurii apud Hermopolim, Cypriæ Veneris apud Cyprum, Martis in Thracia, Liberi apud Thebas, ubi discerptus traditur, Herculis apud Tyrum, ubi igni crematus est, in Epidauro Æsculapii; quique omnes non solum ut homines defuncti, sed ut nequam homines puniti pro sceleribus docentur, et tamen ab stultis hominibus ut dii adorantur.

25. Quodsi argumentari volunt, et magis hæc loca ortus eorum quam sepulturæ vel mortis adfirmant, nis et adhuc recentibus gestis priora et vetera convincentur, cum docuerimus adorari ab eis eos, quos etiam homines ipsi et defunctos vel potius punitos esse profitentur, verbi gratia ut Syri Adonem, Ægyptii Osirin, Ilienses Hectorem, apud Leuconessum Achillem, apud Pontum Patroclum, apud Rhodum Alexandrum Macedonem, multosque alios per diversa loca singuli ut deos colunt et adorant, quos homines mortuos fuisse non dubitant. Unde consequens est etiam priores simili errore prolapsos, mortuis hominibus, qui forte potentiæ aliquid vel artis habuerant, maximeque si phantasiis magicis in stuporem stolidos homines adduxerant, honorem contulisse divinum.

26. Iam hinc additum est, ut et pœtæ elegantia verborum commenta erroris ornarent, et suavitate dicendi immortales effectos esse ex mortalibus persuaderent; imo et amplius aliquid, ex hominibus aiunt stellas fieri, et arbores, et animalia, et flores, et aves, fontesque ac fluvios, et ni verboritas videretur, omnes pæne stellas, quas ex hominibus effectas adserunt, enumerare vel arbores vel fontes ac fluvios possem; exempli tamen caussa singula saltem ex singulis memorabo. Andromedam Cephei in stellam dicunt esse conversam, Daphnen Ladonis fluvii filiam in arborem commutatam, Hyacinthum Apollinis dilectum in florem, Callisto in sidus quod arcton vocant, Progen et Philomelam cum Tereo in aves, Thysben apud Ciliciam in fontem, et Pyramum inibi in fluvium resolutos, omnesque pæne ut dixi, vel stellas, vel arbores, fontesque ac fluvios, floresque et animalia, vel aves, aliquando homines fuisse confirmant.

27. At Petrus hæc audiens ait: Ergo secundum ipsos, antequam homines mutarentur in stellas, vel cætera quæ enumeras, et coclum sine stellis crat et terra sine arboribus et animalibus, nec fontes, nec flumina, nec aves erant; et quomodo ipsi homines vixerunt sine his, qui in hæc postmodum mutati sunt, cum constet nec potuisse prorsus sine his vitam ducere homines in terris? Et ego respondi: Sed ne ipsum quidem cultum deorum suorum observare consequenter norunt; unusquisque enim eorum quos colunt, habet aliquid sibi dicatum, a quo debent se continere cultores, utpote Minervæ olivam, Iovi capram ferunt dicatam, Cereri semina, Libero vinum, Osiri aquam, Hammoni arietem,

Dianæ cervum, Syrorum dæmoni piscem et columbam, Vulcano ignem; et unicuique ut dixi, est aliquid proprie dicatum, a quo oportebat abstinere se cultores ad honorem eorum quibus dicata sunt. Nunc autem singuli ab uno aliquo se observantes, pro unius honore cæteros omnes iratos habent; quos utique si placare velint, pro honore omnium abstinere se ab omnibus oportebat, ut ante diem iudicii iusta a semetipsis sententia condemnati, morte miserrima per inediam deperirent.

28. Verum ad propositum revertamur, Quæ, malum! ratio est, imo quæ amentia mortalium possidet mentes, ut hominem quem impium, scelestum, profanum, Iovem dico, incestum, parricidam, adulterum non solum sciunt esse, sed et publice in theatris cantant, hunc ut deum colant et adorent? Aut si pro his gestis deus esse meruit, ergo et si quos audiunt homicidas, adulteros, parricidas, incestos etiam nunc debent ut deos adorare. Sed quod in aliis exsecrantur, scire omnino non possum cur in illo venerentur. Et Petrus respondit: Quoniam te nescire dicis, disce a me cur in illo facinorosa gesta venerentur; primo quidem, ut cum ipsi similia egerint, acceptos se ei futuros sciant, utpote quem imitantur in flagitiis; secundo, quod hæc literis scite recondita et versibus eleganter inserta veteres reliquerunt. Et nunc puerilis eruditionis obtentu, cum eorum notitia teneris et simplicibus adhæserit mentibus, revelli ex eis atque abiici difficulter potest.

29. Hæc cum dixisset Petrus, Niceta respondit: Non putes domine mi Petre, non habere eruditos quosque gentilium verisimilitudines quasdam, quibus adstruant hæc quæ culpabilia videntur et probrosa, quæ quidem ego non ut confirmans errores eorum dico, (absit enim a me, ut hoc vel ad cogitationem meam veniat) sed tamen scio esse apud prudentiores ipsorum defensiones quasdam, quibus adstruere et colorare solent hæc quæ videntur absurda. Et si tibi placet, ut aliqua ex his proferam, quæ ex parte aliqua retineo, ut iubes faciam. Cumque Petrus permisisset, Niceta hoc modo cœpit:

30. Omnis sermo apud Græcos, qui de antiquitatis origine conscribitur, cum alios multos, tum duos præcipuos auctores habet, Orpheum et Hesiodum. Horum ergo scripta in duas partes intelligentiæ dividuntur, id est, secundum literam et secundum allegoriam;

et ad ea quæ secundum literam sunt, ignobilis valgi turba confluit, ea vero quæ secundum allegoriam constant, omnis philosophorum et eruditorum loquacitas admirata est. Orpheus igitur est, qui dicit primo fuisse Chaos sempiternum, immensum, ingenitum, ex quo omnia facta sunt; hoc sane ipsum Chaos non tenebras dixit esse, non lucem, non humidum, non aridum, non calidam, non frigidum, sed omnia simul mixta, et semper unum fuisse informe; aliquando tamen quasi ad ovi immanis modum, per immensa tempora effectam peperisse ac protulisse ex se duplicem quandam speciem, quam illi masculofeminam vocant, ex contraria admixtione huiusmodi diversitatis speciem concretam; et hoc esse principium omnium, quod primum ex materia puriore processerit, quodque procedens discretionem quatuor elementorum dederit, et ex duobus quæ prima sunt elementis fecerit cælum, ex aliis autem terram, ex quibus iam omnia participatione sui invicem nasci dicit et gigni. Hæc quidem Orpheus.

31. Subiungit autem his et Hesiodus, post Chaos statim cælum dicens factum esse et terram, ex quibus ait progenitos illos undecim, quos interdum et duodecim dicit, ex quibus sex mares, quinque feminas ponit, nomina autem dat maribus: Oceanus, Cœus, Crius, Hyperion, Iapetus, Cronus qui et Saturnus, item feminis: Thia, Rhea, Themis, Mnemosyne, Thetis, quæ nomina per allegoriam hoc modo interpretantur: numerum quidem undecim vel duodecim, ipsam dicunt primam naturam, quam et Rheam a fluendo dictam volunt, reliquos autem decem accidentia eius dicunt quas et qualitates appellant, duodecimum tamen addant et Cronum quem apud nos Saturnum dicunt; hunc pro tempore accipiunt. Saturnum ergo et Rheam tempus ponunt et materiam, quæ ubi cum humido et arido et calido et frigido tempore fuerint admixta, omnia generant.

32. Hæc ergo, inquit, primo omnium tempore multo concretam genuit quandam quasi hullam, quæ ex spiritu qui in aquis erat, paulatim collecta intumuit et aliquanto tempore circumacta per superficiem materiæ, ex qua quasi ex vulva processerat, rigore frigoris obdurata et glacialibus augmentis semper increscens, abrupta tandem demergitur in profundum, ac pondere ipso pertracta in infernum descendit, et quia invisibilis facta est, Aides appellata est, qui et Oreus vel Pluto nominatur. Cumque de superioribus

mergeretur in inferna, locum confluendi humido præbuit elemento, et pars crassior, quæ est terra, aquis cedentibus patefacta est. Hanc ergo aquarum libertatem, quæ prius bulla obtegente premebatur, postquam illa inferni sortita est locum, Neptunum esse appellatam. Post hoc cum elementum frigidum per concretionem glacialis bullæ ad inferiora fuisset absorptum, et aridum fuisset humidumque discretum, nullo iam impediante, elementum calidum ignis utpote vigore et levitate ad superiora convolvit æris, spiritu et procella subvectum. Hanc ergo procellam, quæ ΚΑΤΑΙΥΪΣ Græce appellatur, ægem, id est capram dixerunt, et ignem qui ad superna conscendit, Iovem; et ideo cum capra subvectum conscendisse Olympum dicunt.

33. Ipsum vero Iovem Græci quidem a vivendo vel vitam dando, nostri a iuvando nominatum volunt. Hanc ergo esse viventem substantiam ferunt, quæ in superioribus posita, vi caloris velut cerebri ambitu ad se trahens cuncta et cuiusdam temperamenti moderatione componens, de capite dicitur genuisse sapientiam, quam Minervam vocant, quæ a Græcis Ἀθήνη propter immortalitatem nominata est; quæ quia pater omnium per sapientiam suam cuncta condidit, et ex ipso capite eius et principali omnium genita dicitur loco, et temperata admixtione elementorum universum formasse mundum et adornasse perhibetur. Igitur species quæ materiæ inditæ sunt, ut fieret mundus, quia vi caloris constringuntur, Iovis viribus contineri dicuntur. Quæ quoniam sufficienter se habent, nec ultra addi sibi indigent aliquid novi, sed unumquodque seminis sui posteritate reparatur, vinctæ esse a Iove Saturni manus dicuntur: quia nihil novi iam ut dixi, ex materia tempus producit, sed calor seminum secundum sui speciem cuncta restituit nec ultra Rheæ partus, hoc est propago materiæ fluentis adscendit, et ideo ipsam primam elementorum divisionem abscissionem Saturni nominant, quasi qui ultra mundum generare non possit.

34. Nam de Venere hoc modo allegoriam tradunt: ubi, aiunt, ætheri subiectum est pelagus, cum repercussus aquis splendor cœli gratior refulsisset, venustas rerum quæ ex aquis pulcrior apparuerat, Venus nominata est, quæ ætheri tanquam fratri suo sociata, quod concupiscibile decus effecerit, Cupidinem genuisse memorata est. Hoc ergo modo

per allegoriam Cronum quidem qui est Saturnus, tempus esse ut diximus tradunt, Rheam materiam, Aiden, id est Orcum, inferni profundum, Neptunum aquam, Iovem ætherem, id est caloris elementum, Venerem venustatem rerum, Cupidinem concupiscentiam, quæ inest rebus omnibus per quam posteritas reparatur, vel etiam rerum ratio quæ sapienter inspecta delectat. Hera, id est Iuno, ær iste medius, qui de cœlo usque ad terram descendit, ponitur. Dianæ, quam ipsam Proserpinam dicunt, ærem inferni tradunt. Apollinem ipsum etiam solem dicunt, circumeuntem polum; Mercurium verbum, quo ratio de singulis quibusque reddatur; Martem intemperatum ignem, qui cuncta consumat. Sed ne singula enumerando immoremur, ad hanc allegoriæ speciem de unoquoque eorum quos colunt, hi quibus secretior de talibus inest peritia, honestas sibi videntur et iustas reddere rationes.

35. Hæc cum Niceta dixisset, Aquila respondit: Valde mihi videtur quisquis ille est auctor et inventor horum, impius exstitisse, si hæc quæ grata et honesta videntur abscondit, et superstitionis suæ ritum in dedecorosis et turpibus observantiis collocavit, cum ea quæ secundum literam scripta sunt, manifeste inhonesta sint et turpia, et tota religionis eorum observantia in ipsis constet, ut per huiusmodi scelera et impietates deos suos quos colunt, doceant imitari. Nam in istis allegoriis quæ eis utilitas erit? quæ quamvis honestæ finguntur, nullus tamen ex eis aut usus ad cultum pervenit aut ad mores emendatio.

36. Unde magis constat, quod prudentes viri cum viderent communem superstitionem tam probrosam esse, tam turpem, nec tamen corrigendi modum aliquem vel scientiam didicissent, quibus potuerunt argumentis et interpretationibus conati sunt res inhonestas honesto sermone velare, et non ut dicunt, honestas rationes inhonestis fabulis occultare; quod si esset, nunquam utique ipsa eorum simulacra atque ipsæ de eis picturæ cum suis vitiis et criminibus formarentur. Non cygnus adulter Ledæ, nec taurus formaretur Europæ, in mille monstra eum, quem putant meliorem omnibus, verterent. Quod utique si magni et sapientes qui sunt apud eos viri, fictum scirent esse non verum, nonne impietatis arguerent et sacrilegii eos, qui ad iniuriam deorum huiusmodi aut

picturam ponerent aut sculperent simulacra? Denique regem temporis sui depingant in bovis forma, vel anseris, vel formicæ, vel vulturis, et scribant super regis sui nomen, atque huiusmodi vel statuam vel imaginem collocent; et iniuriam facti sentient et vindictæ magnitudinem.

37. Sed quoniam vera hæc magis sunt, quæ publica turpitudine testatur, et ad excusationem a viris prudentibus sermonibus honestis quæsita sunt et concinnata velamina, idcirco non solum non prohibentur, sed et ipsis mysteriis Saturni filios devorantis, et occultati pueri per Corybantum et cymbala et tympanorum sonitus, exprimuntur imagines. De abscissione vero Saturni quæ maior erit probatio veritatis, quam ut in honorem dei sui, simili infelicitatis sorte abscindantur etiam cultores? Cum ergo hæc manifeste cernantur, quis tam exigui sensus, imo tam stolidi invenietur, cui non palam sit, hæc magis vera esse de infelicibus diis, quæ infeliciores cultores etiam corporum suorum vulneribus et abs sione testantur?

38. Quod si, ut dicunt, hæc ita honeste et pie gesta tam inhonesto ritu ministrantur et impio, sacrilegus profecto est, quisquis ille vel ex initio hæc tradidit, vel nunc male tradita persistit implere. Quid autem et de libris dicimus poetarum? Nonne oportuerat eos, si honesta et pia deorum gesta turpibus fabulis infamarunt, abiici protinus atque in ignem dari, ne persuaderent teneræ adhuc ætati puerorum, lovem ipsum deorum principem, parricidam erga parentes, incestum erga sorores et filias, impurum etiam in pueros exstitisse, Venerem cum Marte adulteros, et omnia illa quæ iam superius dicta sunt? Aut quid tibi videtur, domine mi Petre?

39. Tunc ille respondit: Certus esto dulcissime Aquila, quia omnia per bonam dei providentiam gesta sunt, ut non solum infirma et fragilis, verum et turpis esset causa quæ futura erat contraria veritati. Si enim validior et verisimilior fuisset erroris adsertio, haud facile quisquam qui in eo deceptus esset, ad iter veritatis rediret. Si enim nunc cum tam multa probra et dedecora de diis gentium proferuntur, vix aliquis turpem derelinquit errorem, quanto magis si esset ibi aliquid honestum et verisimile? Difficulter namque transfertur animus ab his, in quibus a prima ætate præventus est; et ob hoc ut

dixi, divina providentia factum est, ut erroris substantia et infirma esset et turpis. Sed et cætera omnia simili modo competenter et commode dispensat divina providentia, licet nobis ignorantibus rerum causas, bonæ et optimæ dispensationis divinæ non liqueat ratio.

40. Cum hæc Petrus dixisset, ego Clemens Nicetam rogabam, ut aliqua de allegoriis gentilium quas diligenter, adtigerat, agnoscendi gratia exponeret; utile enim est, ut quando cum gentilibus disputamus, etiam ista nos minime lateant. Et Niceta: Si, inquit, permittit dominus meus Petrus, possum dicere. Tum Petrus: Hodie, inquit, permisi vobis dicere adversum gentiles, ut nostis. Et Niceta ait: Dic ergo Clemens, de quibus audire velis. Cui ego aio: Quomodo tradunt de deorum cæna gentiles, quam in Pelei nuptiis habuerunt et Thetidis, quem dicunt esse Paridem pastorem, et quas ponunt Iunonem, Minervam et Venerem, quæ apud eum iudicantur, quemve Mercurium, vel quod malum et cætera quæ per ordinem consequuntur, enarra nobis.

41. Tum Niceta: Cænæ deorum causa hoc modo se habet. Convivium mundum tradunt, discumbendi ordinem deorum stellarum positionem; quos Hesiodus cæli et terræ primos filios nominat, in quibus sex mares et sex feminas ad duodecim signorum numerum referunt, quæ universum circumeunt mundum. Dapes autem convivii rationes esse et causas rerum tradunt dulces et concupiscibiles, quæ qualiter regatur et gubernetur hic mundus, ex signorum positione et astrorum cursibus colliguntur. Ad liberlatis tamen convivii modum dicunt ista constare, pro eo quod potestatem habeat uniuscuiusque sensus, si velit degustare aliquid ex huiusmodi scientia aut si nolit; et sicut in convivio nemo cogitur, sed vescendi libertas penes unumquemque est, ita et philosophandi ratio pendet in voluntatis arbitrio. Discordiam concupiscentiam carnis dicunt, quæ insurgit adversum propositum mentis et philosophandi impedit studium; ideo denique et tempus illud esse aiunt, in quo de nuptiis agitur. Peleum vero et Thetidem Nympham, aridum et humidum ponunt elementum, ex quorum admixtione substantia corporum constat. Mercurium verbum esse tradunt, per quod sensui doctrina confertur, Iunonem pudicitiam, Minervam fortitudinem; Venerem libidinem dicunt,

Paridem sensum. Si ergo, aiunt, accadat in homine barbarum esse et imperitum sensum, et rectum iudicium nescientem, spreta pudicitia et virtute libidini palmam, quod est malum, dabit, per quod non solum sibi, sed et civibus et universæ genti subversio et perniciēs aderit. Hæc ergo licet illis componere ex qualibet materia visum sit, tamen aptari ad omnem hominem possunt, quia si quis pastorem et rusticum atque imperitum habeat sensum nec velit erudiri, ubi corporis calor de libidinis suavitate suggesserit, continuo spretis studiorum virtutibus et scientiæ bonis, ad voluptates corporis animum confert. Et hinc est unde impacata bella consurgunt, urbes ruunt, patriæ concidunt, sicut et Paris rapta Helena ad mutuum Græcos et barbaros armavit exitium.

42. Et Petrus collaudans prosecutionem eius, ait: Multas ut video, ingeniosi homines ex his quæ legunt verisimilitudines capiunt, et ideo diligenter observandum est, ut lex dei cum legitur, non secundum proprii ingenii intelligentiam legatur. Suat enim multa verba in scripturis dividis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi unusquisque sponte præsumsit; quod fieri non oportet. Non enim sensum quem extrinsecus attuleris alienum et extraneum debes quærere, quem ex scripturarum auctoritate contirmes, sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis; et ideo oportet ab eo intelligentiam discere scripturarum, qui eam a maioribus secundum veritatem sibi traditam servat, ut et ipse possit ea quæ recte suscepit, competenter adserere. Cum enim ex divinis scripturis integram quis susceperit et firmam regulam veritatis, absurdum non erit, si aliquid etiam ex eruditione communi ac de liberalibus studiis, quæ forte in pueritia adtigit, ad adsertionem veri dogmatis conferat, ita tamen ut ubi vera didicit, falsa et simulata declinet.

43. Et cum hæc dixisset, ad patrem nostrum respiciens, ait: Tu ergo senex, si quidem salutem animæ tuæ consulis, ut cum corpore fuerit resoluta, pro brevi hac conversione requiem inveniatur sempiternam, require de quibus vis et consule, ut possis si quid in te est dubitationis adicere. Incertum enim est etiam iuvenibus vitæ tempus, senibus autem iam nec incertum est; non enim dubitatur, quin quantumcumque est quod putatur superesse, breve sit. Et ideo tam iuvenes quam senes oportet de conversione et pœnitentia valde

esse sollicitos, et satagere ut de reliquo ornent animam suam ornamentis dignissimis, id est, dogmatibus veritatis, decore pudicitiae, splendore iustitiae, candore pietatis, aliisque omnibus quibus comtam decet esse rationabilem mentem; tum praeterea declinare a consortiis inhonestis et infidelibus, et societates habere fidelium atque illos frequentare conventus, in quibus de pudicitia, de iustitia, de pietate tractatur, orare semper deum ex corde et ab ipso petere quae decet a deo posci, ipsi gratias agere, veram poenitudinem gerere praeteritorum gestorum, aliquantulum etiam, si possibile est, per misericordias pauperum iuvare poenitentiam; per haec enim facilius venia dabitur et indulgenti citius indulgetur.

44. Quod si profectioris aetatis sit is qui ad poenitentiam venit, eo magis gratias agere debet deo, quod postquam fractus est omnis impetus concupiscentiae carnalis, scientia veritatis accepta, nulla ei imminet pugna certaminis, per quam insurgentes adversum animam reprimat corporis voluptates. Superest ergo in agnitione veritatis et misericordiae operibus exerceri, ut adferat fructus dignos poenitentiae, nec putet quia in temporis longitudine documentum conversionis ostenditur, et non in devotionis ac propositi firmitate. Deo enim manifestae sunt mentes, qui non temporum rationem colligit sed animorum; ipse enim probat, si quis agnita veritatis praedicatione non distulit neque tempus negligendo consumsit, sed statim et si dici potest eodem momento, praeterita perhorrescens, futurorum desiderium coepit et in amorem regni coelestis exarsit.

45. Propter quod nemo vestrum ultra dissimulet nec retro respiciat, sed ad evangelium regni dei libenter accedat. Non dicat pauper, quia cum dives factus fuero, tunc convertar; non requirit a te deus pecuniam, sed animum misericordem et piam mentem. Neque dives conversionem suam differat pro sollicitudine saeculari, dum cogitat quomodo dispenset abundantiam frugum; neque dicat intra semetipsum, quid faciam, ubi recondam fructus meos? neque dicat animae suae, habes multa bona reposita in annos multos, epulare, laetare; nam dicetur ei, stulte, hac nocte auferetur abs te anima tua, et quae praeparasti cuius erunt? Itaque festinet ad poenitentiam omnis aetas, omnis sexus, omnisque conditio, ut vitam consequatur aeternam. Iuvenes quidem in eo grati sint, quod

in ipso impetu desideriorum cervices suas iugo subiiciunt disciplinæ. Senes et ipsi laudabiles, quia multi temporis consuetudinem, in qua male præventi sunt, pro dei timore commutant.

46. Nemo ergo differat, nemo cunctetur; quæ enim caussa cunctandi est ad bene agendum? aut times, ne cum bene feceris, ibi remunerationem non invenias ut putasti? Et quid senties detrimenti si bene feceris gratis, nonne etiam sola in his sufficeret conscientia? Quod si inveneris ut præsumis, nonne pro parvis magna, et pro temporalibus æterna recipies? verum ego hæc propter incredulos dixi. Nos autem quæ prædicamus, ita se habent, quia nec aliter esse possunt, quæ prophetica voce promissa sunt.

47. Si quis vero cupit examussim veritatem nostræ prædicationis agnoscere, conveniat ad audiendum et quid sit verus propheta cognoscat, et tunc demum omnis in eo cessabit ambiguitas; si tamen non obstinatis animis resistat his, quæ vera esse compererit. Sunt enim quidam qui quolibet modo ad hoc tantum respiciunt, ut vincant et laudem pro hoc magis quam salutem quærant, quibus non eveniat vel dici aliquid, ne et sermo nobilis patiatur iniuriam, et iniuriæ suæ reum æterna morte condemnet. Quid enim est in quo adversari prædicationi nostræ quis debeat? aut in quo contra veri honestique fidem sermo prædicationis nostræ deprehenditur? qui dicit honorandum esse deum et patrem omnium conditorem, eiusque filium, qui solus eum et voluntatem eius novit, cuique soli de omnibus credendum est quæ præcepit; solus enim est lex et legislator et iudex iustus, cuius lex decernit honorandum esse deum dominum omnium per vitam sobriam, castam, iustam, misericordem, et in ipso solo omnem collocandam spem.

48. Sed dicet aliquis, etiam a philosophis huiusmodi præcepta dari. Nihil est simile; nam de iustitia quidem ab eis et sobrietate mandatur, sed remuneratorem Deum gestorum bonorum malorumque non norunt, et ideo leges et præcepta eorum accusatorem tantummodo publicum vitant, conscientiam vero purificare non possunt. Quid enim timeat in occulto peccare, qui occultorum esse arbitrum et iudicem nescit? Addunt præterea philosophi in præceptis suis, etiam deos qui sunt dæmones honorandos,

quod solum, etiamsi in aliis probabiles viderentur, gravissimæ eos potest impietatis arguere et propriis condemnare sententiis, qui unum quidem esse pronunciant deum, pro adsentatione tamen erroris humani plures mandent colendos. Aiunt autem et illud philosophi, deum non irasci, nescientes quid dicant. Tra enim mala est, ubi mentem turbat, ut rectum consilium perdat; illa vero quæ malos punit, perturbationem menti non infert, sed unus ut ita dixerim, idemque affectus est, qui et bonis præmia et malis retribuit pœnam; nam si bonis et malis bona restituat et simili remuneratione erga pios utatur et impios, iniustus potius quam bonus videbitur.

49. Sed ais: nec deus debuit facere malum. Verum dicis; neque facit. Sed qui ab eo creati sunt, dum iudicandos se esse non credunt, indulgentes voluptatibus suis a pietate et iustitia devoluti sunt. Sed dices: si iustum est punire malos, statim ut male agunt puniri debent. Tu quidem bene festinas; sed ille qui æternus est et quem nihil latet, quanto nullus ei finis, tanto et prolixa patientia est, et non ad velocitatem vindictæ, sed ad salutis respicit causas; delectatur enim non tam morte, quam conversione peccantis. Ideo denique et sanctum baptisma largitus est hominibus, ad quod si quis venire festinet, et de reliquo maneat emendatus, delentur ex eo omnia peccata, quæ per ignorantiam commissa sunt.

50. Nam philosophi quid contulerunt vitæ mortalium, dicendo hominibus non irasci deum? nempe ut docerent eos nullum habere vindictæ alicuius vel iudicii metum, et per hoc tota peccantibus frena laxarent. Aut quid illi humanum genus invarunt, qui dixerunt non esse deum, sed casu omnia et fortuito agi? nonne ut hæc audientes homines et arbitantes nullum esse iudicem, nullum provisorem rerum, ad omne facinus, quod vel furor vel avaritia vel libido dictasset, neminem verendo præcipites agerentur? Nam illi multum revera iuverunt mortalium vitam, qui dixerunt nihil posse sine genesi fieri, scilicet ut unusquisque peccati sui causam genesi adscribens, semetipsum in sceleribus suis pronunciaret innoxium, dum crimen suum non pœnitendo diluit, sed fatum culpando congeminat. Nam de illis quid dicam philosophis, qui deos colendos esse introduxerunt, et tales deos, quales paullo ante audistis? Quid fuit aliud decernere, nisi ut vitia, nisi ut

crimina, nisi ut flagitia colerentur? Pudet miseretque me vestri, si creditis quod indigna hæc essent, et impia atque execrabilia aut non deprehendistis hactenus, aut deprehensa et intellecta mala pro bonis et optimis coluistis.

51. Tum præterea et illud quale est, quod præsumserunt nonnulli philosophorum vel de deo loqui, cum sint mortales, et opinione sola de invisibilibus dicere vel de mundi origine, ubi non aderant cum fieret, vel de fine eius vel de animarum in infernis dispensatione et iudicio, nescientes quia præsentia quidem et visibilia nosse hominis est rationabilis, præterita vero et futura et invisibilia scire, solius propheticæ præscientiæ est. Non ergo hæc coniecturis et opinionibus colligenda sunt, in quibus valde falluntur homines, sed fide propheticæ veritatis, sicut se habet hæc nostra doctrina. Nos enim nihil ex nobis loquimur, nec humana æstimatione collecta adnunciamus, hoc enim decipere est auditores; sed veri prophetæ auctoritate nobis tradita et manifestata prædicamus. De cuius præscientia et virtute prophetica, si quis, ut dixi, ad liquidum vult documenta suscipere, sollicitus conveniat, et impiger sit ad audiendum, et evidentes dabimus probationes, quibus vim propheticæ præscientiæ non solum auribus audire, sed et oculis etiam videre ac manu contrectare se credat. De quo cum certam fidem conceperit, iugum iustitiæ et pietatis absque ullo labore suscipiet, tantamque in eo sentiet suavitatem, ut non solum nihil ei laboris inesse caussetur, verum et amplius aliquid addi sibi desideret et imponi.

52. Cumque hæc et alia his similia dixisset, et nonnullos ex his qui aderant infirmos et dæmonibus obsessos curasset, gratulantes et deum collaudantes turbas dimisit, præcipiens eis ut ad eundem locum etiam consequentibus diebus audiendi gratia convenirent. Cumque domi iam inter nos essemus ac præpararemus ad edendum, ingressus quidam nunciat Appionem Plistonicensem cum Anubione nuper venisse ab Antiochia, et hospitari cum Simone. Tum pater audiens gavisus est, et ait Petro: Si permittis, volo ire et salutare Appionem et Anubionem, quia valde amici mihi sunt; fortassis autem Anubionem etiam suadere potero disputare cum Clemente de genesi. Et Petrus: Permitto, inquit, et laudo quod amicos colis; veruntamen considera, quomodo per

providentiam dei omnia tibi ex sententia concurrant; ecce enim non solum affectio tibi propria deo præstante reparata est, sed et amicorum præsentia procuratur. Et pater: Vere inquit, adverto ita esse, dicis. Et cum hæc dixisset abiit ad Anubionem.

53. Nos autem cum Peiro positi per totam noctem interrogando de diversis et discendo ab eo, delectatione ipsa doctrinæ et suavitate verborum pervigiles mansimus. Et cum iam auroresceret, Petrus intuens me ac fratres meos, ait: Miror quid visum sit patri vestro. Cumque hæc diceret, supervenit pater et invenit Petrum nobis de se loquentem. Cumque salutasset, satisfacere cœpit et causam exponere, ob quam foris mansisset. Nos autem respicientes ad eum expavimus, vultum in eo Simonis videntes, vocem tamen patris nostri audiebamus. Cumque refugeremus eum et exsecraremur, stupebat pater quod tam austere cum eo ageremus et barbaramente. Solus tamen Petrus erat, qui vultum eius naturalem videbat; qui et ait ad nos: Cur exsecramini patrem vestrum? Cui nos una cum matre respondimus: Hic nobis Simon videtur, vocem habens patris nostri. Et Petrus: Vobis quidem vox eius quæ maleficiis mutata non est, sola nota est; mihi autem etiam vultus eius, qui aliis arte Simonis mutatus apparet, Faustiniani patris vestri notus est. Et intuens patrem ait: Causa quæ coniugem tuam conturbat ac filios, hæc est, species vultus in te non videtur illa quæ fuit, sed facies exsecrandi Simonis in te apparel.

54. Et cum hæc diceret, regressus quidam ex his qui Antiochiam præcesserunt, dicebat ad Petrum; Scire te folo donine mi Petre, quia Simon apud Antiochiam publice multa faciens signa et prodigia, nihil aliud populo persu? sit nisi quæ ad tui odium pertinent, magum te nominans, maleficum, homicidam, et in tantum eos adversum te odium concitavit, nt magnopere desiderent, si te usquam invenire queant, etiam carnes tuas devorare; et ob hoc nos qui præmissi sumus, videntes valde commotam contra te civitatem, occulte in unum couenientes considerabamus quid fieri oporteret.

55. Cumque nullum videremus exitum rei, supervenit Cornelius centurio, missus a Cæsare ad præsidem Cæsareæ publici negotii gratia; hunc adcersimus ad nos solum, causamque ei qua mœsti essemus exponimus, ac si quid posset, ut iuvaret hortamur.

Tum ille promptissime repromittit se eum protinus fugaturum, si tamen consilio eius etiam nos adniteremur. Cumque nos polliceremur impigre cuncta gesturos, ait: Cæsar in urbe Roma et per provincias maleficos inquiri iussit ac perimi, ex quibus plurimi iam perempti sunt. Ego igitur divulgabo per amicos, me ut istum magum caperem venisse, et ob hoc missum a Cæsare, quo etiam hic cum cæteris suis sociis puniatur. Vestri ergo qui cum ipso sunt occulte quasi undecunque audieriat, indicent ei quod ego ad ipsum capiendum missus sim, et certum est, quod cum audierit, fugiat: aut si vos aliquid melius videtis, dicite. Quid plura? ita factum est a nostris qui cum ipso erant, explorandi gratia simulati. Ubi didicit Simon ventum esse ad se, tanquam ingens sibi beneficium collatum ab eis accipiens, in fugam versus est. Discedens igitur ex Antiochia, cum Athenodoro huc venit sicut audivimus.

56. Hoc ergo visum est nobis omnibus qui præcessimus, ut interim nunc non adscendas Antiochiam, usquequo videamus si illo discedente odium quod de te populo seminavit, aliqua ex parte vacuetur. Cum hæc insinuasset is qui de Antiochia venerat, Petrus respiciens ad patrem nostrum ait: Faustiniæ, a Simone mago transformatus est vultus tuus, sicut apparet; putans enim quod a Cæsare quæreretur ad pœnam, territus fugit et suum vultum tibi imposuit, si forte tu pro ipso capereris et ad mortem duci posses, ut filiis tuis tristitiam moveret. Pater vero ubi hæc audivit, cum lacrimis exclamans: Recte, inquit, æstimasti Petre, nam et Anubion quia mihi valde amicus erat, sub mysterio quodam mihi iudicare cœperat de insidiis eius, sed infelix non credebam, quia nihil in eum commiseram mali.

57. Cumque omnes una cum patre tristia et lacrimis ageremur, interea et Anubion venit ad nos, indicans nobis Simonem fugisse per noctem, Iudæam petentem. Videns autem patrem nostrum plangentem et lamentantem se ac dicentem: Infelicem me, qui eum magnum audiens non credebam; quid mihi misero accidit, ut una die recognitus ab uxore et filiis, lætari non potuerim cum eis, sed ad priores miseras quas in errore pertuli, revolutus sim? Mater autem multo gravius sparsis et laceratis crinibus plangebat; nos quoque in permutatione vultus patris stupentes quasi attoniti eramus et

amentes, nec quid rei esset intelligere poteramus. Sed et Anubion omnes nos ita videns adfligi, velut mutus stabat. Tunc Petrus nos intuens filios eius ait: Mihi credite, quod hic ipse est pater vester; propter quod et moneo vos, ut quasi patrem servetis eum. Dabit enim deus occasionem aliquam, qua deposito Simonis vultu evidentem patris vestri, id est suam recuperare possit effigiem.

58. Et ad patrem conversus ait: Ego tibi permiseram salutare Appionem et Anubionem, quos tibi amicos a puero fuisse dixeras, non tamen ut cum Simone loquereris. Et pater: Peccavi, inquit, fateor. Tum Anubion: Et ego, inquit, cum ipso rogo et deprecor te, ut ignoscas seni, viro bono et generoso; seductus est infelix et ludibrio factus a nominato mago, dicam enim quomodo res gesta est. Ubi venit ad salutandos nos, contigit ut in ipsa hora circumstaremus Simonem, audientes eum dicentem quod fugere vellet in ipsa nocte; audisse enim se, quod venerint quidam etiam ad hanc Laodiciæ civitatem, qui eum ex præcepto impcratoris comprehenderent; velle autem se in hunc qui nuper ingressus est Faustinianum omnem convertere furorem. Et ait ad nos: Tantum, inquit, vos facite eum cœnare nobiscum, et ego unguentum quoddam componam, quo cœnatus perungat faciem suam, ut ex eo meum vultum omnibus habere videatur; vos autem herbæ cuiusdam succo facies perungimini prius, ut non fallamini de immutatione vultus eius, ita ut exceptis vobis aliis omnibus Simon esse videatur.

59. Et cum ille hæc diceret aio ad eum: Et quid tibi ex hoc facto confertur lucri? Tum Simon: Primo, inquit, ut ipsum comprehendant qui me quærunt, et me desinant quærere. Si vero punitus fuerit a Cæsare, ut luctum maximum habeant filii sui, qui me derelicto confugerunt ad Petrum et sunt modo adiutores ipsius. Ego autem confiteor tibi, Petre, quod verum est; timui tunc Faustiniانو indicare hæc, sed neque spatium nobis ipse Simon dedit, ut possemus secretius loqui et plenius ei consilium Simonis aperire. Interea circa mediam noctem, Simon Iudæam petens aufugit. Deduxit autem eum Athenodorus et Appion, ego autem simulavi inæqualitatem corporis, ut domi remanens facerem hunc velocius ad vos redire, si forte possit aliquo modo occultari apud vos, ne ab his qui Simonem quærunt comprehensus, ad Cæsarem perducatur et pereat gratis, et nunc

sollicitus pro ipso veni videre eum et redire antequam superveniant illi, qui deduxerunt Simonem. Et conversus ad nos Anubion ait: Ego Anubion patris vestri verum vultum video revera, quia perunctus sum prius ab ipso Simone sicut narraui vobis, ut oculis meis vera Faustini facies appareret, unde satis stupeo et admiror artem Simonis magi, quod vos stantes modo non agnoscitis patrem vestrum. Flentibus autem patre et matre ac nobis omnibus pro his quæ acciderunt, motus miseratione etiam Anubion flebat.

60. Tum Petrus misericordia permotus, restitutum se promittit faciem patris nostri, dicens ad eum: Audi Faustini, cum nobis prius utilitatis aliquid contulerit error iste transformati vultus tui et ministraverit ad ea quæ volumus, tunc ego veram tibi vultus imaginem reddam, si tamen prius quæ a me tibi fuerint imperata, profligaveris. Cumque pater meus impleturum se cuncta quæ iuberet omni promitteret nisu, tantum ut propriam recuperaret effigiem, Petrus ita cœpit: Ipse auribus tuis audisti quod unus ex his qui præmissi fuerant, regressus ex Antiochia nunciaverit, quoniam Simon ibi positus turbas adversum me concitaverit, atque in odium mei totam inflammaverit civitatem, magum me et homicidam ac deceptorem confirmans, in tantum ut desiderent si me videant am carnes meas devorare. Fac ergo quod ego dico tibi, relinquens apud me Clementem, præcede nos Antiochiam cum coniuge tua et Fausto ac Faustino filiis tuis. Sed et alios mittam tecum, quos mihi videbitur, qui obtemperent his quæ præcepero.

61. Cum ergo una cum ipsis Antiochiam veneris, quandoquidem Simon videris, publice stans prædica pœnitentiam tuam et dic: Ego Simon denuncio vobis et confiteor me omnia fefellisse de Petro; ille enim neque seductor est neque magus neque homicida, neque horum aliquid quæcunque contra eum loquutus sum, sed dixi illa omnia furore commotus. Obsecro ergo vos ipse ego, qui dudum caussas odii vobis contra eum dederam, ut nihil tale de eo sentiatis; sed deponite odium, cessate ab indignatione, quia vere a deo ad salutem mundi missus est discipulus veri prophetæ et apostolus. Propter quod suadeo, hortor et moneo ut ipsum audiat, ipsi credatis prædicanti vobis veritatem, ne forte si spreveritis eum, ipsa etiam subito civitas vestra pereat. Quam vero ob causam hæc nunc vobis confitear, indicabo. Hac nocte angelus dei corripuit me

impium, et cur inimicus essem veritatis præconi, vehementissime flagellavit. Deprecor ergo vos, ut etiam si ego ipse post hæc veniens ad vos aliquid tentavero adversum Petrum dicere, ne suscipiatis nec credatis. Confiteor enim vobis, ego magus, ego seductor, ego deceptor fui, sed pœnitentiam ago; licet enim per pœnitentiam priora male gesta delere.

62. Cum hæc Petrus intimaret patri ille respondit: Scio quid velis, ne labores ultra; intellexi enim et novi, quid oporteat cum ad locum venero, prosequi. Et Petrus iterum suggerebat ei, dicens: Cum ergo veneris ad locum et videris populum ex sermone tuo converti, et depositis odiis recipere desiderium nostri, mitte et manda mihi, et statim veniam. Cum autem venero, sine mora alienum hunc a te vultum effugabo, et tuum proprium qui tuis omnibus notus est reddam. Et his dictis fratres meos profisci simul et aiebat: Quasi adultera mihi futura videor, si vultui Simonis coniuncta sim; quod et si cogar simul ire, impossibile tamen est ut in eodem lectulo cum ipso iaceam, sed nescio si vel proficisci simul adquiescam. Et cum valde renueret, Anubion hortari eam cœpit, dicens: Crede mihi et Petro, sed et ipsa vox non tibi Fautinianum esse persuadet coniugem tuum? quem vere non minus ego diligo quam tu. Denique etiam ego ipse vobiscum veniam. Et cum hæc dixisset Anubion, promisit mater simul se profecturam.

63. Tum ego, competenter, aio, deus negotia nostra componit; habemus enim nobiscum et Anubionem astrologum, cum quo si Antiochiam venerimus, de genesi attentius disputabimus. Cumque post medium noctis pater noster cum his quos iusserat Petrus et Anubione profectus esset, mane priusquam procederet ad disputandum Petrus, regressi sunt illi qui deduxerunt Simonem, id est, Appion et Athenodorus, et venerunt ad nos requirentes patrem meum. Petrus vero ubi cognovit, iussit eos introire. Et cum consedissent, ubi est, aiunt, Faustinianus? Petrus respondit: Nescimus, vespere enim postquam ad vos venit, ultra nulli suorum visus est; hesterno tamen die mane Simon venit quærens eum, et quia nihil illi respondimus, nescio quid ei visum sit, Faustinianum se esse dicebat. Quod cum ei nemo crederet, flens et dolens comminabatur perempturum semetipsum, et post hæc abiit ad mare versus.

64. Hæc cum audisset Appion et qui cum ipso erant, ululatum dederunt grandem, dicentes: Quid hoc fecistis, cur non recepistis eum? Et cum vellet Athenodorus dicere mihi quia ipse erat Faustiniano deprecante eum, pro eo quod nollet filios suos videre, quia Iudæi erant. Nos ergo cum audissemus hæc, venimus eum hic requirere, sed quia hic non est, apparet quia vere dixit qui nunciavit cum Simone profectum; hoc ergo nunciamus vobis. Ego autem Clemens ubi intellexi consilium Petri, quia voluerit eis suspicionem dare, quod ab ipsis quærendus esset senex, ut timerent et fugerent, cœpi invare consilium eius et aio ad Appionem: Audi carissime Appion, nos quod bonum credimus, etiam patri tradere volumus; quod si noluerit recipere, sed magis ut dicis, exhorrescens nos fugit, asperum sit fortasse quod dico, nec nos de eo curamus. Et cum hæc dixissem, quasi exsecrantes crudelitatem mean discedunt, vestigia Simonis ut sequenti die comperimus, insequentes.

65. Interea cum Petrus ex more quotidie populum doceret et virtutes multas ac sanitates efficeret, post dies decem venit quidam nostrorum ab Antiochia missus a patre, adnuncians nobis quomodo publicare staret pater, Simonem quidem qui in vultu videbatur accusans, Petrum vero immensis laudibus præferens et omni populo commendans ac desiderarent eum videre, multos autem tantum in Petri amorem venisse, ut sævirent in patrem quasi in Simonem, et manus ei vellent iniicere, velut qui tantum mali commisisset in Petrum; propter quod, aiebat, adpropera, ne forte perimatur; in timore enim magno positus velociter misit me, ut sine mora venias, quo viventem eum occupes, simul et crescenti erga tui desiderium civitati opportunus appareas. Aiebat etiam quomodo mox ut urbem Antiochiam pater ingressus esset, quasi ad Simonem omnis populus ad eud collectus est, et cœpit omnibus confiteri publice secundum ea quæ populi restauratio flagitabat; nam quicun simul divites ac pauperes convenissent, sperantes aliqua ab eo more solito prodigia posse fieri, omnes hac voce adloquitur:

66. Diu est quod me Simonem infelicissimum hominum patientia divina sustinet; nam quicquid in me mirati estis, non veritatis ministerio, sed dæmonum mendaciis et artibus gestum est, ut vestram fidem everterem et meam animam condemnarem. Confiteor me

omnia de Petro fuisse mentitum; ille enim neque magus neque homicida unquam fuit, sed a deo ad salutem vestrum omnium missus est, quem si ex hac hora contemnendum putaveritis, certum sit apud vos quod possit ipsa civitas vestra repente deperire. Quæ autem caussa sit, ut hæc vobis ultro confitear: ab angelo dei bæ nocte vehementer correptus sum, et cur ei inimicus exstiterim, vehementissime flagellatus. Deprecor ergo vos, ut si ego ipse ex hac hora aperuero os meum contra eum, proiciatis me ab adspectu vestro; ille enim immundus dæmon saluti hominum inimicus per os meum contra ipsum loquitur, ne per eum vos pertingatis ad vitam. Quid enim ars magica per me vobis potuit virtutis ostendere? Canes feci æreos latrare et statuas moveri, figuras mutari hominum et subito ab adspectibus hominum absentari; et per hæc debuistis artem magicam exsecrari, quæ ut vobis miraculum inane prætenderem, animas vestras diabolicis laqueis innodabat, ne crederetis Petro, qui et languentes in nomine eius a quo missus est curat, et dæmonas fugat, ac cæcos illuminat, et paralyticis salutem reddit, et mortuos suscitatur.

67. Hæc et his similia multa eo prosequente, exsecrari eum cœpit populus, et dabant fletum et gemitum, quia peccassent in Petrum credentes eum esse magam et impium. Eodem vero die ad vesperam restituta est in Faustini facies propria, et abscessit ab eo adspectus Simonis magi. Audiens autem Simon vultum suum in eo ad Petri gloriam profecisse, festinus prævenit Petrum et agere cupiens arte sua, ut a Faustini eius similitudo recederet, cum iam hoc iuxta verbum apostoli sui Christus implesset. Videntes autem Niceta et Aquila post prædicationem necessariam paternam faciem restitutam, gratias agentes deo, non eum permiserant ulterius adloqui populum.

68. Simon autem cœpit licet occulte per amicos suos et familiares ambulare, et amplius Petro derogare quam antea. Tunc omnes expuentes in faciem eius, expulerunt eum de civitate, dicentes: Tu eris reus mortis tuæ, si ulterius loquutus contra Petrum huc tibi credideris esse veniendum. Quibus cognitis Petrus postera die convenire populos iubet, et uno ex his qui sequebantur eum ordinato eis episcopo, aliis etiam presbyteris, baptizatis quoque plurimis, et omnibus qui erant vexati languoribus vel dæmonibus,

sanitati redditis, demoratus ibi aliud triduum, cunctis rite compositis valedicens eis proficiscitur a Laodicia multum desiderabilis Antiochiensium plebi; et cœpit per Nicelam et Aquilam tota civitas audire, quia Petrus adventaret. Omnis autem populus Antiochiæ civitatis audiens Petrum venire, occurrerunt ei, et pæne omnes maiores natu et nobiles, cinere adpersi in capite, pœnitentiam agentes, qui contra prædicationem eius magum Simonem suscepissent.

69. Hæc et his similia prosequentes, offerunt ei vexatos languoribus et dæmoniis fatigatos, paralyticos quoque et diversa pericula patientes; et erat infinita multitudo simul languentium. Quos videns Petrus non solum pœnitentiam agere, quod de eo male sensissent per Simonem, verum et tam integram fidem exhibere deo, ut etiam omnes diversas ægritudines patientes crederent per eum posse salvari, expandit ad cœlum manus suas, et cum lacrimis orationem effundens, gratias referens deo dicebat: Benedico te pater prædicande, qui omne verbum et promissum filii tui adimplere dignaris, ut cognoscat omnis creatura, quia tu solus deus in cœlo et in terra.

70. Hæc et his similia dicens, adscendit in eminentiori loco et iussit ante se poni omnem multitudinem ægrotantium, quos omnes hac voce adloquutus est: Similem vobis hominem me esse videntes, nolite putare quod a me possitis recuperare salutem vestram, sed per eum qui de cœlo descendens, ostendit credentibus sibi integram animæ et corporis medicinam; unde vox vestra testem habeat hunc omnem populum, quia ex toto corde creditis in domino Iesu Christo, ut sciant etiam se ipsos ab ipso posse salvari. Cumque omnis multitudo infirmantium una voce clamaret, hunc esse verum deum quem Petrus adnunciat, subito immensum lumen gratiæ dei in medio plebis apparuit, et cœperunt paralytici currere ad pedes Petri sani, cæci recuperato visu clamare, claudi restaurato gressu gratias agere, languentes recepta sanitate gaudere, nonnulli etiam solo flatu viventes iam sine sensu et sine voce recuperati sunt, omnes quoque lunatici et pleni dæmoniis liberati sunt.

71. Tantam itaque spiritus sanctus in illa die gratiam suæ virtutis ostendit, ut omnes a minimo usque ad maximum una voce confiterentur dominum, et ne multis immorer, intra

septem dies plus quam decem millia hominum credentes deo baptizati sunt et sanctificatione consecrati, ita ut omni aviditatis desiderio Theophilus qui erat cunctis potentibus in civitate sublimior, domus suæ ingentem basilicam ecclesiæ nomine consecraret, in qua Petro apostolo constituta est ab omni populo cathedra, et omnis multitudo quotidie ad audiendum verbum conveniens, credebatur sanæ doctrinæ quam sanitatum efficacia confirmabat.

72. Tum ego Clemens cum fratribus meis et matre patrem adloquimur, utrum aliquæ infidelitatis in eo reliquæ remansissent. At ille: Venite, ait, et videbitis coram Petro, quantum in me fidei creverit incrementum. Tunc accedens Faustinianus, procidit ad pedes Petri dicens: Semina verbi tui quæ ager meæ mentis accepit, iam nata sunt, atque ita ad fœcundam maturitatem provecta sunt, ut nihil desit, nisi ut a paleis me spirituali illa tua deseces falce, et reponas me in horreo dominico, faciens me mensæ divinæ participem. Tum Petrus cum omni alacritate adprehendens manum eius, tradidit eum mihi Clementi et fratribus meis, dicens: Sicut tibi patri filios restituit deus, ita et patrem filii restituant deo. Indixit autem ieiunium omni plebi, et veniente die dominica baptizavit eum, atque in medio populo ex conversione eius materiam sumens, omnes casus eius exposuit, ita ut omnis civitas quasi angelum eum suspiceret, et non minorem ei gratiam quam apostolo exhiberet. [Quibus cognitis Petrus postera die convenire populos iubet, et uno ex his qui sequebantur eum, ordinato episcopo, et aliis presbyteris, plurimum quoque populum baptizavit, omnesque qui erant vexati languoribus sanitati restituit.]

References

Ernst Gotthelf Gersdorf, ed. *Bibliotheca patrum ecclesiasticorum latinorum selecta*. S. Clementis Romani Recognitiones, vol. 1. Leipzig: Sumtibus Bernh. Tauchnitz, 1838.

